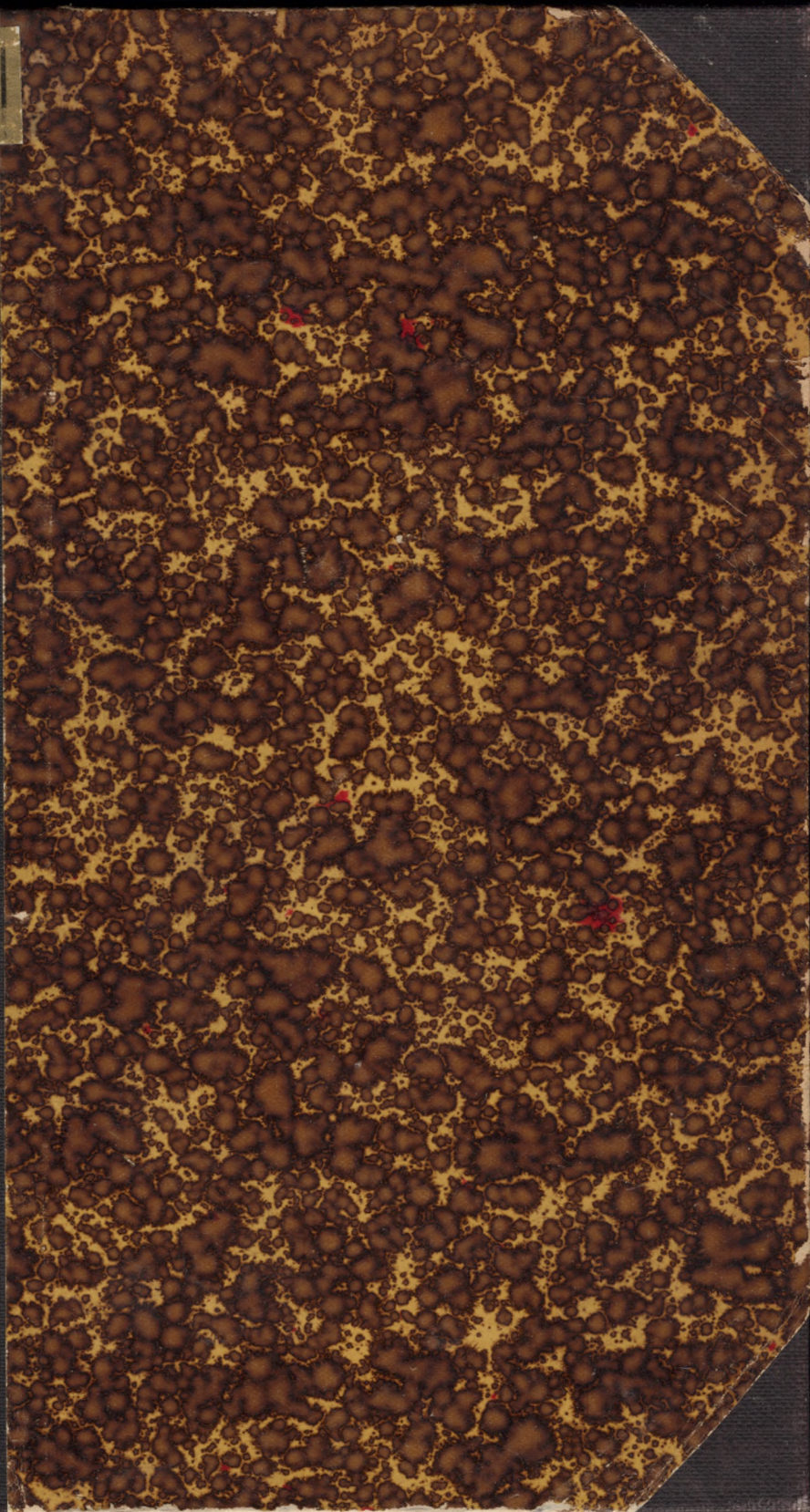
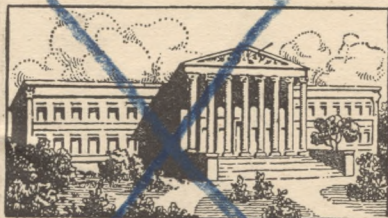

45.899

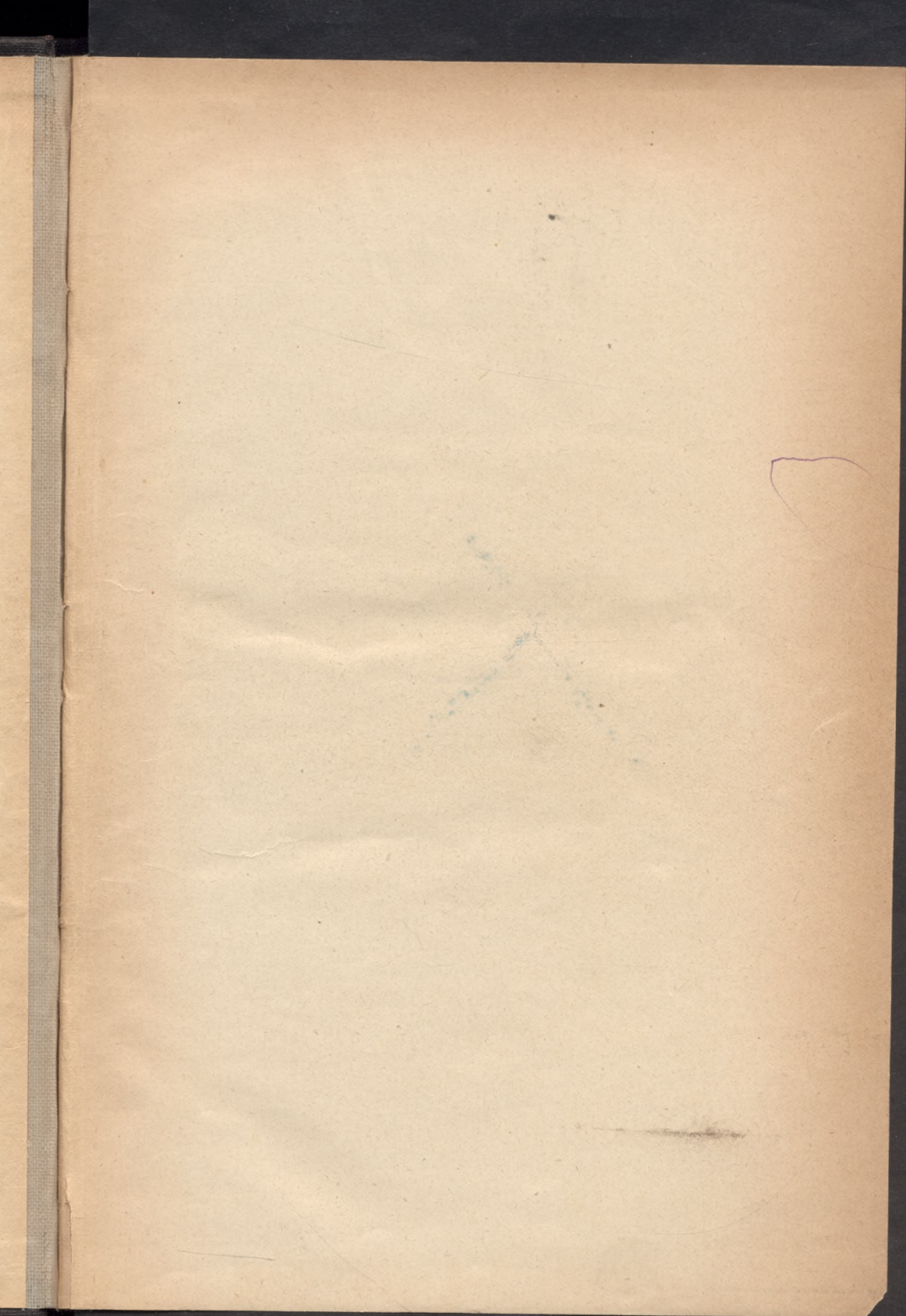
MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

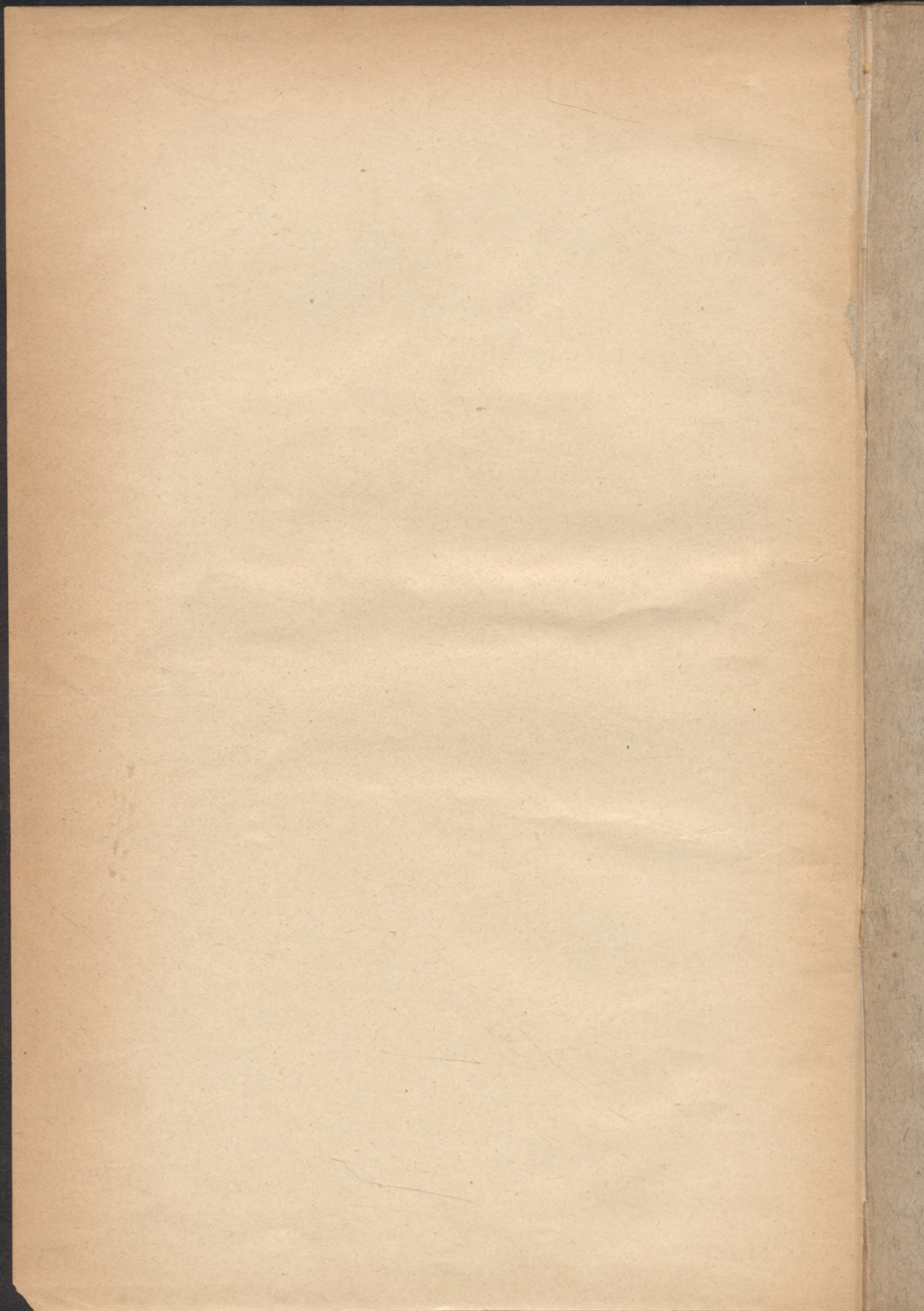

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

03469

KIKÖLCÖNÖZNI NEM SZABAD

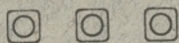

2
r

107

A katolikus intézeti nevelés elmélete és gyakorlata

Eckinger | Nep. János S. J. német eredetijéből fordította:

Fallenbüchl Ferenc dr.

esztergom-főegyh. áldozópap, kath. érs. főgimn. tanár,
konviktusi tanulm. felügyelő.

NAGYSZOMBAT, 1914.

WINTER ZSIGMOND KÖNYVNYOMDÁJA.

A katolikus intézeti nevelés elmélete és gyakorlata

Eckinger Nep. János S. J. német eredetijéből fordította:

Fallenbüchl Ferenc dr.

esztergom-főegyh. áldozópap, kath. érs. főgimn. tanár,
konviktusi tanulm. felügyelő.

Boes
1958 oct

Nihil obstat.

Dr. Aemilius Szyllaba,

Censor dioecesanus.

Nr. 2966.

Imprimatur.

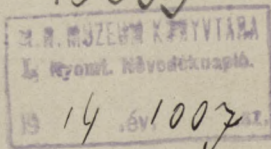

Strigonii die 12. Maii 1914.

Ludovicus Rajner

Episcopus, vicarius generalis.

45899

A fordító előszava.

Az internátusok korát éljük. Egyre több és több internátus nyílik meg, de valóban hivatott és képzett internátusi nevelőkről nem gondoskodunk. Ugyan melyik internátusi nevelő nem látta be, ha még oly rövid ideig is működött valamely internátusban, hogy nem elég az egyes középiskolai tantárgyakban való alapos tájékozottsága és szellemi fölénye, de még a kiváló testi erő, a magas termet, a mély hang sem; mert hiszen már sok ilyen Goliátot tettek az apró Dávidok lehetetlenekké, nevetségessé. E pályára az egyéni rátermettség határozott készütséget, szaktudást is feltételez s ép erre oktat Eckinger tartalmas könyve. Oly ember irta, aki élete javarészt, tizennyolc évet nevelőintézetben töltött, tehát nem pusztán az íróasztal mellett született gondolatokat nyújt, hanem magából a gyakorlatból szól hozzánk. Épen ezért valódi viszonyokat mutat be.

A külföld ismét megelőzött minket; nem tagadhatjuk ugyan, hogy már nálunk is van az internátusi nevelésnek némi irodalma, de még mindig szűkkörű s korántsem arányos internátusaink nagy számával. Miután Eckinger könyve mind tartalmánál, mind pedig terjedelménél fogva a külföldi irodalomban is az első ilyenmű mű, (megjelent Herder kiadásában Freiburg i. B.-ban 1913.) hasznos szolgálatot véltem teljesíteni, ha magyar köntösben loecsátom közkezre. Szeretettel dolgoztam rajta a téli esték csendes óráiban, hogy segédkezet nyujtsak ifjú, kezdő kartársaimnak. Fogadják oly szívesen, aminő áldozatkész szeretettel juttatom kezükbe.

Nagyszombatban 1914. Husvét ünnepén.

Fallenbüchl Ferenc dr.

Előszó.

Aki a gyakorlat közepette ír valamely tárgyról, könnyen enged annak a kísértésnek, hogy csak a gyakorlatra támaszkodjék, az elméleti fejtegetéseket pedig lehetőleg kerülje. E kísértés engem sem kímélt meg. Mikor azonban komolyan fogtam munkámba, azonnal szükségessé vált, hogy ne maradjak csak a tapasztalatoknál és a gyakorlati utasításoknál, hanem arra törekedjem, hogy biztos és egyuttal könnyen érthető elméletre építsem a nyújtottakat. Végére is e gondolat jutott túlsúlyra; hiszen az egyes tapasztalatok épen keveset érnek mindaddig, míg elméletre nem váltjuk őket s az egész nevelésiművel összefüggésbe nem hozzuk.

A tapasztalat vitt tehát a nevelés elméletének szükséges voltára. Forrásokra is támaszkodhattam, hiszen ismeretes, minő szorgalommal művelik ma a nevelés irodalmát. Iparkodtam is felhasználni őket, de még inkább törekedtem a ker. filozófiából s a theológia forrásaiból meríteni. Hiszen elméletem nem egyes kérdések tárgyalásába akart tévedni, hanem csak általánosságban megmutatni azt az utat, melyen a nevelésben s főleg az intézeti nevelésben haladni kell; erre pedig nagyon gazdag szakirodalom nem kellett, sőt még károsan hathatott volna, mert eltéríthetett volna főcélomtól. A keresztény filozófia s theológia tanával mindjárt összekötöttem a nevelésnek mai ker. népies fogalmát, hogy támaszt s kiindulópontot találjak általánosan érthető és népies elő-adásra. Ez utóbbit különösen óhajtom hangsúlyozni.

Mindenesetre nem volt szándékom modern értelemben tudományos pedagógiai munkát írni, csak segítőleg akartam támogatni azon szerveket, kik nevelőintézetben első helyen hivatvák az apanya helyettesítésére. Ámde ezt célszerűen nem tehettem meg anélkül, hogy ne támaszkodjam a családban uralkodó nevelési fel-fogásra s gyakorlatra. Mind a nevelő, mind a növendék csak nyerhet evvel, a gyermek azért, mert így az intézetben is — habár

más alakban — újra megtalálja a családot; a nevelő, mert habár az iskolai tudásban megtisztult s felemelkedett, most mégis csak az apa-anya nyomdokain fog járni.

Vajjon eltaláltam-e a helyeset, azt szaktársaimnak kell eldönteniök; ők fogják kitapasztalni, vajjon lehet-e az általam adott elmélettel működni; mert ezen fordul meg, főleg oly elméletnél, milyent én akarok megkísérteni.

Ami azonban az intézeti nevelést illeti, — meg kell vallanom — már nem voltam oly kedvező helyzetben, mint az általános neveléstan alapelveit illetőleg. Modern intézeti életünkről — legalább amennyiben a felügyelő szervekről van szó — összefüggő munka még nem jelent meg. (L. az irodalmi részt.) Habár e tárgyban kisebb választékú irodalom is állt rendelkezésemre, egy dolog még sem hiányzott: a tapasztalás. Életem javarészt intézetekben töltöttem el s ebből 18 évet mint nevelő a Jézustársaság vezetése alatt álló nagy nevelőintézetben. Annyiban tehát munkám e részében sincs szó subjectiv ötletekről, hanem valódi viszonyok feltűntetéséről, habár nem is merem állítani, hogy mindazt, amit itt nyujtok, a Jézustársasági intézeti életből vettem mintaképen.*)

Művem két elméleti s egy túlnyomóan gyakorlati részre osztom. Kinek ajánlom, már megmondtam, különben bővebben határoztam meg és okadatoltam ez ajánlást az első rész bevezetésében. Nem vehettem tekintetbe az összes kath. nevelőintézeteket, a bennük tapasztalható különbségek miatt s így érthetően középiskolai oktatással egybekötött egyházi nevelőintézetekre szorítkoztam. Miért? Szintén megmondja a bevezetés. Remélem azonban, hogy könyvemet másnemű intézetek is használhatják. Túlnyomóan gyakorlatias jellegű a harmadik rész. Ebben személyesen tárgyalok az intézeti nevelőkkel. A négy szemközti fejezet részben egészen

*) Ennek természetesen semmi köze sincs a „jezsuita-konviktusok“-nak, „eredetüknek“ s „céljuknak“ sokat vitatott kérdésével. Legkevésbé sem kívánom itt felülmulhatatlanságukat bizonyítani. A Jézustársasága már megjelenésekor életben találta a nevelőintézeti intézményt, de azután átvette s tovább fejlesztette nevelési céljainak megfelelően. Egyértelműleg még ma sem itél ezen intézményének előnyeiről s hátrányairól. (L. Krus, Pädagogische Grundfragen 128. 129.) Ami engem illet, természetesen nem teninhettem el azon intézettől, melyben oly sokáig működtem.

különös jellegű és intim dolgokról szól. Az intézeti felügyelők közül az invigilatorokhoz és a prefektusokhoz fordulok. Nem akarom evvel azt is állítani, hogy nem számítom a nevelők közé mindazokat is, akik mint tanítók működnek a nevelőintézetben, hanem ezek sokkal kevésbbé szorúlnak e segítőkészre, mert a mai pedagógiai irodalom úgyszólván előszeretettel foglalkozik az iskolával, ellenben meglehetősen üres kézzel bocsátja útnak a felügyelő szerveket.

Művem egyes részeinek jellemzésére megjegyzem: Az első rész a kath. intézeti nevelést a maga sajátosságaiban adja; de nem hangsúlyozom benne külön a különleges katolikus álláspontot, hanem az egésznek keretében szemlélem. Nem a specifikusan kath. intézeti nevelés sajátosságaival foglalkozom itt, hanem általában az intézeti nevelés sajátosságaival, azonban feltételezve azt, hogy katolikus.

A második rész általános neveléstant nyújt kath. intézetek számára. Mások tán e részt bocsátották volna előre, hogy így az általánosról a különökre mehessenek át. De céloznak ez kevésbbé látszott alkalmasnak, mert nem akármilyen neveléstant akartam írni, hanem kath. nevelőintézeteknek való neveléstant; ezért kellett az intézeti nevelés sajátosságainak bemutatását előrebocsátanom.

A harmadik rész ezt a címet viseli: A prefektus, mint intézeti nevelő. E rész tehát, miként már a cím is mutatja, túlnyomóan gyakorlati. Itt mutatom be, mint kell a prefektusnak hivatását felfognia s betöltenie, hogy kötelmeinek megfelelhessen. E részben néha mélyebben is bocsátkozom a részletes tárgyalásba, amit nem tehettem meg az első s a második részben.

Szolgáljon e könyv az ifjúság s a nevelés javára s tegyen — amennyiben szükséges volna — tanúságot arról, hogy az intézeti sablon épen nem olyan nagyon rossz, mint amilyennek a tapasztalatlanok avagy rosszakaratók feltűntetni szeretik.

Rövid irodalmi tájékoztató.

(*Kezdők részére*).

1. Dr. I. Klug (Direktor des bischöfl. Studienseminars in Würzburg) Internatserziehung, ein Wort an die Eltern unserer Schüler. Paderborn.
2. Berichte über die zwei Kurse für Anstaltspädagogik in Donauwörth. Donauwörth, Auer.
3. Blätter für Anstaltspädagogik. Donauwörth, Auer.
4. A. Bötsch S. J. Pädagogische Winke für die Präfekten etc Innsbruck, Rauch.
5. Joh. Bern. Krier, Der Geist des Konvikts. Freiburg. (Fallenbüchl F. dr. A konviktus szelleme. Nagyszombat, Winter).
6. L. Wiese, Deutsche Briefe über englische Erziehung. I., II. Berlin. 1877. P. Athan. Zimmermann S. J. Die Universitäten Englands in 16. Jahrh. Die öffentlichen Schulen Englands.
7. Schimmelpfeng, Über Internatserziehung (Banmeister-Erziehungslehre).
8. Dr. Franz Krus S. J. Pädagogische Grundfragen, Innsbruck, Rauch.
9. a) Duhr, Die Studienordnung der Gesellschaft Jesu.
b) Ratio studiorum et Institutiones scholasticae Soc. Jesu, Pachtler-Monumenta Germaniae Paedagogica.
c) Der Jesuiten Sachini, Iuvenius und Kropf Erleuterungs Schriften zur Studienordnung der Gesellschaft Jesu. X. Band der Bibliothek der kath. Pädagogik. Freiburg. Herder.
d) Der Jesuiten Perpiná, Bonifacius und Possevin ausgewählte pädagogische Schriften. XI. Band der Bibl. der kath. Päd. Herder. Nb. Többyire iskolai pedagógiáról szólnak, de közben-közben a konviktusokról is.
10. Történeti szempontból:
a) Duhr, Geschichte der Gesellschaft Jesu in den Ländern deutscher Zunge. Freiburg, Herder.

b) Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts 1896/97.

c) Historisch-pädagogischer Literaturbericht (Gesellschaft für deutsche Erziehung und Schulgeschichte).

11. Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen. Siebengartner. XIV. Band der Bibl. der kath. Päd. Freiburg Herder.

12. Dr. Schrörs. Gedanken über zeitgem. Erziehung und Bildung der Geistlichen. Paderborn, Schönigh.

13. Ratgeber für kath. Eltern. Webers Führer durch kath. Pensionate. Baden—Baden.

14. W. Rein, Pädagogik in system. Darstellung. Németszági intézeteket tárgyal.

15. Alte Ziele — Neue Wege: Die Aufgaben des Kassianeums, L. Auer, Donauwörth.

16. Die Erziehung, von Félix Dupanloup, Bischof v. Orleans. Dr. Jos. Schenter. Mainz, Kirchheim u. Comp.

Indirekte idetartozik.

Dr. Baur und Remmele, Charakterbildung. (Herder). Foerster, Jugendlehre; Schule und Charakter (Fegyelem!) Willmann, Didaktik (a tanítás nevelőhatása miatt) Kleutgen, Alte und neue Schulen (szolid tanítás, a jellem támasza) C. Daniel S. J. Klassische Studien in der christl. Gesellschaft (J. M. Gaisser. Freiburg 1855.). Nb. Mintán itt főleg az intézeti nevelésről van szó, nem vettük tekintetbe az általános neveléstudomány, valamint az iskolai pedagógia irodalmát. Katholikus intézeti nevelő különben nem hagyhatja figyelmen kívül Sailer, Stolz, Milde, Krieg, L. Kellner műveit. Hasonlóképen pedagógiai folyóiratokat (Pharus, Christl. päd. Blätter stb.) is fog tartani.

ELSŐ RÉSZ.

A katolikus intézeti nevelés a maga sajátosságaival.

Bevezetés.

E mű a nevelés, különösen a kath. intézeti nevelésről akar helyes fogalmat nyújtani. Elsősorban felügyelők részére készült, tehát ama előjárók számára, kiknek nevelőintézetekben a növendékek magaviselete felett őrködniök kell. Ezen előjárók különböző helyeken, különböző nevet viselnek. Némely intézetben assistenseknek, másutt invigilatoroknak vagy pedig prefektusoknak hívják őket. Nálunk ez utóbbi elnevezés a szokásos. Ép e prefektusoknak óhajtok e könyvvel segítséget nyújtani. Sugalmazta ez óhajomat ama nagy befolyás mérlegelése, melyet az intézeti nevelésre gyakorolnak, de aztán — hiszen szabad megvallanom — személyes előszeretetem is. Éveken át viseltem hivatalukat s évről-évre kellett a kezdőket kioktatnom.

De még más, egészen különös okok is vezettek arra, hogy a prefektusokkal törődjem. Hivataluk általában sem nem könnyű, sem nem kellemes, még akkor sem, ha ügyességgel, kedvvel és lelkesedéssel is viszik. Az iskolában működő tanárnak már nincs oly nehéz dolga; mert rendelkezésére áll az érdekkeltő tanításon kívül tanítói tekintélye, a fegyelmiszabályok szigora s a tanulóktól annyira rettegett notesz. Vele szemben fegyvertelenül áll a prefektus. Eredményre csakis személyes ügyessége segíti. El kell „találnia“. Ha nem találja el, akkor csak az okosság dolga, hogy mikor váltsa fel helyét más. Még arra sincs ideje — olyan próba éve sem — hogy megkísérelje művészetét. Ellenkezőleg arra kell törekednie, hogy mindjárt első fellépésénél mint kész ember álljon növendékei elé. Ám de hogyan, mikor még csak kezdő? Általános neveléstani ismerete — ha van — még nem elegendő, mert az intézeti felügyelő feladata egészen más fajtájú dolog. Még az sem elég, ha valamikor ő maga is volt növendék, sőt tán ugyanabban az intézetben. Mert, mint növendék elsajátíthatja ugyan a külső intézeti üzemet, de nem az intézeti nevelés belső üzemet. Emiatt

kell, még mielőtt a nevelés elméletét adhatnók, helyes világításba állítanunk az intézeti élet sajátosságait. Ebből származik majd a nevelési alapelvek helyes alkalmazása s az intézeti nevelésnek, előnyeinek meg hátrányainak stb. igazságos értéklése. Emellett elsősorban csak katolikus intézeteket s ezek közt is első helyen az ugyn. kis szemináriumokat és az egyháziak, azaz világi papok vagy szerzetesek vezetése alatt álló konviktusokat tartom szemelőtt. Ezeket helyezem előtérbe márcsak azért is, mert ezeket ismerem legjobban s mivel azon a nézeten vagyok, hogy méltók is ez elsőbbségre. Vajjon értékesíthetik-e más intézetek is azt, amit nyujtok, nekik kell eldönteniök.

Az intézeti nevelés legszembetűnőbb ismertető jelei szerintem a következők:

Tömegnevelés — idegen hivatásos nevelőkkel — hivatásra nevelés — egyenmi nevelés — oktatással egybekötött nevelés — szervesen tagolt munkafelosztás alapján álló nevelés.

Erről kell egyenként röviden szólnom. Mindenekelőtt bizonyos ellentétet látunk itt a családi neveléssel szemben. Sokszor kérdik, melyik nevelést kell többre becsülnünk, a családit-e vagy pedig az intézetit. Ámde így általánosságban szólva, nincs helyén a kérdés. Mert nem arról van szó, hogy magában véve mi kitűnőbb, hanem arról, vajjon alkalmas-e valamely növendék az intézeti nevelésre s még inkább, vajjon szüksége van-e rá vagy sem. Hiszen az intézeti nevelés — mint ilyen — sem kiszorítani, sem pótolni nem akarja a családi nevelést; hanem csak folytatni, de új alapon s oly célokért, melyekhez a családi nevelés nem rendelkezik a kellő eszközökkel. Nem versenytársakként, hanem mint jó barátok adnak egymásnak kezet a közös munkára. Ebből láthatjuk, vajjon méltányos-e az intézeti nevelést csak amúgy röviden szükséges bajnak nevezni. Mert ha az intézeti nevelés oly előnyöket nyújt, amelyekre a családi nevelés egész berendezése, jellege s körülményei miatt nem is képes, akkor nemcsak nem hoz bajt a gyermekekre, hanem épenséggel igen nagy jótéteményt. Csak akkor lehet szükséges bajnak mondani, ha oly időben kell a gyermeknek a szülőház jótéteményét nélkülöznie, mikor még a családba való.

Az intézeti nevelésnek természetesen nemcsak előnyei, hanem

lia csak gépiesen űzik, nagy árnyoldalai is vannak; aki azonban, mint valamely intézet vezetője a családot tartja szem előtt, nem azért, hogy másolja, hanem hogy mintaképének tekintse, az második otthont teremt a gyermekeknek, amelyben minden idegenszerűség dacára is nemcsak jól érzik magukat, hanem testileg és lelkileg is szerencsésen fejlődnek. Az imént mondottakból újból azt a következtetést vonom le, hogy ismerni kell az intézeti nevelés sajátosságait úgy, amint az intézeti életben nyilvánulnak, egyrészt azért, hogy utópiákat ne hajszoljunk, amennyiben családi otthont varázsolnánk oda, ahol nincsen, másrészt pedig, hogy az intézeti nevelést — azonban sajátos előnyeinek megőrzésével — lehetőleg közel vigyük a családihoz. Ecélből szükséges karakterisztikus tulajdonságait bemutatnunk.

I. Intézeti nevelés — tömegnevelés idegen hivatásos nevelőkkel.

a) Tömegnevelés.

A tömeg szó sok ember fülében rosszúl cseng. Valami élettelen és mozdulatlan gondolatát kelti, gépiesen üzött nevelésre emlékeztet, melyben tönkremegy mindaz, amit eredetinek, egyéninek, önállónak és személyinek mondunk; a kaszárnya káplárhangját és merev időmítását vagy pláne a jövő szociáldemokrata államát juttatja eszünkbe, melyben mi emberek már pusztá számnál egyebek nem is leszünk. Ehelyt azonban a „tömeg“ csakis az egyes vagy kevés számú családtag ellentétét jelenti. Vannak nevelőintézetek, melyek száz meg száz növendéket zárnak falaik közé, ott aztán csak helyén van a tömeg szó anélkül, hogy bekövetkeznék az a sok félelmetes dolog, amit jelentésébe foglalnak.¹ A tömeg, azaz a gyermekek nagy száma az intézeti élet első és legszembetűnőbb ismertetőjele, mely mindjárt az egész intézeti nevelésre is sajátos bélyeget nyom. Ebből következik:

1. Határozott alapszabályok (fegyelmi és magaviseleti szabályok) követelménye, mert ilyenek nélkül annyi fiatalember együttléte ép oly kevésbé lehetséges, mint azok közös nevelése.

2. Kolostorszerű elzártság és katonai fegyelem szükségessége, hogy az alapszabályok egyes pontjait zavartalanul lehessen megvalósítani és ebből kifolyólag:

¹ A tömegokozta félelem eloszlására mindjárt itt előljáróban említjük, hogy épen ez a sokaktól annyira rettegett tömeg, ha jól fegyelmezett — igen nagy nevelőnek is mutatkozik — amellyel — a szülők jó példájától eltekintve — alig versenyezhetik valami az intézeten kívül. A benne uralkodó érzület és gondolkodásmód kovászhoz hasonló, amely lassan-lassan áthat mindenkit. Az intézeti nevelés legfontosabb gondja, hogy jó legyen ez a kovász, mert akkor már mint ilyen is, még pedig igen nagy mértékben, nevelőhatású; de akkor aztán nem is kell a tömegtől félni.

3. Bizonyos egyöntetűség a nevelés céljában, eszközeiben és az életmódban, minek következtében határozott jelleget nyer az egész intézet és annak minden növendéke.

Az alapszabályok az intézet törvénykönyve. Ezekhez alkalmazkodik nemcsak az intézeti élet, hanem maga az intézeti nevelés is. Mert még annak is, ami bennük csak külső előírás, az intézet céljából kell folynia, ez pedig a nevelés. A szabályok — mint az intézet törvénykönyve — megállapítják az egész nevelés tervét, de csak nagy körvonalakban, ezért kellene — főleg a növendékek külső magaviseletét illetően — még közelebbi, végrehajtási módok is. Ezeket foglalja magában a házi- és a napirend. Az intézet külső szabályainak megfigyelésében áll a külső, szellemük, azaz az őket sugalmazó szándék megértésében áll a belső fegyelem, mely az egésznek lelke és mozgató ereje. A mondottakból következik, hogy:

a) a házi- és napirendnek szabályait, valamint utasításait is gondosan kell megszerkeszteni és szorosan az intézet céljához alkalmazni;

b) a prefektusoknak, mint felügyelőknak, elsősorban ezen szabályokat kell jól ismerniök, mert különben nem lesznek képesek azokat növendékeik nevelésére fordítani; mert ebben (habár nem egyedül!) áll¹ tulajdonképeni nevelői feladatuk.

Utóbbi mondatot bővebben kell megindokolnunk és magyaráznunk:

1. Aki vállalkozik valamely gyermek nevelésére, e munkáját saját belátása szerint és azon eszközökkel végzi, melyeket jónak lát használni. Itt ellenben a szabály és a hagyomány dönt. Általános érvényű, szigorú lelkiismeretességgel kezelt rendszabályok nélkül rendezett együttlét, pláne közös nevelés, nem is lehetséges az intézetben. Vagy legyenek külön magatartási és külön nevelési szabályok? Tényleg már a merő külső fegyelem is, ez a sokaktól kevésre becsült és gyanakvó szemmel nézett intézeti gép, ha jól állították be és jól szabályozzák, már tetemesen használ a nevelés-

¹ Ahogy a tanítót is elsősorban mint tanítót, azaz amennyiben oktatást ad, szokás szemügyre venni, úgy tekintjük a prefektust is, elsősorban csak annyiban, amennyiben az iskolán kívül a fegyelmet gyakorolja. A felügyeleten kívül azonban még sok mást is kell gyakorolnia, miként a tanítónak is sok más hivatalbeli kötelessége is van a tanításon kívül.

ben. Fékezi az ifjú szeszélyt és pajkosságot, korlátozza a szélesap és zilált magaviseletet, önmegfigyelésre tanít, egyengeti az engedelmességet, enyhíti a durvaság kitöréseit, bevezet a különösen az ifjúságnak annyira szükséges önlegyőzés iskolájába, érleli a növendékeknek kölcsönös együttlétében a szociális erények első gyümölcseit, egyszóval gépiesen végzi azt a durva munkát, amelyhez nem szükséges egyéb, mint erős akarat egyrészről és alkalmazkodás másrészről; oly munka ez, melynek meg kell történnie a nevelésben is és amelyet senki el nem kerülhet. A prefektusnak, mint intézeti nevelőnek, csak az jut belőle, hogy mindjárt kezdetben mozgásba hozza ezt a „gépet“ és soha nem lankadó türelemmel tevékenységben tartsa. Aki mint újonc és újonckal szemben mindenféle ürügy alatt késik vele s mindig mentetetni s szemet hunyni kész, aki szeretettel, négy szemközti oktatással, vagy a vallás eszközeivel akar mindent elérni, az, mint prefektus, már is veszve van, még mielőtt belekezdett volna.

Ahol tehát az intézet külső rendjének közös betartásáról van szó, ott mindenben: óvatosság, szigorúság és merev kitartás legyen a prefektus jelszava. Ezen tulajdonok nélkül az intézeti élet az ifjúság számára inkább veszélyt, mint védelmet jelent, mert szabadon és akadálytalanul uralkodhatnak a rosszak, akik bizony nem hiányoznak itt sem. E tulajdonok nélkül a prefektus a legjobb, folyton rendelkezésére álló eszközökről is lemond, hogy megkezdje az egyes növendékeknél a nevelés tulajdonképeni munkáját.

Mert az első szükséges dolog itt pontosan ismerni azokat, kiket nevelni kell. Próbaköve pedig ennek az, hogy mint tartják be a növendékek a külső rendet. A prefektusnak nem is kell oly nagyon már előzetesen ismernie növendékeinek vérmérsékletét, jellemét és nyugodtan elmellőzhet sok olyat, amit hallott elődjétől vagy a szülöktől, ha pontosan tudja megfigyelni, mint tartják be növendékei az előirt szabályokat. A szanquinikus¹ könnyelműségből

¹ Megmaradunk a szokásos beosztásnál, habár épenséggel nem ajánljuk a prefektusnak, hogy mindegyik tanítványát e négy osztály egyikébe sorozza; mert ezek a vérmérsékletek már eredetileg is ritkán vannak meg így tisztán és ha tisztán is megvannak, mégsem lépnek egészen tisztán elénk, mivel a gyermek — míg hozzánk jut — már sok kézen ment át.

hágja át, a kolerikus makacsságból, a flegmatikus kényelemből és a melankólikus figyelmetlenségből; a szanquinikus tanuló, mert ez egyszer örömet leli benne, a kolerikus, mert a becsvágy hajtja, a flegmás, mert kell és a melankólikus, habár tudja, hogy ezuttal sem fog „mit sem“ használni. Így és ehhez hasonlóan festenek mindenütt a kártyák. Csak meg kell figyelni a növendékek magaviseletét egyes esetekben, akkor nem lesz nehéz lassan-lassan egész gondolkozásmódjukat felismerhetni.¹ Nem hihető, hogy a képmutatás itt tulsokáig sikerüljön, mert tulsok a próba. Ha azonban ismeri a növendék belsejét, akkor mélyebbreható tevékenységet remélhet a nevelő, mert a gyökerénél fogta meg. És most érkezett el az egyéni, egyes munkának az ideje, esetről-esetre, szemtől-szembe, színről-szinre, tekintetbe véve mindazt, amit a vérmérséklet, a jellem s a körülmények megkívánnak.

Ha a külső rend ily módon a növendék egyéni kezelésére vezet, másrészt folyton ösztönzi is a prefektust, hogy be ne érje vele, mert tapasztalnia kell majd lépten-nyomon, hogy a külső törvényszerűség még nem véd meg az áthágásoktól és igazi erényt nem szül, ha nem sikerül a szabály szellemét csepegtetni a növendék lelkébe. És itt tárul a prefektus szeme elé — mindig közelebb és közelebb érve tulajdonképeni feladatahoz — tevékenységének legszebb és legtermékenyebb mezeje, t. i. hogy a szabályokat szellemük miatt tegye növendékei előtt tiszteletreméltóakká, kedvesekké és becsültekké. A növendék ne engedelmeskedjék csak azért, hogy engedelmeskedjék, hanem tanulja megérteni évről-évre, hogy miért engedelmeskedik és miről van szó. Az apostol híres szava: *Scio, cui credidi*, tudom, kinek hittem, a növendékre vonatkozólag így hangozzék: Tudom, hogy kinek engedelmeskedtem és miért engedelmeskedtem az intézetben.² Így bizony sok munkája volna a prefektusnak és fáradozása alig volna jobb helyen, mint épen itt.³ Mert sajnos, nagyon is közel fenyeget az a veszély, hogy ép a

¹ Jellegzetes sajátosságuk miatt egyes esetek is elegendők lehetnek.

² Világos, hogy e figyelmeztetés alatt nem kell folytonos moralizálást érteni. *Est modus in rebus*. Mindenekelőtt a helyes időpontot kell megvární. A sok nevelőtől oly aggodalmasan keresett önállóság titka a szabály szellemének megértésében és meggyőződéses, lelkiismeretes teljesítésében áll. Mindenesetre inkább ebben, mint

növendékek nagy száma miatt minden parancs végtére csak uras vezényszóvá, minden engedelmesség szellemtelen szokássá, szolgai alárendeltséggé, akaratnélküli utánzássá és képmutató törtetésé fajul. E bajon csak a szabály szelleme segít.

2. Az eddig mondottakon bizonyosan senkisémet ütközik meg, habár egyesek tán szélesebb körűnek óhajtának látni a prefektus működési körét. Azonban elég széles körű, mert helyesen megértve, kiterjed a növendék belső és külső magaviseletére, annak egész terjedelmére; ez főleg akkor áll, ha tudja a prefektus kifürkészni azokat az okokat, melyek miatt áthágják az egyes növendékek a szabályokat és ha öntudatukba tudja hozni, hogy nem elfogadható okok azok, melyek miatt áthágják.

Tán kevésbbé tetszhetik a kolostorszerű elzárttság és a katonai szigor követelménye s mégis e kettő nélkül nem lehet el csak igazán az intézet, de nem is veszélyes e követelés. Nem veszélyes, mert, az intézet világa nem csak elég nagy arra, hogy nélkülözhetővé tegye a külvilágot, hanem sok örömet is nyújt, miket künn nem is ismernek. Itt vannak a jóbarátság örömei, melyekből sokszor szövődnek az egész életre kiható kötelékek; itt vannak a naponkénti szünórák apró örömei, az időről-időre visszatérő intézeti ünnepélyek, mert egyforma munkában eltöltött hosszú hetek után jólesik a legkisebb változatosság is; itt kínálkoznak a szeretetre-méltó nevelőkkel és tanárokkal való érintkezésnek örömei s itt vannak magának a rendnek örömei, mert csak eleinte nehéz, később oly jól érzi magát benne az ember, hogy fájdalmasan nélkülözi... De nem erről kell beszélnünk, hanem az intézeti nevelés elzártkozottságáról¹ és szigorúságáról. Az első még csak hagyján, hiszen minden családban, ahol csak törekszenek jó nevelésre, lehetőleg óvni igyekszik gyermekeit a nyílt utcával és a külső világgal való

abban az önkormányzatban (Selbstregiment), amely már oly belátást és erőt tételez fel a gyermekben, aminőt még csak a nevelés adhat neki. Mennyiben kötelezők a fegyelmi szabályok. (I. II. r. VII.)

¹ Ezen elzártkozottsághoz tartozik a növendékek szabad kimenőjének tilalma és a rokonok látogatásainak korlátozása. Ha nem is tilosak a szabadkimenők és látogatások, mégis oly módon kell őket korlátozni vagy szabályozni, hogy a fegyelmem kárt ne szenvedjen és a nevelés előnyüket merítsen belőlük.

érintkezéstől.¹ Hanem a szigorúság? Vajjon javára válik-e a fiúnak? Hát nem a szeretet az a nap sugar, amelyben egyedül boldog s virul? És mégis a szigorúság szükséges mindenekelőtt az intézetben és ennek oka ismét a tömeg. Hiszen ne felejtjük el, hogy időben, meg sorban is a legelső feladat a rend megteremtése és fenntartása, mert ez alapja és feltétele minden egyébnek.

Minden intézet kis állam, kis köztársaság. Miként az államban is az előjáróság nem elnézéssel, szelidséggel, hanem a törvények szigorú és kérlelhetetlen végrehajtásával teremti rendet, akként az intézetben is. Miként az államban, úgy az intézetekben is vannak alkalmazkodó, rendszerető elemek, ámde nem ezek, hanem a semmi-féle rendet betartani nem akaró ellenszegülők befolyása dönt. És az intézeti ifjúság nagyobb része természetesen, t. i. éretlensége miatt nem a szabadság korlátozása, hanem zavartalan élvezése felé hajlik. Előtte a prefektus, főleg ha új ember, nem mint a rendnek ideális őre jelenik meg, hanem mint alkalmatlan idegen, aki csak azért jött, hogy korlátokat szabjon a szabadságnak. Azonnal száz meg száz szem teljesíti a kémszolgálatot és szájról-szájra járnak a szerzett tapasztalatok. A főkérdés persze mindig az marad: Jó ember-e? Megengedhet-e magának valamit az ember nála?

Az uralkodó törekvés tehát próbára tenni a prefektust, vajjon meddig mehetnek anélkül, hogy összeütközzenek vele; a nagy tömegben vannak olyanok is, akik nyíltan törekszenek ily nagyobb szabadság megkaparítására. Ameddig ily hangulat uralkodik, addig nincs biztosítva a rend; mindennap történhet valami, ami nemcsak a rendet sérti súlyosan, hanem egy csapásra aláássa az előjáró tekintélyét is. Ily hangulat mellett pedig nevelői tevékenységről szó sem lehet, ez csak akkor kezdődhetik, ha általános alkalmazkodásra számíthat. Ezért szükséges, hogy a prefektus belátásával és

¹ Vajjon a szabad kimenő megengedhető-e vagy sem, erre vonatkozólag azt válaszoljuk, hogy az egyik vagy másik módszer helyes kezelése mellett kiegyenlítődik a fődologban a veszteség vagy nyereség. Aki előbb hozza őket érintkezésbe a külvilággal, annak előbb, aki később, annak később lesz gondja, hogy megőrizze őket a méletytől. Közben mindkét módszer követőjének kötelessége, hogy nem csak kifelé — szoktatással és kerüléssel, hanem befelé is — szilárd alapelvekkel erősítse, edzze növendékeit.

erős akaratával, mint biztos uralkodó tűnjék fel, akivel szemben senki és semmi sem boldogulhat. Ha a makacs fiúsereg megpuhult és alkalmazkodik, csak akkor lehet szó — mint említettük — a tömegnevelésről. Nemcsak az egyik vagy másik jóindulatú növendékről van ám most szó, hanem egyszerre valamennyiről. Az egyesek kisimitása természetesen nem hanyagolható el, de ez csak harmadik helyre kerülhet az intézetben. A rend megteremtése (külső fegyelem), a rend szellemébe való bevezetés (belső fegyelem) és egyesekről való gondoskodás, amennyiben különös ápolást igényelnek s megérdemelnek, ez a prefektus fokozatos munkája.¹ Az *initium sapientiae* timor domini elve érvényes mindenekelőtt!

Kérdés, miben mutatkozzék ez a szigorúság? Nem túlzó követelésekben és méltánytalan keménységben, hanem a fennálló szabályoknak nyugodt energiával megkezdett végrehajtásában. Ehhez járul az is, hogy kihágásoknál ne sokáig várjon, hanem idejekorán nyuljon bele és pedig oly eszközökkel, amelyek hatnak és addig, amíg hatnak. Ez utóbbi a legnehezebb, de csak ebben a kemény következetességben lesz eredmény. És végtére is mindenki e következetesség előtt hajol meg. Néha persze részleges eredménnyel is kell beérnie, hogy a hajlott nádat egészen meg ne törje, ámde diadalmaskodnia soha sem szabad a gonosztevőnek. Hadd legyen meg önmaga és mások előtt is az a bizonyossága, hogy bizony rosszul cselekedett. Jegyezzük meg, hogy mindig az általános rend megzavarásáról volt most szó. Ott helyén van a szigorúság, de az egyesek hibáinál, kik nem árulnak el ily törekvést, kiméletesen kell eljárni.

Ha a prefektus ily módon köti össze a szigorúságot a kegyességgel, akkor félnek is tőle, megszeretik is, akkor megtalálta az utat, mely a gyermek akaratához vezet és az a fő!

3. A szigorúságon kívül az intézeti nevelés különös ismertetőjele, amennyiben tömegről van szó, bizonyos egyöntetűség a célban, az eszközökben és az életmódban, miáltal az egész intézet és lassan-lassan minden egyes növendék is határozott jelleget kap. A tény világos és annál kevésbbé tagadható, mert sokan érvül hozzák fel

¹ A fokozatos rend alatt nem feltétlen és időbeli egymásutánt értünk, csak azt jelezzük, mire kell leginkább ügyelni.

az intézeti nevelés ellen. De szemrehányásképp csak azon szülők ellen irányulhat, akik meglegszenek bármilyen intézettel is, ha csak elhelyezhetik ott gyermekeiket. Ha pl. nemes ifjakat kis szemináriumokba tesznek, mert másutt sehol sem boldogulnak, akkor ne az intézetre vessenek, mert nem változtatta meg programját. Mert kell, hogy minden intézetnek — ha eredményesen akar működni — meglegyen a maga határozott nevelési programja is.¹

Ezt a programot kifejezik ama különös cél, melynek szolgál, az eszközök, melyeket használ és az a különös életmód, melyet előír. Tudomást szerezhet róla mindenki, ha megnézi az intézet címét és elolvassa fegyelmi szabályait.² — Ha tehát elismerjük, hogy az intézeti nevelés egyik különös ismertetőjele bizonyos fokú egyöntetűség, akkor csak a következményeket kell belőle levonnunk.

Ezek elseje, hogy az intézet főleg oly növendékek nevelésére alkalmas, akik, habár nem is egyenlő származásúak, de szűkebb s tágabb értelemben egyforma élet- s műveltségi fokra törekszenek.³ A második, hogy a határozott jelleg miatt, melyet visel és a különös cél miatt, melynek szolgál az intézet, szigorúan kell megválasztania a jelentkezőket és pedig nemcsak erkölcsi tulajdonságaik szerint; és kérlelhetetlenül kell eltávolítani olyanokat, akik nem felelnek meg s kiknek jelenléte másokra csak károsan hat.

Bizonyos, hogy a szemináriumok és a konviktusok nem szanatóriumok és legkevésbé javítóintézetek. Más a lelkipásztorkodás és más az intézeti nevelés. Valóban senkisért inkább az intézetnek, mint az, aki rosszul értelmezett részvétből mindenáron megtartani akarja az oly növendékeket, kiknek magaviselete mások megbotrántoztatására szolgál és attól tart, hogy az intézetben kívül egészen elzülленek. Sokszor ép az elbocsáttatásuk az egyetlen megmentésük, mert oly környezetből és életmódból kerülnek ki, hová nem illettek. De legyen bárhog is, az intézetben előbbre való a bonum commune, mint az egyes érdeke.

Még harmadik következményt is kell megemlítenünk. A köz-

¹ Oly intézetek, melyek csak lakást és ellátást adnak, nem nevelőintézetek.

² Sajnos, hogy a legtöbb intézet szinte eltitkolja fegyelmi szabályait a szülők előtt, nem azért, mintha tartaniok kellene miattok, hanem mert nem tartják fontosnak. Az intézeti prospectusnak kellene több fegyelmi utasítást tartalmaznia, miket tudni jó a szülőknek is.

³ Evvel azt akarjuk mondani, hogy ugyanegy intézetben ne legyenek gimnáziumi, reáliskolai, kereskedelmi, tanítóképző-intézeti tanulók.

érdekről való gondoskodás több öntevékenységet kíván meg az egyes növendéktől, mint otthon a szülői ház. Itt sincs másképp, mint a nyilvános iskolákban: minél nagyobb a tanulók száma, annál kevésbé képes a tanító az egyesekkel foglalkozni, annál többet várnak tehát minden egyes tanuló öntevékenységtől.

Fontolják meg ezt a szülők, akik azt hiszik, hogy csak intézetbe kell adni a gyermeket, akkor aztán szorgalmas is lesz; de szívleljék meg azok is, kik a nevelőintézetet kényszerzubbonynak ósárolják. Az egyesektől annyira feldicsért és másoktól oly nagyon gáncsolt intézeti fegyelem — épen a növendékek nagy száma miatt — még elegendő módon ad helyet az igazi egyéni érvényesülésnek is. Kérdezzük meg csak azokat, akik intézetekben — még ha a legszigorúbbakban is — nevelkedtek.

b) Tömegnevelés idegen nevelőkkel.

A tömegben kívül, mely főképen jellemzi az intézeti nevelést, legközelebb a nevelők vonják magukra figyelmünket. Idegenek, kik hivatásképen gyakorolják mesterségüket. Miután növendék és nevelő közös tevékenységet fejtenek ki és egyik fogalom szinte feltételezi a másikat, tárgyalásunkban sem volt célszerű a kettő elkülönítése.

1. Tehát a nevelők idegenek. Ez a gyermeknek sokat jelent, keserűt is, de sok üdvösséget is. A szülők ugyanis nem mindig elfogulatlanul ítélik meg gyermeküket, nincs mindig annyi erejük, hogy akaratát meghajlítsák, sem határozott bátorságuk sebeinek és lelki kinövéseinek kivágására. A test és vér az, amely a már fel-emelt kart lelankasztja, hogy még egyszer a szeretet szavával próbálkozzék a büntetés helyett és a gyermek mily irgalmatlanul tudja a maga javára fordítani a szülők eme gyöngéjét. Ám most idegen kezébe került, azt nem vezérli sem indokolatlan rokonszenv, sem ellenszenv. Meglátja a rábízott emberfiában a jó, de a rossz vonásokat is és tán ép e rossz vonások annál nagyobbak, minél jobban emelték ki a szülők a jókat. Vállalkozik arra is, hogy a maga akarata alá hajtsa a gyermekét — nem törődve haragos dacával — s ha nem fog a jó bánásmód, kísérletet tesz szigorúsággal, ha kell, büntetéssel. Nem mondhatnók, hogy mindenkor hálát arat eljárásával, mert sok szülő csak a maga óhaja szerint kívánja a nevelést, vagy egyáltalán nem. De se baj, ha csak használt a gyógykezelés!

És ez — hála Istennek — épen nem ritka eset. Néha már rövid idő múlva is teljes változást tudott előidézni.

Nem lehet tagadnunk azt sem, hogy bizony keserves a szülőnek meg a gyermeknek is az idegen kéz. Mily könnyen tűnik fel hidegnek és szívtelennek ez a rideg ész és igazságtalannak meg keménynek e szigorúság. A kérlelhetetlen házirend, a durva pajtások, a teljesen szokatlan életmód, a munkakényszer, az édes otthon nélkülözése, mindez fáj az ifjú szívnek, keservesen. Hát valóban nincs az idegen nevelőnek szíve? Sajnos, szívtelennek kell feltűnnie, mikor részvétet s könyörületet szeretne tanúsítani. Hányszor kell fájdalmasan megtagadnia valamit, mert engedékenysége csak korlátozná avagy egészen megakadályozná az erkölcsi javulás tolyamatát. „Ne engedj! Légy kemény! Ezt a folytonos intést kell magához intéznie. Azonban a szív is megkívánja a maga jogait; egy-egy barátságos tekintet jól esik a gyermeknek, egy-egy szeretetteljes megszólítás felemeli, kis tréfa az öröm sugarát csalja szemébe. Eleinte ugyan félénk és tartózkodó, de aztán mindjobban vidámul és bátorodik: az idegen hely bizalmas otthonává lesz. Ami pedig még megmarad a keménységből, az jó előkészület az élet számára, mert kemény az élet.

2. A gyermek természetes nevelői a szülők. Minő nagy előny az intézeti nevelővel szemben, kinek művészettel kell pótolnia azt, amit megtagadott tőle a természet. Kiegyenlíti némileg e különbséget a tapasztalat. A hivatásos nevelő életfeladatának tekinti a nevelést. E körülménnyel szinte felülmulja a szülőket, kiknek figyelme, gondolata és törekvése nem irányul kizárólagosan a nevelésre. És az intézeti nevelők ilyen hivatásos nevelők. Ha papok vagy szerzetesek, még a hivatás kegyelmével is vannak telvértezve, mert az egyház megbízásából és annak vezetése alatt fáradoznak az Üdvözítő kedvenceiért. Ám forgassuk a dolgot bár hogy is, az idegen nevelő feladata lesz, hogy derekas művészhez hasonlóan tanulással és gyakorlattal élje be magát lassan-lassan feladatába és szerepébe.

És ne felejtse főleg a pap, aki mint nevelő, oly sokban fölülmulja a világit — mert nagyobb a tekintélye, mert élesebben kell észrevennie az erkölcsiség kívánalmait, mert hivatásához illően

szelidnek kell lennie — hogy többet kell tennie, mint nevelőnek; akár mint gyóntatónak, hitelemzőnek avagy lelkesznek. Habár a nevelés legközelebb csak az akaratra irányul, hogy kötelességeinek teljesítésére szoktassa, mégis felöleli az egész embert is, hiszen célja: az egész ember harmonikus kiképzése.

II. Intézeti nevelés — hivatásra nevelés.

Erre vonatkozólag már szoltunk. A növendékek nagy tömege parancsolólag követeli az egyenlő célt, egyenlő eszközöket és egyenlő életmódot. De az intézetek csak akkor tudnak teljesen megfelelni e követelménynek, ha oly hivatásra nevelik növendékeiket, amely egyenlő vagy legalább hasonló feladatokat tűz eléjük. Ezért vannak intézetek, papok, tanítók, nemes ifjak, tisztek s általában — de egyenlő iskolai képzés feltétele mellett — a művelt osztályokhoz tartozók, szerzetesek, hittérítők és mindenesetre iparosok és cselédek részére is. E tekintetben is az anyaszentegyház volt az útmutató, midőn a tridenti zsinaton meghagyta a püspököknek a gyermek- és papnevelő intézetek felállítását. Nem lehet feladatunk az egyes intézetekkel most behatóbban foglalkoznunk, csak a következőket jegyezzük meg:

1. A lehető legszorosabban feleljenek meg ezen intézetek szabályai különös céljuknak.

2. Elsősorban a szülők dolga megítélni, melyik pályára van gyermeküknek hajlama és képessége, hogy azután megfelelő intézetet válasszanak; de az intézeti vezetőségnek is dolga felvételi feltételeket szabni és kötelessége a meg nem felelő növendékeket eltávolítani. Csakis ily módon küzdhető le az a szemrehányás, hogy itt minden csak kényszer és gyárimunka.

3. Miután rendesen a 15—20 évig kell a pályaválasztásban dönteni, de ez már maga is, hogy téves ne legyen, bizonyos fokú szellemi és erkölcsi előkészületet kíván, azért főleg a nehezebb pályák részére nemesak kívánatosak, hanem szinte szükségesek is a megfelelő nevelőintézetek.¹ Ezekben ugyanis — ami a szülői házban

¹ Nem feltétlen szükségességről, hanem csak alkalmasabb jóról van szó. A puszta ker. nevelés, mint ilyen is elegendő lehet, de csak alsófoku (gyermekek

lehetetlen — külön e célra képzett nevelők alapozzák meg azon erényeket, melyek nélkül a későbbi pályán üdvösen működni nem lehet.

Ha tehát egyrészt megkívánja az intézeti nevelés, ha tökéletes akar lenni, hogy növendékei egyforma pályára törekedjenek, akkor másrészt épen a legmagasabb pályák bizonyos egyforma előkészületet kívánnak meg, melyet csakis nevelőintézetek adhatnak. Evvel megindokoltuk a nevelőintézetek azon jellegét, hogy különös hivatásra nevelnek.

III. Intézeti nevelés — egynemhez tartozók nevelése ugyanazon nemhez tartozó nevelők részéről

E szóval ismét ellentétet jelzünk, mely a családi nevelés és az intézet között van. A családban apa és anya együtt neveli a külön-nemű gyermekeket. Vannak ugyan olyan intézetek, amelyekben nevelőnők mellett nevelők is tevékenyek, de oly nevelőintézetek, melyekben mindkét nemi ifjúságot egyszerre s egymás mellett nevelnek — az érettebb ifjúság részére — már csak azért sincsenek, mert egyéb súlyos okokon kívül¹ mindkét nem fejlődési és művelődési menete nagyon is különböző. Ami esetünkben csakis egynemi nevelésről lehet szó és pedig mind a nevelő személyzetet, mind pedig a növendékeket illetőleg. Itt tehát csak egyről beszélhetünk, hogy t. i. e nevelési mód előnyeit és hátrányait fejtegetsük úgy, hogy az előbbieket minél jobban értékesíthessük, az utóbbiakat pedig lehetőleg ártalmatlanakká tegyük.

Apa és anya, fivérek és nővérek, bizonyos kiegyenlítő hatást gyakorolnak egymásra. A férfias keménységet enyhíti a nőies gyöngédség és viszont a nagyon is gyöngye nőiességnak szilárdságot ad a férfias közbelépés. Nem volna nehéz tovább vonni ezt a párhuzamot, nekünk azonban elég, ha rámutatunk e váltakozásban rejlő főtörekvésekre: a kiegyenlítő hatásra. Hogy ez nincs meg azon ne-

részére) intézetekben. Mihelyt a gyermek az előkészület korában határozott pályára lép, akkor már ily intézetek nem felelnek meg, mert nem vetnek súlyt a specialis kiképzésre.

¹ Konviktusokról és nem iskolákról, még pedig már a serdültebb ifjak számára való konviktusokról van itt szó.

velőintézetekben, amelyekről mi beszélünk, az bizony fogyatékos-ság, még pedig többoldalú.

Már többször emelték azt a kifogást, hogy intézetben nevelt növendékek bizonyos elfogúltságot tanúsítanak a másik nemmel szemben, amiből azután haladéktalanul azt is következtették, hogy e tekintetben valami különös gyöngeségben, hibában is leledzenek. Az első kifogást megengedjük, anélkül azonban, hogy minden további nélkül aláírnók a belőle vont következtetést. Aki ismeri a világban szabadon élő tanulóifjúság életét, az tudja, hogy annak egyrésze ugyan mentes e gyöngeségtől, anélkül azonban, hogy az erénnyel dicsekedhetnék.

Megfordítva azonban ép e vélt gyöngeség az erény jele is lehet, amely óva óvakodik mindattól, ami megzavarhatná a szív tiszta tükrét. Vagy tán gyöngeség és nem inkább alázatos óvatosság volt-e az, ami a szenteket a másneműekkel való érintkezésben oly tartózkodókká tette? Persze, a jollakottat már nem ingerli a közönséges falat, pikánsabbat kíván.

Tehát az elfogúltságból, félelemből és ügyetlenségből nem szabad azonnal oly következtetéseket levonnunk, amelyek általános-ságban nem állanak.¹ Azt azonban be kell vallanunk, hogy az intézeti ifjúság ezen nemi elzárkozottságában valamelyes veszély fenyegeti harmonikus kiképeztetésüket és ezt ismernie kell a nevelőnek, hogy leküzdhesse.

Hogy mikép történjék ez, mutassa a következő tapasztalati javaslat:

Ha figyelmeztet a költő, hogy bájos hölgyeket kell megkér-

¹ Az erkölcsi önállótlan-ságnál sokkal nagyobb veszély az energia és ügyesség hiánya, mikor arról van szó, hogy az intézetből kikerült növendékek megküzdjenek az élettel. Miután odahaza meg az intézetben is megszokták, hogy mindig mások gondoskodjanak anyagi szükségleteikről (étkezés, lakás, fűtés, világítás) — saját talpukra állva — vagy nem tudnak magukon segíteni, vagy elégedetlenek lesznek, ha később nem áll mindaz rendelkezésükre — amit az intézetben kaptak. Ez utóbbi annál könnyebben áll be, ha már az intézetben is elégedetlenek voltak. Megtörténhetik, hogy mivel gyávaságból vagy ügyetlenségből nem tudnak a világban boldogulni, a kedves mindennapi kenyérért vagy a kényelmesebb élet végett lépnek oly pályára, melyre nem valók. Ezek aztán a szemináriumok ama szomorú alakjai, akik csak azért bújtak reverendába, hogy

deznünk, ha nemes magaviseletet óhajtunk elsajátítani, akkor nem áll egyedül e figyelmeztetésével; hiszen a mi modern embereink már régen tökélet kovácsolnak ebből a koedukáció javára. De nemes magaviseletet más úton is lehet tanulni; ez az út pedig az, hogy szóval és példával, teljes erővel szoktassuk a növendékeket már az intézetbe lépésüktől fogva a finom érintkezési formákra, ne tűrjünk köztük semmiféle durva modort, világosítsuk fel őket bizonyos társadalmi formák okairól s céljairól és gyakoroljuk őket azokban. Itt az legyen a nevelő alapelve, hogy nem engedheti meg magának azt, amit növendékeiben gáncsol vagy kifogásol és ha azt akarja, hogy barátságosak és udvariasak legyenek vele szemben, akkor neki is illik barátságosnak és jóindulatúnak lennie. E példánál nincs hathatósabb ez'öz, mert oktatja a szemet s megragadja a szívet. Tekintetbe kell vennie a millieut is, amelyből származnak és a pályát is, amelyre készülnek, mert nem illik valamennyihez ugyanaz.¹

Főleg a papjelöltek¹ől kell számúzni minden mesterkéltséget, tettetést és nyegleséget. A vallásos komolysággal párosult természetes modor illik hozzájuk. De ezt a természetes jó modort nem lehet oly könnyen elsajátítani, mint némelyek gondolják — bizonyos gyorsan kezelhető udvariassági frázisok és modorosság még nem elegendők — ezt csak hosszas gyakorlattal sajátíthatják el oly emberek, akik meg nem szokták gyermekkoruk óta. Már sokat tud az, aki megértette az illemszabályok okát és célját. Ezen oktatással ne igen késlekedjék a nevelő. Isten és földi helytartója iránti tisztelet, valódi, benső nagyrabecsüléssel párosult ker. telebaráti szeretet, megtisztult ízlés, élénk szépérzék, szokás és hagyomány, ezek nyújtják azt a mérték vesszőt, melyhez egész külső magaviseletünk-

jóllakjanak. Ezért gondosan kell ügyelni az intézeti nevelésben, hogy ez irányban is jusson még hely a növendékek öntevékenységének. Ez főleg a szegénysorsúakra áll. Nemcsak bizonyos szolgálatokat teljesítsenek ezek, hanem arra is kell őket szoktatni, hogy önmaguk keressenek jötevőket.

¹ Mivel a legjobb illemszabályok sem általános érvényűek, jó, ha minden intézetnek megvan a maga illemszabály-könyve, amely tartalmazza mindazt, ami növendékeire áll. De ekkor ügyet kell vetni a szünidő tartózkodásukra és azon körülményekre is, amelyekben ott élni fognak. Ez esetben is szükséges a gyakori magyarázat és folytonos gyakorlás.

nek idomúlnia kell. De legelől áll a ker. felebaráti szeretet. Az első lépés, mely a valódi jó modorhoz vezet, kerülni mindazt, ami kellemetlen vagy terhes lehetne azoknak, kik velünk és mellettünk élnek. Ha megtanulta a gyermek, hogy embertársát kellőképen tekintetbe vegye, akkor jó úton van, elér a ker. jómagaviselet eredményéhez. Erre pedig a nevelőintézetben, a növendéktársakkal folytatott szüntelen érintkezésben, inkább van alkalom, mint máshol.¹

És ha az udvariasság titkainak megértéséhez csakugyan szükséges a külvilággal való érintkezés, ott vannak a szűnődők. Ezek az intézeti nevelésnek szabályozói és próbakövei. A gyermek egy időre ismét visszakerül a család természetes viszonyai közé, hogy tőlük teljesen el ne szorjék, egyúttal kipróbálja azt is, amit az intézetben gyakorolni tanult. Ez áll a külső magaviseletére is. Már ez okból sem indokolt oly sok intézeti nevelőnek a szűnődőktől való félelme és azon aggodalmas törekvése, hogy lehetőleg az intézet falai közt tartsa vissza az ifjúságot. S miután már a növendékeknek a külvilággal való érintkezéséről szólunk, hadd beszéljünk még az intézetekben nevelt ifjúság ismeretes gyöngeségéről s hogy mikép lehetne azt gyógyítani.

Általános tapasztalati tény, hogy sokkal nagyobb benyomást kelt mindaz, ami új és szokatlan, mint amit az ember megszokott és naponként lát. E tekintetben persze nem tesz kivételt az intézeti ifjúság sem, sőt épen ebben találok könnyű eleséíthetásának főokát. Az újság ingere az, ami őket a másik nemmel való érintkezésben ellenállhatatlan bűverővel leköti. Ez ellen mit sem használ az elzárás, mert egyszer mégis csak eljön és el kell jönnie ennek az időnek is; ez ellen csak a lelki megerősítés, böles figyelmeztetés és korai edzés segít.

A legfontosabb teendő e téren megerősíteni a lelket az érzékiség és az érzéki szeretet ingere ellen. Megkoekáztatjuk még azt az állítást is, hogy a legtöbb bukást már igen szomorú intézeti történet előzte meg, úgyhogy a világgal való szabad érintkezés

¹ A külső fellépés minden fogyatékosága mellett is rokonszenvesebbek a szerény és tartózkodó intézeti növendékek, mint a világban élő tanulók világfiasságnak vélt vakmerő viselkedésükkel. Ez a szerénység jó talaja a társadalmi erényeknek, miket illem, udvariasság néven foglalnak össze.

csakis alkalmat nyújtott annak megvalósítására, amire az illető már intézeti növendék korában vágyódott.

Az intézeti növendék sem romlik egyszerre; csak alkalmat nyer odakünn a bűnre. Ez általában áll; nemcsak a nemi kihágásokra. Mindenesetre gyakran kell az intézeti előjárónak megfontolnia, vajjon megtesz-e mindent, hogy ellenállóképessé tegye a növendékeket ama világ veszélyeivel szemben, amelybe egyszer lépniök kell. Az bizonyos, hogy a külvilágtól és kísértéseitől való elszigeteltség nem védi meg a növendéket, ellenkezőleg csak növeli az ingert, mert szabad teret enged a fantáziának s így nagyon veszélyes. Az intézeti növendék, ha bukik, könnyebben lesz megrögzött bűnössé, mint bárki más. Végül azt sem szabad elfelednünk, hogy amit az intézetben csak sablonszerűen, tán benső ellenszenvvel is gyakorolnak, utálatot és kedvetlenséget szül bennük s csak arra ingerli őket, hogy mihelyt kiszabadultak, azonnal mentnek tekintések magukat minden kötelesség teljesítése alól. Itt is utalnunk kell az intézetben előírt gyakorlatok szellemére.

De hogy szűkebb tárgyunkra visszatérjünk, nem használ az érzékiség meglepetései ellen semmi más, csak a valódi vallásos élet és a komoly munka. Az érzéki szeretet összes vesztes következményeivel legkönnyebben társul a lelki lanyhaság és az üres szív, melyet más tárgy iránti érdeklődés ki nem tölt. Emlékezzünk ama bölcs mondására, aki azt mondta, hogy nincs ideje a nősülésre. Így a szorgalmas növendékeknek sincs idejük holmi vesztes ábrándozásokra, mert tanulmányaikkal vannak elfoglalva s majdan künn a világban is arra törekszenek, hogy előbbre jussanak és akkor csak igazán nem lesz idejük ama élvezetekre, amelyek oly sok sajnálatos bukásnak okozói. Leánynövendékekre vonatkozólag pedig megjegyezzük, hogy regényolvasás, színházlátogatás, séták és zsúrok a tétlenségnek ama módjai, melyek a legjobban készítik elő a belső rothadást.

Aki növendékeit megóvni akarja a bukástól, annak értenie kell ahhoz, hogy helyes figyelmeztetéssel elibe vágjon. De ennek nem az a módja, hogy mindenütt veszélyeket sejt az ember. Tilalomfákat csak oda szabad állítani, ahol valóban veszély van. Az ilyen meggondolatlan buzgalom csak felingerli az aggályosokat

s bátorítja a vakmerőket. Meg kell várni tudni az alkalmat, de akkor aztán beszéljen érthetően. Semmi titkolódzás, mert csak aggaszt és nem óv. Alkalom van rá elég, ha pl. sétára mennek ki a szabadba, vagy ha elhagyják az intézetet. Ekkor általánosságban is amennyire lehet az egyesekkel is igen pontosan kell megbeszélni azt, amitől óvakodniok kell. Buzdítani kell őket, hogy levelezzenek az intézeti előjárósággal főleg kezdetben s mikor nehézségekre bukkannak. Általában fenn kell tartani az intézetből kilépett növendékekkel az érintkezést, akkor hathatunk későbbi magaviseletükre is. E célra alkalmasak az intézeti ünnepélyek, melyekre a volt növendékeket is meghívják, vagy intézeti lapok — folyóiratok, amelyekben a kívülállók tapasztalataikról számolnak be, a bennlevők az intézetben történetekről. Így az intézet és a külvilág közt bizonyos semleges terület jön létre, amelyen a volt s a tényleges növendékek találkozhatnak egymással s ez a lassankénti, fokozatos átmenet igen üdvösen hat. S most még valamit a szünidőről.

Ha az intézeti nevelő tudni akarja, hogy milyen az ő nevelőművészete, akkor tudakozódjék növendékeinek szünidei magaviselete felől; de csak úgy kéz alatt s pártatlan embereknél. Általánosságban ne kérjünk bizonyítványokat, mert ez csak kényszerű szül és épen ezt kell kerülnünk, ha tudomást akarunk szerezni valamely növendék érzületéről.

A növendék lelki megerősítését komoly erkölcsi alapelvek befogadása és elfogadása eszközlik, de evvel még rendszeres edzésnek is kell párosulnia. Az edzés alatt itt nem szigorú s egyre szigorúbb elzárkózást kell értenünk, hanem ellenkezőleg fokozatos és előrelátó szoktatást oly személyekhez és tárgyakhoz, honnét baj fenyegetheti a tapasztalatlanokat.¹ Intézetben persze bajosabb ez, mint odahaza a családi körben vagy künn a világban, az embereknek egymásközi érintkezésében, mert bajos az intézetben megszabni

¹ Nem szabad állandóan négy fal közt, zár alatt tartani a növendékeket; hosszabb séták, kirándulások, szabad kimenők is persze kellő előrelátással és ellenőrzéssel jó szolgálatot tehetnek a külvilággal való érintkezésre. Egyáltalában ilyen dolgokat nemcsak a pusztá élvezet szempontjából szabad tekinteni. Még a vendéglő látogatása is szolgálhat magasabb célnak, anélkül, hogy emiatt pedante riába esnék az ember. Mindent természetesen! Ez a legcélszerűbb!

azt a határt, ameddig menni lehet; azonkívül sok függ e tekintetben az intézet jellegétől és céljától is. Egyházi nevelőintézet növendékei más bánásmód alá esnek, mint a közönséges konviktusokéi. Utóbbiak több szabadságot élvezhetnek anélkül, hogy hivatásukat veszélyeztetnék. De bizonyos mérvű edzés itt is szükséges az érzékiség csábító ingerei ellen. Főleg a magánolvasmányokra kell itt ügyelni. A tulajdonképeni ifjúsági iratok csak az alsó szakasz növendékeinek valók, a közepesek és felsőbbbekenél már tágulnia kell a programnak. Ámde mindenkor csak erkölcsileg kifogástalan olvasmányt kell nyújtanunk, a művészi szempont maga nem lehet döntő; hiszen elsősorban mégis csak pedagógusok vagyunk és maradunk. Azután szüntelen megfigyelés útján kell megállapítanunk, hogy mit viselhetnek el és mit nem. Az iskolai olvasmányok, az ó-klasszikus és a modern írók egyes helyeinek elfogulatlan tárgyalása, főleg pedig a természetrajzi oktatás és a magasabb osztályúak képzőművészeti tanulmányai segíthetnek a túlzott érzékenység észrevétlen leküzdésében, egy szóval lassan-lassan bizonyos nil mirari-ra kell őket szoktatnunk — ám a kellő középút betartásával — hogy meg ne öljük a szégyenérzetet és esetleg elő ne idézzük a kisértést ahelyett, hogy tompítanók.

A szoktatáson kívül még más mód is kínálkozik az edzésre, amennyiben mindjárt kezdetben lépünk fel az érzelgősség bármilyen megnyilatkozása ellen; rendesen a pubertas korában jelentkezik, még pedig nagyon változatosan. A lelkiismeretes és tapasztalt nevelő főleg az idősebb meg ifjabb (de egykorúak közt is) növendékek közti bizonyos barátkozásokra ügyel, amelyek többnyire nem egyebek, mint rejtett szerelmeskedések, a külső tanulóifjúság flirtjének bizonyos surrogatumai. Néha ártalmatlanok, sokszor azonban nagy bajt is okozhatnak, mert eltekintve attól, hogy megzavarják a rendet és sértik a mindeaki iránt köteles felebaráti szeretetet, épen ezek a barátkozások és rajongások idézik elő és nevelik nagyra a más nem iránti hajlamot.

Az idősebb növendékeket szeretettel és komolysággal kell kioktatni — ha ilyen szimptómák jelentkeznek náluk — hogy meglehessen gátolni a jövő bajt. Mellesleg mondva, épen ezen eshetőségek miatt szokták csak kivételesen megengedni az idősb növendékeknek az ifjabbakkal való akadálytalan érintkezését.

Egyébiránt a nevelőnek e jeleket is gondosan kell megfigyelnie és felhasználnia, hogy alkalomszerűen oktasson, intsen, figyelmeztessen s edzzen.

Az egyenemi nevelésnek hiánya végül még bizonyos egyformaság (monotonia) és száraz észszerűség, mely miatt nem fejlődhetik ki a gyermek kedélyvilága. E bajon a vallásos érzület gondos ápolásával, a szentségi Jézus és a szent Szűz iránti szívből fakadó szeretet által, a szívet hevítő és a képzeletet kellemes képekkel gyarapító olvasmánnyal,¹ a természet és az irodalom szépségeinek feltárásával intézeti ünnepélyekkel s legjobban úgy lehet segíteni, ha a nevelők együttérezni tudnak a gyermekekkel és gyermekek maradnak a gyermekek közt.²

Ezen magukban véve elkerülhetetlen hiányokkal szemben áll a szükség, merí a felserdült ifjúkorban nemi elválasztás nélküli intézeti nevelés lehetetlen. Van azonban ennek a nevelésnek sok előnye is, melyek szinte elfelejtetik a jelzett hiányokat: Ilyenek: egységes vezetés, nagyobb biztosság a gyermeki természet sajátosságainak és körülményeinek megítélésében, bizonyos a heves ifjúkort megillető kemény szigor stb.

IV. Intézeti nevelés — oktatással egybekötött nevelés.

Feltesszük, hogy az intézeti növendékek egyuttal magában az intézetben is nyerik oktatásukat. Mivel azonban van sok oly konviktus és szeminárium is, melyek növendékei külső iskolába járnak, azért erre vonatkozólag is adunk néhány útmutatást. Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy nagy okosságra van szükség az ily körülményekkel járó kár elhárítására s méginkább, hogy az önmagukban kedvezőtlen viszonyok a nevelésre alkalmasakká váljanak. A főfeladat természetesen az intézeti vezetőségre hárul; neki kell elsősorban előzékenynek lennie, hogy a két intézet közt békés együttműködés jöhessen létre. E célból különösen szükséges:

¹ A szabadolvasás idejét gondosan kell értékesíteni, ilyenkor rendszerint nincs helye a studiumnak.

² Az egyenemi nevelés egyoldalúságának csökkentésére ajánlatos a felügyelő személyzetben bizonyos változatosságot eszközölni és pedig úgy, hogy az idősb prefektus mellé, akinek szigorúan kell gondoskodnia az általános fegyelem fenntartásáról, ifjabb segítőtársakat adnak, különösen a kisebb növendékek élére. Így egyesül legjobban a férfias szigorúság az anyai szeretet és gondosság egy nemével, melyre jobban képes az ifjabb, mint az idősb prefektus, kit a kor és a munka is már tompított.

1. Személyes érintkezés s rendszeres tudakozódás a növendékek magaviselete és tanulmányi előmenetele felől nemcsak az igazgatóságnál, hanem az egyes tanároknál is és főleg az osztályfőnöknél;

2. hogy az intézet növendékei számára lehetőleg kevés kivételt s privilégiumot igényeljen, sőt inkább teljesen egynek tartsa magát az iskolával (közös iskolatünnepélyek, szórakozások stb.);

3. hogy a növendékek tanáraikkal szemben szerényen, tanuló társaikkal pedig — habár nem túlbizalmasan — de mégis kollegiálisan viselkedjenek,

Az itt fenyegető bajok közül a következők állnak legelől: a külső tanulóifjúság káros behatása (olvasmányok, szövetségek) és egyes tanároknak egyház vagy intézetellenes magaviselete.

Az első veszéllyel nem nehéz szembeszállni, ha az intézet vezetősége teljes mértékben bírja növendékeinek bizalmát. A legnagyobb óvatosságra van azonban szükség, ha ellenséges érzületű tanárok befolyásának hatalmát kell megtörni.

Mindenesetre meg kell maradni annál az álláspontnál, hogy nem szabad a növendékeket kihallgatni tanáraik felől; hogy nagyon kell óvakodnia az intézeti előljárásnak meg az egyes prefektusoknak is, hogy kémkedő rendszert ne alkalmazzanak az iskolára. Mivel azonban a nevelőnek kell növendéke lelkiismeretét képeznie, azért mindenkor helyesbíteni kell az iskolában hallottakról tett alkalmoszerű kijelentéseiket — de az illető tanárok személyeinek s hírnevöknek szeretetteljes megkímélésével. Ne felejtjük el azonban, hogy a gyermekek hamisan foghatják fel és adják elő az iskolában hallottakat, azért legokosabb a tanár személyével egyáltalán nem foglalkozni, hanem csak a gyermek hamis felfogását és nézetét kijavítani¹

Hogy a növendékek a külső iskolák látogatása miatt más sok mindenféle veszélynek is vannak kitéve, azt nem lehet kétségbe vonnunk; de a körülményekintő előljárónak ép e nagyobb és szabadabb érintkezés jó kapóra, hogy növendékeit már idejekorán szoktassa némi önállósághoz és fokozatosan edzze a szabadság veszélyei ellen. Az idősebb növendékek már ne járjanak testületileg az iskolába. Vajjon ajánlatos e könnyebb ellenőrzés végett az intézeti egyenruha, azt ne fesszessük — habár vasár s ünnepnapokon meg ünnepélyes felvonulások alkalmával teljesen nem is mellőzhető el.

A tanítás alatt a gimnázium és általában a középiskola tárgyait értjük. Hogy e tanítás a szülői házban csak kivételesen és akkor sem a szülők által adható — az világos. Eszerint tehát nem rendelkeznek a szülők a tanítással úgy, hogy azt gyermekeik nevelésére fordíthassák. Ez nagy baj, főleg korunkban és akkor, midőn a fiúk a középiskolát látogatják. Hiszen eléggé tudjuk, minő befo-

¹ Tehát csak privatim és feltűnés nélkül, semmiesetre sem úgy, hogy állandó harcban álljon a két intézet. Ha a négy szemközti magyarázat nem elégséges, akkor persze további lépéseket is kell tenni, de oly módon, hogy hatásosak legyenek.

lyást gyakorolhat és gyakorol tanár és tanítás az ifjúságra nemcsak a szülők akaratával megegyezően, hanem sokszor éppen ellene.

Már ezen egy körülmény is háttérbe szorít sok olyast, amit különben az intézeti nevelés ellen szoktak felhozni. Oly intézetekben — minőket szem előtt tartunk — a felügyelő és a tanító személyzet összefog az ifjúság nevelésében. A prefektusok a tanároknak és ezeknek viszont a prefektusoknak kell segíteniök. Igaz ugyan, hogy legközelebb a prefektusok dolga a növendékek akaratát fejleszteni, míg a tanároknak elsősorban, habár nem kizárólagosan az észt kell kiművelniök, úgyhogy joggal beszélhetünk külön intézeti nevelő és külön tanítótestületről; azonban ez csak a legközelebbi és a közvetlen foglalkozást illeti, valóban mind a két testület működik közre a nevelés nagy, közös céljának megvalósításában. De ez nemcsak úgy történik, hogy a prefektus, a tanár is a maga módja szerint tartja szem előtt e különös célt, hanem úgy is, hogy az egyik munkája támogatja és elősegíti a másikat. Általában mondhatjuk, hogy az intézeti növendékeknek szabályos életmódjától függ a szabályos munka, ettől az akarat kiképzése, az akarat állhatatosságától (szorgalom) az iskolai jobb előmenetel és ettől ismét a nevelés nagyobb céljának elérése. Prefektus és tanár tehát kölcsönösen vannak érdekelve munkásságuk sikerében.

Ebből következik — csak röviden szólva — hogy az intézetben iskola és ház is békés versenytársakként éljenek egymás mellett.

V. Intézeti nevelés — szervesen tagolt munkafelosztással végzett nevelés.

A munkafelosztás modern elv. Hajdan irták a „Summákat“, amelyek magukba foglalták az egyes tudományszakok vagy az egész emberi tudásnak osszeredményeit. Most, mikor annyira kiterjedt az emberi tudás mezeje, már szükségessé vált a külön és kis üzem. Most kiki a maga talaját keresi, ezt ő műveli, lehetőleg kizárólagosan és alaposan. Ennek is meg vannak a maga előnyei, de hátrányai is. Azelőtt, mikor még egy kézben volt a tudomány, mikor még mindenható volt a keresztény hit, egy alapgondolat

hatott át mindent, akkor nem feküdt encyklopédikusan kő kő mellett, hanem minden szerves épületté illeszkedett össze. Most sok tekintetben máskép van ez. Függetlenül folytatják most útjukat az egyes tudományzajok és ha összetalálkoznak — akkor ez inkább véletlen, mint tudatos, inkább a tárgyadta, mint szándékos találkozás.

Az intézeti nevelésben hasonló megfigyelést tehetünk. A nevelés, mely azelőtt csak a szülők kezében volt — hiszen a káptalani és kolostori iskolák egészen különös célt szolgáltak — most sok tekintetben intézetekre van bízva, amelyekben külön testület vagy helyesebben szólva, a hivatásos nevelők egész törzskara szenteli magát az ifjúság nevelésének. Ez — a mai rossz társadalmi viszonyok mellett, amelyek már a szülői házban is veszélyeztetik a gyermek jólétét — gondoljunk csak a nagyvárosi lakásmizériákra — de a fokozottabb követelmények mellett is — melyeket az egyes ember tudása s képessége iránt támasztanak, magában véve nagy jótétemény, valóban a Gondviselés műve, hogy biztosítani lehessen azt a hitet, amely már a szülői házban sem volna biztos.

De nemcsak a hitet, hanem az erényt is, mert itt az ifjúság szerető kezek gondozása alatt — mintegy biztos bárkában — tölti napjait, mialatt odakünn vészes hullámok dühöngnek és szerencsétlen társaikat elnyelik.

Ezek az előnyök. Ezekhez azonban azonnal hátrányok is járulnak, ha nem látnak hozzá okosan. Ez az okosság nemcsak szigorú munkafelosztást kíván meg, hanem szervesen tagolt munkafelosztást; azaz olyant, amelyben az egyes munkások ugyanazon szellemtől áthatva különböző utakon fáradoznak a nevelés egy ugyanazon nagy céljának megvalósítására. Ez a szellem az intézet alapszabályaiban fejeződik ki, de kell olyasvalaki is, aki az egészséget ezen szellemben mozgassa és vezesse.

Első tekintetre ez magától érthetőnek látszik, sokszor azonban igen nehéz dolog. A puszta külső parancsszó nem teszi. Hiszen az intézeti nevelés munkája céltudatos, benső egyetértést, alázatos odaadást, kölcsönös alárendeltséget, készséges együttműködést

(sokkal!) s mindenekelőtt szeretetet, önfeláldozást, kitartást kíván még a nehéz viszonyokban is. Ily érzületet azonban nem az szül, hogy az ember egy úrnak van alárendelve, akinek fizetéséből él addig, míg jobb állás nem kínálkozik, ezt csak a belső lekötöttség érzete, a lelkiismeret teremti meg.

Szerzetesrendekben van e tekintetben a legesekélyebb nehézség, mert náluk a főnök dönt. Amit tenniök kell, azt megmondja a rendszabály és a hagyomány, ott valóban az engedelmesség fogadalmá tartja meg a nevelőt a maga helyén. A szerzetes nevelőt földi javak és előnyök nem biztatják s így az első pillanattól fogva mindig a tulajdonképeni nagy cél, a gyermek java és Isten dicsősége felé irányul tekintete. Ez persze egységet, kitartást, lendületet ad. Egy valamennyiért és valamennyien egyért, ugyanazon nagy célért; e gondolat biztosságot, erőt, vidám lelkesedést ad, mindez pedig roppant nagy jelentőségű az intézeti ifjúság nevelésében. Már nehezebb a világi papok helyzete. Ők nincsenek oly szoros összeköttetésben, mint a szerzetesek, rendi hagyomány sem áll mellettük. Könnyebben is távozhatnak helyükből, mikor nehézségek támadnak. Azonban a püspököknek fogadott engedelmesség és az édes anya, az egyházmegye iránti lelkesedés még valahogy pótolhatja e hiányt. Ha pláne világiak vezetnek nevelőintézetet, akkor még inkább tűnik a belső egység és összetartás, főleg, ha a vezető tekintélye csekély és az eredmény végre is attól függ, vajjon kiválóak-e az egyes nevelők vagy sem. De akkor már nem az intézet nevel; hiszen csak a külső keretet nyújtja, amelyben mozog a nevelő.

Ezen általános fejtegetések után felmerülhet az a kérdés, hogy mi szükséges okvetlenül a szerves munkafelosztáshoz. Erre szolgáljon a következő rövid felelet. Az intézetben szükségesek: 1. jól iskolázott felügyelő-személyzet, hogy a rendet és a fegyelmet fenntartsa, 2. alkalmas tanító-személyzet az iskolai tanításra, 3. alkalmas egyén, aki gondoskodik a növendékek ellátásáról, 4. ügyes gyóntatók és hitszónokok a növendékek vallás erkölcsi életének különös, habár nem kizárólagos gondozására és 5. házfőnök, aki az egészet vezeti. A felügyelő- és a tantestületnek is, mindegyiknek a maga kebeléből még külön-külön előjárója is van. Az egyik a házban, a

másik az iskolában vezeti a munkát, de egymástól függetlenül¹; — a vitás kérdéseket a házfőnök intézi el. Minthogy ilyenek — sajnos — nagyon sokszor elkerülhetetlenek, pártatlan bírónak kell lennie. Ilyen, a felek felett álló bíró szükséges azért is, mert az iskola és a ház érdekei sokszor ellentétben állanak, úgyhogy az iskola embere az iskoláért, a házi felügyelők pedig a felügyeletért döntenének, de az egész intézmény kárára.

Habár mindnyájan, a prefektusok is, meg a tanárok is nevelők, mégsem tárul fel egyik előtt sem a növendék benseje, lelki élete, pedig mindenekelőtt ezt kell a leggondosabban ápolni. Ki ápolja ezt? Nyilván az, akinek Krisztus nevében van joga és kötelessége a lelki életéről felvilágosítást kérnie és ez az intézeti gyónatatóatyja. Persze, aztán alkalmat is kell adni minden növendéknek, hogy ne csak egyszer-másszor végezhesen rövidke gyónást, hanem, hogy mindannyiszor tehesse ezt, ahányszor csak szükséges. Nagy hiba az, hogy sok intézetben ez nincs így, vagy nem is lehet így, pótolhatatlan hiány, mert ép a legnagyobb lelki sebek csak a gyónatató keze alatt hegednek be. A lelki sebek alatt első sorban a bűnöket értjük, de nemcsak ezeket. Sok-sok baj nyomja ezt az ifjú szívet, jól kell hát ismernie annak, aki tanácsolni vagy segíteni akar rajta. A pubertás korában sok olyasmi fordul elő, ami megzavarja az ifjú, tapasztalatlan kedélyt, ott a pályaválasztás nehéz kérdése és sok más kísértés — amely ugyan nem kerül felszínre, de annál erősebben zavarja a lelki nyugalmat. Ki adjon ilyenkor felvilágosítást, ki mutassa meg a helyes utat? A tanár? De tán éppen szigorúsága

¹ A jézustársaságiaktól vezetett nevelőintézetekben a beosztás rendszerint ez: Az igazgató alá tartozik az iskola és a tanárság, a generális-prefektus alá a felügyelet és a felügyelő-személyzet. Mind a kettő ismét a rektor főhatósága alatt áll. A prefektusok közt vannak szakasz-prefektusok (az egyes szakaszok élén), folyosó-prefektusok (a folyosókon és a házban), zene-, betegszoba- és felváltó-prefektusok. Ezek száma a szükség szerint változik; az iskolai tárgyakban is nyújtanak segítséget. Az igazgató és a generális-prefektus rendelkezésére laikus-testvérek és szolgák is állanak. A szakasz-prefektusok szinte teljesen szakaszukhoz vannak növe és pedig úgy, hogy a legtöbb intézetben nemcsak a növendékek mellett, hanem köztük laknak és velük is hálznak. Ez növeli a biztonságot és a nevelői tevékenység körét, de a munkát és az áldozatokat is. A generális-prefektusok ritkán változnak, az intézeti nevelés egyöntetűsége kívánja ezt.

ejtett sebet az ifjú szívéen. A prefektus? Hátha hadilábon áll vele? A házfőnök? Mikor oly távol áll az egyesektől? Fel tehát a gyóntatóhoz! Az ismeri a tanuló szívét, van vigasztaló, nyájas szava. Valóban, ki sem mondhatjuk azt a sok jót, amit a nevelőintézetek buzgó, a növendékek előtt mindenkor hozzáférhető lelkiatyái teljesítenek, mennyi sok rosszat akadályoznak meg. Igaz ugyan, hogy papi intézetekben épen azoknak kell gyóntatóképen szerepelniök, akik egyúttal tanárok is, de sokan vannak, nagy a választék, talál köztük olyat is a növendék, aki nem tanítja.

E szempontból szólva, nem tagadhatjuk azt, hogy papok és főleg szerzetesek vezetése alatt álló nevelőintézetek járnak legközelebb az intézeti nevelés eszményképéhez, sőt még a szülők nyújtotta nevelésnél is előnyösebbek azon korbéli ifjúság számára, amelyről beszélünk. Ne ámítsuk magunkat; az ifjúkor bizonyos kényes és kritikus helyzeteiben a szülők már nem a helyes tanácsadók. Az ifjú nem mer velük szemben őszinte lenni, mert fél, mert csak jónak akar előttük mutatkozni és szeretetből titkolja azt, ami nekik bánatot okozhat. És mit használna a nyílt őszinteség, ha nem tudnak tanácsot adni — tanultság és bölcsesség hián — vagy ha nincs hatalmuk arra, hogy a kárt megszüntessék. Ekkor külön lelki orvosra van szükség és ez a pap, mint lelkiatya. Őt az őszinte nyíltság nem szomoríthatja meg, ellenkezőleg csak örömet szerezhet neki; titoktartása oly jól esik a szívnek, pedig mennyit kell a titoktartásra bízni! És végül a lelki béke! Hiszen csak akkor állhat helyre, ha a bűn távozik és vele a kínzó büntudat. Ezt csak isteni megbocsátás eszközölheti. Ki adhatja meg ezt? Csak a pap a gyónás szentségében.¹

Igy tehát az intézeti nevelést is amaz intézmény tetőzi be, amelybe az isteni Üdvözítő letette isteni nevelő-művészetének s bölcsességének minden kincsét, a szent gyónás és a lelki vezetés, amely a gyóntatószékből indul ki az emberiség áldására.

¹ Persze azt is mondhatná valaki, hogy ha már a szülők nem lehetnek tanácsadók, akkor intézet nélkül is mehetnek az ifjak papokhoz, lelkiatyákhoz tanácsot kérni. Csakhogy mily kevés ifjú győzi le azt a nehézséget, hogy közelebbi érintkezésbe lépjen velük. És épen ez kell!

Áttekintés.

Hogy amit az intézeti nevelés lényeges sajátosságairól hosszabban mondtunk, kézzelfogható legyen a gyakorlat részére, a következőkben a fontosabb dolgokat még egyszer áttekintheten összeállítjuk és pedig úgy, hogy az előnyök mellett a hátrányok is mutatkozzanak, úgyhogy az előnyöket kihasználhassuk, a hátrányokat pedig kerülhessük.

I. Az intézeti nevelés, mint tömegnevelés, idegen hivatásos nevelők útján megkíván:

1. Határozott házi- és napirend-szabályokat.
2. Ezen alapszabályok szigorú kezelését a rend megteremtésére (külső fegyelem), az azok szellemébe való vezetést (belső fegyelem) a vérmérséklet és jellemre való tekintettel (egyéni nevelés).

A rend kezelésében, de még inkább a külső fegyelemnek harmonikus összeköttetésében vagy helyesebben és érthetően szólva, a külső fegyelemnek a növendékek nevelésére való utalásában, akár az összeseket, akár egyeseket illetőleg, mutatkozik a prefektusnak, mint intézeti nevelőnek tulajdonképeni művészete.

Mint különösen közeljáró hibákat — amennyiben a nevelő és a tömeg jó szóba — kerülni kell:

1. A külső idomítást.
2. Az önállótlanságot, amennyiben arra szoknak a növendékek, hogy mindenkor csak parancsoljanak nekik s kiszolgálják őket és állandóan csak a nagy tömeg szerint igazodnak.
3. A kiméletlenséget és keménységet, mert az intézeti nevelés szigorú s a nevelők idegenek.
4. Egyesek elhanyagolását — (az egyéni hiánya!) Ez a hiba elkerülhetetlen, ha a növendékek száma túl nagy s a nevelés terhe pedig csak kevesek vállára kerül.

II. Az intézeti nevelés, mint hivatásra nevelés megkíván:

1. Az intézet számára eéljának teljesen megfelelő szabályokat. Kívánja, hogy:
2. Az intézeti nevelők ezen alapszabályok szerint járjanak el általánosságban és az egyes növendékekkel szemben. Nem szabad oly növendékeket, kiknek sem hajlamuk, sem tehetségük nincs

valamely pályára, e hivatásba bele nevelni akarni; 2. növendékeket, kik meg nem felelnek, felvenni és az egész intézet kárára megtartani.¹

III. Az intézeti nevelés, mint egyéni nevelés kíván:

1. Bizonyos fokú kiegyenlítést, hogy a finevelő-intézetekben (csak férfi-nevelőszemélyzettel) ne száraz észszerűséggé, a nőiekben pedig ne egyoldalú érzelmekultusszá válják a nevelés.

2. Nagy okosságot, hogy a növendékeknek a külvilággal s a más neműekkel való érintkezését jobban meg ne kössék, mint amennyit az intézet célja s az egyesekre való tekintet szükségesnek mutat.

3. Kell bizonyos átmenetet létesíteni a növendékek intézeti élete s a világ közt, mert csak így lehet őket a hirtelen hajótöréstől megóvni. E tekintetben csak a szélsőségektől kell tartani.

IV. Az intézeti nevelés, mint oktatással egybekötött nevelés, megkívánja: 1. hogy a tanítás a nevelés szolgálatába kerüljön; 2. a tan- és nevelőszemélyzet ne csak megférjen egymással, hanem egymás kezére is dolgozzék; 3. az iskola tulajdonképeni és legjelesebb nevelőeszközének ne az eredményt tekintse, hanem az utána való energikus törekvést.

Veszélyes lehet: 1. a kölcsönös elszigeteltség és elbizakodottság; 2. hogy a prefektura a jókat, az iskola a tehetségeket veszi egyoldalúlag ótalmába.

V. Az intézeti nevelés, mint szervesen tagolt munkafelosztással végzett nevelés, megkívánja, hogy:

1. Az intézet rendelkezék kellő számú, alkalmas munkaerővel; 2. hogy a munka helyesen legyen megosztva és felosztva; 3. hogy mindnyájan egyértelműleg törekedjenek a közös cél megvalósítására; 4. hogy az egésznek tekintéllyel és tartalommal felruházott vezetője legyen, aki minden alkalmazott munkaerőt a maga akaratának és az intézet céljának tud alárendelni.

Veszély rejlik egyik részen a szétforgácsolódásban, másik részen a szabadság hiányában; ha t. i. az egyesek csak azt teszik, ami

¹ Az a körülmény, hogy valamely rossz növendék jó tanuló, ép oly kevésbé lehet mérvadó, mint mikor a rossz tanuló jó növendék.

nekik tetszik, akkor ép oly bajos eredményt elérni, mint mikor valamennyi csak azt teheti, amit egy akar.

Az intézeti nevelés lüktető ere: céltudatos törekvés, szeretet és lelkesedés.

Észrevételeink az intézeti épületekről, fekvésükről és berendezésükről.

Nem a művészet és hygienia kérdése — hiszen e felett az állami szervek őrködnek — hanem csakis a nevelés célszerűsége foglalkoztat most minket.

Az intézeti nevelés, mint tömegnevelés megfelelő épületet is kíván.

Sajnos művészi, hygieniai szempontok és filantropikus szeszélyek miatt sokszor szemelőtt tévesztik a legfontosabbat t. i. vajjon hasznavehető-e az épület a nevelés szempontjából. A nevelésre alkalmas épület leg'ényegesebb kellékei: 1. Könnyű felügyelet; 2. könnyű érintkezés; 3. könnyű elválasztás. Hogy az intézetben könnyen lehessen a felügyeletet gyakorolni, egyenes, világos folyosókra, kevés és kényelmes lépcsőre, nagy, világos nappali s háló termekre és lastnot least — lehetőleg nagy, kedvező fekvésű, könnyen ellenőrizhető árnyékszékekre van szükség. Kerülni kell tehát minden szögletes, sötét, szűk helyet. Zavarólag hat a nagyon terjedelmes vagy a sok apró helyiségre felosztott épület is. Az érintkezés könnyősége miatt széles folyosók kívánatosak, továbbá nagy lépcsőházak megfelelő előcsarnokkal, ezeknek, mint minden az intézetben közös helyiségnek (kápolna, ebédlő stb.) lehetőleg az épület középső részét kell elfoglalniok. Ellenben az egyes csoportok lakóhelyei némileg távolessenek egymástól. Az egy-egy csoport által használt helyiségek mind (nappali, háló terem, ruhatár stb.) lehetőleg közel legyenek egymáshoz ugyanazon az emeleten vagy épületszárnyon. Tehát már az épület tervezésénél pontosan kell ügyelni arra, hogy tulajdonképen hány növendékre számítanak és hány csoportba akarják őket osztani.

Az egyes csoportokhoz tartozó növendékek ezen térbeli elválasztása szükséges minden oly intézetben, ahol különböző korúak

nevelkednek. Mert eltekintve a kölesönös erkölesi védelemtől, világos, hogy idősb növendékekkel másképen kell bánni, mint ifjabbakkal és az idősbek számára más berendezések s intézkedések kellenek, mint az ifjabbaknak. Ahol pedig a térbeli elkülönítés nincs meg, ott azt az elvet nem lehet megvalósítani. Azonban alig célszerű az úgynevezett pavillonrendszer, mert gátolja az egész intézetnek vezetésére szükséges egységet s emiatt kétségesse tenné egyáltalán a nevelés eredményét is.

Ha az intézeti épület tervrajzánál tekintetbe vesszük a fent említett követelményeket, azaz, ha a helyiségeket megfelelő szakszokra osztjuk, akkor már önmagától is eltűnik a kaszárnya egyhangúságának jellege s már az épületben is megnyilvánul a jóltagolt szervezet. De akkor aztán nem is szükséges merész építkezéssel családi otthont varázsolnunk a növendékek elé, hiszen a nevelés családi jellege a szívben és nem az épületben rejlik.

Kérdés, hogy minő tervrajzú épület felel meg leginkább a jelzett követelményeknek. Legcélszerűbbnek mutatkozik a derékszögű (Rechteck) épület széles az egész épületet hosszában metsző folyosóval (ha csak elég világos!) amelyről bal és jobb felé a lakószobák és hálótermek nyílnak. Lépcsőház, kápolna és ebédlő az épület középrészébe valók. Az épület egyik szűkebb szárnyán lehetnek a tanárok szobái — prefektusokéi a növendékek mellett vannak a főépületben — a másik szárnyon pedig az iskolahelyiségek. Konyha, éléskamra és a legtöbb szolga lakás a növendékektől egészen külön, a földszinten vannak. Az érintkezéstől kiesnek a betegszobák és a zenetermek is, teljesen elkülönített helyre valók a ragadós betegségek alkalmával használt helyiségek. Négyyszögű épület bármily előnyös is legyen kolostori célra, kevésbbé alkalmas nevelőintézetnek. A nevelés szempontjából ellene szól az áttekinthetőség nehézsége s így a felügyeleté is. Pedig ennek nem szabad bajosnak lennie. A szerzetesrendek számára emelt intézeteknek még a rend különös szükségleteivel és hagyományos intézményeivel is kell számolniuk. Evégből legjobb előbb az illető szerzetesrend előjáróival értekezni, nem kell előbb építeni s csak aztán lakókat keresni, hanem megfordítva! Mindenesetre legyen meg legalább annak lehetősége, hogy alkalmasan lehessen berendezkedni.

Végül tekintettel kell lenni az intézet helyének kijelölésénél a játéktérre is. Az intézet közelében, de ne közvetlen szomszédságában kell rá alkalmas helyet választani. Legyen elegendő nagy, napos és száraz és ha több van — ami az egyes szakaszok miatt igen célszerű — legyenek szomszédosok, hogy lehetőleg egyszerre lehessen belátni valamennyit. Fasorok — de nem a középén — hanem szélén — igen ajánlatosak a nyári forróságban vagy pedig rövid eső idején. Nagyon kívánatosak a játékterek melletti fődött sétányok, melyek a szél felé eső oldalon fallal vannak védve, míg a másikon nyíltak. Ezek előnyösebbek, mint az intézeti épületben sok helyet elfoglaló és céljuknak mégsem egészen megfelelő játéktérmekek; ily esetben azonban a folyosóknak kell jó tágasoknak és a tantermeknek elég nagyoknak lenniök, hogy olykor a szabadidőben is lehessen azokat használni.

MÁSODIK RÉSZ.

Általános neveléstan katolikus intézetek részére.

— Az akarat, mint nevelő —

Bevezetés.

Tíz-husz éves intézeti növendékeket tartunk szem előtt. Nevelőik — habár nem kizárólagosan — papok vagy szerzetesek. Az alapelvek, melyeket részben kifejtünk, részben feltételezünk, szent kath. hitvallásunkból fakadnak. Külön fejezetet nem is szentelünk a vallásos nevelésnek, mert külön álló vallásos nevelés nincs is; az egész nevelést kell a vallásosság szellemének befolyásolnia, a vallás elvei szerint kell annak folynia, különben igen fogyatékos volna.

Az a körülmény, hogy az intézeti nevelés gyakorlata számára iruuk, különös feladatokat ró ránk. Ide tartozik ama törekvésünk is, hogy lehetőleg erősen kiemeljük a nevelés fő irányait, a többbit pedig elmellőzzük. Az intézeti nevelésben fődolog a tömeg megfékezése, ámde tömegeket nem lehet finoman kieszelt szabályok tarka egyvelegével megfékezni. Ezek csak másodsorban, egyes esetekben jöhetnek tekintetbe. Világos, mindent felölelő és átható alapelvekre van elsősorban szükségünk. Ám ezeket is gondosan kell megválogatni, mert ami túlsok, az csak zavarólag hat és mitsem használ. Megjegyezzük, hogy az intézeti nevelés elméletét és nem tankönyvét írjuk. A következőkből kifog derülni, hogy mit jelent e megkülönböztetés.

Mi a nevelést tisztán csak akaratnevelésnek tartjuk, ez a fel fogásunk tán sok szaktársunk előtt szük méretűnek látszik. De meg vagyunk róla győződve, hogy helyesen megértve, nagyon is tág arra, hogy minden körülménynek megfelelhessen, azonkívül még oly előnyt is tud felmutatni, melyet a gyakorlat eléggé meg nem becsülhet, t. i. egységes és könnyen érthető. Modern neveléstanunk csak egyre szaporítja a nevelő terhét, de nem törekszik arra, hogy oly alaperőt is találjon, mely egyszerre tudna e nagy terhen lendíteni. Ez az alaperő csakis az akarat.¹ Mindenesetre szükséges ezt

¹ Mennyiben részes ebben az ész és a nem szabad üszön, arról alább részletesen lesz szó.

magát is nevelnünk. De nem ez a nevelő első feladata; legelső dolga az, hogy segítőtársává tegye az akaratot önmagának és az egész emberi lénynek rendbehozásában. Ez természetesen nem a neveléstől elkülönített feladat, hiszen csak azon fordul meg, hogy mint ragadja meg a nevelő az akaratot, hogy megnyerje és egyuttal önnnevelésre is bírja. Megnyerhetjük és megindíthatjuk az akaratot egyrészt bizonyos kellő módon bemutatott tárgyakkal, másrészt bizonyos személyes tulajdonságokkal, amelyekkel felvértezve, elébe állunk. Általánosságban azt mondhatjuk:

A nevelés munkája oly arányban halad előre, amilyenben saját személyes befolyásunk szükségessége csökken és növekszik azon tárgyak vonzóereje, melyeket a Teremtő az akaratnak szánt.¹ Tehát nevelői tevékenységünk nem állhat csak abban, hogy a növendék akaratát magunknak lekötjük; feladatunk inkább az, hogy teljes befolyásunkkal fűzzük a gyermek akaratát a neki megfelelő tárgyakhoz. Ha már annyira rendeztük és megerősítettük a gyermek akaratát, hogy további közreműködésünk nélkül törekszik tárgya felé és ebben kitart, akkor befejeztük a nevelés nagy remekművét: a jellemet; nevelői feladatunkat megoldottuk.

Ezt kívánja bemutatni a jelen munka. Főképen azonban az intézeti nevelésnek akar szolgálni. Ezért előrebocsátottuk — mintegy bevezetésül — az intézeti élet sajátosságainak ismertetését. Ezen sajátosságok pontos ismerete nélkül ép oly kevésbé lehetséges az általános elméletünkben kifejtett nevelési alapelvek helyes alkalmazása, mint az intézeti nevelésnek igazságos méltatása.

Hangsúlyoznunk kell még azt is, hogy az alábbi fejezetek és szakaszok nem oly logikai rendben következnek, mintha önállóan állhatnának egymás mellett vagy kizárnák egymást. Számuk tehát csak a sorrendet jelzi. Sőt kiegészítik egymást, együttesen pedig a nevelés és főleg az intézeti nevelés elméletének teljes rendszerét adják.

Miután elméletünket a nevelésnek népies fogalmához kapcsoljuk, ezt a körülményt is kell a munka értéklésénél számba venni.

¹ Alatta az egész ker. erénytánt értjük, az emberi kötelemek összességét, a megfelelő indítókokkal.

I. Mi kell nekünk: az intézeti nevelésre is alkalmas elmélet; sajátságai és forrásai; módszertani kérdés.

Általános pedagógiai tudás még nem elmélet és legkevésbé az intézeti nevelésre alkalmas elmélet. Azt az elméletet, amelyről itt van szó és amely az intézeti nevelésben is szükséges, a praktikus ész teremti meg úgy, hogy kiválogatja a pedagógiai tudásból mindazt, amire szüksége van és elrendezi úgy, ahogy leginkább alkalmas a gyakorlatra. Ez értelemben az elmélet teljesen gyakorlati dolog, és egészen különbözik az iskolai tudástól. Hiszen közvetlen tevékenységébe vezeti a nevelőt. És e vezetésben valóban mint úttörő halad előre, lépésről-lépésre, ha pedig nem követheti a nevelő, nem mehet önfejlően tovább, hanem vissza kell fordúlnia, hogy más utat keressen, amely könnyebben vezet célhoz.

Semmiképen sem állíthatjuk ugyanezt a pedagógia tulajdonképeni tudományáról is; mert bizonyos előszeretettel, anélkül, hogy sokat kérdezné, vajjon követheti-e a nevelő vagy sem, a távolban szeret kalandozni; nem is törődik nagyon avval, vajjon azonnal értékesíthető-e úgy, ahogy van az, amit vizsgálatainál kiderített. Amennyiben így jár el, nem is érdemelhet gáncsol, hiszen csak a kutatás és a vizsgálódás törvényeit követte. Gáncsolnunk csak ama írókat és szónokokat kell, akik jóindulatú, de túlzott buzgalmukban azt kívánják tőlünk pedagógusoktól, hogy minden fogásunknál még külön is megkérdezzük a pedagógiát, vajjon helyeslie-e s mit szólna hozzá. Ez már nem szükséges és nem is kívánja a tudomány sem; mert nagyon jól tudja, hogy az elmélet az, amire, mint nevelőknek, legelőbbben is tekintenünk kell. Mert hiszen ez tartalmazza ama utasításokat, melyeket művészetünk gyakorlatában követnünk kell; ez őrli meg a pedagógiai tudás szemeiből azt a lisztet, amellyel a gyakorlat főz.

Kérdés, milyen legyen az intézeti nevelés elmélete, ha ilyent kívánnánk. Először is nem volna szabad a tudomány eredményeit egyszerűen elméletnek venni; aztán a kizárólagos logikai szempon-

tok helyett inkább a gyakorlatiak szerint kellene az anyagot elrendezni; végre szigorúan kellene megrostálni az egész anyagot és az így tervezett elméletet a jól rendezett családi nevelés alapjára és mintájára felépíteni. A tudománynak csak a belső kifejlesztést és tökéletesítést kellene megadnia.

Kétséget nem szenved az, hogy az intézeti nevelésnek — mivel a családinak folytatása — a lehetségszorosabban is kell a családihoz kapcsolódnia. Következésképpen neki is kell azon forrásokból merítenie, amelyekből a családi nevelés merít és pedig nemcsak külső, hanem belső okokból, amelyek magából az intézeti nevelés természetéből fakadnak. A családi nevelésre vonatkozó főforrások a következők:

1. természetes ész és természetes szív;
2. szent vallásunk tanai és gyakorlatai;
3. hagyomány és szokás;
4. személyes tapasztalat.

1. Nem tagadhatjuk azt a tényt, hogy apa és anya gyermekeik nevelésénél természetes emberi eszükre támaszkodnak és természetes tapintattal pótolják az esetleges értelmi fogyatékossgot. Vajjon melyikünket nevelték otthon másképp? Ha tehát valaha is voltak a családokban jól nevelt gyermekek, akkor nem a tudományos pedagógia, hanem a józan természetes ész és a tiszta természetes szív nevelte őket ilyenekké. Valóban az emberiség javára, amely lényegesen alapszik a nevelésen s így is lesz mindaddig, mígnem vagy az összes szülőket küldhetik tudós iskolákba, vagy pedig pedagógiailag képzett nevelőkkel láthatják el.

Ha ennek hangsúlyozása tán bizonyos tekintetben feleslegesnek látszik a családi viszonyokra vonatkozólag, akkor az intézeti viszonyokat illetőleg ép oly mértékben fűresának. Ha valahol, akkor nevelőintézetekben kellene érvényesülnie a nevelés tulajdonképeni művészetének, t. i. ama művészetnek, amely nemcsak természetes belátáson, hanem mindenekelőtt a tudomány elvein alapszik. Azonban egy nevelő sines annyira utalva józan természetes eszére, mint épen az intézeti nevelő. A viszonyok kényszerítik erre. Folyton folyvást támadnak előtte oly kérdések, melyekre azonnal felelni kell. A tanulásban megtisztult természetesség az ő legnagyobb mű-

vésze. Ha minden nevelőre áll ez, akkor leginkább mégis csak az intézeti nevelőre; hiszen intézetekben amúgy is oly sok dolog áll művészi alapon, hogy a nevelőnek — amikor csak lehet — ismét a természet talajára kell lépnie.

A helyes intézeti elmélet megállapításánál mindenekelőtt tehát a természetes álláspontra kell helyezkedni és nemcsak a tudományt, hanem mindenekelőtt az ésszt és a szívet is megkérdőzni. Egyúttal útmutatás is ez azoknak, akiknek feladata az intézeti nevelésre alkalmas személyeknek megválogatása.

A tudományosság árthat, az erény még nem elegendő; az első és legszükségesebb dolog a tetőtől talpig egészséges értelem.

2. A természetet követi, de nem ellentétképen, hanem amennyiben felemeli és fejleszti a jobb, az égi, az isteni felé, a szent vallás tanaiban és gyakorlataiban megnyilatkozó természetfelettség. Ami még homályos a természetben, t. i. a nevelés célja, itt még a legegyszerűbb ész előtt is a legnagyobb világosságban ragyog: t. i. az istenfélelem a cél. Az Istent féljed és tartsd meg az ő parancsait; mert ez az egész ember (Pred. 12. 13.) így int a szentírás, ez az egész ember. Valóban az egész. Ez a jó pap és jó állampolgár, a kötelességtudás embere, a jellem, az igazi egyéniség: egy szóval mindaz, amire korunk nevelőművésze oly nagy zajjal és sajnos, oly hiába törekszik. Amit ez nem tehet meg, arra még a legegyszerűbb anyóka is képes, hacsak ragaszkodik vallásához; mert szívének és mindenekelőtt a gyermek szíve, egy nagy szentnek szavai szerint, Istenért van teremtvé; keresi őt és nem pihen, míg meg nem találta. Oly úton pedig vezetni a gyermeket, amelyen szívesen jár, csak nem lehet nehéz. És mennyi s mily hatásos eszköz nyújt a vallás a katolikus nevelésnek! Szentjeinket csak ezek nevelték.

A vallás és a vallásos gyakorlatok, melyek oly hatásosak a családi nevelésben, nemcsak nem hiányozhatnak az intézeti nevelésben, hanem lelkét képezik. Hiszen ez magyaráz meg mindent, ez irányítja az egész nevelői tevékenységet, ez biztosítja tartós hatását, ez ad neki eszményi lendületet. Ha már hiábavalóknak bizonyultak a természetes eszközök mind, akkor a kath. nevelőnek és főleg a papnak a leghatásosabb lelkiorvosságoknak egész sora áll

még rendelkezésére. A szenthit útmutatása mellett kétséges esetekben is könnyen igazódhatik el a nevelő — Isten az emberiség tulajdonképeni nevelője, a nevelők mintaképe — az emeli fel újra a nehézségekben, az vigasztalja meg az eredménytelenségben és ez őrzi meg benne minden körülmény között vezérezményéül azt a tiszta szándékot, hogy Istennek szolgáljon és a gyermekeknek használjon.

Ha ez áll, akkor méltán kell csodálkoznunk azon, hogy még kath. szerzők is oly keveset mondanak erről, hogy a vallást nem a nevelés központjába, hanem más nevelőeszközök sorába állítják, sőt nem ritkán úgy irnak és úgy beszélnek, mintha ők maguk is egészen az egyházon, tanain és kegyelemeszközein kívül állnának. Ezzel ellentétben a valóban praktikus intézeti nevelő és mindaz, aki használható intézeti nevelési elméletet akar írni, nemcsak a fősúlyt veti rá, hanem az egészet a vallás szempontjából fogja tekinteni és elrendezni. Miként az életben, úgy a nevelésben is ez az egyedül szükséges dolog.

3. A vallással legbensőbb kapcsolatban van a hagyomány és a szokás: a hagyomány, mely átörökli az alapelveket és a szokás, amely meghatározott gyakorlatokat tart érvényben. De mi állandóbb szent vallásunk tanainál és gyakorlatainál? Mig tehát erre támaszkodik a pedagógia, résztvesz a vallás állandóságában is, mihelyt ezt elhagyja, elveszti támaszát is.

És mégis mennyire szükséges ép a nevelésben megmaradni annál, amit szentesített a hagyomány és a szokás. Még a javítások is károsak a nevelésben, ha túlgyakran és minden közvetítés nélkül történnek. Hiszen a nevelésnek épen ez a célja, hogy a jó szokások önkéntes befogadására serkentsen. De nem alakulhatnak ki e szokások, ha mindúntalan változások zavarják meg. Nevelő-intézetekben meg különösen veszedelmesek az ily fajta változások oly okokból, melyek sajátosságaikban gyökereznek. Itt csak ezt kell bizonyítanunk, hogy a hagyománynak és a szokásnak nevelő-intézetekben is kell érvényesülniök.

Az intézeti nevelésnek bizonyos fokban mintaképe a családi nevelés. Sokat beszélünk a családi nevelés hatásos voltáról, ám nem is gondoljuk meg, hogy minő nagy szerepet játszik benne a hagyomány.

mány és a szokás. Mint mindenütt, úgy a családban is tapasztalatot gyűjt az ember. E tapasztalat — a családban, mint szellemi kincs tovább öröklődik. „Igy szólt édes anyám“, mondja az asszony, ha oktatni akarja gyermekét. Ki nem hallotta még szüleitől e szót: így neveltek minket is édes szüleink, így neveljük mi is gyermekeinket. Amely családban tiszteletben tartják a hagyományt és a szokást, ott biztos út vezet a célhoz, minden művészi módszernél biztosabb. Valóban azt mondhatjuk: amit nem ismer a ker. mult hagyománya és szokása, azt mindenkor nagy óvatossággal, amit pedig elvet, azt épenséggel bizalmatlanul kell fogadnunk. Eltérést ez elvtől csakis teljesen megváltozott viszonyok indokolhatóknak. Miként a családi nevelésben, úgy az intézeti nevelésben is van hagyomány és szokás, melyet intézeti kincsnek kell tekinteni és nemcsak fenntartani, hanem gyarapítani is. Valóban rosszabb nevelőt gondolnunk sem lehet annál, mint aki alighogy kormányra kerül, jobb tudásában bizva, mindent fenekestől felforgatni és megújítani akar. Bizony, ha csak kissé is a multba nézünk, el kell ismernünk, hogy gondolkodtak, kísérleteztek s tapasztalatokat gyűjtöttek az elődök is. Miért vessük el most egyszerre e szellemi tőkét? A gyakorlati neveléstan tehát a hagyományra és a szokásra is ad.

4. Végre saját személyes tapasztalatunk. A gyakorlat teszi az apát, anyát, de a gyakorlat teszi az intézeti nevelőt is mesterré. Tán kíváncsi is, hogy mint régi gyakorlati emberek egészen különösen hangsúlyozzuk ezt a tapasztalatot. Evvel a személyes tapasztalattal manapság nagy hűhót csinálnak, néha vissza is élnek. A műkedvelők kedves vesszőparipája ez! Előszeretettel hivatkoznak reá, hogy helytelennek mondhassák a korábbi nevelési gyakorlatot. Félévi pedagógiával oly dolgokat akarnak felfedezni, melyeket évezredek nem ismertek s nem is sejtettek. Való ugyan, hogy a tapasztalat egyeseket oly felfedezésekre vezet és annyi műfogásra tanít, amelyek után hiába kutatunk a könyvekben. De nem szabad túlbecsülnünk a személyes tapasztalatot, mert hiszen még nem tapasztalat az, amit csak egyszer tapasztaltunk; aztán minden tapasztalat csak egyes emberé, azaz subjectív és könnyen van kitéve csalódásoknak. Hányszor tulajdonítunk valamely eredményt különös intézkedésünknek, pedig csakis a körülmények okozták. És

hányszor sikerül valami az egyiknek, ami sehogy sem üt be a másiknak. Személyes tapasztalatokat tehát mindenkor szerényen kell előadni és óvatosan értékesíteni. Ezen figyelmeztetés előrebocsátásával tán szabad előadnunk azt, amit a nevelőintézetben eltöltött husz évi munkásságunkban tapasztaltunk.

5. Ha az előzményekben megértetni akartuk, hogy az intézeti nevelésnek a családi nevelés forrásaiból kell merítenie, semmi esetre sem akartuk állítani azt is, hogy ezeknél meg is kell állnia. Hiszen az intézeti nevelés egész természete szerint művészi alkotás; s mivel hivatásra nevel, főleg a művelt társadalmi osztályra magasabb célja is van, mint a családi nevelésnek, következőleg nagyobb nehézségekkel is kell küzdenie, mint amannak. Ennélfogva tehát nem vetheti meg mint művészet a művészet szabályait és mint magasabbnemű nevelés ama magasabb megglátás eredményeit sem, melyeket a neveléstudomány nyújt. Azonban biztos eredményeknek kell lenniök; arra ugyanis nem jogosított fel minket a Teremtő, hogy pusztá kísérleteket tegyünk a ránk bízott ifjúságon.

Természetes ész, természetes szív, vallás, hagyomány, szokás, személyes tapasztalat s a tudomány biztos eredményei képezik tehát az intézeti nevelés igazi elméletének forrásait.

E felfogásunk és elrendezésünk előnyei: 1. Hogy evvel egész nevelőművészetünk népies jelleget nyer, amennyiben csak egy fokkal, az utolsóval mulja felül a családi nevelést; 2. hogy jobban megőrizzük a családi és az intézeti nevelés közti összefüggést s nagyobb összhangba hozzuk az elméletet a gyakorlattal. Ez összhangból a legtöbb előnyt az ifjú intézeti nevelő meríti. Aki, mint pedagógus kerül ki az iskolából, szinte a levegőben lóg; abból a sokból, amit tanult és hallott, tán csak az maradt meg elméjében, hogy rendkívülit kell rendkívüli módon tennie. Ám ez rossz kezdet, számtalan bajnak, csalódásnak és felfogásnak kezdete. Ezzel szemben így figyelmeztetnök a kezdőt: Kedves Barátom! maradj csak itt a földön és hagyd most a rendkívülit Gyermekeket, közönséges emberfiákat és sem angyalokat, sem ördögöket fogsz nevelni. Hogy mikép kell gyermekeket nevelned, azt csak tudod. Hiszen magad is gyermek voltál, szüleidtől tanultad meg. Tedd úgy, ahogy ők tették. Élj emberi eszeddel, de légy mindenben nagyon természetes,

ne akarj művészes lenni. De használd fel a szent* vallást is! Mert megmutatja a célt, az eszközöket és nevelői tevékenységnek biztonságot, erőt, ihletet és lendületet ad. Azután tartsd magad szorosan az intézet hagyományaihoz és szokásaihoz; kipróbált dolgok azok. Ha már magadon és másokon is szereztél tapasztalatokat, értékesítsd őket, de óvatosan; egy ember sem hasonlít teljesen a másikra és a körülmények is mindig mások. Használhatni fogod azt is, amit az iskolában és a könyvekből tanultál, mindent a maga idejében; de most felejtsd el azt, amit tudsz! Ha így cselekszel, akkor jól jársz. Körülbelül ezt mondanók.

Most azonban már ideje, hogy az adott forrásokból közelebbről fejtsük ki a jelzett intézeti nevelélméletet. Legyen népies, egyszerű, de a ker. bölcsélet tanításában annyira megtisztult, hogy a nevelő mindenkor számot adhasson magának cselekvési módjáról. Már ismeretes, hogy mit akartunk elérni avval, mikor visszanyultunk a családi nevelés forrásaihoz, azonban valamit még különösen is kell kiemelnünk.

Nagyon sokat beszélnek és írnak mostanában a gyermek egyéni jogáról, amellyel felpáncélozva lép a nevelő elé. Talán helyén volna egyszer már a nevelőnek egyéni jogáról is beszélni; mert főleg ettől függ az a bizonyos egészséges eredetiség és frissesség, amely tud az ifjúsághoz alkalmazkodni és vele együtt érezni, amely tul-tesz az intézeti rend pusztá egyformaságán és életet kelt, mert maga is élet. És életet teremteni, valódi, igazi életet vagy más szavakkal munkakedvet, ez valami abból a legmagasabb célból, mely az intézeti nevelő szeme előtt lebeg. Épen nem ajánlatos azért sokféle szabálytömegébe szorítani a nevelőt, úgy hogy már meg sem mozdulhat és benne azt a gondolatot kelteni, hogy neki soha nincs igaza, hanem csak másoknak.

Első törekvésünk tehát oda irányul, hogy öntevékenységre serkentsük a nevelőt. Ezért vezettük a nevelőművészet forrásaihoz, hogy maga merítsen belőlük. Ne csak hallgasson mindig, hanem maga is kutasson és kérdezzen; hanem ezt se többet, mint amennyit tapasztalnia szükséges meg hasznos. Csak így maradhat független minden káros gyámkodástól, csak így őrizheti meg munkakedvét, mert ahol szabadság van, ott van öröm is, ahol pedig öröm van, ott minden, még a legnehezebb dolog is könnyű.

II. Mi kell a mi értelmünkben vett elmélethez: a nevelői munkásság egyszerűsítése és koncentrációja.

Az intézeti nevelés legelső és legszükségesebb intézkedése az, hogy a nevelőt munkásságának közepette oly helyre állítsa, honnét egyetlen tekintettel mindent beláthasson és könnyen uralkodhasson. Erre szükséges az egyszerűsítés és a koncentráció.

Korunk nem tagadja meg jellemét a nevelésben sem. Az egyes miatti gondoskodása következtében nagyon könnyen elhanyagolja az általánost. Ezért válnak fődolgokká most olyanok, amelyek nagyon is a nevelés határvonalán fekszenek, mint a játék és a sport, míg másokat, amik valóban fődolgozok — mint pl. a sexualis problémát — kikapcsolták az összefüggésből és oly módon tárgyalják, amely — ahelyett, hogy használna — csak ártani tud. Másrészt oly törekvés is mutatkozik, amely csak szaporítani és halmozni akarja a nevelő munkáit és „nagyon fontos“ részleges dolgok bemutatásával — legalább ezt a benyomást akarják kelteni — folyton folyvást igénybe veszik figyelmét. A nevelés, mely magában véve oly könnyű dolog, hogy azt a parasztasszonyka is teljesítheti, ily módon oly munka lett, amelynek teljesítésére már a tudósok minden tudása és a nevelők minden képessége sem elegendő. A lelkeszt, mint az ifjúság tanácsadóját, már kiszorította az orvos; már nem vagyunk messze attól sem, hogy orvosi rendeletek szerint nevelik az ifjúságot.

Minő hatással van mindez a nevelőkre? Ha kevésbbé okos és önálló emberek — és e pályán is kell bizonyos szerény átlagságra számítani — akkor bátortalanság és zavar vesz erőt rajtuk; de ha értelmes, tetterős férfiak, akkor nagyon is könnyen ellen-szenvvel fordulnak minden oly dolog felé, ami az iskolából, vagy a könyvekből kerül ki. Ha most sok gyakorló pedagógus és bizony nem épen a legtehetségtelenebbek — minden új és szokatlan dolgot — a mit a változott viszonyok követelményeképp rájuk parancsolnak — a zöldasztal termékének csúfolnak, akkor ez is ama, nem mondjuk tudományos, de mégis a tudomány nevében gyakorolt gyámkodásnak következménye, amely oly embereket akar jobb tudásának látszatával kioktatni, akik a nap terhét és hevét viselik.

Akár indokolt ez a hangulat, akár nem, az intézeti nevelés elméleténél annyiban tartozunk vele számolni, hogy ne akarjuk a nevelő munkáját megnehezíteni, hanem könnyíteni.

Mikép történhetné ez? kettős módon.

1. Egyszerűsítéssel.

2. Koncentrációval.

A két kifejezés épen nem egyenlő dolgot jelent. Egyszerűsítés alatt értjük mindannak kiselejtezését, ami nem tartozik a neveléshez; aztán a lényegesnek a lényegtelentől való elválasztását és végre a kevésbbé fontosnak háttérba szorítását, úgy hogy helyet kapjon az, ami valóban általános jelentőségű. Ily módon reméljük meg szorítani azt a sok tarka-barka részleges tudást, amely manapság uralkodik a nevelés terén. Mindenesetre már annyira legyen a gyakorló pedagógus, hogy nem veszti el egyensúlyát bármilyen újság vagy folyóirat cikke miatt.

Az egyszerűsítés jó és szükséges. Sokat tesz, de a gyakorlat s főleg az intézeti gyakorlatért még nem mindent. Mert bár mint is védekezünk és tiltakozunk ellene, mégsem tagadható, hogy nehéz dolog a nevelés, amely még akkor is elég terhet rak az intézeti nevelő vállára, ha el is vették mindazt, ami nem tartozik reá. A nagy cél, a növendékek tömege, különböző koruk, egyenlőtlen jellemük, melyet a szülői ház hibái már károsan befolyásoltak; ez is még oly sok más, amiről a munka első részében már szólottunk — elég gondot okoz a nevelőnek, egészen eltekintve attól, hogy a mi korunk oly igényeket támaszt s kell is támasztania vele szemben, amelyek a régebbi mértéket messze felülmulják.

Az egyszerűsítés maga tehát míg ki nem elégítő. Még van egy művészi fogásra szükség és ez a koncentráció. Mit kell a koncentráció alatt érteni? Röviden szólva nem egyéb, mint szellemi emeltyű, melyet bizonyos pontra tesznek, hogy egy fogással egyszerre emelje fel az egész terhet. Itt áll tehát a költő intése, hogy a legnagyobb erőt egy pontban ke' l egyesíteni. De ebben hibáznak oly nagy fokban pedagógiai könyveink; és épen ezért oly kevésbé gyakorlatiasak — és használhatók — minden egyéb kiválóságunk dacára. Hogy így fejezzük ki magunkat, szétzedett órákhoz hasonlítanak; az összes kerek finom munkák, illenek is egymásba, de mégsem

fognak egymásba és egyszeri megindítás helyett minden egyest külön-külön kellene mozgatni. Szó van pl. a jellemképzésről általában és különösen, azaz: mindazon erényekről, amelyekre a gyermeket nevelni kell; aztán a kedély és az észképzéséről, a hajlamokról és gondozásukról; egy szóval mindarról, amit a nevelőnek tudnia, értenie kell. Igen szép! De jobb volna, ha megmutatnák, hogy egy- ségesen működő erővel hogy juthatunk az egyesnek uralmára. Ez az erő volna amaz emeltyű, amelyről szóltunk. Van-e ilyen erő? Mielőtt e kérdésre felelnénk, még egyszer vissza kell térnünk az első szükséges dologra, t. i. ez egyszerűsítésre.

Egyszerűsítés.

III. Fontos megkülönböztetés: Tanítás és nevelés.

P. gimnáziumunknak egyik paptanára szokta mondani tanítványainak, ha kérdéseire elhamarkodott feleletet adtak: *Distingue!* *Qui belle distinguit, bene discit et bene docet.* Tégy különbséget, csak aki jól tud meg különböztetni, lehet jó tanuló és jó tanító. Ezen mindig élesen hangsúlyozott figyelmeztetés jut eszünkbe, mikor meghatározzuk, hogy mivel is foglalkozik a nevelői tevékenység elsősorban és a legszűkebb értelemben.

A nevelés munkakörének meghatározásánál figyelmünk kell oly fogalomra, amely igen hasonló a nevelés fogalmához, úgy hogy gyakran felcserélik őket: a tanítás fogalma ez. Nehéz ugyan a kétös területet abszolút biztos határvonallal elkülöníteni; de meg kell kísérelnünk, mert csak így kapunk világosságot is érhetjük el a nevelés munkájában azt az egyszerűsítést, mely vizsgálódásunk legközelebbi célja. Csak így készíthetjük elő azt a munkafelosztást, amely nevelőintézetekben nemcsak az eredmény kútforrása, hanem egyuttal a kölcsönös békét is megőrzi a nevelők közt.

Bizonyára senkisésem fog tiltakozni, ha azt állítjuk, hogy a legalsóbb néposztályokhoz tartozó szülőknek is tudniok kell felnevelni gyermekeiket és pedig jól, de hogy nem lehet hasonlóképen e szülők feladata gyermekeiknek iskolai műveltséget is adni. Lehetnek tehát -- ez a felemlített tény első következménye -- oly emberek, akik tulajdonképeni iskoláztatás nélkül is jól neveltek, amint az

sem ellentmondás, hogy tanult emberek is lehetnek hiányos nevelésűek. Ami mulatóvilágunk csak tanult, a nevelés eredményét azonban, melynek neve kötelességtudás, önuralom, hiába keressük körükben. Minthogy tehát tényleg van különbség tanítás és nevelés között, azért fogalmilag is kell lehetségesnek s keresztül vihetőnek lennie. Véleményünk szerint a különbségek a következő főpontokra vezethetők vissza:

1. A tanításnál az ész oldalán van a súlypont, vagy általánosabban az emberek megismerésiképességének részén; a nevelésnél ellenben az akarat, vagy is általánosabban az emberi törekvőképesség részén.

2. A tanításnál mindenekelőtt arról van szó, hogy kifejtsük az ember összes képességeit, hogy mindinkább képszerűbbek legyenek különös tárgyaiknak felfogására — azaz elsősorban valami alaki-ról; a nevelésben ellenben voltaképen arról, hogy úgy kössük össze az akaratot tulajdonképeni tárgyaival, hogy szabadjára engedve sem hagy fel velük, hanem — miként a magnestű sarka felé — minden ingadozás nélkül is betartja irányát.

Mennyit lehet az iskolai tudásból elfelejteni anélkül, hogy csak legkevesebbet is szenvedne a tanultság, ellenben azt, amit a nevelés az erkölcsi kincsek megszerzésére nyújt, nemcsak megtartani, hanem még gyarapítani is kell.

3. Tanítás és nevelés mégsem függetlenek egymástól, hanem oly módon feltételezik egymást, hogy a tanítás a nevelés és a nevelés a tanítás eszközének tekintendő. Valóban minden (formális és materialis) tanítás nélkül senkit sem lehet nevelni, amint nem is lehetséges valakit tanítani, akinek akaratát nem neveltük s legalább némiképp nem szoktattuk a kötelességtudásra. És még hozzá kell tennünk azt is, hogy minél nagyobb a tanultság mértéke, annál magasabbra kerül a nevelés célja is és viszont.

Ha nem is kell cáfolnunk azt, hogy az iskola nemcsak ismeretek szerzésére, azaz a gyermek tanítására szorítkozhat, mert nevelés nélkül nem érhető el legmagasabb célját, hogy t. i. közreműködjek a szülők munkájában az emberiség javára, meg sem tagadható, hogy legközelebbi célja a gyermek tanításában, nevelésé-

ben pedig csak annyiban keresendő, amennyiben ez célja elérésére szükséges.

Az iskola tehát elsősorban — de korántsem kizárólagosan — tanintézet (művelődési hely), a szülői ház pedig főképen nevelőhely; iskolával kapcsolatos intézet pedig egyik is, másik is egyformán nevelő és tanintézet.

Ha tehát tanultság és nevelés egymásért nem absolute, hanem csak feltételesen szükségesek, akkor

1. Fogyatékos nevelés mellett is lehet tanultság,
2. lehet nevelés is tulajdonképeni tanultság nélkül; s pedig mind a nevelő, mind a nevelendő részéről s ennél fogva
3. már ez okból is elhibázott dolog a nevelést csakis, vagy főképen a tanultság mértékétől függővé tenni.

A neveléstan tehát lényegében akarati pedagógia, de s ezt határozottan kell hangsúlyoznunk, a legtágabb értelemben, vagyis az összes emberi törekvőképesség kiképzésére szolgáló tan, a törekvőképesség közepette állította fel trónusát az akarat, hogy minden mozdulat felett uralkodjék és szuverén biztossággal vezesse határozott célja felé. Ameddig szabad tevékenységek vannak az emberben, addig terjed az akarat uralma is. Rajta áll, hogy nemcsak önmagát igazgassa az elsajátított „jó“ normája szerint, hanem az ember többi erőit is — amennyiben tőle függ — tárgyuk felé terelje. Ez a felfogás a nevelői tevékenység határait egyrészt a közönséges házi nevelésen és a pusztá erkölcsi nevelésen is túlviszi — mindkettő ugyanis „jó“-vá akarja tenni a gyermeket, de anélkül, hogy összes törekvőképességének rendszeres kiképzését megkezdénék — s másrészt mégis annyira megszorítja, hogy a nevelő elég könnyen tekintheti át munkáját. Ha fenntartani akarnók a nevelés és a tanítás közti megkülönböztetést — bár némileg ellenkezik is a nyelvhasználat — akkor aztán ügylőszik kivolna egyenlítő a nevelésben az intellektualizmus és a voluntarizmus, vagyis az ismeret és az akarat közti harc is, amennyiben megkapta mindkettő a maga területét s így egymáshoz való viszonyuk is megvolna állapítva. A tanítás és a nevelés fogalmainak meghatározásával a legszorosabb kapcsolatban áll az értékükről s elsőbbségükről szóló kérdés. Miután azonban a kath. nevelő előtt

nem lehet kétséges, hogy melyik részen van jobb helyen az ember igazi ideiglenes és örök jóléte, felesleges a felelet; előlött nem vitatkozhat. A „művelt csőcselék“ ugyan csunya, de nem üres szó, minden idő története tanuskodik róla. Az emberiség aranykorában kevésbbé tanultak voltak az emberek, de jobban neveltek s épen ezért boldogabbak. Ez aranykorszak nem a nagyobb tanultsággal, hanem csak a jobb reveléssel tér vissza. A hívó és józan nevelő adott esetben tudja is, mit kell uralkodó s mit alábbvaló elemnek tartania.

Koncentráció.

IV. A nevelői tevékenység tulajdonképeni tárgya: az emberi akarat; sajátos helye a nevelés művében; az akarat uralkodik.

A tanítás és a nevelés megkülönböztetésével azt hisszük, már megtettük a legfőbbet a nevelő munkájának egyszerűsítésére. Ha t. i. azt mondhatja, hogy a tanítás mint tanítás s mindaz, ami vele összefügg, ez pedig igen sok, nem az ő feladata, akkor már levettük róla a teher felét.¹ Azonban gyakorlati értékű e megkülönböztetés az iskola tanítója előtt is, mert tudja, hogy munkájában ugyan mindenkor a nevelést kell előmozdítania, de csak a rendelkezésre álló eszközökkel s ilyen a tanítás. Igaz ugyan, hogy a nevelő munkája is — hogy ismét vele foglalkozzunk — elég nagy marad, ráadásul azért is, mert amit mint célt az ajtónál kitasztott, a másik oldalon mint eszköz tér vissza az ablakon. Egyáltalán tanítás nélkül semmiféle nevelés sem lehetséges. Tehát újabb könnyítést kell keresni és ezt megtaláljuk a koncentrációban.

Már említettük, pedagógiai könyveink tárgyaiknak elrendezésében nem a gyakorlati, hanem a logikai egymásutánt követik, azaz

¹ A mondottak helyes megértésére gondoljuk meg ezt, hogy pedagógiai tan-könyveink elméleteik kifejtésénél főleg az iskolát tartják szemelőtt. Törekvésünk épen az, hogy a nevelés fogalmát ismét kifejtjük ezen elméletek összességéből, nem mintha kizárni akarnók a nevelést az iskolából, hanem hogy világosabban írjuk meg a nevelés fogalmát s hogy egyuttal előkészítsük — mint már jeleztük — a pefektus nevelői tevékenységének bemutatását.

úgy adják elő tárgyukat, hogy a reflektáló és elvonó elme kapcsolatba hozza őket, de soha sem úgy, ahogy kellenek. A pedagógiai elméletnek azonban, mint praktikus tudásnak e tekintetben is a hasznavehetőségre, azaz a közvetlen értékesítésre kell tekintenie. A cselekvést illető alapelveknél csak akkor áll ez, ha elrendezésük oly módon központi, hogy egy legfelsőbb alapelv, amelyet mindig meg kell tartani, a többi mind, mint valami kör zárja be. Van-e a nevelésnek ilyen alapelve s hogy szól! Van és így szól:

Törekedjél arra, hogy a gyermek akaratát és csak ezt művészi kezredbe kapjad; mert ha ezt szerezted meg, mindent szereztél meg, ha nem, akkor összes nevelői munkásságod hiába való. E végből szükséges megvizsgálnunk, minő helyet foglal el az emberi akarat a nevelésművészen és sajátosságait fejtegetnünk.

Azon általános elv szerint, melyet évezredek tanítása és gyakorlata megállapított, a nevelés feladata abban áll, hogy az embert helyes cselekvésre irányítsa. Ahol azonban az emberi cselekvés itt csak általánosságban véve — szóba kerül, ott a döntés az akarat mellett van.

Igaz ugyan, hogy a különböző benyomások és ösztönzések, melyek valamely tettet megelőznek, nem mindig tőle származnak, de amennyiben itt okos megfontolásról és szabadságról szólhatnak, az utolsó döntés mégis csak tőle ered. Tudja és teszi ezt minden gyermek, mikor anyja parancsára dacos „nem akarok”-kal felel. de minden okos ember is, aki mielőtt elhatározná magát valaminek, még megfontolja az egyik vagy másik körülményt is, amely teljes döntésre indíthatná. Tenni vagy nem tenni, így vagy másképp cselekedni, mindez végső sorban az akarattól függ. Az ész működik, ha az akarat kívánja, parancsára képeket teremt a képzelet, ohajára mozog kéz és láb, felébresztheti az emberi lény mélységeiben szunnyadó ösztönöket és szenvedélyeket és támadnak, szítja őket s dühöngenek, vagy pedig vaskézszel szorítja őket vissza, mint uralkodó és csillapodnak, elnémulnak. Persze nem mindig tud korlátlanul uralkodni alattvalói felett, de legalább helytelenítheti eljárásukat s így megőrizte erkölcsi méltóságát.

Ez az emberi akarat királyi uralma. Valóban csodás erő, de a legcsodálatosabb sajátága az, hogy maga szabhat magának tör-

vényeket. Ilyesmire semmiféle emberi erő sem képes, még a legmagasabb szellemi erő, az ész sem. Mindezeket tárgyaik határozzák meg; az ésszt az igazság, vagy ami neki igaznak látszik, az érzékeket pedig az, ami kielégíti őket vagy utálattal eltölti.

De még valamit tehet az akarat, olyasmit, ami a nevelő legnagyobb előrelátását és művészetét veszi igénybe, ellentállhat annak, amit helyesnek ismert el, sőt meg is hamisíthatja azokat a tárgyakat, amelyekkel a megismerő erők foglalkoznak s így álmíthatja, meg tönkretelheti önmagát s összes alattvalóit is. Amit nem akar a szív — mondja a német bölcsész, — az nem juthat a fejbe. Ez áll itt is mindenütt, ahol az akaratnak valami nem tetszik és az igazság mint ilyen nem erőszakolja az ésszt; aztán ott, ahol szívesen szeretne valamit az akarat, amit tilosnak mond az okosság és a hit. A rosszakaró ellenfelének szavaiban csak a sértést hallja, mindenben, amit az tesz, csak a rosszat látja; felcseréli az igazságot a hazugsággal, míg végre már va'ónak tartja a hazugságot is és vajjon miért — mert akarja!

Ez a visszás törekvés ugyan nem az akaratból indul ki első-sorban, hanem és ez új bepillantást enged sajátosságaiba és helyzetébe — ama önmaguktól meginduló magasabb és alsóbb ösztönökből, amelyek felett az eredeti bűn miatt nem tud uralkodni. Így fajul a vallási ösztön rajongássá és fanatizmussá, a táplálkozási ösztön falánksággá, nyalánksággá és iszákossággá, a nemi ösztön erkölestelenséggé, a szerzési ösztön fősvénységgé és birvággyá, a természetes hazaszeretetet más népek megvetésévé és elnyomásává, a becsvágy büszkeséggé, fönnhéjazásá s irigységgé. És így a többi ösztön is; valamennyi pedig a maga részére akarja megnyerni az akaratot, hogy érvényesülni segítse őket. Ennyi ellentmondás, konokság és mohóság mellett bajos neki mindig a kötelesség, a jog és a lelkiismeret részére állnia és minden csábítás és támadás dacára állhatatosan kitartani, — azaz képesen mondva — mindig bölcs, igazságos és méltányos uralkodónak maradnia. Erre nevelni s képesíteni kell, s épen ez a nevelő nagyszerű feladata; ez és semmi más.¹

¹ Az ösztönök az önkénytelen, azaz az emberi akaratot megelőző vágnak nyilvánulásai. Az ember érzi — lelki természetének megfelelően érzi, lelki

Midőn így elmélkedünk a gyermeki akarat és a nevelő közti viszonyról, a nemes szűzekről szóló népregék jutnak eszünkbe, akiket dicső hősök mentettek ki utálatos sárkányok meg óriások hatalmából s ők viszont e hősöknek segítettek közös ellenségeik ellen. Ily nemes szűz, igen a legnemesebb, mert valóban szabadnak született, a gyermek akarata, hőse, a megváltó királyfi ki más, mint a nevelő. Valóban — miután ezt megfontoltuk — egyre értékesebb lett előttünk a gyermek; hiszen tudjuk, hogy akaratában munkánk természetes szövetségtársát, barátját találjuk. Ámde mielőtt még mint nevelők megszabadítanók az akaratot elnyomótól, barátunknak kell megnyernünk és ez a nevelői művészet legközelebbi, habár nem legnehezebb része.

V. A nevelés tulajdonképeni titka: mikép járjon el a nevelő, hogy rendelkezessék a növendék akaratával? A nevelő uralkodik.²

A nevelés tulajdonképeni titka abban áll, hogy a gyermek akaratát fokozatos kiképzésre hatalmunkba kerítsük, hogy aztán ismét fokozatosan önmagának adjuk vissza. Az első dolog több energiát, a második több körültekintést és okosságot kíván: mindkét dolog nehéz. Maradjunk az elsőnél.

A legközelebbi kérdés, amelyen minden megfordul, így szól: Mikor rendelkezem a gyermek akaratával? Nyilván akkor, ha oly bizalomteltjesen adja át magát, hogy azt tehetem vele, amit akarok. Önkényt kell magát kiszolgáltatnia, feltétlenül kényszerítenem nem lehet, mert ő szabad.

és vegyes üsztönöket szokás megkülönböztetni. Valamilyen módon valamennyinek kellene az emberilény fenntartására és javára szolgálniok. Minthogy azonban vakok, azért kell őket szabályoznia az akaratnak. V. ö. Engelhart J. A nevelés-tan vezérfonala 48. 117. l.

² Minthogy itt csak egészen általánosan az utat jelezzük, a melyen az emberi akarat titokzatos várába juthatnánk, azért egyes esetekben mindenkor a nevelő lelkiismeretére és bölcs megfontolására kell bízunk annak eldöntését, meddig szabad mennie s meddig nem. Világos, hogy nem abban láthatjuk feladatát, hogy bár látszólag jószándékkal — elnyomja vagy a maga kényekedve szerint alakítsa

Szabad a nevelővel szemben annyiban, hogy engedelmeskedhet neki és nem is; külsőleg szorgalmas lehet, de belső beleegyezését megtagadhatja; sőt engedelmeskedhet belsőleg is, de csak önzésből. Mindezen esetekben nem rendelkezik a nevelő a gyermek akaratával; rendelkezni csak akkor fog vele, ha a gyermek fenntartás nélkül szolgáltatja ki akaratát. A nevelőnek tulajdonképpen nem engedelmes, hanem készséges gyermek kell; t. i. oly gyermek, amelynek vele szemben nincs is akarata, amely teljes hittel bizza magát vezetésére, amely lelkében is helyesli azt, amit külsőleg tesz, mert megvan róla győződve, hogy jó és helyes az, amit kíván tőle a nevelő; oly gyermek kell tehát neki, amely teljesen azonosítja magát a nevelő akaratával. A nevelő további munkásságának feltétele, hogy ily módon tegye készséges é a gyermeket. Valóban nehéz dolog, nemcsak azért, mert nincs feltétlenül biztos eszköze, mellyel a gyermektől e készséget megszerezhesse, hanem, mert még sokféle a nevelő és a növendék személyes sajátosságaiban s hangulataiban keresendő akadályt kell még legyőznie. Ám mit használ, ha csak beszélünk e nehézségekről és nem mutatjuk meg az utat is, melyen úrrá lehetünk felettük. Van ilyen út?

Az első utat maga az emberi akarat természete mutatja: szabad, de nem absolute szabad; s éppen itt támadhatja meg a nevelő a gyermeki akarat várát s fegyvertárát, ahonnan fegyvereit is kell elhoznia.

Az emberi akarat absolute nem szabad; mert

1. döntéseiben oly indító okoktól is függ, melyeket az ész és a hit adnak eléje;

2. hajol, habár nem szükségszerűen — éppen ebben áll a szabadsága — de legalább bizonyos valószínűséggel ama irány felé, ahol a legerősebb indító okok vannak;

a gyermek akaratát, hanem csak abban, hogy általános és egyéni képességei szerint nevelje úgy, hogy aztán képes is legyen vele helyesen élni. Azt persze nem tagadhatjuk, hogy minden nevelő még a legtehetségesebb is — akár akarja, akár nem — valamit rányom a gyermekre majd a maga képéből is, hiszen ezért művészt! de ez nem lehet ok arra, hogy működését elítéljük, csupán csak a szülőknek intő szó, hogy ne bizzák istentelen csábítókra gyermekeik nevelését.

3. csakis utolsó döntéseiben szabad; de nem szabad a döntést megelőző sokféle benyomásoktól s indító okoktól, melyek az emberi ösztönben s kedélyvilágban gyökereznek és

4. ismételt s főleg tudatosan gyakorolt cselekvéssel szokásokat ölthet fel, amelyek bármikor alkalmasak hasonló akarati elhatározások előidézésére.¹

Az akarat, mint lelki törekvőképesség természete szerint a jót követi, vagy helyesebben és általánosabban azt, amit az ész jónak, azaz bármely szempontból kívánatosnak tüntet fel. Tehát, hogy meginduljon, az ész világosságára van szüksége. Ignoti nulla cupido.

Ebből folyik egyrészt az, hogy igen fontos az ifjúságnál is megokolni azt, amit kívánnak tőlük, s hogy felébresszük az akaratot és a vágyat, szép, könnyű, kellemes, hasznos, megnyerő s ellenkezőleg rút, káros, ellenszenves, visszataszító oldalukról kell a dolgokat bemutatnunk s ahol nem bír ellenállni vagy beleegyezni az akarat, ott erősíteniünk kell minden módon.

Senkisé ism kérdez gyakrabban és szívesebben, mint a gyermek. Mindent szeretne megtudni, mindennek okát megérteni. Ezt a hajlamát okos módon kell megelőzni. Ne parancsolgassunk hát mindig szárazon s úgy, mint egy bakakáplár, hanem legyen gondunk arra is, hogy világos legyen a gyermek előtt is, miért kell ezt megtennie, amazt meg kerülnie. Ez a legtermészetesebb, az akarat alaptörekvésének megfelelő útja annak, hogy nemcsak akaratkésszé tegyük a gyermeket, hanem okos, értelmes cselekvésre is vezessük. Csak egyről nem szabad megfeledkeznünk, hadd beszéljen, főleg négy szemközt a szív is, a szívnek ezen megnyilatkozása, mint egyik hullámverés a másikat, titokzatos fluidumhoz hasonlóan másokat is megindít.

A nevelőnek uralkodnia kell a gyermek akaratán; ezért ellenkező áramok és zavarok nyilvánulását hatalmasabb ösztönzésekkel kell eltávolítani, vagy legalább is hatástalanokká tennie. Ha ezt nem teszi, annak a veszélynek teszi ki magát, hogy semmit sem

¹ Mindaz, amit általánosságban mondtunk az emberi akarat korlátozásáról, természetesen fokozottan áll a gyermeki akaratról. A gyermek többnyire hajlamait és hangulatát követi; ezért kell fokozatosan nevelnünk igazán értelmes elhatározásokra. Könnyen kitalálhatja tehát a nevelő, hogy hol kell munkáját megkezdenie.

ér el, s lassan-lassan egész befolyását elveszti. Ám jegyezze meg a következőket: 1. Az erősebb indító okok nem mindig az objectíve legerősebbek; gyermekek másképp ítélnék, mint felnőttek; 2. erősen kell az ellenségnek szemébe nézni, azaz meg kell mutatni a gyermeknek, hogy ismerjük kísértéseit s kísértőit; hogy jól értjük, miért vonzzák azok, de hogy szerencsétlensége volna, ha azok győzedelmeskednének rajta. Oly sok nevelő mulasztja el ezt a nyílt, kölcsönös eszmecserét és ezért legjobb esetben csak vakon engedelmeskedik a gyermek, de nem ítél önállóan, — pedig ez a legfontosabb az életben! — azonkívül továbbra is megőrzi hatalmát az ellenség és mert gonoszságát, meg káros voltát le nem leplezik, tovább is újí titokzatos rejtekéből átkos befolyását.

Fontos ismernünk azokat a feltételeket, amelyek alatt a gyermek akarataira hathatunk; vonzó és ijesztő oldalukról kell a dolgokat bemutatnunk, a pusztá oktatás nem elég, de hasonlíthatatlanul fontosabb értenünk ahhoz a művészethez, mint lehet direkt, készségessé tennünk a gyermeket. Ez abban áll, hogy felébresztjük a gyermekben az ösztönöket s az általuk óhajtott irányba tereljük az akaratot.

Ily ösztönök: a) az alsóbb érzéki vágy. Vezess éhes embert izletes falatokkal megrakott asztalhoz s az érzéki vágy megindítja az akaratot, hogy utánuk nyuljon. Ígérj a gyermeknek ajándékot, ha szorgalmas, és az óhaj, hogy bírassa, munkára serkenti majd az akaratot. Ebben rejlik, amennyiben érzéki élvezetről vagy fájdalomról van szó, a pedagógiai jutalom és büntetés egész titka, de egyúttal jogosultsága is. Aki egyiket sen, vagy csak a testi fenytéket nem akarja helybenhagyni, az nem ismeri az emberi természetet és megfosztja a nevelőt egyik főeszközétől, mellyel a gyermek akarataira befolyást gyakorolhat. Nem előnyére, hanem kárára; mert csak ha bölcs módon tereli a nevelő célja szolgálatába a gyermek ösztöneit és szenvedélyeit, teheti azokat ellenségeiből barátaivá, megrontóiból igaz boldogulásának előmozdítóivá.

Az ember nem szabad törekvései közé tartoznak 1) sok úgynevezett gerjedelem vagy indulat. Ezek mindenesetre a lélekből indulnak ki, de áthatnak az érzékiségre is anélkül, hogy közönségesen megakadályozhatnók őket. Fesd le pl. nagyon szemléletesen

valamely ember nyomorát és a lélekkel megindul a testi érzés is: a szem könnyeket ont, a képzelet mindjobban színezi a fájdalmas képet, az emlékezet megőrizni kívánja. De még nem elég, az érzéki törekvőképességből megerősítve tér vissza az indulat és hat az akaratra, hogy a részvét valamely tettére sarkallja. De az indulatok felgerjesztésének feltétele — s erre, miként a szónok — úgy a nevelő sem ügyelhet eléggé — hogy azok a tárgyak, amelyek felgerjesztették ezen indulatokat, vagy igazán szellemi — érzéki természetűek (remekművek) legyenek, vagy legalább ily alakban kerüljenek az ember elé. Beszélj tehát a gyermekkel konkrétan, szemléletesen, fordulj először szeméhez, füléhez, képzeletéhez, hogy megindíthassad akarátát, mutasd be neki a jót a szép köntösében s sokkal biztosabban és jobban vezérelheted akarátát, mintha csak szüntelen és kopott kifejezésekben beszélsz az erényekről, melyeket kiskora miatt még mindig nem tud kellően megérteni. Ha tehát egy falusi anya azt írja gyermekének: Ne engedj! akkor ez a beszéd sokkal szemléletesebb és hatásosabb, mint mikor egy másik városi anya azt mondja, légy jó, légy igen szorgalmas! És ebből világos az a tény, hogy a régi nevelők jobban ismerték a gyermek természetét és jobb pedagógusok is voltak, mint a jelenkor tudós pedansai, akik egyoldalú sporttal s kirándulásokkal persze sör, tej és vajaskenyér mellett akarják pótolni azt, amit a korábbi idők kolostori intézetei tényes színielőadásaiikkal s iskolai ünnepélyeikkel nyújtottak az ifjúságnak. De nem ez a direkt befolyás, melyet t. i. az érzéki vággyal, vagy a kedéllyel gyakorolhatunk az akaratra, a fődolog, hanem az ismétlődő vagy egyes hatalmas benyomásokkal előjdzott tartós hangulat. Ez ama termékeny talaj, amelyen a nevelésben megterem minden jó, de minden rossz is. A gyermek hangulata szerint fogad el mindent nevelőjétől, még a legnagyobb szigort is. Tedd tehát kényelmessé a gyermek otthonát, gondoskodjál mint intézeti nevelő testi szükségleteiről jó asztallal (bona culina, bona disciplina), szórakozásairól mulattató játékokkal, valóságos érzületéről lélekemelő ájtatosságokkal s ünnepélyekkel stb., akkor jó hangulatban van és szívesen marad nálad, s azt teheted, vele, amit akarsz. Hagyd ellenben rosszul fűtött termekben dide-regni, sovány és izléstelen ellátás mellett koplalni, az egész éven

át pusztá egyformaságban unatkozni, melyben még a hitélet fája sem tud mást, mint a szokásos gyakorlatok száraz galyait felmutatni és kedélye levert, elégedetlen lesz, már nincs szívesen nálad; s akkor gondoskodhatsz jólétéről még úgy, hiába minden fáradságod, mert hangulata elered van. Ha tán azt hiszed, hogy megmentheted pozíciódat avval, hogy elnéző vagy a házirendszabályok megtartásában, akkor elrontod még ezt is anélkül, hogy csak valamit is nyernél. Ha tehát komolyan akarod meghódítani a növendék akaratát, akkor legnagyobb gondod az lesz, hogy böles módon jó hangulatban tartsad. Épen azért kerüld s tartsd távol mindazt, ami mélyrenyúló, tartósabb elégedetlenséget kelthet benne. Az intézeti felügyelőnek s nevelőnek főleg az úgynvezett hangulatkeltő növendékeket kell élesen szemügyre vennie. Sajnos, sokszor bölcsőbbek a növendékek e tekintetben, mint nevelőik; mert jól figyelnek előljárójuknak jó vagy rossz hangulatára és igen kitűnően tudják ezt céljukra fordítani.¹

Miután régi kolostori nevelőintézeteink — mint már jeleztük — megbecsülni tudták a jó hangulatnak befolyását az akaratra, el is követtek mindent, hogy bennük ezt a hangulatot előidézzék s megőrizzék. Vallásos ünnepélyeik, színjelöléseik s pompás iskolai ünnepségeik nem voltak pusztá látványosságok, hanem elsőrangú nevelőeszközök s pedig nemcsak oktatótartalmuk miatt, hanem még inkább avval a sok széppel, amit a szemnek, a fülnek és a képzetnek nyújtottak. Minthogy idők folyamán száraz tanintézetekké lettek nevelőintézeteink s szívtelen, költészet nélküli hasznossági célok szolgálatába süllyedtek, nem csodálhatjuk, ha oly nem szívesen tartózkodik bennük az ifjúság s oly nagy örömét leli abban, ha megtörheti a fegyelem korlátait. Valamely intézetben divó nevelési rendszer helyességét mi sem bizonyítja jobban, mint a volt növendékek szíves visszaemlékezése a régi otthonra, amelyben a sok

¹ Hogy igazságtalan, képtelen, túlszigoru és pedans tanárok nemcsak a tanulók előmenetelét, az intézet virulását, hanem a nevelők hivatalát is felette megnehezítik, azt sokszor nem is gondoljuk meg. Hadd hangsúlyozzuk tehát ehelyütt! Ugyanez áll a zsémbes prefektusokról és mindazon előljárókról, akik valamilyen oknál fogva — akár joggal, akár nem, az most nem határoz — elvesztették növendékeik bizalmát. Ily esetben nem lehet várni, hanem azonnal kell segíteni.

kellemetlenség dacára is oly szép volt az élet, sokkal szebb, mint másutt.

Nincs most helyén, hogy tovább is fejtegezzük a hangulatot, csak azt jegyezzük még meg, hogy nem akartunk sikra szállni a mindenáron való hangulat keltésért,¹ még kevésbbé akarjuk egyes növendékek kegyének hajhászását ajánlani, hiszen épen ez idézne elő sok bajt és elégedetlenséget a nevelőintézetben. Aki biztosan akar haladni, az válassza zsinormértékül az igazságot abban is, amit ad, abban is, amit követel s ama okosságot, amely arra tanít, hogy a megelégedettség nem a jóllakás gyümölcse, hanem a mértékletességgé; annak a mértékletességnek, mely az éhséget csillapítja ugyan, de ki nem öli.

Még egy módot mutat a természet, melyen úrrá lehetünk a növendék akarata felett és ez a szokás hatalma. Ismeretes tény, nem kell magyaráznunk; csak hogy úgy rémlik előttünk, mintha több értéket tulajdonítanának a rossz, mint a jó szokások jelentőségének. Ép ebben a szózatásban leli meg a nevelő azt a biztos eszközt, mellyel úrrá lehet a gyermek akarata felett, mert amit az ember megszokott, az könnyű s kedves is neki s arra mindig vissza is tér. Legyen hát gondja rá a nevelőnek, hogy kialakuljanak a gyermekben ily jó szokások is, olyanok, minőket kivihet az életbe is. De óvakodjék attól, hogy az intézetben is úgy rendezkedjék be, mint ahogy majd a későbbi életben lehetséges lesz, mert

¹ Ezen mindenáron való hangulatkeltéshez számítjuk különösen ama bizonyos mulatságrendszert, amellyel gyöngé és rövidlító előljárók — a legmagasabb osztályok növendégeit iparkodnak megnyerni. Az inyt és az orrt, az alkoholt és a nikotint elsőrangú nevelőkké teszik! Ily intézetekben az előljáró már nem a növendékek nevelője, hanem csak szolgálja, aki folyton csak azt kérdi: Mi tetszik, kérem! Ily eljárásnak első gyümölcse ugyan a megelégedettség, sőt még nagy lelkesedés is, ámde folytatása az élvhajhászás és végeredménye mégis csak az elégedetlenség. Távol legyen tőlünk, hogy minden élvezetet megtagadjunk a gyermektől, csak azt mondjuk, hogy nagyon tartózkodó és óvatos legyen a nevelő ilyenek engedélyezésében. Alapelvként azt ajánljuk neki, hogy 1. ne kínáljon, hanem inkább kérésse magát; 2. ne engedjen meg mindent és ne mindig; 3. tartsa úgy a növendékeket, hogy már a kevéssel is beérjék. Ez utóbbi legyen a legfőbb elv; evvel kell megkezdeni a reformot minden oly intézetben, ahol fegyelméletlenség kapott lábra.

nem azon fordul meg, hogy egyes intézeti gyakorlatokat vigyünk át az életbe, hanem hogy a gyermekben bizonyos hajlamot neveljünk irántuk. Ne érezze jól magát, ha nem végezheti reggeli imáját, ha esti ima nélkül kellene nyugalomra térnie; vágyódják a gyakori áldozás által a szentségek után és érezze fájdalmasan, ha távol kell maradnia az Úr asztalától. Ez elegendő. Némelyek mostanában főleg a vallásgyakorlatok terén óhajtanák az intézet meg az élet közti teljes egyformaságot sürgetni, de ez egyrészt lehetetlen, másrészt elhervasztaná a jámborság legszebb virágait. Ha e t éren baj az egyformaság utáni törekvés, akkor másrészt nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy hasonló gyakorlatok folytatása nélkül szokás sem alakulhat ki. Itt áll tehát az, amit az elmélet forrása'nál a hagyományról és a szokásról mondtunk. Csak azt kell még megjegyeznünk, hogy tudatosan elsajátított szokásokról van szó; csak külső, minden szándék s értelem nélkül gyakorolt gépiesség nem elegendő. A nevelő egyik főgondja lesz tehát az, hogy ily tudatos szokásokra oktasson mindenben, de főleg a házi és a napirendben.

Ha mindeddig a gyermek természete mutatta meg az utat, melyen akaratahoz férhetünk, akkor most következetesen ama eszközökről kellene szólnunk, melyeket a természetfölötti világ, azaz szent hitünk ad a kezünkbe. Kétségen kívül ezek a leghatalmasabbak és a leghatásosabbak. Mivel azonban a már eddig mondottak keretébe illeszkednek, nem szükséges, hogy papoknak és szerzeteseknek még külön is szóljunk róluk. Csak alkalmazzuk a hitigazságokat s indító okokat jelentőségüknek megfelelően a maguk helyén, ápoljuk a vallásgyakorlatokat, de böles megválasztással s nagy komolysággal, meg buzgalommal, és látni fogjuk, mint szelidül meg a gyermek kedélye, mint lesz akarata a viaszkhöz hasonlóan hajlékonyá minden jó benyomás befogadására ¹ Ha aztán mind-

¹ Itt főképp a szent gyónásra kell utalnunk; mert épen ez páratlan hangulatkeltő eszköz. Misem zavarja inkább az ember s főleg a gyermek lelkibékéjét, mint a bűntudat. Misem vigasztalhatja meg a gyermek szívét annyira, mint a bűntől való szabadulás az őszinte gyónás és a szentségi feloldozás által. Ekkor egyszerre fellélegzik, nyájásabb megvilágításban jelenik meg mindaz, ami előbb elégedetlenségét kelté fel, könnyebben esik a munka és minden öröme kétszeresen édes. Ha tehát megfoghatatlan levertség mutatkozik a gyermekben, ha érthető ok (betegség, rossz iskolai eredmény) nélkül egyszerre felingerültnek, makacsnak

ehhez hozzájárul a nevelő részéről az ima, amellyel kedvenceiér ostromolja az eget és a szentmise-áldozat, amelyben az Üdvözítő megnyitja kegyelmeinek nagy kincstárát és ha ezenfelül még önfeláldozóan teljesíti hivatását, akkor már igen különös volna, ha tartósan zárkóznék el előtte a gyermeki szív.

De ha még annyira is értékeljük annak tárgyilagós jelentőségét és fontosságát, amit a természet, meg a hit bocsát rendelkezésünkre a gyermeki akarat vezetésében, végelemzéseképen mégis csak a nevelő bizonyos személyes tulajdonságaitól függ majd minden. Sehol sem dönt annyira a személyes befolyás, mint a nevelésben. Ha elsősorban nem személyes tulajdonságoktól függne a nevelés, akkor annak kellene a legjobb nevelőnek lennie, aki a legképzettebb e szakban, Mert ki ismeri meg nála jobban az emberi akarat természetét? Ki tudná inkább a maga céljaira fordítani sajátosságait is? S mégis jobban találhatja el a nevelést valami műveletlen iparosasszony, mint a tudós. Mi ennek oka? Ép e bizonyos személyes tulajdonságok hiánya vagy megvolta. Ezek tapasztalatunk szerint a következők: A nevelőnek felül kell mulnia a gyermeket: 1. akaratában, 2. értelmében, 3. szívjóságában, 4. példájában; legyen tehát:

1. Főlényes az akarata,
2. Főlényes az értelme,
3. Nagyobb a szívjósága,
4. Vonzóbb a példája.

1. Az akarat főlénye.

Első helyen említjük az akaratot, mert ez ragadja meg közvetlenül a gyermek akaratát. Az ész adja ugyan a világosságot, de az akarat az ösztönzést. Parancsolatomat minden további nélkül teljesíti a gyermek. Elég, ha tudja, mit akarok s azonnal megragadja valami akaratát, hogy ellenállhatatlanul teljesítse, amit parancsoltam: az én akara'om oka az ő akaratának. Miután meg-

látszik, akkor a kath. nevelő sokáig kétségben nem lehet aziránt, hogy hol keresen segítséget. Sajnos, sok előjárónak nincs eziránt érzéke, kívülről akarnak gyógyítani, ott, ahol csak belső orvosság segít.

indult az egyik akarat, magával ragadja a másikat. S így is kell lennie, főleg a nevelésre szoruló ifjúkorban. Fogyatékos értelmi érettsége miatt még nem képes helyesen itélni s dönteni; erre még csak szoknia kell s ez úgy történik, hogy megtanul alkalmazkodni a nevelő itéletéhez és akaratához. Annak a buzgalomnak, amellyel most küzdenek minden nevelési kényszer s gépiesség ellen, csak akkor van jogosultsága, ha kizárólag, vagy elsősorban csak erre szorítkoznék, különben pedig nemcsak a gyermeki természet, hanem az egész nyilvános életet befolyásoló viszonyok hiányos ismeretéről és elfogultságáról tesz tanúságot. Vajjon az, akinek mint hivatalnoknak, katonának vagy szolgának parancsolnak valamit, előbb mindig megis fontolja e cselekedetének indító okait is? Vajjon közönségesen nem elégszik-e meg avval, ha tudja, hogy parancsoltak neki. Ha pedig a legtöbb ember sorsa nem is egyéb, minthogy szüntelen engedelmeskedjék, akkor e szempontból sem tekinthető a nevelő hibájának, sőt kötelességének kell mondanunk, ha a gyermek akaratát a magánének rendeli alá csak azért, hogy megtanulja, mint kell magát az életben is mások akaratától függőnek tekintenie.¹

De persze nem minden nevelő képes erre; s vajjon miért? Mert nincs fölényes akarata. Miben áll ez? Semmi másban, mint abban az erőben, amellyel érvényesülni tud. Sok pedagógus irtózik ettől az erőttől és szeretettel akarja pótolni. Ez legyen a nevelés titka. Semmikép sem tagadjuk, hogy a nevelő szeretete nagyon hat a gyermek akaratára, azonban oly engedelmesség, melyet csak azért tanusít a gyermek, mert szereti nevelője, egészségtelen engedelmesség, amely a kemény próba pillanatában csütörtököt mond. Sokszor még ennél is kevesebb, mert csak durvább vagy finomabb fajtájú önzés, amely gyakran nem dicséretes célokra tudja kizsákmányolni a nevelő szeretetét. Így tesznek majd oly gyermekek, akik szinte csak szerződésileg akarnak engedelmeskedni, t. i. akkor, ha dicséretben részesülnek, vagy ha ajándékot ígérnek nekik. Oly

¹ Evvel persze nem állítjuk azt is, hogy mindenkor vak engedelmességre szoktassuk a gyermeket. Csak azt akartuk mondani, hogy erre is kell vezetni, mert ép a gyermeki természet sajátos volta ajánlja ezt az utat és maga az élet is ezt az engedelmességet követeli.

szülők s nevelők, kik csak a szeretetet akarják a nevelésben alkalmazni, sajnos csak igen könnyen lesznek ily kívánság áldozatai.

Evvel szemben nem hallgathatjuk el, hogy a gyermek akarata mindenekelőtt csak erősnek akar engedelmeskedni. Már tanulókorunkban nem a legértelmesebb s legszeretetre méltóbb társaink voltak hőseink, hanem a legbátrabbak és a legerősebbek, még ha különben az utolsók közt is lettek volna. És ez természetes. Amint az értelmet is a fölényesebb ész győzi le, úgy az akaratot is a fölényesebb, azaz erősebb akarat. Ahol a gyermek észreveszi s tapasztalja magán ezt az erőt, ott meghajol s engedelmeskedik. Mutasd meg hát a gyermeknek ezt az erősebb akaratot, nem fog ellenkezni, sőt ami előttünk legfontosabb, szinte vágyódni fog, hogy nekünk adja át akaratát, mert gyöngeségében biztonságban érzi magát nálunk, az erősebbnél.

Az a kérdés, mint érezze a gyermek ezt a hatalmasabb akaratit erőt. Á talában annak az erős meggyőződésének felkeltésével, hogy nem tudja akaratát a nevelőével szemben érvényesíteni.¹ Ez akkor történik, ha, a) a nevelő állhatatos következetességgel megmarad akarata mellett és megmutatja, hogy a legvégsőbb szigorral is képes megtorolni az engedetlenséget; b) ha a nevelő ezt az elszántságot egész lényében, tehát már külsejében is megnyilatkoztatja; s ha c) van bátorsága, hogy olykor növendékeitől nagy dolgot is követeljen s ha erre képessé is teheti.

Minduntalan türelmet hirdetnek nekünk nevelőknek. De vajjon tudják-e mindazok, kik ezt hirdetik, hogy miben is áll a nevelő türelme! Épen abban, hogy semmit sem tűr, ami az engedelmesség ellen van s így szoktassa a növendék akaratát a kötelességtudásra; hogy folyton ügyel, vajjon engedelmeskedik-e parancsának s legalább tekintetében, arcvonásaiban mutatja, hogy helyteleníti a rendetlenséget és fáradhatatlanul kezdi ezt a munkát minden áldott napon; s sohasem únja meg! sőt, ha már százszor is mondott valamit, mindig újra és újra ismétli, mintha csak első ízben mondaná;

¹ Evvel persze nem állítjuk azt is, hogy a nevelő ne ismerjen bölcs mérsékletet és soha se vegye tekintetbe a gyermek óhaját; nem kemény vasgyűrűnek, hanem ruganyosnak képzeljük a nevelő akaratát, amely összetart még akkor is, ha enged.

végre aztán mégsem marad a puszta szónál, hanem ismételt esetben büntetéshez is fog. Főleg az utóbbi kerül nagy önmegtagadásába; azonban nem szabad lágy szívűségből vagy bosszúságból meghátrálnunk, ha nem akarjuk, hogy hiábavaló legyen minden parancsunk. Az Úr Isten is villám és mennydörgés közt hirdette ki parancsolatait Sina hegyén s így mi nevelők is alkalmazhatjuk az ellenszegülőkkel szemben a taglejtések, a mennydörgő szó és a büntető villám erejét. Valóban a nevelő akarata állandóan lebeg a növendék feje felett mint valami viharfelhő, amely áldást és vészt hoz.

Ha ily állhatatos, következetes akarral szemben áll a gyermek, akkor aláveti magát, hajlítható és simulékony lesz, vagy pedig menekül, hogy a maga akaratát érvényesíthesse, mert ellenszegülnie nem lehet. Ha tehát panaszkodik valamely nevelő növendékeinek engedetlensége és daca miatt, akkor alig csalódunk abban a véleményben, hogy nincs meg benne az imént vázolt következetesség. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy új növendékek olyanok, mintha nem látnának s nem hallanának. Az ember hívja őket s figyelmetlenül elrohannak, jelt adunk nekik s úgy tesznek, mintha semmit sem láttak volna. Onnan van ez, hogy sokat parancsoltak ugyan nekik odahaza, de a parancsolat végrehajtását komolyan nem kívánták tőlük. A legelső tehát, amit az intézetben el kell sajátítaniuk az, hogy figyelni tanuljanak arra, amit mondanak nekik.

Ámde ne ámítsuk magunkat, engedelmisséget követelni könnyűnek látszik, azonban alapjában véve mégis csak nehéz dolog; mert nem szabad csak úgy felületesen történnie; hanem igénybe veszi és megfeszíti a nevelő egész belső s külső lényét. És épen a külső magatartás játszik itt fontos, gyakran döntő szerepet. Ami esztelen lények megfékezésében oly döntő jelentőségű, a szilárd járás, a nyugodt magatartás, a kifejezéstartomány, mindenekelőtt pedig a szemből kisugározó uralomvágy, mindezt nem szabad az eszes lények megfékezésénél sem kevésre becsülni. Oly sok nevelő vesztességének legelső s mindig biztos oka is az, hogy ezt nem akarja megérteni és nem tud a rája bizott ifjúsággal szemben kellőképpen fellépni. A gyermek akarata feletti uralmunk eljátszására tényleg a legbiztosabb mód a pettyhűdt járás, a kényelmes testtartás és

az a jószágos szem, amely azt látszik mondani: Ennél minden szabad.

A nevelő fölényes akarata végül abban is megnyilvánul, hogy mer növendékétől nagy s nehéz dolgot is követelni s hogy tudja őt erre rávezetni. A modern nevelésnek egész tehetetlensége főleg abban nyilvánul, hogy nem mer az ifjúsággal szemben magas erkölcsi követelményeket támasztani s hogy még azt a keveset is, amit már okvetlenül kell követelnie, szinte kikoldulja mindenféle engedménnyel. Általános elkényeztetés jellemzi nevelésünket. Pedig mily kiáltó ellentétben van ezzel az élet küzdelme, amely napjainkban már oly visszaszató alakot öltött. S mégis az életre neveljünk! De teljesen eltekintve ez aránytalanságtól, mely az élet és a nevelés közt van, nyilvánvaló, hogy oly nevelő, aki nagy követeléseket támaszt növendékeivel szemben s tudja is azokat keresztülvinni, meggyőzően bizonyítja, hogy tudja akarataikat kormányozni. Neki tehát nem nehéz közönséges dolgokban is engedelmességet követelni. Sőt még többet is állíthatunk: Amily mértékben emelkednek a nevelő (igazságos) követelményei, oly mértékben fokozódik növendékeiben az iránta való tisztelet is; ellenkező esetben pedig egészen a kevésrebecsülésig, sőt a megvetésig száll személyiségének értéklése. Aki mint hadvezér, egy Nagy Sándorhoz vagy Napoleonhoz hasonlóan győzelemre vagy halálba vezeti őket, az birja odaadó lelkesedésüket is; s más-e a nevelő, mint hadvezér; igen hadvezér, de erkölcsi téren!

2. Fölényes értelem.

Sokra képes a nevelő, de csak akkor, ha fölényes értelme van. Ezalatt nem valami különös tudományosságot kell értenünk, — hiszen az még ártalmas is lehetne —, hanem a tényleges viszonyok megértését, tehát a praktikus észet. A nevelőnek tudnia kell, hogy kivel van dolga, mit kívánnak tőle mindenkor a pillanatnyi körülmények, mennyire mehet követeléseiben, mikor kell buzdítani, mikor engednie, mikor megállania, mikor bölesen visszavonulnia s munkájával felhagynia. Tudnia kell a vezetőnek, hogy mily eszközök állnak rendelkezésére, mire képes s mire nem, hogy erejét felülmúló dolgokba ne fogjon, mert nem mindenki képes mindenre

s nem mindenki egyformán s nem mindig ugyanazon időben. A nevelőnek is kell várni tudnia, míg Sámsonhoz hasonlóan ismét megnő a haja. Vannak idők, mikor oly nagy erőt érzünk magunkban, hogy sarkaiból is kiforgathatnók a világot, mikor mi sem látszik lehetetlennek, ezt kell kihasználnunk, de mindig úgy, hogy maradjon még erőfelesleg s ne a végsőig fokozzuk a követelményeket, s van idő, mikor oly gyöngék vagyunk, mint a gyermek, ekkor bölcsen csak a legszükségesebbre szabad szorítkoznunk.

Ezt értjük tehát fölényes értelem alatt. Hiszen a nevelésben legelsőben is kiválóan praktikus célról van szó: a helyes szándékról és a helyes cselekvésről. Emiatt a nevelő értelmének is előbb ez irányban kell tevékenynek lennie, ismernie a célt s az utakat, melyek céljához vezetik. Ha meggyőződött róla a gyermek, hogy a nevelőnek van praktikus ismerete — s a gyermekek már elég okosak arra, hogy megértsék, mi válik előnyükre — akkor készségesen engedelmeskedik még akkor is, ha nehéz dolgot követel tőle, amint mormogás nélkül követjük a jártas vezetőt, habár meredek ösvényekre is vezet. Ne csodálkozzék senki, ha erről csak oly keveset mondunk, mert arra a praktikus észre, melyre a nevelő szorul, senkit sem lehet tanítani, azt csak legjobb esetben tökéletesíteni lehet magántanulással és tapasztalattal. A tudományos oktatás — mint ilyen — mitsem használ, csak ront, mert bizonytalanságot s kételyt kelt még ott is, ahol a természetes okos ész önmagától is eligazodott volna.

3. Nagyobb szívjóság.

Miért nem szeretet? Mert a szeretet, ahogy közönséges értelemben veszik, mint érzéki vonzalom a nevelés művében, főleg ha idegenek végzik — inkább káros, mint hasznos még akkor is, ha az erkölcsi törvény korlátain belül mozog.

Ki nem hallott volna még némely szülők úgynevezett majomszeretetről? Ki nem tudná, mily nehéz üdvös szigorban részesíteni oly gyermekeket, kiket szeretünk s meg nem rövidítenünk azokat, kik nem kedvenceink. De ami a nevelésben a legnagyobb baj, e szeretet viszontszeretetre is törekszik. Erről pedig egészen el kell

tekintenie a nevelőnek, mert intézkedéseiben csak úgy lehet szabad és a gyermek szélségeitől független, ha állandóan s ingadozás nélkül parancsolhatja meg nem azt, ami a gyermeket rokon-szenvében megtartaná s megerősítené, hanem csak azt, ami nevelésére üdvös.

De nemcsak a nevelőt fenyegeti a veszély, hanem egyuttal s tán még jobban a gyermeket is. Valóban misem bizonyul tapasztalatszerűen rosszabbnak, mint mikor tudja a növendék, hogy nevelője szereti. Mert ilyenkor azt hiszi, hogy bántalmatlanul teheti azt, ami másoknak tilos, mert hiszen kedvenc; s már felébred benne a hiúság is, meg a vágy, hogy vonzalmával előnyöket csikarjon ki, vagy pedig duzzogásával kellemetlen parancsokat szivasson vissza. Amit a nevelésnek éppen kiölnie kellene, az önzést, azt a szeretet ily módja csak felébreszti s nagyra neveli a gyermekben; s amit fejleszteni kellene benne, az alázatos meghódolást — az visszásan csunya daccá és önzéssé fajul: a gyermek elkényeztetett lesz.

Ha tehát kifogásoljuk a nevelésben a szívtelen szigort s a kemény bánásmódot, akkor ne felejtjük hozzátenni azt, hogy a vak szeretet ép oly káros. Pedig hányszor vak, még a szülői szeretet is! Éppen ezért nem szeretetről, hanem jóságról beszélünk. Hiszen a jóság is szeretet, de érdeknélküli, önzetlen szeretet; a nevelésben is a gyermek javát keresi — de — s ez a különbség — anélkül, hogy jutalmat vagy viszontszeretetet várna tőle. Ebből a szeretetből igen sokat kívánunk a nevelőnek: 1. hogy meg ne ütközzék a gyermek, ha szigorú, hanem idegenkedés nélkül fogadja a kemény parancsokat, sőt a büntetéseket is; 2. hogy mindegyik, még a kevésbbé szeretetreméltó gyermek iránt is egyaránt szeretetteljes és igazságos legyen; 3. hogy hibái, esetleg durva hibái miatt is (pl. halátlanság, igazságtalan vádak stb.) meg ne utálja a gyermekeket, avagy hivatását, hanem a rosszat jóval iparkodjék legyőzni; és hogy 4. minden gyermek bizalommal fordulhasson hozzá, mint szigorú, de jóindulatú atyjához . . . Ha ilyennemű szeretet s jóság lakozik a nevelő szívében, ha ez tündököl szemében, ez hevíti szavát s nem csökken vagy nem alszik el még legrosszabb tapasztalatai után sem, akkor felülmul mindent, akkor jármába hajtja a

gyermek akaratát is úgy, hogy örömmel végzi azt, amit a nevelő kíván s fáj neki, ha megszomorította, sőt lassan-lassan arra törekszik, hogy különös buzgalmával tetszését nyerhesse. *Gaudium et corona mea*, fogja majd az apostollal mondani a nevelő.

Azonban ily jóság nem mindennapi; egész teljességében s tisztaságában csak egy emberi szívben buzzog, az isteni gyermekbarát szívében. Abból kell hát merítenünk. Szeressük a gyermekeket, mint Krisztus, hogy boldogokká tehessük őket, Krisztusért, hiszen az övéi, s lassan-lassan megtanuljuk majd azt, hogy mit jelent az, valóban szeretni őket. De ha ezt nem tesszük, akkor összes buzgalmunk dacára is csak önző emberek maradunk, akik — mint panaszkodni szoktunk — nem hálát, hanem hálátlanságot aratunk; akkor féltékeny szemmel nézzük minden munkatársunkat, aki több szeretetet arat, mint mi. *Caritas . . . non quaerit, quae sua sunt*.

4. Vonzóbb példa.

Nem tartunk most erkölcsi szónoklatot mindazon erényekről, melyekre a nevelőnek szüksége van s amelyekkel felruházva, mint valami nap tündököl növendékei előtt. Biztos, hogy semmisem rútabb, mint oly nevelő, aki maga nem teszi meg azt, amit másoktól követel. Amit szava épít, azt kétségtelenül lerontja rossz példája. *Verba movent, exempla trahunt*, főleg a nevelésben igaz e közmondás. De nem erre gondolunk, midőn kimagasló példáról szólunk; egészen másra irányul szándékunk. Netsak mint erénytükkör álljon a nevelő a gyermek előtt, hanem tegye példájával vonzóvá s kedvessé az erényt, hogy megnyerhesse annak. Ne arra törekedjék tehát, hogy mint a világgyűlölet s a durva aszkezis embere álljon a növendék előtt, hanem emlékezzék a népek apostolának szavára s legyen vidám az örvendezőkkel; ne rontsa meg a gyermek életkedvét folytonos morálizálással s keserű pedanteriával, hanem gyarapítsa örömet; amennyiben a hit világában tanítja látni és élvezni a világ szépségeit. Mutassa meg neki, hogy mily boldog ember az, akinek szívét betölti az égi kegyelem s akkor mint az erény apostola áll majd a gyermek előtt. A gyermek örül az életnek s ezért szeret mindent a legszebb, a vidám s derült

oldaláról látni; tehát az erényt is e fényben kell látnia, hogy megszerethesse. Tán ezt akarta mondani a nagy gyermekbarát, nerei szent. Fülöp is, midőn így szólt a gáncsolodóhoz: Még ha fát is hasogatnak a hátamon, azt sem bánom, csak ne sértsék meg az Úristent! Beteges, rosszkedvű, gyanakvó, epés s mindent fekete színben látó, elaggott emberek kevésbbé alkalmasak a nevelői pályára. De mégsem térhetünk ki a nevelő különös erényeinek kérdése elől. Miután már erkölestan volt az is, amit előre bocsítottunk, röviden felelhetünk reá. Az összes nevelői erényeket ebben a szóban foglaljuk össze: lelkiismeretes kötelességtudás. Ha látja a gyermek, hogy nevelője komolyan veszi kötelességét s emiatt háttérbe szorítja személyes érdekeit, mindig elsőnek van ott, hová a kötelesség hívja: akkor aztán ő is lassan lassan komolyan veszi a magáét is. Ha ellenben azt tapasztalja, hogy nevelője csak félig teljesíti dolgát, ha parancsol ugyan, de csupa kényelemből nem törődik a parancs végrehajtásával, mert minden dolgában csak szeszélye vezérli, akkor nem sok reményt fűzhetünk neveléséhez, mert itt sem fogja felülmulni mesterét a növendék.

Az intézeti nevelésre vonatkozólag még megjegyezzük.

Igaz ugyan, hogy a külső fegyelem szabályai tulajdonképp csak a növendékeket illetik; de aki, mint előljáró, saját személyét tekintve, figyelmen kívül hagyja őket, nem csodálkozhatik majd, ha növendékei is így cselekszenek. Beszélj tehát nagyon hangosan és fesztelenül ott, hol a növendékeknek hallgatniok kell, jőjj csak mindig későn a közös gyakorlatokhoz, mivel a csengő csak a növendékeknek szólt; ne köszönj, mikor ők köszönnek, ülj igen kényelmesen, mikor nekik szépen, illedelmesen kell ülniök, egy szóval tedd csak mindig ellenkezőjét annak, amit tőlük kíván a házi- s napirend, mert hiszen előljáró s nem növendék vagy, akkor állandóan fogod minden alattvalódat a rendetlenségre, pontatlanságra, udvariatlanságra, hanyag testtartásra stb. izgatni. *Forma facti gregis ex animo*, az apostol e szavát főleg az intézeti nevelőnek kellene komoly intésként hallania.

* * *

A mondottakban rejlik a sok nevelőtől oly aggodalmasan keresett tekintélynek titka. Mi más a tekintély, mint a nevelő ama

művészete, mellyel a gyermek akaratát meghódítani tudja. Aki igazában tud a gyermek akaratával természetesen bánni s tudja vele saját személyiségének túlsúlyát kellő módon éreztetni, annak lesz tekintélye. Azonban persze, mindezekből a tulajdonságokból s még ha a legkiválóbbak is volnának, nem merítheti a nevelő azt a jogot, hogy engedelmességet s készséges meghódolást kívánjon a gyermektől. Ezt a jogot csak különös meghatalmazás adhatja meg, melyet Isten legelsőben a szülőknek s csak ezek után adott a többi nevelőnek, de mind valamennyinek is csakis egészen meghatározott célokra. A negyedik parancsolat tárgyalja a gyermeknek a szülőkhöz s a nevelőkhöz való viszonyát. Célunk előbb csak annak kimutatása volt, hogy milyen lélektani alapelvekből kell a nevelőnek kiindulnia, hogy meghódíthassa s biztosíthassa a gyermek akaratát s milyen személyes tulajdonságokkal legyen felruházva, hogy eredményesen képviselhesse az isteni meghatalmazást. E meghatalmazás kétségen kívül felülhaladja a gyermeket is, amelynek nem szabad kétségben maradnia aziránt, hogy ha a nevelő szól, olyasvalaki szól, akinek van joga parancsolni s engedelmességet kívánni.

VI. Cél és út.¹ A nevelő vezér és orvos.

A nevelőnek urrá kell lennie a gyermek akarata felett — de jól jegyezzük meg — nem önmagáért, hanem a gyermek javára. A gyermek akarata azonban nem olyasmi, amit önkényesen határozhat meg, hanem valami tárgyi, adott dolog, amit el nem távolíthat, meg nem változtathat, de aminek elérésére ösztönöznie, vezetnie, képessé kell tennie a gyermek akaratát. Biztos cél a szabad törekvésben ez a nevelői tevékenység két sarkpontja.

¹ A nevelő, mint a gyermek vezére kettős célt különböztet meg. 1. Az utolsó főcélt; t. i., hogy a gyermeket helyes (Istennek tetsző) cselekvésre vezesse; 2. a legközelebbi vagy alárendelt célt, t. i., hogy lelkiismeretességre nevelje a gyermeket. Amily mértékben sikerült lelkiismeretessé tennie a gyermeket, azaz benső figyelmeztetést és vezért adnia — oly mértékben szünhetik meg ő maga vezére lenni. De hogy a gyermek képes legyen (belső és külső) vezérének engedelmeskedni, meg kell szabadítani akaratát az akadályoktól s visszaállítani benne az ember eredeti örőharmoniját. Ezt nevezzük a célravezető útnak. Ezt tartjuk szem előtt a következők helyes megértésére.

Két veszélyes mellékút tűnik itt fel s könnyen kerül az egyikre, aki a másikat igyekszik kikerülni. Ha az első vigasztalan vadonba vezet, ahol mindenféle bojtortján burjánzik, akkor a másik ellenszenves díszkertbe, ahol erőszakot követnek el a természetben s furesán törpítik a fák lombos koronáit. A nevelés igazi célja azonban csak a jól gondozott erdő lehet gyönyörű fasoraival, melyek magasan lengetik sudarukat, illatos mohával és zöld cserjéivel, melyekből vidám madárdal csattog, kedves gyepszéli helyével, ahol tényesen tündököl a rezgő nyárfa s érett bogyó kínálkozik. Nem képesen szólva: az egyik mellékút az, ha kevésbé, a másik, ha nagyon megkötjük a gyermek akaratát. Modern személyiség-kultusz s merev engedelmesség e két véglet. A helyes nevelés azonban az, ha egyrészt egyre erősebben köti meg a cél az akaratot s másrészt addig támogatja s erősíti szabadságát, míg maga képes céljához érni.

a) A cél.

Általános felfogás szerint a nevelés célja nem egyéb, mint helyes szándék s cselekvés s pedig egészen le a külső érintkezési formáig. Mert ezeket is a nevelés kötelességei körébe sorozzák. Joggal, hiszen utolsó indító okuk — esztetikai fejtegetésektől s a divat szeszélyeitől eltekintve — teljesen erkölcsi talajon áll. Oda kell hát vezetni a gyermeket s csak, ha oda jutottunk, oldottuk meg nevelői feladatunkat; ezért beszélünk célról.

Azonban a helyes szándék és cselekvés általános keretébe foglalt célt még tartalmilag is kell meghatározni. E meghatározás mértékét egyrészt a teremtető akarata (tárgyilagos mérték), másrészt az egyes ember lelkiismerete (alanyi mérték) szolgáltatja. A lelkiismeret az ember tulajdonképeni vezére; azért kell azt a nevelőnek minden művészetével, szeretetével s gondjával alakítania. Ha a helyes szándék s cselekvés a nevelés végső feladata, akkor legközelebbi célja a helyes lelkiismeret kialakítása.

Itt válnak el a nevelők útjai. Egyesek kívülről befelé dolgoznak parancsal s engedelmességgel és azt hiszik, hogy már mindent elvégeztek; ám, ha leteszik szerszámukat s távoznak — gyámolta-

lanul maradt magára a gyermek. Mások ellenben művésziiesen dolgoznak belülről kifelé; s ha kezüket leteszik művükről, még mindig oktatnak, parancsolnak, dicsérnek s korholnak, mert maguk helyébe megbízható vezért adtak a lelkiismeretben.

Csak úgy visszhangzik az egész világ a jellem szótól. Eddig szándékosan kerültük e szót, habár igen közel volt hozzánk; a jellemképzés a lelkiismeret kialakítása nélkül csak üres szó. A jellemképzést meg kell előznie a lelkiismeret kialakításának, vagy inkább, úgy kell egymás mellett haladniuk, hogy az egyik előmozdítja s támogatja a másikat. Kérdezi valaki, miben áll tehát a lelkiismeret ezen kialakítása? Semmi másban, minthogy mindjobban öntudatába hozzuk a gyermeknek, hogy akarata Isten, Teremtője s legfőbb urának akaratától függ s hogy minden tette s cselekedeteért felelőséggel tartozik neki; ezt úgy erősítjük meg benne, hogy meggyőződésévé válik, amely alól többi ki nem vonhatja magát. A lelkiismeretes gyermek mindig szem előtt tartja Isten akaratát, kicsinyben meg nagyban is becsüli, de meg is tudja különböztetni e kettő közti határt, s tudja, mikor szabad bűn nélkül a saját akaratát követnie. A gyermek e lelkiismeretes-ségére kell a nevelőnek törekednie, ha ezt elérte, akkor a többi mintegy magától jő s nem szükséges a jellemképzés miatt oly nagy lármát csapaunk.

Az embert erkölcsi életútján tulajdonképen tehát a lelkiismeret vezérli. De ha azt akarja, hogy e lelkiismeret biztos vezére legyen, akkor az objektív és abszolút norma, az Isten akarata szerint kell szabályoznia. Ebben áll a nevelő munkája a lelkiismeret kialakításában. A gyermeknek lassan-lassan meg kell ismerkednie kötelességének egész körével; meg kell tudnia, hogy mit szabad s mit nem szabad tennie; mit parancsolnak neki szigorúan v. kevésbé szigorúan, vagy pedig hol találhat jobb tanácsot a Teremtő különös szolgálatára s a maga üdvének előmozdítására. Felvilágosítást kell kapnia azon indítókokról is, melyek tetteit Isten szemében kedvesekké vagy visszatetszőkké teszik. Amde mindezt nem a pusztá természetes megismerés eredményeként, hanem ama isteni kinyilatkoztatás kifolyásaként, amelynek a kath. anyaszentegyház hitében osztályosaivá lettünk.

Világos, hogy itt elsősorban vallásoktatásra van szükség. A nevelőnek erre minden alkalmat kell megragadnia, főleg, ha súlyosabb hibák fordultak elő; mert igen sokszor a tudatlanság vagy a parancsoknak s szabályoknak fogytékos ismerete a hibák oka. És ha nem is, a komoly alkalom annál mélyebben vési majd a gyermek szívébe s emlékezetébe a nevelő szavát. Nem kell azonban

ilyenkor mindig csak nyers, szidalmazó hangon szólni, henem tudni kell az érzelmeket is változtatni.

Itt kell az egyházon (szentbeszéd) kívül az iskolának is nevelői jogába lépnie. Előtérben természetesen a hitoktató áll — mint a lelkiismeret nevelője —, de visszás volna, mindent, aminek e tekintetben történnie kell, csupán az ő vállaira rakni. Az iskolának, mint ilyennek is oda kell hatnia és hathat is, meghat is annyiban, hogy felébreszti a gyermekben a kötelességtudást, amennyiben újabb és újabb munkát kíván tőle s akaratát megindítja s megfeszíti. A gimnázium egyes tantárgyairól szólva — hiszen konviktusok meg szemináriumok részére írunk — tán nagyon is távolról vett utalásnak látszanék, ha nem tudnók, hogy az ókori görög és római klasszikusokat a szent atyák is mint „Krisztusra nevelőket“ ajánlották. Mi más szerezte meg nekik ily ajkak dicséretét, mint épen az a természetes erkölcstan, amellyel a művelt pogányvilágban szinte előkészítették a magasabb keresztény erkölcsi törvényt. S most másképp volna? Valóban mivel sem lehet alkalmasabban megértetni ifjúságunkkal a szent hitvallás erkölcstanát, mint a naponkénti olvasmény útján szerzett ama meggyőződésével, hogy az erkölcs lényeges követelményeinek már a pogányság is hódolt.

Hanem van-e közülük a lelkiismeret kialakításához a fizikának s matematikának, a természetrajznak s a történelemnek, a stilisztikának meg a gyarlókönyvnek? Direkte bizonyára kevés, de annál több indirekte s előkészítően. Vajjon pusztá véletlen-e, hogy épen a természettudományok úttörői többnyire erkölcsileg is magas színvonalon álló férfiak voltak? Nem következtethetjük-e ebből azt is, hogy a rend s a csodálatos törvényszerűség, amellyel tanulmányaikban lépten-nyomon találkoztak, életükbe is befolyt, hogy benne hasonló rendet s törvényszerűséget tükröztessen vissza! Legyen bárhogy is, az bizonyos, hogy a tanító tárgyával akár direkte, akár indirekte felkeltheti tanítványaiban a rend, a jog s a törvény fogalmait. És evvel szinte megvettelve a lelkiismeretben az alap a magasabb erkölcsi rend felépítésére s ami fő, a hitoktató nem áll egyedül e munkában, mert az egész iskola törekszik ugyanazon cél megvalósítására.

A gyermek azonban nem állhat meg a ker. erkölcsi törvény tanainak s követelményeinek pusztá megértésénél, szeretettel kell azt felkarolnia, hogy akaratába vésődjék. Ekkor új s nehéz feladat vár a nevelőre; t. i. az erkölcsi törvényt nem kemény igaképen, hanem Isten jótéteményének kell bemutatnia. Az Üdvözítő szavai, az én igám édes és terhem könnyű, parancsolataim nem nehezek, oly útmutatást adnak itt, melyet mint nevelők nem hagyhatunk figyelmen kívül. A száraz moralizálással semmit sem érünk el; a pusztá oktatás sem sarkall tetterre; hogy a tanítói szó — hangozzék el bár a katedráról vagy a szószékről — belevésődjék a gyermek szívébe, bizonyos melegséget is kell árasztania, amely rejtett tar-

talmában kedvest s szépet, üdvöst s hasznosat sejtet; vagy pedig bizonyos borzalmat, amely mintegy önmagától ébreszti fel a gyermekben a gonosz tett és a bűn rútságának fogalmát. S vajjon oly nehéz volna-e a gyermekkel megértetni, hogy a híven teljesített kötelesség felüdíti a szívet, a legyőzött kísértés édes örömet, a beleegyezés ellenben lelkiismeretfurdalásokat, bánatot s keserűséget hagy a szívben? A lelkiismeret felépítésére legalkalmasabbak azok a tapasztalatok, melyeket a gyermek maga szerzett.

Még valamit kell az iskolára vonatkozólag megjegyeznünk. Sehol sem hatékonyabb a jót és az igazat a szép fényében bemutatni, mint épen az ifjúságnál. Mit nem tehet tehát a tanító a lelkiismeret nevelésére, ha maga is lelkesedik ezen eszményért s tanítványaiban is tud hasonló lelkesedést kelteni. Akkor szeretetreméltónak tűnik fel az erény, mert szép s utálatosnak a szenvedély, mert csunya.

Ám ne próbáljuk meghamisítani a gyermek lelkiismeretét! A lelkiismeret több, mint pusztá kötelességtudás s több, mint annak önkénytes, szeretetteljes felkarolása, mert szigorú törvényhozó és kíméletlen bíró. Ezt az élet nem szabad tompítanunk. Mint törvényhozó és mint bíró lép a gyermek elé, hogy szívét lefoglalja s parancsal meg engedéllyel, kényszerrel s tilalommal, dicsérrel meg gáncsal, jutalommal s büntetéssel kísérvé teljes életén át. Csak ha ilyen lelkiismeretet plántált a nevelő a gyermek szívébe, vált igazi vezetőjévé, mert szinte láthatatlanul vezeti még akkor is, ha nincs vele, nemcsak kívülről irányítja, hanem belülről is, nemcsak cselekvését szabályozza, hanem még legtitkosabb gondolatait és terveit is. Mikép kell tehát itt eljárni?

Először is arra kell törekednünk, hogy mély és eleven istenfélelmet vessünk a gyermek szívébe — *initium sapientiae timor domini* —, másodsor odahatnunk, hogy szívből fakadó szeretetre lángoljuk Isten iránt, mert a legszigorúbb törvényhozó és a legkíméletlenebb bíró maga a szeretet. Ez t. i. semmit sem akar magán túrni, ami visszatetszik annak, akit szeret s szigorúbban bünteti önmagát, mint bármilyen más idegen bíró. Legékesszólóbban mutatják ezt szentjeink. Így a lelkiismeret nemcsak helyes szándéokra és cselekvésre, hanem maga a tökéletesség felé vezet — *caritas plenitudo legis* — mindenestre oly cél ez, melyet a ker-

pedagógiának is kell igénybe vennie és nemcsak az aszkeziére hagynia.¹

Miután semmi sincs e mondottakban, ami csak a pedagógus sajátja volna, ezért be is fejezhetjük a lelkiismeret neveléséről szóló tant oly megjegyzéssel, mely valóban csak őt illeti. Tapasztalatunk szerint főleg abban hibáznak a nevelők a lelkiismeret kialakításánál, hogy visszariadnak a parancsolatok teljesítésének ellenőrzésétől és csak lassan szoknak ahhoz, hogy korholják s büntessék a kihágásokat. Hamis okoskodással, amely azonban csak kényelem, hitegetik magukat, hogy várni akarnak valamely kedvező alkalomra, míg több vétség halmozódik fel s csak aztán fognak belenyúlni. Ez ismét ama következményre vezet, amelynek szükséges voltát — igaz más célból — már kiemeltük. Ami esetünkben azt monhatjuk, aki mint nevelő csak egyszer szól, nem szólt; aki mint nevelő csak beszél anélkül, hogy parancsának teljesítését is ellenőrizné s megfelelő módon éreztetné a gyermekkel engedelmisségének vagy engedetlenségének következményeit, az hiába beszél, mert nem alkot és nem nevel lelkiismeretet, mert nem tanulja megismerni a törvényt a maga hatásában. A nevelőnek szinte el kell játszania a növendék előtt a lelkiismeret ébredéseit s nyilvánulásait, akkor majd megfelelő időben megszólalnak a gyermek szívében a helyes hangok is.²

Még valamire kell figyelmeztetnünk.

A jutalomnak és a büntetésnek, a dicséretnek s a gáncsnak nem szabad úgy feltűnniök, mintha a nevelő szenvedélyes önkényéből folynának, hanem — amik valóban — a nevelő által gyakorolt isteni igazságosság bizonyítékainak. Már amiatt is maradjon távol tőle — ha jutalmaz vagy büntet — minden személyes előszeretet

¹ A gyermek lelkiismeretességének ápolásától függ helyes becsületfogalma és becsületérzése. Ezen lelkiismeretesség nélkül, csak merőben finomabb önzés az, amit a modern pedagógia becsületérzésnek magasztal, s így már önmagában is hiba. Nem lehet elég mélyen a gyermek szívébe vésnünk azt a tudatot, hogy Istennek szolgálni t. i. uralkodni, neki engedelmeskedni a legnagyobb dicsőség és legfőbb kötelességünk. Ebből fakad a ker. becsület, ama magasztos érzés, amely bensőleg emeli az embert, ha külsőleg még úgy megaláznák is.

² Természetes, hogy evvel nem az elhamarkodás mellett szólunk és nem gáncsoljuk az okkal móddal gyakorolt várakozást.

vagy ellenszenv, minden igazságtalanság. Mert csak így fogja a gyermek az isteni igazságosság hűségese tolmácsának elismerni.

Miután itt oly fontos, egyuttal bajos ügyről tárgyalunk, tán helyén lesz, ha legalább úgy futtában utalunk oly gyakorlatra, mely a lelkiismeret kialakulásában kitűnő eszköznek bizonyult, szent Ignác lelkigyakorlata't értjük. Természetesen nem mindenkinek valók abban az alakban, a melyben előttünk fekszenek; aztán helyesen is kell azokat előadni; azonban kétségen felül álló tény az is, hogy 12—20. éves ifjak, milyeneket mi tartunk szemelőtt, egészen jól s a legnagyobb haszonnal hallgathatják. Aki tehát csak azért tagadja e jótéteményt, mert oly helyről jön, melyet nem szeretnek, az nemcsak nem jó, hanem igen rossz szolgálatot tesz az ifjúságnak, amely az ösztön sötét idejében nagyon is rászorul a lelkiismeret tisztulására, a pokol összes íjdelmeire s a legmagasztosabb eszményekre.

Végül összefoglalva véleményünket azt mondjuk, hogy miként az akaratra gyakorolt befolyásban rejlik a nevelés titka, akként a lelkiismeret helyes kialakításában a nevelés súlypontja. Az a tény, hogy az ember lelkiismerete ellen is tehet, az legkevésbé ejt zavarba. Az akarat ugyanis, még a gyermekben is, mindig szabad marad; lehetséges, hogy nem keltették fel helyesen ezt a lelkiismeretet, vagy hogy egyoldalúlag fejlődött, vagy pedig álokokkal némították el tiltakozó szavát.

Épen ezért kell a nevelőnek egész tudását s képességet arra fordítani, hogy lassan-lassan a lelkiismeret befolyása alá hozza a gyermeket úgy, hogy többé ki ne menekülhessen alóla. A lelkiismeret hatalma alá; mert a lelkiismeret több mint néhány ingadozó életszabály, aminőkre az iskolában oktatni szoktak, sokkal több annál a becsületi erkölcstannál, amelynek köteleességtudás a neve, holott csak kölcsön ruhában jár. A lelkiismeret Isten úja, amely a túlvilágból int felénk, intve, vigasztalva a jót s óva s büntetve a gonoszt; ama örök törvény, amely bensőkben állította fel titokzatos ítélőszékét.¹

b) Az út.

A nevelés főcélja a helyes szándék s cselekvés; a hozzá vezető út a szabad akarat s cselekvés. Minden emberi cselekedetnek csak akkor van erkölcsi értéke, ha szabad. A nevelő feladata te-

¹ Tán csodálkozik valaki, hogy a nevelés célját illetőleg ezen általános fejtegetésnél maradunk, de hiszen nem az iskola számára írunk, ott természetesen nem hiányozhatnék a részletes erénytan, itt csak felesleges volna és zavarólaghatna,

hát, még pedig legszebb és legnemesebb feladata, hogy növendékének akaratát nemcsak el ne nyomja, hanem megvédje s mindinkább annyira emelje és erősítse, hogy bizton és szabadon törekedhessék célja felé; mert, mint már említettük biztos cél a szabad törekvésben, az a nevelői tevékenység két sarkpontja. A külső vezér a célhoz a nevelő; de a belső, melynek mindinkább fel kell váltania a külsőt, az a helyesen kialakult lelkiismeret. Ha t. i. még anyai ösztönzést is adunk a lelkiismeretnek, főfeladata mégis csak az marad, hogy felvilágosítsa az embert kötelességei felől s megmutassa neki, mit kell tennie s hagynia s dicsérőleg vagy gáncsolólag nyilatkozzék cselekvési módjáról; egy szóval, hogy benső törvényhozói s birói hivatalt gyakoroljon. Minthogy tehát itt az akaratról s szabad tevékenységéről s arról van szó, hogy minő álláspontot foglaljon el a nevelő, azért mindenekelőtt azt kell vizsgálunk, minő ez a szabadság. Aki ezt nem teszi, az helyesen nem foghatja fel feladatát s nem is hajthatja végre.

Az akarat, mint fizikai erő ép oly jó valami, mint az ember többi természetes erői. Rosszá, erkölcsileg rosszá csakis akkor lesz, ha szabad választásával visszaél. Ez a szomorú képessége már megvolt a paradicsomban, innen az első bűn; de ott egészen más körülmények közt, mint a bukás után az érzéki vágy (concupiscentia) hatalma alatt. Az akarat akkor még valóban uralkodott, úgy ahogy még most is uralkodik a kezek-lábak mozgatása felett. Az ösztönök, mind a magasabbak, mind az alsóbbak sem parancsolólag nem előzhették meg a megfontolást, sem pedig támadásukkal nem gátolhatták; az akarat hatalmában állt azokat előidézni s az előidézetteket elnyomni. Az erők e tökéletes harmoniáját, az ember csakis mint a Teremtőtől kapott, az Isten gyermekéhez illő ékességet birta s nem mint a természet jogos illetményét. Mi történt az első bűn következtében e tekintetben? Szt. Tamás tana szerint semmi egyéb, minthogy az ember engedetlenségének büntetéseképen visszahanyatlott a természetfeletti harmonia állapotából a **természeti**: — disharmonia állapotába. Az érzéki vágyak szabadjukra keltek a lélek törekvései ellen, az állati ember — ahogy szt. Pál apostol oly találóan nevezi — a szellemi ember ellen; felszabadultak most az emberben mindazon ösztönök, amelyeket

előbb fékentartott az akarat. Lázadó alattvalók harcolnak fellázadt úr ellen, ez volt az isteni büntető ítéletnek első következménye. De ez még nem minden; hiszen a bűnös akarat galádul tette a hazugságot az igazság elé s így elvesztette természetfeletti fényét s már csak a természetes belátás maradt vezére, oly erő, amely a lélek s érzék kapcsolatában sajnos csak nagyon könnyen esett a korlátlanul csapongó képzelet káprázatainak áldozatául. Vezér s kormány nélkül vagy inkább félig vak vezetővel s gyöngé kormányossal hanykolódik az ember hajója az élet tengerén. Mi lehet s mi legyen ily viszonyok közt a nevelő munkája? Hogy mindjárt egészen általánosan feleljünk, semmi más, minthogy visszaállítsa az ember erőharmonijának eredeti állapotát — ahogy Isten gyermekéhez illő — s amennyiben ez még lehetséges. Mert erre nézve is áll az Üdvözítő szava: *Ab inito non fuit sic*. Vajjon sikerül-e a nevelőnek e feladat megoldása? Ha a természetes erőkön kívül másokhoz nem folyamodik, nem. Csakis a kegyelem tette az első embert azzá, amivé lennie kell. Ez természetesen nem zárja ki az ember — mind a nevelő, mind a növendék — közreműködését, csak jelzi, mint kell eljárni. Ha a nevelő feladata, hogy az emberi akaratot célja felé törekvésében vezesse, akkor a hit világosságát kell útjára árasztania, ha bajaiban s betegségeiben orvosának kell lennie, akkor az egyház kegyelemszereivel kell segítségére jönnie. Nem pusztán és kizárólagosan, hanem túlnyomóan. Miután már vázoltuk a nevelő vezérfeladatát az akarat kialakításában, most mint orvost vesszük figyelembe. A nevelőnek, mint az akarat orvosának háromszoros feladata van: gyógyítson, óvintézkedéseket tegyen és erősítsen.

Tapasztalati tény, hogy az akarat gyöngé és beteg, szeretné a jót, de nincs hozzávaló ereje, ezt nem is kell bizonyítani. Fontosabb megállapítanunk e beteges gyöngeség mibenlétét. E beteges gyöngeség főképen 1. az érzékiségnek a szellemfeletti túlerejében; 2. a tisztán természetesnek a természetfelettit meghaladó túlerejében (belső ellenségek) és 3. (külső ellenségek) idegen befolyások jogtalan behatásában áll. Miután itt oly tárgyat érintünk, amelyről bő felvilágosítást nyújthat minden aszkezisre oktató könyv, elég néhány fontos pedagógiai figyelmeztetésre szorítkoznunk.

1. Az érzékiség túlereje.

E tény nem vonható kétségbe, legkevésbé a fejlődő ifjúságnál. Aki látta már, minő mohó vággyal nézi a gyermek az eléjétett nyalánkságot, minő kiméletlenséggel szedi ki ép a legjobb falatokat, mint esámesog az élvezettől; aki valaha figyelt intézeti növénydek beszélgetésére s tudja, hogy náluk az ünnepnap nem a nap-társzerinti jelentőségben, hanem az étkek mennyisége szerint jó számításba s hogyha panaszkodnak az intézetre, mindig csak a fogyatékos étlap kerül előtérbe, aki ezt csak egyszer is látta, hallgatta vagy tapasztalta, az beszélhet a gyermeki falánkság zsarnoki hatalmáról. Hogy minő tévedésekre vezetheti az ifjúságot a testi vágy, a korán felébredt nemi szeretet, sajnos annyira ismeretes, hogy sokan jobban tennék, ha hallgatnának, semhogy még jobban terjesszék a bajt beszédeikkel és vissza tanácsaikkal. Hogy az ifjúság mindig túlságosan szorgalmas s soha sem kell munkára serkenteni, hanem még visszatartani, azt csak nem fogja egy tapasztalt tanító vagy nevelő sem állítani. Biztos, hogy a gyermekakaratát ismét urrá kell tenni ezen érzéki hajlamai felett, melyek minden törekvését kiforgatják, lealacsonyítják, gyöngítik, lealázzák, de a helyes módot bajos erre megtalálni. Mindenekelőtt azt kell figyelembe vennünk, hogy ezen szabálytalan (ösztönök) hajlamok túlbőség a természet (akár az egyes ember-é, akár általánosságban) oly szükséglete, melyet erőszakos elnyomással nem lehet és nem is szabad korlátozni. A gyermeki testnek kell növekednie s fejlődnie, hogy az emberi tevékenység hasznos eszköze lehessen, ezért a szokatlan falánkság; gyönges s fejletlen még, innen az üdülés s játékos szórakozás utáni vágya; a természet ösztönöz a nem fenntartására, innen a heves kísértések. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az érzéki ösztönök kielégítésének vágya oly emeltyű, amely az egyes embert, valamint az egész emberiséget tevékenységbe hozza s haladásra serkenti. Az éhség munkára hajt, az üdülés utáni vágy társas erényekre vezet, a nemi ösztön tisztos élet módra, takarékosagra s a hön föld szeretetére.

Nem szabad tehát — még ha lehetne sem — mindent szöröstől börtöstől kiirtani akarni s az érzékiség megnyilatkozásában csak

ellenséget s megint csak ellenséget látnunk.¹ Az ellenség tulajdonképpen csak az érzékiség túlsulya, amely ahelyett, hogy engedelmeskednék, csak parancsolni akar. Az akarat legnagyobb gyöngesége s legnagyobb baja az, hogy nem követel engedelmességet ott, ahol ez kötelessége volna és csak mint napszámos dolgozik, mikor uralkodnia kellene. Itt kell a nevelőnek elsősorban, mint orvosnak fellépnie. Ezen orvosi működés abban áll, hogy egyrészt emelje az akaratot s uralkodóvá nevelje, másrészt, hogy annyira megszorítsa az érzékiséget, hogy bármikor kész legyen az akarat engedelmes eszközévé lenni.

Kezdjük a legnehezebbel, az érzékiség direkt legyőzésével. Feltétlen szükséges vezéresillagként tartsuk szem előtt, hogy az érzékiség alacsonyabb természete miatt nem úr, hanem a lélek szolgája, de bukás utáni állapotában előbb nevelnünk kell erre. Három eszköz szolgál e célra: Diéta, rendes kielégítés² és teljes megtartoztatás.

a) Diéta.

A diétát (diaita) most elsőben teljesen az orvosok értelmében vesszük, helyes mértéknek, az étel s ital helyes megválasztásának s elkészítésének. Nem azért szükséges, hogy egyáltalán ne engedjék a gyermekben fejlődni az érzékiséget. Ha ugyanis Büchner véleménye már nem is áll, hogy az ember az, amit eszik, mégsem tagadható, hogy tesi erejének kifejlődésére igen nagy befolyással van táplálkozási módja is. A nevelő feladata tehát az, hogy hadat izenve minden mértéktelenségnek s nyalakodásnak, a nap bizonyos óráira korlátozza a táplálkozást s ne töltsön, hogy növendékei kizárólagosan vagy főképpen húskételeket kapjanak, pláne pikáns módon

¹ E tekintetben, a szentek példájára hivatkozva, aszketikus könyveink s oktatásaink már sokszor túl is lőttek a célon, pedig az erre való hivatkozás gyakran még a történeti tényeknek sem felel meg. (Huber, a szentek követése II. 182. l.)

² A diéta és a szabályszerű kielégítés ugyan a mértéktelenség egy ugyanazon fogalma alá esnek; de az egyik elvon valamit, a másik ad, igaz, hogy ugyanazon célra. Ezért ajánlatos a külön tárgyalásuk.

elkészítve! Egyáltalán kerülje mindazt (az étkezésben), ami felgerjesztheti vagy növelheti az érzéki ösztönt. Az egyház e tekintetben is példát ad bőjti s megtartóztatási parancsával.

A szeszisitalok élvezetéről csak annyit mondunk, hogy nem okos dolog azt érettebb fiatalembereknek egészen eltiltani, mert eltekintve más októl, társadalmi életünk nem a megtartóztatást, hanem a mérsékletet kívánja, de mértéktelenséget csakis mértéktelenséggel lehet megtanulni a nevelő ellenőrzése mellett.

A diétához tartozik mindaz, amivel a gyermeknek a testi jólét utáni törekvését helyes korlátok közé lehet szorítani. Okos, mértéktelenséget és következetes edzés az érzékiség korlátozásában nemcsak a testi, hanem a lelki egészségnek is és főleg ennek fog használni.

A most említett diéta mindenesetre elsősorban a falánkságra vonatkozik, de mindjárt alapjában ragadja meg az érzékiséget mint ilyent, amennyiben szabályozza a táplálkozást és egész terjedelmében, amennyiben általában rendezi a test ápolását.

b) Szabályszerű kielégítés.

A diétának — akárcsak pusztán megtartóztatás, akár pozitív edzés, — meg vannak a maga határai; ezek a pedagógus előtt ott kezdődnek, mikor már nincs szükség reá. A szükség megszűnt akkor, midőn annyira helyreállt a lelki és érzéki törekvőképesség közti harmonia, hogy az akarat már különös nehézség nélkül használhatja testi erőit. Nagy különbség van tehát a pedagógia és az aszkézis közt, ezt nem szabad figyelmen kívül hagynunk. Míg ugyanis a pedagógia beéri avval, hogy el ne hatalmaskodjék az érzékiség a gyermekben s különben arra törekszik, hogy kifejtse s gyarapítsa testi erőit, addig az aszkézis, ha magasabb indító okok (bűnbánat, a szenvedő Üdvözítő példája, felebaráti szeretet stb.) ezt megengedik, nem ismeri e határt. Ez okból nem ismeri az aszkézis az érzékiség kielégítését mint ilyent, de a pedagógia igen. Az érzéki ösztönök s hajlamok azok a szívós gyökerek, melyek fenntartják s fokozzák az életet és a testi erőket; és a tapasztalat szerint is semmi sem oly hatásos, mint az érzékiségnek rendszeres és célszerű kielégítése, ha készségesen meghódol a szellem előtt.

Nehéz az éhezőnek a bőjtről beszélni. Ismeretes, hogy oly gyermekek, kiknek otthon silány táplálékkal kellett beérniök, a legtelhetetlenebb és legelégedetlenebb vendégek az intézetben. Akiknek előbb odahaza semmijök sem volt, azoknak mi sem elég jó és izletes. Honnét van ez? Nyilván attól az önmegtartóztatástól, melyet nem önkényt, hanem a szükségstől kényszerítve gyakoroltak.¹ Azonban még az önkényt vállalt megtartóztatás esetében is számítanunk kell bizonyos testi indispozitiora, amelyet közönséges akaraterővel felruházott embereknek — pedig ilyenekkel van dolgunk — legyőzni vajmi nehéz. Elégítsd ki tehát a gyermek jogos étel s ital utáni vágyát, s ne feledkezzél meg arról, hogy olykor még azon felül is kell valamit adnod; adj neki alkalmas játékokat, hogy kielégíthesse a testmozgás utáni vágyát, télen ruházd s tartsd melegen; mutass neki kellemes dolgokat; egyszóval elégítsd ki — amennyire az egészséges erkölestan megengedi, testi igényeit, és testi erejének fenntartásával s gyarapításával kikerülsz az érzékek ama lázadó harcát, melyet a gyermek gyöngye akarata oly ritkán tud leküzdeni. Azonban hangsúlyoznunk kell, hogy a mondottak nem vonatkoznak a nemi ösztönre, amely miután csak a faj fenntartására szolgál, különös korlátozásra szorul.

De hát hogy áll a dolog a ker. önmegtagadással? Ki van az zárva a nevelésből? Bizonyos önmegtagadás nélkül szabályszerű kielégítés nem is lehetséges, — ahol rend uralkodik, ott korlátozás is van — diéta meg épen nem. De ha a szigorú értelemben vett önmegtagadást, azaz a testi ösztönszerű élet elvszerű elnyomatását értjük, akár általánosságban, akár pedig különösen, akkor a komoly s okos pedagógus bizonyos célok elérésére ehhez is fog menekülni, de egyébként nem fogja elfelejteni, hogy a gyermek összes erőinek harmonikus kiképzése — a testieknek épúgy, mint a lelkieknek — törekvésének tulajdonképeni célja. Nem volt igaza tehát ama intézeti előljárónak, aki az ellátás miatt panaszkodó növendékeknek azt felelte, hogy tanulják meg az önmegtagadást. Mennyiben fontos még más tekintetben is az önmegtagadás — arról később VII. sz. a.

¹ Persze nem tagadható, hogy szegény szülők gyermekei néha azért lépnek fel annyi igényvel, mert otthon elkényeztették őket; ha néha napján mód volt rá, falánkságuk és nyálánkságuk nem ismert határt.

Különben óvakodni kell itt oly tévedéstől, mely sajnos nagyon el van terjedve, hogy t. i. a testi önmegtagadás csálhatatlanul hatékony eszköz az érzékiség, főleg a testiség minden rendetlen megnyilatkozásának egyenes elnyomására. Aki helytelenül követi, idegeinek gyöngítése miatt éppen az ellenkezőt érhetné el. Szt. Jeromosnak — mint maga írja — is keveset használt, midőn érzékies képzetek támadásánál körekkkel zúzt a mellét, csak a hébernyelv tanulmányozásával s érzékeinek másfelé irányításával szabadulhatott meg a terhes kísértésektől. Mellékesen említjük, hogy kell a kísértéseket legyőzni! Nem egyforma módon mind-egyiknél! De ha egyes szentek — mint azt aszkétikus írók említik, a hősies önmegtagadás egyszeri gyakorlatával egész életükre megszabadultak a testiség vágyától, akkor ez bizonyára nem az önmegtagadás, hanem az isteni kegyelem hatásának tulajdonítható. A testi önmegtagadás legközelebbi és legnemesebb gyümölcse nem annyira az érzékiség egyenes gyöngítése, hanem inkább az akarat (természetes v. természetfeletti) felemelése és megerősítése. Erre használhatja a pedagógus az önmegtagadást, de nem az érzékek teljes kiölésére.

Most kell szólnunk a testi nevelésről is. Az akarattal kapcsolatosan tárgyaljuk, mert különváltan nincs jelentősége mindaddig, míg test és lélek alkot az emberben egy személyiséget. Ezt a kapcsolatot feltételezve, mondhatjuk: A nevelőnek úgy kell ápolnia a testet, hogy erői ne csak alárendelve legyenek az akaratnak, hanem használatára is szolgáljanak. Egyoldalú athlétaságnak és erőművészetnek, amilyenre egyes tornaegyesületek törekszenek — helye nincs a nevelésben, mert nem mindig lakozik egészséges lélek is az egészséges testben. A történelem ellenkezőleg bizonyítja, hogy a gyöngé test is képes a legnagyobb megfeszítésre, ha nagy lélek és erős akarat uralkodik felette. Miután azonban nem különös esetekről, hanem általánosságban beszélünk, nem tagadhatjuk, hogy beteges, vagy szerveiben kevésbé kifejlődött test nagy akadályokat gördíthet az akarat tevékenysége elé. Határozatlanság, aggodalmasság, gyanakvás, búskomorság, a nyilvánosságtól való félelem s hasonló hibák többnyire testi hibákra vezethetők vissza, ahogy a bátorság, vállalkozási kedv a test ügyességével és derekasságával szokott egybekötve lenni.

A gyermeki testet tehát nemcsak táplálni kell, hanem szerveit gondosan gyakorolni még pedig gyakran és addig, míg lehető hasznos eszköze lesz az akaratnak. Nem kell azonban túlzásba esapni s a görögök módjára úzott tornát gyakorolni, amely csak a külső formák szépségét s ügyességét nézve, nem képes meglátni a

romlatlan ember szépségét. A nevelő célja nem az egyoldalú testápolás, hanem a test és a lélek összhangja. Ez szolgáljon vezéresillagul a modern sport és játékszenvedély összes túlzásainál.¹

c) Teljes megtartóztatás.

Ez a következmény a legszigorúbb alakjában a nemi ösztönre vonatkozik. Mind a természeti, mind pedig a pozitív isteni törvény tiltják rendetlen kielégítését s ezért mindazt, ami arra vezet. Ismeretes azonfelül, hogy minő vészes következményekkel járhat csak egyetlen ballépés is. Sehol sem alakul ki oly könnyen s gyorsan ellenállhatatlan szokás, mint a testi bűnöknél; a teljes megtartóztatás tehát már ez okból is a szükség parancsa. Ha azt akarjuk, hogy a gyermek gyakorolja ezt az önmegtartóztatást, akkor rá kell nevelnünk.

¹ A testi nevelés túlzásai ellen már Foerster Fr. W. is sikraszállt, nézeteihez újabban mindig többen csatlakoznak, nem mintha a testi nevelést, mint ilyen akarnák elnyomni és elvetni, hanem csak az egyoldalú, kelleténél túlbecsült és hangsúlyozott testápolással akarnak szembeállni. Így pl. egy északnémet törvénytáncos tanácsos nemrég a „Zentralblatt für Vormundschafswesen etc.”-ban így nyilatkozott: Mi gyámbrák mintegy üttöért-tapogató orvosok ülünk az államtól és egyesületektől felkarolt ifjúsági pátronázs munkájánál. Sajnos, sokszor lázas állapotot kell észlelnünk. Ilyennek tekintem a túlzott sportkedvelést. A sport kedvelése a test úgynevezett harmonikus kiképzésére néha oly jelenségeket mutat, amelyek cseppet sem örömdetese, mert hibára, gonosz egyoldalúságra utalnak. Gyámbrói forumom elé már nem ritkán oly növendékek is kerültek, akikben a sport korlátozta vagy megülte a munkakedvet s akik meghiusították a szülők összes reménységét. Egyik gondviselő panaszt emelt munkaképes és egykor sokat keresett gyámoltja ellen, nem dolgozik úgymond s mindenütt rövidesen elbocsátják. Ellenben az úszóegyesület elnöke és az athleta klub titkára szinte elragadtatással beszélnek ugyanazon ifjúról, mert nem törődnek polgári magaviseletével, hanem csak sportszerű kiválóságával. Ezek ama veszélyek, melyekből bajos kivezető utat találni. A testi kultúra csakis a testi egészség szolgálatában állhat és pedig a szellem kulturájának szolgálatában, ez a cél, a többi csak eszköz. Fontoljuk meg, hogy erkölcsiségünk egyetlen igaz értéke, az ember egyetlen állatfeletti boldogsága csakis a lelki életből fakad s fakadhat. Ne adjunk amúgy is anyagiasságunknak ismét csak természetes ösztönzést, célnélküli és lényegtelen életre. Ilyen törekvéssel nem tarthatók, energikusan fordulok oly fejlődés és gondolkodás ellen, amely nem a német ifjúság erkölcsi megváltására, hanem az indiánok barbárságaira vezet.

A szemérmesség a tisztaság természetes védőbástyája, azaz bizonyos önkénytelen félelem mindattól, ami nemi dolog. A nevelő tekintse ezt a félelmet Isten szavának a természetben s iparkodjék gondosan távoltartatni a gyermektől mindazt, ami szemérmességét sérthetné (de minden aggodalmasság nélkül, különösen oly dolgokban, melyek saját testének ápolására vonatkoznak). De ne maradjon meg ennél, hanem oktasson is, hogy a gyermek öntudatosan tanulja meg az önmegtartóztatást; mert csak a tudatos önmegtartóztatásnak van erkölcsi értéke, csak az véd meg akár belső, akár külső ellenség támadásának veszélyétől.¹ Ámde, hogy ez a tanítás ne legyen károsabb, mint hasznos, a következő legyen:

1. Iparkodjék a gyermek elfogulatlanságát lehetőleg sokáig megőrizni. Szabályozni kell tehát — de sok szó nélkül — tényleges viselkedését és hozzászoktatni, hogy bizonyos dolgokat — anélkül, hogy okát kérdenők! — mint magától értetődőket végezzen s másokat, mint magától értetődőket kerüljön.

2. Alakítania kell a gyermek lelkiismeretét. Hivatkozzék tehát ott, ahol helyén van (nincs mindig helyén!) arra, ami parancsolva s tiltva van, szóval Isten akaratára és tanítsa meg úgy cselekedni, hogy megállhasson Isten mindenható szeme előtt.

3. Alkalmazkodnia kell a gyermek különös szükségletéhez. Ezt azonban valami módon magának a gyermeknek kell elárulnia, ha határozott körülményekből nem lehetne kikövetkeztetni. Utóbbi főleg a pubertas korára áll. De itt is kevesebbet kell közölni, mint a mennyi szükséges, hogy kikerülhessük a kárt.

Már a legnagyobb baj ellen védekeztünk, ha tudja a gyermek, hogy bármi is fordulna elő, bármi is izgatná kedélyét, nincs bűne mindaddig, míg azt mondhatja: Nem akarom, vagy nem akartam!

¹ Foerster a sexualis kérdést túlnyomóan hatalmi kérdésnek mondja s így nagyon jól érvel ama optimisták ellen, akik a gyermek felvilágosításától nagyon sokat vagy mindent várnak; de vajjon nem lehetne még találójában lelkiismereti kérdésnek mondani? Mert nem tagadható, hogy miként a felvilágosítás barátjai megállnak a pusztá ismeretnél, úgy viszont kevésre becsülik az ellentábor hívei ez ismeret értékét a tisztaság erényének gyakorlására. Ótalmat csak az ebben a pontban is gondosan kifejtett s kialakított lelkiismeret ad, amely hatalmasan emeli fel tiltó szavát. Egyéb eszközökről szólni itt nincs helyén.

Amt pedig a külvilág befolyását illeti, nem kell nagyon sokat félnünk, mert romlatlan gyermek sokat láthat, hallhat s tapasztalhat, anélkül, hogy zavarba ejtené magát, áthalad a tűzön s nem gyullad meg, mert természete még nem gyulékony s mert gondolatai nem követtek oly irányt, melyet minden nevelőnek kinosan kell kerülnie.

De hogy ily fontos pontban biztosan haladjunk, arra kell szoktatni a növendéket, hogy vagy gyóntatójával vagy más előjáróval, ki iránt bizalommal van, közölje őszintén kísértéseit. Hogy ezt könnyebben megtegye, meg kell említenünk előtte, hogy ezek oly dolgok, melyeknek jönniök kell a korral s a melyekért ő nem tehet.

Felesleges bizonyítanunk, hogy az intézetből az egyetemre távozó növendékeket megfelelő módon, egyenként vagy összesen még különösen kell kioktatni arról, amitől tartózkodniok kell.

Abban a megfelelő oktatásban, hogy mit kell a bűn miatt kerülni, rejlik a mindenkinek szükséges sexualis felvilágosítás s a gyermeknek ezen önmegtartóztatáshoz való szoktatásában a tisztaságra — nevelésnek lényege. Aki megtanulta, hogy erkölcsi indítókoból tagadja meg a nemi ösztönnek minden rendetlen kielégítését, abban megvan a tisztaság erénye.

Hogyan s mikor kell tovább haladni az ifjúság ezen felvilágosításában, az oly kérdés, melyre esetről esetre kellene felelni; de a nevelésnek, hogy tökéletes legyen, a másik nemet illetőleg is annyit kell közölnie, hogy szabályozni lehessen az ahhoz való viszonyt. Ezt az ismeretet — ha elérkezett az ideje — különböző módon lehet közölni s megszerezni.¹ Tekintettel kell lenni ilyenkor a szülők akaratára is. Hivatlanul feltolakodni a velejáró következmények miatt igen könnyen türhetetlen merészség számba mehetne.²

¹ Az érett ember szinte magától jó ez ismeretre a természet számos s igen gyakran szembetűnő analógiái folytán; felvilágosítást csak az erkölcs és méltóság kíván.

² Gyermekkel s általában fiatalemberekkel megértetni a házasság kötelemét szentségét — igen bajos és nehéz feladat; szellemes szavak itt mitsem használnak. Érthető, hogy felvilágosított gyermekek szülői nem jól érzik magukat előttük. A gólyáról szóló mese, bármily helytelenül is választották, e tekintetben mégis csak indokolt.

Ilyen felvilágosítást nyiltan adni természetelleni bűn, mert a természet tanít arra, hogy titkos dolgokat titkon tárgyaljunk, vétek, melyet senki kegyetlenebbül nem érez, mint a gyermek, főleg ha oly helyről jön, melyről ilyesmit fel sem tételezne. És ha arról, amit nyiltan tárgyaltunk, még tovább is beszélgetnének, pedig mily könnyen fordulhat ez elő nevelőintézetekben, akkor mindenesetre nagyobb volna ily felvilágosítások kára, mint haszna.

Elégedjék meg a nevelő avval, ha kioktatta a növendékeket arról, amit a bűn elkerülésére tudniok kell, a többit illetőleg pedig tárgyaljon mindig csak személyenként s esetről esetre.

Azt a kifogást emelhetné valaki, hogy a kísértésnek most általánosan fenyegető veszélye miatt szükséges azt hivatott helyről jövő kellő felvilágosítással megelőzni; gyakran is fordul elő, hogy a gyermekek bizonyos kérdéseire kell feleletet adnunk.

Nem tagadjuk, hogy lehetségesek ily esetek, főleg, ha elkerülhetetlennek látszik a veszély, vagy ha már hivatlan helyről jött a felvilágosítás; különben pedig ajánlatos sokáig késni az egyenes felvilágosítással. Romlatlanok ajkáról elhangzó kíváncsi kérdésekre kielégítően felelhetünk oly kifejezéssel, melyet a szentírás és a keresztény mult nyelvhasználata szentesített, t. i. Isten rendelkezésére hivatkozunk, „ő adja a szülőknek a gyermekeket.”¹ Ami pedig az idejekorán történő megelőzés kísérletét illeti, azt jegyezzük meg, ha csak közönséges tudásvágy kielégítéséről van szó, akkor érthető, hogy szabályszerű felvilágosítással tompítható ingere; de a kíváncsiság mögött rendszeren a kék lappang, ezért érthető oly sok komoly pedagógus aggodalmas törekvése, hogy bizonyos dolgokról lehetőleg sokáig ne tudjon a gyermek, mert nem akarják gyermeki kedélyének egyensúlyát megzavarni s megóvni iparkodnak képzeletét izgató képektől. Mert ha már felizgatták képzeletét — bárki s

¹ Miért hagyják ép e pontban annyira figyelmen kívül az egyénit, azaz a gyermek vallásos érzületét? Deus providebit, felelte Ábrahám, midőn Izsák kérdé tőle, hogy mi lesz az áldozat és Izsák hallgatott. Vajon nem felelhetnénk-e mi is bizonyos kíváncsi kérdésekre ily módon és nem indokolhatnánk meg Isten akaratával oly sokat, aminek nem szabad történnie, míg az érettebb ész lehetővé teszi a felvilágosítást? Nyilván nagyon is oly emberek befolyása alatt áll pedagógiánk, akik nem hívő módon gondolkoznak és éreznek.

bármi módon is tette — akkor nincs többé megállapodás, akkor aztán nincs többé elég beható s nagy tudás sem. A kéjes képekkel teltett képzelet pedig az ifjúság legnagyobb szerencsétlensége.

Ha tehát kath. pedagógusok is mérsékelt felvilágosítással iparkodnak a kor kívánságának megfelelni, akkor gondolják meg, hogy mit tesznek, mikor általános szabályul állítják fel. Ne feledjék azt sem, hogy a sexualis felvilágosítás harcosai teljesen elvetendő célt követnek, t. i. a sexualis méreg élvezetéhez való lassú szoktatással akarják immunizálni az ifjúságot. Ily gyermekek persze fölényes mosollyal fogják ama tudatlanokat lenézni, akik a nem óvatos tekintetben még valami rosszat sejtene; de majd annál gyorsabban is haladnak le a szenvedély lejtőjén; tudni fognak, ám úgy, mint ős szüleink a bűn után; vágyuk — ámbár tompult — nem fog nyugodni, hanem mindig új s nagyobb ingereket keresni.

Intézetekben ily módon lehet tárgyalni a sexualis kérdést:

1. Szemügyre kell venni legelőször is azt, amit, mint bűnt vagy bűnrevezető alkalmat mindenkinek kell kerülnie. Ezt félre nem érthető világossággal kell megmagyarázni, de a kellő helyen és a kellő időben. Ha ami részünkről felvilágosítás hiányában hibák történtek, akkor ennek oka ama felszínesség, amellyel a káté bizonyos kérdéseire felelni szokás. A vallásoktatásnak, az exhortationak és a gyónatószeknek kell itt teljes kötelességüket végezniük. A prefektusoknak pedig a rendelkezésükre álló eszközökkel (a lelkiolvasmány kellő megválasztásával, szigorú felügyelettel — főleg bizonyos helyeken s bizonyos alkalmakkor, privátoktatással) kell a tanárokat, gyónatókat s hitszónokokat támogatniuk.

2. Ami a további nemi felvilágosítást illeti, azaz a pubertas korában beálló bizonyos változásokról, főleg a természetrajz szólhat előkészítően, de a tulajdonképeni felvilágosításnak pedagógiai okokból meg ethikai szempontból is máshonnan kell jönnie. Megjegyzendő:

a) Csakis esetről esetre adható, azaz, ha valóban szükséges valamelyik részen s nem tovább, mint a meddig a pillanatnyi szükség tart. Tehát csak orvos-ságképen, hogy távoltartson vagy jóvá tegyen bizonyos bajokat.

b) ezt a szükségességet nem szabad csak az életkortól kikövetkeztetni, mert van sok oly fiatalember, akit elegendően megvéd az erkölcsi romlás ellen az, ha tudja, mit kell mint bűnt vagy arra vezető alkalmat kerülnie, s akiknek minden további felvilágosítás csak nyugtalanságot vagy kisértést okozna.

c) Beáll a szükség, ha külső veszélyek vagy belső kísértések indokolják a felvilágosítást. Külső veszélyek többnyire csak idősb növendékeket fenyegetnek, belső kísértések azonban már a legkisebknél is beillhatnak.

d) Katholikus intézetekben a lelkiatya a legmagasabb személy e felvilágosítás megadására; prefektusok és más előljárók csak annyiban, amennyiben megbíznak

bennük a növendékek, vagy, ha különös észlelék látszik őket erre. Azonban még ez esetben is tanácsosabb az ifjabb s nem papprefektusoknak a lelkiatyára bizoniok a dolgot, esetleg őt figyelmessé tenni. Persze másképen áll a dolog, ha nincs az intézetnek lelkiatyja, vagy ha a papi előjárók nem képesek s nem akarnak ilyesmire vállalkozni¹, akkor csak a nevelők vállára hárul a kötelesség s nekik kell eldöntenök, hogy mi történjék. Megjegyezzük, hogy nem illendő egész osztályokat nyíltan kioktatni oly fiziológiai dolgokban, melyek ezt a határt érintik. Ha szükséges a felvilágosítás, adjuk meg négy szemközt, akkor könnyebben számolhatunk a körülményekkel.

Ha a prefektusra hárul a szükséges felvilágosítás kötelme, jólteszi ha többször tudakozódik óvatos módon főleg az olyanok hogyléte felől, kiket gyanú terhel, így alkalmat ad nekik, hogy nyilatkozzanak. De kérje ki — ha új ember — előjáróságának tanácsát s kerülje, hogy e tekintetben kíváncsi vagy tolaodó legyen; inkább kevesebbet, mint túlsokat!

Az érzékiség direkt legyőzéséhez csatlakozik az indirekt, t. i. az akarat megerősítésével. Ez kétszeres módon történik, először oktatással, hogy az akarat az úr (sub te erit appetitus eius et dominaberis illius.) és másodszor folytonos gyakorlattal.

Ami a tanítást illeti, nem szabad megünnünk annak hangsúlyozását, hogy az érzéki test alá van vetve a hit és az értelem-től vezetett léleknek. Azonban ama hármasszempont szerint kell eljárunk, amely leginkább hat az ifjúságra, a nagylelkűség, a bátorság s a szabadság szempontjából. A nagylelkűséget az aljassággal kell szembeállítani, a bátorsággal a gyávaságot és a szabadságot az akaratnélküli szolgassággal. A szavakon is fordul meg a dolog; nem az önmegtagadást, hanem az önlegyőzést kell az ifjúság előtt hangoztatnunk. Hivatkozni kell a profán s a szentttörténet lelkesítő példáira is, mert épen ezek ragadják meg a hőstettek után vágyódó ifjúságot. De hogy az érzékiség legyőzésében hamis útra ne vetődjünk s az ifjúság elé ne természetes hősiességet varázsoljunk, mely a viharban meg nem állja helyét,² sürgetni kell a természetfölötti

¹ Ha a gyóntatókat tartjuk a legalkalmasabb személyeknek, hogy sexualis kérdésekben felvilágosítást nyújtsanak, akkor feltételezzük, hogy többek pusztán feloldozógepeknél, hanem ismerik gyónófiuk lelki világát. Mert csak ily esetben építhet előre a lelkiatya tanítása. Magától értetődik, hogy női intézetekben sok mindenfélét a nevelőkre kell bízni, mert egyáltalában vagy csak kevésbé illik a gyóntatóhoz.

² Ezen fordul meg az egész Foerster-féle ifjúságtan; ezt nem hallgathatjuk el, bár nagyrabecsüljük e pedagógia nemes céljait és rendkívül tiszteljük fennkölt gondolkodású képviselőjét.

eszközök szorgalmas és értelmes használatát, mert ezek segítségével emelhetjük legjobban a lelket és törhetjük meg belülről az érzékiséget; ez eszközök: az ima és a szentségekhez való járulás.

Az oktatással párhuzamosan haladó gyakorlatra minden alkalmat kell a nevelőnek megragadnia s e tekintetben semmit sem szabad kicsinyesnek vagy jelentéktelennek tartania. Mert épen itt áll egész valóságában az Üdvözítő intése, hogy a kicsinyben is legyen hű. Tartson távol a gyermektől mindennemű kényeskedést és elpuhultságot. Ilyenkor tehet jó szolgálatot a gúny és szarkazmus is, de természetesen a személy megsértése nélkül, máskor soha sines helyén. Főleg a nyaláncságot,¹ a faláncságot, a mértéktelen ivást, a sovárgást, a hideg s a melegtől való irtózást, az ülésben, állásban s járásban mutatkozó hanyagságot, a hosszú alvást, az érzékenységet kell erősen támadni. Aki az egyiket elnézi, könnyen teszi az egésztest kockára, mert egyetlen szenvedély is elég ahhoz, hogy kérdésessé tegye a nevelő egész munkáját.

2. A tisztán természetesnek túlhatalma a természetfeletti fölött.

Az érzékiség elleni harc esetlen és durva ellenfél elleni harc, valóban erőre, határozottságra és folytonos éberségre van e harcban szükség, magában véve azonban mégsem valami különös művészetre. Máskép áll a dolog abban a harcban, melyet a természetes erőnek túlhatalma ellen vívunk. E túlhatalom alatt értjük az ember ama törekvését, hogy egész életében függetlenítse magát Isten akaratától és mindattól, amit a hit tanít, s akár tudatosan, akár öntudatlanul csak természetes dolgokra törekedjék, még pedig természetes célokért. Ezen érzületől óvni kell a gyermeket. De mikép tegye ezt a nevelő, ha ő maga is csak természetes eszközökkel és tisztán természetes indító okokkal nevel. Itt a veszély; s ez annál nagyobb, mert lépten-nyomon akadunk össze a természetessel, hiszen az élet mindúntalan konkrét követelményekkel lép fel, aztán nem nyomhatjuk el a gyermek természetét sem, sőt természetes célok elérésére is kell alkalmassá tennünk. Aki tehát mint nevelő, az

¹ Nyaláncsággal megnyerni a növendékeket a legrosszabb felfogás.

ifjúság vezetője akar lenni, annak pontosan kell ismernie e határt, hogy a gyermekkel is megismertesse s oly életre vezérelje, amely Istennek tetsző, azaz hitből fakad. Első utasításunk ez: oktassa ki a gyermeket emberi s keresztényi kötelességeiről s iparkodjék — amennyire lehet — arra képesíteni, hogy tisztán természetes dolgokban is a legmagasabb cél felé törekedjék, ámde csak az Isten akaratának megfelelő módon s azon erős szándékkal, hogy a földi jót csak Isten akarata szerint, felebarátja s a maga javára fogja használni. A földiek megvetése az evangéliumi tanácsok szerint, t. i. nem parancs, hanem csak tanács.¹ Tehát nem helytelen az, ha földi dolgok után törekszik, az sem, hogy birni akarja azokat, hanem az, hogy nem akarja Isten akaratát figyelembe venni.

Ezen első szabályhoz járul azután a második. Szoktassa a gyermeket önkénytes lemondásra, mert csak úgy lesz képes a földi dolgokat helyes, Istennek tetsző módon használni. Erre szolgálnak első sorban Krisztusnak és a szentek példái.

Harmadik utasításunk: A nevelőnek a gyermek természetes hajlamaiból s képességeiből kell kiindulnia és felhasználnia ezeket, hogy az erényre vezérelje. Így győzheti le legjobban a természetet, mert a természetfelletti szolgálatába állítja. Főleg itt tűnik ki fényesen a nevelő művészete, mert ez az egyéni nevelés területe. Semmit sem kell egészen elvetnünk az emberből, mindent fel lehet valami módon használni. Még a kevésbbé tehetséges gyermekek is sokkal tehetségesebbek, mint sem hinné az ember; a nevelőnek csak tanulmányoznia kell azokat s úgy venni, amint vannak. Erről szól a VI. fejelet.

3. Idegen befolyások jogtalan hatalma.

Ide tartozik mindaz, amit tennie kell a nevelőnek, hogy képessé tegye a gyermeket arra, hogy meg ne hajoljon a saját kötelessége ellen irányuló idegen akarat előtt; a legszebb s korunkban a legszükségesebb erények egyike. Erről az idegen akaratról beszél az apostol is az ephesusiakhoz írt levelében (2. 2; 6. 12.);

¹ Vajjon bizonyos esetben szó van-e ily tanácsról vagy sem, az a pályaválasztás dolga; a nevelő legközelebbi célja csak az lehet, ami általános kötelesség

érti alatta a pokol hatalmát, mert a pokol szelleme felhasználja az embereket terveinek véghez vitelére s az emberek meghódítására. Ezért kérjük mi is, mit kell tenni, hogy megerősítsük a gyermek akaratát az idegen emberi akarat káros befolyása ellen.

Intézetben, hol annyian laknak együtt s egymás mellett, s akaratukat egymással szemben is érvényesíthetik, sokkal szükségesebb ez, mint másutt; sehol sincs arra annyi veszély, mint itt, hogy egyesek magukhoz ragadják a hatalmat s a többieket, mint akaratlan követőket vonják maguk után. És ha az osztályban vagy a szakaszban a jobbak volnának ezek, akkor megvigasztalódhatnánk, de sajnos többnyire a rosszak azok. Miként a gyomnak is nagyobb csirázó ereje van, mint a jó magnak, úgy van ez az embernél is; a rosszabbaknak erősebb akaratjuk van céljaik megvalósítására, mint a jóknak. Hányszor tapasztalhatjuk azt, hogy olyanok, kik az iskolában keveset érnek, kiknek magaviselete folytonos kifogásokra ad okot, benn az intézetben hatalmukban tartják az egész osztályt. Gonosz nyelvük, amely folyton gyanúsít, az a művészetük, mellyel mindenkor a szabadság vértanúinak mutatkoznak be, olykor jókedvű és barátságos modoruk is esodált hőökké és félelmetes zsarnokokká teszik őket tanuló társaik előtt. Mellettük csak alig érvényesülnek a jó vagy jobb tanulók; mert legjobb esetben csak félreállnak, de valódi ellentállást nem mernek kifejtetni. Megtörténhetik ugyan, ha általában jó az intézet szelleme, hogy némileg ártalmatlan a viselkedésük, de nem a nagyobb vagy kisebb rossz befolyásról van most szó, hanem általában idegen befolyásról. Vigyázzon a nevelő arra, hogy a növendékek megtanulhassák saját meggyőződésüket követni s ne vegyék tekintetbe az idegen akaratot, akár hizeleg, akár fenyeget. Erre nevelni kell őket s ez nagy művészet; az intézeti nevelés azonban bőséges alkalmat ad erre éppen a jogosulatlan kölcsönös befolyás veszedelme miatt.

Hogy érheti el e magas célt?

1. Cseppengtesse növendékeibe a keresztény engedelmesség igaz szellemét. Ide tartozik mindaz, amit a szabály szelleméről és a lelkiismeretességről s az arra való nevelésről mondtunk.

2. Legyen állandóan éber, t. i. figyeljen arra, kik azok, akik valamely osztály vagy szakaszban a hangadók, elsősorban nem azért, hogy személyes befolyásával ártalmatlanokká tegye őket, hanem, hogy megerősítse alapelveikben a jókat. Végre:

3. álljon szóba velük, ne elégedjék meg avval, hogy pusztá automataként viselkedjenek. Főleg az idősb növendékeket illetőleg áll ez. Hangoztassa gyakran, hogy a merő külső engedelmesség lealacsonyít, a legdicsőbb dolog pedig az, ha az ember saját meggyőződésének vértanuja stb. Továbbit erre vonatkozólag a IX. fejezet mond, az önállóságra nevelésnél.

VII. Általános és egyéni nevelés.¹

Korunkban sokat megvitatott tétel és az intézeti nevelés elleni vádak fegyvertára. Vajjon joggal-e?

Már sokszor beszéltünk az előzőkben az egyéni intézeti nevelésről úgy, hogy a mondottakból legalább azt az egy következtetést vonhatjuk le: intézetekben is nevelhetnek egyénileg, habár nehezebben, mint másutt. Ha különben némely intézetben nem eléggé egyénileg nevelnek, ki a hibás? Ama szülők, kik bármilyen intézettel is megelégszenek, csak szigorú legyen és ne nagyon drága. Akkor aztán nem nézik az intézet célját, vajjon nemes ifjak — avagy polgáriak, papok vagy világiak részére van-e. Sajnos, olykor maguk az intézeti előljárók is elég gyengék arra — és ha csak a teljes létszám kedvéért is — hogy engednek ilyen esztelen kérésnek, vagy sürgetésnek.

Mi azonban most nem praktikus, hanem elvi szempontból vizsgáljuk az általános nevelésnek az egyénihez való viszonyát.

¹ Ha egyéni nevelésről van szó, akkor mindenekelőtt két fogalmat kell élesen megkülönböztetnünk, mert ezek mindig visszatérnek, t. i. a vérmérsékletet és a jellemet. A vérmérséklet a természet adománya, a jellem a már felvett és tudatosan megtartott érzület és akaratirány. Ne felejtjük el, hogy mint intézeti nevelőknek már nemcsak a gyermekek vérmérsékletével, hanem jellemével van dolgunk. A szülői ház a vérmérséklettel, mi intézeti nevelők azonban főleg a jellemmel számolunk. Az a gyermek, melyet mi kapunk kezünkbe, már átment a nevelés bizonyos iskoláján, hiszen már félig nevelt vagy félig elkényeztetett, vagy már egészen nevelt s egészen elkényeztetett.

Nekünk embereknek lényegileg hasonló természetünk van, épen ezért lényegileg egyenlő nevelésben kell a növendékeknek is részesülniök. Lényegileg egyforma emberi kötelmeink is vannak s épen ezért lényegileg ugyanaz a nevelés célja is minden emberre nézve. Oly nevelést, mely tekintettel van ezen közös s hasonló emberi tulajdonságokra, általánosnak mondhatunk. Megkülönböztetendő ettől az egyéni nevelés. Ez az egyes egyén különös képességeiből indul ki s eszerint mérlegeli a legközelebbi célt és cselekvési eljárását. Szükségképen nem áll a kétféle nevelés egymással szemben, inkább úgy kell tekintenünk a kettő közti viszonyt, hogy a nevelés az általános mellett a különöst is tekintetbe veszi s pedig úgy, hogy az egyéni nevelés az általánosnak kiegészítője s befejezője.

De evvel még nem elégszenek meg az egyéni nevelés harcosai. Előttük csak a különös, az egyéni, a személyi — pedig mindezek egyugyanazon dolognak különböző elnevezései — ér valamit. A reformátorok subjectivizmusa ez, amely a pedagógia területét meghódítani akarja s mi katolikusok itt is csak utánuk ballagunk, mint sok másban.

Mit tartunk már most az egészről? Vagy, hogy mindjárt praktikusán fogjuk fel a dolgot, miben áll az egyéni nevelés? Mennyiben jogosult? Hogy kell ebben eljárni?

a) Miben áll az egyéni nevelés.

Tán csodálkozással hallják, ha azt mondjuk, hogy bizonyos tekintetben minden nevelés egyéni; s épen a kényszerjellegű s sablonszerű intézeti nevelés sokkal inkább az, mint sok más, amely egyedül véli ezt a dicséretet megérdemmelhetni. Gondoljuk csak meg, hogy az egyéniséget nem kívülről vihetjük a gyermekbe, hiszen az már benne rejlik. A nevelőnek igenis tekintetbe kell vennie s ehhez fűznie munkáját; de akár teszi ezt, akár nem, az egyéniség érvényesülni fog. Olyan az ember egyénisége, mint a gyümölcsfa, az almafa bármilyen talajba is kerül, csak almafa marad; a különböző fajtájú gyümölcsfák ugyanis, ha egy ugyanazon talajba is ültetjük, csak azt szívják fel belőle, ami fejlődésükhöz szükséges, mindegyik a maga módja szerint. Inkább elpusztul, sem-

hogy megváltozzék. Olyan az ember is, lehetetlen egyéniségét elvennünk. A nevelő ugyan befolyásolhatja felfogását és cselekvési módját, bizonyos sajátosságok azonban mégis csak megmaradnak; mert azt is, amit tőlünk vesz át a gyermek, nem veszi át úgy, ahogy van, hanem a maga módja szerint.

Ha most az intézeti nevelést tekintjük, mindenesetre ebben is — nemcsak a lényeges, hanem a lényegtelen dolgokban is bizonyos egyformaság uralkodik, amely ez egyéniséget kiölni látszik. De még sincs úgy; mert épen a tömeg, amely ilyen szigorú általános utasításokat tesz szükségessé, a legjobban őrzi meg a gyermek egyéniségét, minthogy gátolja a nevelőt abban, hogy tálsokat foglalozzék a növendékekkel és kelleténél többet érintse sajátosságait. Azonkívül az intézetekben uralkodó munkafelosztás oly különböző kezekbe adja a növendéket, hogy nagyon is van alkalma egyénileg kifejlődni. Tényleg mindaz, amit az intézeti nevelés szabályaiban és eszközeiben nyújt, csak olyan általános termőföld, amelyből mindegyik gyermek a képességei szerint azt meríti, ami neki való; s misem volna indokolatlanabb, mint minden egyéniséget letagadni az intézeti növendékektől s ha éveken át is élvezték az intézeti nevelést. Az egyéniség hiánya inkább ott áll be, ahol a nevelő kizárólagosan foglalkozik a maga növendékével. Ez a kizárólagos foglalkozás ugyan alkalmat ad neki a gyermek teljes tanulmányozására, hogy képességeihez alkalmazkodhassék, de egyuttal arra is, hogy teljesen a maga eszméinek szolgálatába állítsa, illetőleg ráerőszakolja azokat. Egy nevelő sem vetheti le természetét, s így nagyon könnyen fogja a maga módja szerint rendezni s a maga céljára fordítani azt, amit a gyermekben észlel. Mindenesetre érdekes, hogy annyi világtörténeti személy — felesleges neveket említünk — kik a legkizárólagosabb magánnevelésben részesültek, épen legrosszabb egyéni sajátosságait tartották meg az életben. Tán visszahatása volt ez annak a kísérletnek, hogy természetükkel teljesen ellenkező formába akarták őket kényszeríteni. Intézetekben is tapasztalható, hogy később épen oly növendékek nem válnak be, kikkel különösen sokat foglalkoztak előljáróik.

Az intézetnek — mint az egyéni nevelés védőjének — ezen apológiája után már ideje, hogy sorjában feleljünk a feladott kér-

désekre. Az elsőre válaszolhatjuk: Az egyéni nevelés nem állhat sem abban, hogy a gyermek akaratának szabad gyepőlőt adjon — mire akkor egyáltalán is a nevelés? — sem abban, hogy túlságosan befolyásolja a gyermeket, hanem csakis abban a törekvésben, hogy a (legközelebbi) cél és a nevelés eszközeinek megválogatásában kellő tekintettel legyen a gyermek képességeire s jellemére.

b) Mennyiben jogosult az intézeti nevelés.

Megmarad tehát, hogy mindjárt a második kérdésre is felelünk — a nevelés általános célja, megmaradnak az általános eszközök is, hogy a gyermek akaratát ezen célja felé vezessük; de a gyermek képességei szerint különféleség uralkodik az egyes megállapodó helyeken — (közelebbi, legközelebbi célok) s az eszközök használatában. Intézetekben pl. bizonyos illetlenségeket és hibákat kell elsősorban leküzdeni, és bizonyos erényeket begyakorolni, mielőtt az egyéni nevelés megindulhatna. És ami az általános célt illeti, világos, hogy itt is különbséget kell tenni az erők és képességek szerint; a szentek tökéletességét nem mindenki érheti el. Aztán vannak bizonyos állapotbeli erények s éppen az ezekre való tekintet döntő jelentőségű az ú. n. pályaválasztásnál.

Ennek meg nem fontolása oka oly sok pedagógiai és lelkipásztori balfogásnak. Azt hiszik, hogy csak akarni kell és az eredmény nem maradhat el; de nem számolnak avval is, vajjon van-e elegendő (természetes és természetfölötti) erejük a kivitelhez (Si habeat ad perficiendum.)

c) Hogy kell az egyéni nevelésnél eljárni.

Azonban a főcélnek és ezen célfelé vezető átmeneti pontoknak megállapításánál is fontosabb a nevelésben az a kérdés, hogy kell minden egyes gyermeket megfogni, hogy ezen céljához vezessük. Ennek tudása s képessége képezi az egyéni nevelőművészet főrészét.

Már ezen rész V. számában is említettük, hogy a nevelőnek tudnia kell, ki van előtte; hogy tekintetbe tudja venni a pillanatnyi körülményeket; s hogy megmérlegelhesse, nemcsak a gyermek képességeit, hanem a sajátjait is — mert nem mindegyik nevelő képes mindenre s nem minden időben — mit szabad köve-

telnie s mit nem; itt azonban egészen személyi lesz a feladat. Épen ezért szükséges egyes kategóriákat alkotni s pedig különös tekintettel az intézeti nevelés szükségleteire.

1. Az intézetben elsősorban a tömeg, a növendékek nagy száma kíván tekintetbevételt, csak aztán lehet az egyesre s a legapróbb részletre áttérni. Ezek a tömegek, akár osztály, akár szakasz a nevük, már egyéb határozott jelleget viselnek a kor szerint, vagy amennyiben egyesek közülök hangadók, vagy a nemzetiség szerint — s ezt a nevelőnek ismernie kell, hogy aszerint irányítsa eljárását. Általában mondhatjuk, hogy a kis növendékeket anyailag, a nagyobbakat apailag s a nagyokat barátilag kell kezelni. Mindenben pedig, ami a rendet illeti — a főtörvény a szigor. Sőt az ujonckal is úgy kell bánni, mintha már belépésüknek első napjától fogva mindent kellene tudniok s tenniök. Csak így lesz lehetséges őket gyorsan a helyes vágásba terelni. Ekkor tehát az egészre való tekintet kívánja parancsolólag, hogy lehetőleg keveset törődjünk egyeseknek bizonyos különosségeivel; mert csak ha jól működik a rend gépezete, lehet az egyesre s egyénire áttérni, előbb nem.¹

2. Ennyit általánosságban; ami illeti azonban a különböző szakaszokat és osztályokat, megjegyezzük:

A magasabb s legmagasabb és az alsó és legalsóbb osztályok növendékei közt különbséget kell tenni a fe'ügyelet gyakorlásában. Amennyire elítélendő volna, ha a prefektus — csak azért, hogy

¹ E helyt említjük meg, hogy sem a nevelőre, sem a növendékre nézve nem lehet döntő — nem mondjuk — jelentős — az a kérdés, vajjon köteleznek-e lelkiismeretileg, azaz bűn terhe alatt a fegyelmi, házi és napirend szabályok egyes utasításai, vagy sem. A művésznél sem indokolt, hogy kizérletlenül hagyjon valamely eszközt csak azért, mert nincs rá b'ötelezve. E tekintetben egyes intézetekben sokszor vételök, mert okatlanul tanítják a növendékeket arra, hogy ez vagy az nem bűn, s nem figyelmeztetik őket a kárra, melyet fogyasztékos lel'isneretük miatt maguknak és az egész intézetnek okoznak. Különbben — kétségtelenül megilleti bizonyos esetekben a nevelőt az a jog, hogy engedelmességet követelheszen növendékeitől. Nem szabad megfélekednünk arról sem, hogy habár e szabályok megszegése magában véve nem bűn, bűnössé lehet az alkalom, következmények és körülmények miatt. Nem bűnös-e némely növendék azon kísérlete, hogy társai előtt tönkre tegye előljárujuk tekintélyét? Nem bűn-e az bú és gond, melyet szü-leiknek okoznak hanyagságukkal s rossz előmenetelükkel? És így sok más esetben,

könnyítsen magán — lehetőleg magukra hagyhá az idősb növendékeket, mégsem volna helyeshető, ha még egészen úgy, mint a kicsinyeknél, állandóan a rendőr szerepét viselné, hogy lépten-nyomon sarkukban legyen s felügyeljen rájuk. Hiszen a felügyelet szükséges s bizonyos fontos dolgokban most még inkább, mint azelőtt; de máskép kell ezt a felügyeletet gyakorolni, mint azelőtt; t. i. úgy, mintha az ember már egyáltalán fölösleges volna. De-hogyan?

A prefektus legyen ott szakaszának növendékei közt; de most már nem annyira élesen vizsgálódó szeme s parancsoló szava, hanem pusztá jelenléte teremtsen rendet. Úgy jelenjék meg növendékei közt, mint ha közülök való volna, ha dolgoznak, dolgozzék ő is, ha szórakoznak, szórakozzék ő is. Persze annál inkább tudnia kell úgy futtában a füleivel látni s figyelnie; mert mit sem törődve, jólelkűen és ártatlanul, minden önfegyelmezés nélkül viselkednie nem szabad sohasem! De nemcsak a követelés módjában, hanem tárgyában is kell változásnak beállnia. Mellékes dolgokban, ámde jól fontolja meg, hogy melyek azok, lassan-lassan nagyobb szabadság adható s kell is adni; ezzel szemben azonban annál határozottabban kell követelni a lényegest s pedig magasabb okokra való hivatkozással (önfegyelmezés, megbízhatóság, kötelességtudás stb.). Ha tehát kisebbeknél általában a mellékes s jelentéktelen van túlsúlyban, mert még nem képesek a szabálytulajdonképeni jelentőségét megérteni s ebből magaviseletükre következtetéseket levonni, akkor a nagyobbaknál a dolog természetes súlyának kell mindinkább érvényesülnie. A nagyobb növendékekkel való bánásmódban a következő vezér-elveket hangsúlyozzuk, szigorú, de feltűnést nem keltő felügyelet, (rendőri spiclirendszer nélkül!) Nagyobb bizalom, nagyobb szabadság és baráti érintkezés. Ha magasabb osztályok növendékei még nem birnak el ily bánásmódot, akkor félni lehet, hogy eddigi nevelésük elhibázott volt.¹

¹ Újabban a felügyelet gyakorlá ára és a növendékek öntevékenységének meg önállóságának előmozdítására a tanulók önkormányzatát tartják igen üdvösnak. Utalunk e kérdésben Krusra és Foersterre, de figyelmeztetjük az ifjú prefektust, hogy ne léptesse életbe mindaddig, míg pontosan nem ismeri növendékeit; később se tegye saját szakállára, azaz anélkül, hogy ne értekezett volna előjáró

3. Azon kérdéshez, hogy mikép kell egyes szakaszokkal bánni, csatlakozik a másik, mint kell egyes osztályokkal bánni. Már említettük, hogy miként az egyes emberek, úgy az intézet egyes osz-

jával e tárgyban; mert nem játék az. Erős kézben kell tartani a vezetést, különben ily kivételes eljárással ép az elle kezőjét éri el, mint amit remél: dűlyf, dac, irigység, féltékenység, pletyka és viszály lesz az eredménye. Nagyon téved az a prefektus, aki a növendékek ezen önkormányzatában b'zva — nyuglomra dől. Egyébiránt az alábbiakban közöljük tapasztalatainkat s véleményünket.

Növendékeinknél a társak ezen önkormányzata ellen — bár különben szívesen szoktak előljáróknak engedelmeskedni — mindég bizonyos ellenszenvet tapasztaltunk. Ezen ellenkezés érthető; a növendékek érzik, mi van rendjén, t. i. az, hogy az előljáró kormányozzon, mert ő az isteni tekintély képvi-elője. De azért nem tagadjuk, hogy ez önkormányzatban is van sok hasznos jó mag is. Kell alkalmat s ösztönzést adnunk a növendékek öntevékenységének is. Tanulják meg, mint kell valamit elrendelni vagy meghagyni. Még többet! A ne előnek tevékenységébe kell vonnia a többiek nevelésében az idősb növendékeket is, ahogy a családban is az időb testvérek a szülőkkel egyetemben nevelik az ifjabbakat. Sok nevelő — tekintélyét féltve — külön zsámolyra áll, de aztán csodálkozik, hogy egyedül áll és mindenki ellene fordul. De szükségesek e a közös — együtt működés e ad hoc külön egyesületeket szervezni, mint pl. külföldön?

Szükséges volna, ha erre az együttműködésre más mód nem kínálkoznék. Ez pedig meg van abban a kevésbbé vézélyes s egyszerű alakban, hogy t. i. az idősbek is felvigyáznak az egyes szakaszokban az intézeti fegyelem fenntartására főleg az előljáró távollétében. Ami ifjúságunknak, jellemének s nézeteinek ez a mód felel meg jobban, s jobban is emeli a prefektus tekintélyét. Egyébként Amerikában is a sportból és játékból nőtt ki ez az önkormányzat s csak innen vitték át az iskolára. Tanulóknál, tehát nem elsősorban intézeti növendékeknél, játékos-hatású lehet főleg oly államban, amelyben egészen más politikai és társadalmi fel-fogás uralkodik s ahol már az ifjúság is lehetőleg korán óhaját érvényesülni.

Aki különben a tanulói kormányzatot akarja a fegyületben és a nevelésben értékesíteni, annak nem kell épen Amerikába mennie, talál itt is egészen közel-fekvő példát a már említett Máriakongregációkban és pedig mindazon kautálakkal melyek azok felállítására s vezetésére szükségesek. Ha ezeket ismeri, akkor más tanulói kormányzatot nem is fog kívánni. Mi biztosíthatná inkább a fegyelmet, mint az a körülmény, hogy a tanulók önkényt egyesülnek a Szt. Szűz zászlaja alatt az erények gyakorlására. És ez nem csorbitja a prefektus tekintélyét, mert ha olyan a kongregáció, mint a milyennek lennie kell, akkor nem a prefektus mellett akarja kormányozni a növendékeket. — ami nagyon könnyen veszélyeztet-hetné az előljáró tekintélyét — hanem ellenkezőleg emelni akarja tekintélyét az engedelmisség s alázatos meghódolás erényének ápolásával; s azt sem direkte, hanem inkább indirekte, mert az engedelmisség a Mária levante legszebb erénye.

tályai is egészen határozott jelleget viselnek s hogy ez a jellem sok tekintetben a hangadóktól függ, akik társaik közt bizonyos uralomra tettek szert. Ezeket megtalálni s lehetőleg segédeiként a maga részére megnyerni igen nagy jelentőségű feladata a prefektusnak. De ha ez valamely oknál fogva nem lehetséges s befolyásuk rossz, akkor bölcsen oda kell hatni, hogy ártalmatlanokká tegye őket az ember. Ez úgy is történhetik, hogy az osztályban ellentáborst szervezünk, ámde veszélyes dolog; gyakran csak titkos szakadást vagy pedig nyílt harcot eredményez. Ily esetekben nincs más hátra, mint az eltávolítás.

Hogy a helyzetet jól megérthessük, tudnunk kell: Minden osztályban vannak jobbak és jók, rosszabbak és rosszak. Ezek azonban mindig kisebb számban vannak; középen állnak az ingadozók s határozatlanok s idetartozik a többség. A szerint, amint a jóknak vagy a rosszaknak van nagyobb befolyásuk, jó vagy rossz lesz a többség is; így mérődik valamely osztály jelleme. Ha tehát látja a nevelő, hogy a rosszak vezetnek valamely osztályban s ha nem sikerül nyernie, akkor nincs más hátra, mint kivágni a kelevényt. De óvatosan járjon el s iparkodjék megragadni azt, aki a szellem; vezér. Többnyire az, akinek a legjobb nyelve van, vagy megelőzi az iskolában a többi vagy pedig kiméletlen erőszakkal tud magának tekintélyt szerezni. Ha ezt eltávolították, akkor a többi, mintegy önmagától tért meg s ha megszűnt a vihar, jobb belátásra is képesek.

Már ez okból is örködniök kell az alsóbb szakaszok prefektusainak, hogy a jók nyerjenek az osztályban befolyást; ezeket kell a többiekkel szemben okos módon támogatniok, büntetések alkalmazásával tekintélyüket figyelembe venniök, sőt bizonyos módon őket különösen művelniök. Sokat vihetnek be általuk a nevelők az osztályba, ami nélkülök soha sem sikerülne. Azonban óvakodni kell attól, hogy pusztán csak mint az osztály spiclieit használjuk őket; evvel nemcsak tekintélyöket ásnók alá, hanem demoralizálnók is s társaik gyűlölködésének szolgáltatnók ki őket.

Vannak persze olyan osztályok is, melyeknek nincs határozott jellemök, mert semmi sincs, ami összetartaná az egyeseket. Ily osztályokban nehéz a nevelőnek dolgoznia, mert hiányzik az ala-

kitó elem; az a szellem ugyanis, amelynek mint osztályszellemnek meg van amaga aggodalmat okozó, de jó oldala is, mert szinte bélyeget, azaz határozott gondolkodási és cselekvési módot nyom az egyesekre. S attól mi magunk nevelők sem tekinthetünk el, hogy t. i. saját szellemünket iparkodunk a növendékek közé vinni, sajátosságaiknak minden tekintetbe vétele mellett is; hiszen ezért vagyunk nevelők s mint ilyenek művészek, akik eszméik kifejezőjévé teszik az anyagot. Így lesz a kőből, fából és éreből remekmű, remek mű, mely persze nem tagadhatja meg eredetét.

Ha tehát kérdik, hogyan nevelnek az intézetben egyénileg, feleljük: 1. úgy, hogy az intézet összes növendékeinek nagy tömegét egységes egyénnek tekintjük s össze foglaljuk. 2. hogy az egyes szakaszokból és osztályokból ismét határozott egyéneket alkotunk és 3. hogy keressük ama sajátosságokat, a melyek emez egyes nagy egyéneket egymástól megkülönböztetik. Ezen különbségre vonatkozólag megjegyezzük:

Maga az intézet, mint egyén, jellemét kifelé nevével és céljával; befelé szabályaival mutatja meg; az egyes szakaszok azoknak korával s műveltségi fokával, kiket bennük egységgé foglaltunk össze; végre az osztályok bizonyos sajátságokkal, melyeket egyesek befolyása, vagy pedig gondolkodási és cselekvési módjuknak akár természetes, akár szerzett megegyezése ad. Ezek a nagy egyének s csak ezektől szállunk le a kisebbekhez és a legkisebbekhez, t. i. az egyes növendékekhez, hogy őket is vezessük különös képességeik tekintetbevételével az intézet szellemébe. Az intézet szellemébe, mondjuk; mert ha nevét, mint nevelő intézet megérdeaili, ha mint nevelő intézetnek van jellege, akkor jellegzetes módon kell mint ilyennek nevelőileghatnia, s tevékenysége nem függhet egyes tanítók vagy nevelők magán buzgalmától. De még ha nem is bizzuk az egyes nevelőre az egész munkát, még mindig lesz elég teendője, mert feladata az lesz és az marad, hogy a reábizott gyermekeket tehetségeik s képességeik szerint nevelje az intézettől meghatározott célra és az ő eszközeivel. Hogy kell már most egyes növendékekkel szemben eljárni?

4. A legsürgősebb tanácsunk ez: A nevelő ne maradjon meg a növendékeken észlelt akár jó, akár rossz megfigyeléseinek fel-

szinén; hanem iparkodjék mindenkor a gyökerekre hatni, azaz kikutatni ama forrásokat, amelyekből magaviseletük származik. Csak ily módon lesz képes a nevelő helyesen megítélni a gyermeket, csak így alkalmazhatja a helyes eszközöket, hogy megjavítsa a gyermeket és előre vigye a jó útján. Mert a pedagógia nemcsak a gyógyítás, hanem a tökéletesítés művészetében is áll.

Második tanácsunk: Egészen pártatlanul és elfogulatlanul lépünk a gyermek elé, ne saját óhajaink szerint mérlegeljük tetteit s mindig onnan induljunk ki megítélésénél, amit tenni láttuk. Utóbbinak próbaköve a rendszabályok va' amint a házi és a napirend szabályaival szemben tanusított magaviselete. Ez a próbakő hosszabb időben nem csalhat, mert sok s sokféle a próba; aztán mindenkor használhatja a nevelő, úgyhogy nem szükséges műfogásokat tennie. Természetesen más megfigyeléseket is fog ítéletében tekintetbe venni, de ezek csak alkalmiak lehetnek; a prefektus tartsa mérvadónak a rendet, amelyre örködnie kell.

Talán példákat kíván itt valaki. Bocsanat, hogy csak egyesekre szorítkozunk; de ezek elegendőképen mutatják meg az utat, melyen itt haladni kell.

A házi és a napirendnek nem kevés szabálya vonatkozik a szorgalomra; a prefektusnak főfeladata, — mint felügyelő szervnek — abban áll, hogy lelkiismeretes munkára szorítsa a gyermekeket s őket — főleg a kicsinyeket — ebbe bevezesse. Már most tapasztalni fogja, hogy oly sokban kevés a szorgalom. Ha felszínesen ítél, akkor lustaságra fogja magyarázni szorgalomhiányukat, azaz a kényelem és a nyugalom előszeretetére s rajta lesz, hogy figyelmeztetéseivel s büntetéseivel rázza fel a gyermeket vélt munkaiszonyából. Azonban meg kell jegyeznünk, hogy tanulóknál a szorgalom hiánynak egészen különböző okai lehetnek. Az egyik gyermek keveset tanul, mert élénk, tán már megrontott képzelete más tárgyakkal foglalkozik, egy másik, mert gyöngye s beteges, mert nincs tehetsége és bátorsága, hogy jó eredményt remélhessen, vagy végre, mert ügyetlenségében nem tudja helyesen megfogni a dolgot. Ha valóban így van — s a nevelő feladata e jelenség okait kifürkészni, akkor nem lehet kétséges az sem, hogy a különböző növendékek-nél különbözőképp kell megítélni a szorgalomhiányt s az egyiknél

így, a másíknál amúgy kell gyógyítani. A nevelő tanuljon meg min-denekelőtt megfigyelni és azután kutatni és megkülönböztetni.

Sok prefektus megnyugszik, ha szorgalmasan dolgozni látja növendékeit. Szabad-e ezt tennie? Ha nemcsak felügyelő szerv, hanem nevelő is akar lenni, akkor nem. Vajjon nem származhatik-e a különben oly dicséretes szorgalom nagyon helytelen, tán bűnös szándékból s indítóokból? Vajjon egykedvűen veheti-e ezt? Dehogy kutassa ki ezt? Megint csak a házirend szabályaival. Ezek tiltják a becsstelen eszközöket, hogy velük jó jegyeket szerezzen a növen-dék, oly szorgalom, amely ilyen eszközöket használ, bizonyára nem magasabb, hanem többnyire anyagi indítóokokból származik — a házirend határozott időhöz köti a munkát, imát, szórakozást — oly szorgalom, mely túlteszi magát a házirenden, rendetlen szorgalom, mert nem veszi tekintetbe a magasabb célt; a házirend megkívánja, hogy minden tárgyat tanuljanak a növendékek, azokat is, melyek nehezek s kevés eredményt ígérnek, — oly szorgalom, mely csak a kellemes és könnyű felé fordul, inkább szórakozás, mint szorgalom... Azért újra intjük a nevelőt, tanuljon előbb megfigyelni, aztán ku-tatni és megkülönböztetni. Mert oly sokan nem jönnek ilyen gon-dolatokra s különbségekre, azért huznak mindent ugyanarra a kap-tafára, csak a nyílt hibák megszüntetésével törődnek egyetlen egy eszközzel, a büntetéssel és annak is csak egyik fájával, a testivel.

Testi hibák gyógyításánál legfontosabb a helyes diagnózis. Csak ha már megállapították a betegség képét, foghatnak a gyógyításhoz. A pedagógiában is — amennyiben hibák gyógyításával foglalkozik — az első és legfontosabb dolog a betegség felismerése. Habár lát-szólag ugyanaz, mégis csak különbözőkép nyilvánul a különböző embereknel s épen ezért különbözőképen s különböző szerekekkel kell gyógyítani. A pedagógiában sem lehet mindent egyféleleken egy ugyanazon szerrel gyógyítani, és a ma sokat dicsért szer között némelyik nem egyéb, mint pusztá kuruzslás. Ha tehát egyesek a szeretetet, mások a szigort, ismét mások a becsületérzés ápolását magasztalják panazeanak, akkor mindezek csak pedagógiai egy-oldalúságok s mint ilyenek belfogások. Dehogy mégis mutassunk oly utat is, a mely célhoz vezető volna, adunk néhány figyelmeztetést.

a) A nevelő mindenkor abból induljon ki munkájánál, ami a gyermekben erre felhasználható és óvakodjék olyasmit elvetni, ami még hasznosítható volna.

Felhasználhatók a gyermekben a szenvedélyek, haszontalanokká csakis elfajulásuk miatt lesznek. Hányszor elég már az is, ha csak igazi célja felé utaljuk a vadul előtörő szenvedélyt és védekeztünk elfajulása ellen. Mert ez nem, avagy csak ritkán történik, azért kerül annyi ember tévútra. Tanítsuk meg tehát a becsvágytól hajtott gyermeket az igazi becsületre; vezessük a szeretet után vágyódót a szépség és a szeretet kútforrásához, a szentségi Jézushoz; izleltessük meg egy harmadikkal, mely a kényelemnek hódol, a munka utáni nyugalomnak édes boldogságát, egyszóval cseréljük csak fel az alacsonyít a magasabbal, a hamisat az igaz céllal s iparkodjunk a gyermekakaratát oda terelni s ott megtartani és már is elvégeztük munkánknak egyik főrészét.

b) Iparkodjék a nevelő kivált a gyermek főszenvédegyét kikutatni s ezt, amennyire csak lehet, szolgálatába állítani; ellenkező esetben azonban tanítsa meg a gyermeket annak energikus leküzdésére.

A nevelő céljára szolgáló eszközök különösen a magasabb szenvedélyek lehetnek, mint pl. tudásszomj, dicsvágy, szabadságszeretet stb. Helyesen szabályozva t. i. igen alkalmasak különösen jó és nemes természetű ifjak nevelésének előmozdítására. Sok szentnél épen ezen természetes szenvedélyhez kapcsolódott a malaszt, hogy rendkívüli magaslatra emelje őket. Küzdeni kell az érzékiség aljas szenvedélyei ellen s egyáltalán mindazok ellen, melyek bűnössek, mint az irigység, gyűlölet stb. De jegyezzük meg, hogy súlyosan bűnös szokásoktól lehetetlen megszabadulni ama komoly, vallásos élet nélkül, amely az egész embert megerősíti és felemeli. Néhány Ave Mária — kísértés idején — még persze nem vallásos élet.

c) A nevelő ragadja meg a gyermeket gyöngé oldalán. Gyöngé oldala az, ahol legkönnyebben befolyásolható vagy legkönnyebben megsérthető. Vannak gyermekek, kik már hazulról szokták meg az uralomvágyat; vannak durva, erőszakos természetek; ezeket épen itt kell megragadni s erős kézzel igába hajtani. Ha egyszer megtörtük őket, már alkalmazkodók lesznek, mert megismerték urukat.

Lágykedélyű gyermekekkel jóindulatúlag kell bánni, de aztán egyre szigorúbban, hogy mindinkább megedzzük őket. Gyöngé tanulókat meg kell dicsérni, ha eredményt tudott felmutatni s pedig korlátlanul, a tehetségest azonban csak feltételesen t. i., hogy egyrészt megelégedjék, másrészt azonban mégis szerény maradjon. Minden dicséretet tőle megtagadni igazságtalan és pedagógiaellenes volna.

Végül megjegyezzük, hogy mi sem legyen egyénibb méretű, mint a büntetés. Gépiesen megállapított fokozat szerinti büntetések nem helyesek. Oly büntetések, melyek azt tagadják meg a gyermektől, ami neki szükséges vagy hasznos, csak a legnagyobb óvatossággal és soha sem adhatók rendszeresen. Tehát nem szabad folytonos böjtöt rájuk szabni stb. A helyes büntetés, azaz úgy büntetni, hogy az egyeseknek használjon s leginkább használjon, nagy művészet. Csak megemlíjtük, hogy minden büntetés elégtételképes is legyen, akkor gyógyítólag is fog hatni. Tehát a lustaság miatt munkát, csacsкасág helyett hallgatást, a rendes időn kívüli evés miatt böjtöt, kis sértés fejében szeretetszolgálatot, dölyfösség után megaláztatást, csufolás miatt bocsánatkérést, durva érzékiség és nyersség miatt testi fenytést stb.¹

5. Amit most nyújtottunk, csak néhány vonással vázolja az intézeti nevelést az egyéniség szempontjából. De mégis megtörtén-

¹ Ha el is ismerjük, hogy az idegesség s gyöngeség, a hamis becsületérzés és a nagy újságlárma korában csak a legnagyobb óvatossággal használható a testi fenyték, mégis ki kell jelentenünk, hogy elvileg elvetni a testi fenytést — nem helyes, sőt kegyetlenség oly gyermekekkel szemben, kiket csakis testi büntetéssel lehet észre téríteni. Pedig hány ily gyermek van. Kérdés, hogy ki szabja ki s szolgáltassa ki e büntetést? A nevelés alapelvei oly nagytekintélyű embert kívánnak meg erre — a családban az apa az — a kinek készségesen veti magát alá a gyermek. Szabad-e haragban is büntetni? Aki mint nevelő oly kevésbé tudja magát fegyelmezni, hogy felindulásában, igazságos felindulásában esetleg átléphetné a jogosság határait, az várjon, míg lecsillapul. Különben csak akkor hatásos a büntetés, ha a nevelő egyuttal teljes felháborodását is érezteti a növendékkel. Világos, a paphoz nem igen illik, hogy keményen fenytse növendékét; de vajjon nem kellene inkább a szülőknek visszaadni az oly gyermeket, kit szolgálva kellene büntetni, azt nyílt kérdésnek tekintem. Valódi csodát művel a testi fenyték, még a csekély is az elpuhult s elkényeztetett gyermeknél, semmit vagy az ellenkezőjét az olyanál, kit folyton vernek. Különben, aki büntet, büntessen úgy, hogy használjon; vagy egyáltalában ne büntessen.

hetik, hogy a nevelő nagy tömeg gyermeknél, kiket nevelnie kellene, nem igen tudja, hogy tulajdonképen mihez is fogjon. Átlagosak, nincsenek sem különös erényeik, sem különös hibáik, csak a nagytömeget követik. Ez esetben az a tanácsunk, be kell érni az intézetnek általános segédeszközeivel s csak akkor kell belenyulni, ha valami különös ok van rá.

Ilyen lesz tán a legtöbb növendék, kiket intézeteinkben nevelnünk kell. Szoktassuk őket minden komolysággal arra, hogy jól használják fel azt, amit az intézet általában, valamennyi számára nyújt s vegyük le róluk kezünket, míg valami szükség személyes segítségünket kívánatossá nem teszi. Ismét visszatérünk a már egyszer mondottakra, hogy az egyéni nevelés nem épen abban áll, hogy mi nevelők folyton-folyvást foglalkozunk az egyes növendékekkel, hanem inkább abban, hogy lehetőleg érvényesülni hagyjuk őket, vegyük ki mindabból — amit nekik a nevelés általában nyújt — azt, ami kell s ami megfelel nekik.¹ Sokkal fontosabb tehát az, hogy bőven jusson az intézetben minden növendéknek, *semhogy egyeseket, különösen bizonyos kedvenceket halmozzunk el gondoskodásunkkal. Ez okból sem helyeselhető, hogy azon ürügy alatt, mivel a növendékeknek az életbe kell vinniök az intézet összes vallási gyakorlatait úgy, ahogy vannak, épen a legkisebb mértékre szorítják ezen gyakorlatokat. Hiszen akkor lehetetlenné teszünk minden választékot. Ilyen eljárás következménye mindenesetre nem az egyéni vallásosság, hanem vallási elsatnyulás. Utolsó megjegyzésünk:

6. Ha bizonyos modern pedagógusok könyveit s iratait olvasuk, azt a benyomást kapjuk, mintha minden gyermekből valami kitünőt lehetne faragni, ha csak a nevelő az igazi rátermett ember. De nincs úgy s az emberiség üdvösségére ez nem is szükséges. Egy nevelő sem adhat olyasmit, a mi nincs meg a gyermekben — s valóban a legtöbben nem rejlik túlsok — de mégha meg is te-

¹ Valóban alig tudjuk eléggé óvni a prefektust az egyéni nevelés ezen teljesen hamis felfogásától, mintha ez abban állna, hogy nagyon sokat törődjék a növendékekkel. Mert ez a túlságos személyes befolyás következtében ép az ellenkezőjéhez vezet. Adjunk nekik szabad teret — ez az egyéni nevelés legelső követelménye — de adjuk meg nekik bőven is mindazt, ami fejlődésükre szükséges.

hetné, akkor se volna oka az emberiségnek, hogy hálálkodjék a természetnek olyan megváltoztatásáért, a milyent bizonyos modern pedagógusok eszközölnének rajta.

Nem a rendkívülit, hanem a rendest keressük, nem az egyénit, személyit, hanem azt, ami mindenkire fontos.

VIII. A nevelés nagy alaptörvénye:

Folytonos önlegyőzésre szoktatás.

Krisztus követésének könyvében olvassuk: Amennyiben erőt fogsz magadon venni, annyiban fogsz előmenetelt tenni. (I. 25.) Rideg, de igaz szó; melyet nagybetűkkel kellene minden intézet kapujára vésni. Különben nem új szó, mert már a pogányok jobbjai is felismerték, hogy bizonyos lemondás és túres nélkül (sustine, abstine!) nem teljesítheti az ember kötelességeit; és Krisztus Urunk megerősítván ezt, isteni bölcsességének pecsétjét nyomta az emberiség ezen tapasztalati igazságára. De amit oly sokféleképp kell az életben gyakorolni, azt előbb az ifjúkorban kell gyakorolni s elszájtítani. Épen az ifjúság korában különösen fontos ez intés: a túlbuzgó ifjúerőt szabályozni kell; az ifjúságban megerősödött szokások még az öreg korban is megmaradnak. Tanítsuk őket minden tudományra, a legkülönbözőbb művészetekre, csak erre az egyre nem, akkor ugyan tanult, agyafurt — okos, de nem használható és nem jó embereket adtunk a társadalomnak, de még boldog embereket sem. Mert még az élvezet sem igazi élvezet a mértékletesség sója nélkül. Ebben áll úgy igazán a régiektől annyira magasztalt életbölcsesség.

Vajjon az újabb s legújabb kor már nem ismeri el ezt? Miért e kérdés? Mert nyilvános nevelésünk oly ritkán tulajdonít értéket az önlegyőzésnek. Mindig csak önállóságról, személyiségről, egyéniségről beszélnek; ama kétértelmű érvényesülésről, mely a gyakorlatban csak korlátlan élvhajhászatot jelent. Fáradság nélkül, játszva tanljon a gyermek, fáradoznia csak a tanítónak kell.

Ehhez járul a testápolás feladata, mely a játékkal s a sporttal egyre háttérbe szorítja a komoly munkát. De minek rajzoljunk ismeretes dolgokat. Maradjunk inkább kath. nevelőintézeteinknél.

Ezen rész ötödik fejezetében szoltunk a nevelőről, mint orvosról. Gyógyítólag, erősítőleg kell hatnia, hogy visszaállítsa az emberben az erők harmoniáját.

Azonban a kegyelemrendjének közönséges menetében már nem lehet ezt a boldog állapotot teljesen elérni. A gonosz vágyak üszke mindig megmarad a gyermekben; a nevelő lelohaszthatja, de ki nem olthatja. Különbén nem mehetünk ki e világból, miként az apostol is mondja. Tehát kényszerülünk önlegyőzésre szoktatni a gyermeket s így előkészíteni arra az élethossziglani küzdelemre, melyet kötelességeiért vivnia kell. Ha a nevelői tevékenység ki is tudná gyógyítani gyöngeségéből a gyermeki akaratot, még akkor is meg kellene gondolnunk azt, hogy az egészséges test magában még nincs biztosítva a betegségek ellen s még kevésbbé mondható biztos életképes szervezetnek. E célra egyrészt edzésre, másrészt folytonos gyakorlatra van szükség. Ugyanez áll a nevelésről is. Ha az akaratnak kell uralkodnia az emberben, akkor nemcsak védenünk kell a rabszolgaságba való visszaesés ellen, hanem nagy, hozzáméltó, királyi tettekre is kell gyakorolnunk. Ez az önlegyőzésnek legmagasztosabb célja s hozzátesszük, az állandó önlegyőzés meg nem engedett s megengedett dolgokban egyaránt.

Már egyizben utaltunk a pedagógia és az aszkezis közti viszonyra, most ismét érinthetjük a pedagógia és az erkölestan közti különbséget. Ez szükséges; sok pedagógus épen csak a parancsolatok mértékét alkalmazza a gyermekre. Mindig készek mentetetni avval, hogy hiszen ez még nem bűn!

Ily álláspont azonban teljesen hamis a pedagógiában. A pedagógia gyakorló iskola, melyben megedződik az akarat s nagy tettekre nyer képességet. Ámde hogyan, ha a gyermeket mindenkor csak egy lépés választja el a bűntől? Ha minden cselekvését csak ezen kérdés szerint mérlegeli: Megtehetem e még ezt bűn nélkül, vagy sem. Krisztus Urunk más utat mutat; önmegtagadásra szólít, meghogy szeressük a keresztet. Ez már sokkal többet mond, mint csak akkor nem engedni a kéjnek, ha bűnös; ez azt jelenti, hogy egyáltalán a keresztre szoktatjuk akaratunkat. Csak akkor biztos a gonosz kéj kísértéseitől. Így az Üdvözítő is (nem önmagáért, hiszen e védelemre nem szorult, hanem mi miattunk) járt az önkénytes

önmegtagadás és állandó önlegyőzés útján. Ha a gyermeket az ő iskolájában akarjuk nevelni, akkor ezen az úton is kell vezetnünk. A kérdés súlypontja azonban — mint mindenütt a pedagógiában — a hogyan?-ban rejlik.

Nem helyeselhetnők, ha mindig csak alkalmat keresnénk a növendékeknek, hogy megtagadják magukat. Hiszen erre amúgy is igen sok alkalom nyílik az intézetben, úgyhogy inkább megszorítani kellene, semhogy szaporítani. Általánosságban legalább erre kellene törekedniük az intézeti előjáróknak. Egyes esetekben, természetesen oly növendékeknek, kiknek különösen szükséges és hasznos az önmegtagadás, külön oktatást kell adni az önkénytes lemondásokról. Alkalmul szolgálhat az egyházi ünnepekre való készülődés, némely ifjúsági szentnek különös tisztelete, vagy ha Istentől különös kegyelmet óhajtanak nyerni stb. Kerülni kell azonban minden feltűnni-vágyást s az egyes osztályok versengő toladódását, mert inkább játék, semhogy öntagadás. Egyáltalán igen komolyan s nagy óvatossággal kell a dolgot gyakorolni. Ha valahol, akkor itt kell mindent egyénileg kimérni, egészen úgy, mint az orvosságot. Nem a jótettet, mint ilyent, hanem a tiszta nevelői célt és értéket kell szemügyre venni.

Ha kérdezzük, körülbelül mi is volna ajánlatos, akkor első sorban a házi és a napirendre kell utalnunk. Mint gyóntatóatyák ugyan azt mondjuk, hogy nem köteleznek bűn terhe alatt, de mint nevelők rögtön hozzátesszük, hogy mindkét dolog oly gyakorló iskola, melyben nevelődik s megerősödik az akarat s aki ebben az iskolában bizonyul gyöngének, az egész életén át marad gyöngé. Ezt mindig újra s újra kell hangoztatni. Ne tekintsék a házi s napirendet olyanoknak, melyek csak arra szolgálnak, hogy megkinozzák őket, avagy rossz osztályzatokat kapjanak miattuk, hanem eltekintve szükséges voltuktól, erkölcsi nevelésük kívánatos segédeszközeinek. Ily indítóokok azonban aligha fognak hatni a kicsinyekre; ezekben mélyraható vallásosságot kell ápolnunk, úgyhogy mindenben Istennek akarjanak tetszeni, állandóan Isten szeme előtt járjanak és a názáreti Jézus dicső példája szerint engedelmeskedjenek.

Az erkölcsi nevelés segédeszközei közé tartoznak a bűnre vezető kísértések is.

Mindegyik bűn sajátos módon közeledik az emberhez. Ezt a módot tanulja a gyermek megismerni a kísértésben. Közös sajátságuk, hogy valami élvezetet festenek az ember elé, ez persze különböző a bűn szerint. Figyelmeztetni kell a gyermeket, hogy ne fusson az élvezet után; mert édes méreg az az élvezet, melyet a bűn ígér.

Tanulmányozza tehát a prefektus növendékeit, figyeljen kísértéseikre s igyekezzék őket ez irányban kioktatni és gyakorolni. Szükséges, hogy ne maradjon meg egy határozott kísértés mellett, hanem hogy megelőzve s felemelve továbbhasson. Ime egy példa. Oly növendéket, kit nagy testi kísértések kínoznak, arra kell tanítani, hogy egyáltalán küzdjön az érzékiség ellen; tagadjon meg képzeletétől minden oly tárgyat, mely kísértésbe ejtheti (látás, hallás, olvasás által stb.) s foglalkoztassa mindjárt olyanokkal, melyek nem tilosak s kellemesen érintik (kedves tanulmányával, barátságos szórakozással, játékkal, jó s szép képekkel stb.) Ez a tovább hatás megelőzés által! A felemelés alatt pedig magas erkölcsi indítóokot értünk pl. a legtisztább Szűzanya, az Üdvözítő iránti szeretet stb. Azonban ezen indítóok alig lehet valamennyinél ugyanaz.

Azon kísértésekhez, melyek a gyermek erkölcsi ellentálló erejének gyakorlóteréül tekinthetők, a tisztán személyieken kívül kettőt számítunk: a másokkal való együttlét nehézségeit s az eredménytelenséget a munkában. Szoktassuk a gyermeket arra, hogy ne csak a vele egyenlő gondolkozásúakkal érintkezzék, hanem lehetőleg valamennyivel egyformán, még akkor is, ha kellemetlen tapasztalatok érnék. Ez a legjobb gyakorlat arra, hogy megtanulja az emberekkel való érintkezési módot s ne riadjon vissza minden idegen szóra, hanem megszerezze azon eredményeket, melyek a társadalomban szükségesek. Ne engedjen ezért mindjárt a prefektus, ha egyes növendékek nem férnek meg egymással; tanuljanak szociális eredményeket s egymással megférti. Az oly növendékeket, kik mindig csak a magányt keresik, vagy csak ugyanazokkal érintkeznek, riassza ki magányukból s hozza össze a többiekkel.

Dolgozni aránylag könnyű, ha siker kecsegtet, ám a legnagyobb s állandó önmegtagadás, ha nincs megfelelő eredmény. Elmaradjon e ezért a munka, avagy lomhán folytassuk-e? Nem, mert eltekintve

a kötelességtől, a nevelésben éppen akkor bizonyul előnyösnek, mikor nem kíséri eredmény. Akkor ugyanis megtisztul a gyermek szándéka, alázatosságot, Istenbe vetett bizalmat tanul s megismeri, hogy szükséges az Isten áldása, megszokja azt is, hogy bármilyen körülmények közt is rettenthetetlenül tegye meg kötelességét s szembeszálljon a balsorssal. Pedig ez a legszükségesebb az életben. Hány ifjú számol le már az iskolában az étellel, mert nem sikerült a bizonyítványa. Ügyeljen ezért a prefektus folyvást azokra, akik nehezen boldogulnak az iskolában, hogy szüntelen bátorítsa, s megmutassa nekik, hogy nem az eredmény teszi nagygyá az „emberi” munkát, hanem a tiszta szándék; hogy a munka áldása mindenkéltől abban rejlik, hogy a kötelesség tetjesítéséhez szokik. Legyen meggyőződve, hogy nem mindig az úgynevezett jó tanulók, kik játszva tanulják leckéiket, hoznak dicsőséget az intézetre, hanem éppen nem ritkán az utolsó padok munkásai!

Térjünk újra vissza az önlegyőzés önkéntes gyakorlataihoz. Egész nevelési és iskolai életünket teljes elpuhulás fenyegeti. Ez ellen okosan és komolyan kell küzdeniök a kath. nevelőintézeteknek. Hiszen már az intézeti élet maga is sok áldozattal jár, nem kell tehát más, csak a helyes szándékot felkelteni a növendékekben. Másnemű önmegtagadásra a személyes kísértések adnak alkalmat. Efelől is kell kioktatni a gyermeket, hogy maga magán tapasztalja ki az írás szavait: Boldog a férfiú, ki a kísértést kiállja. (Jak. 112.) De a legjelesebbek és legnemesebbek ama öntagadási gyakorlatok, melyekre a gyermek önkényt szánja el magát. E gyakorlatok közé tartoznak a testi önmegtagadások is, de természetesen bizonyos szűk korlátok közt! Nem kell mindjárt az egészség veszélyeztetéséről tartani, ha a gyermek inyétől tagad meg kis élvezetet. A gyermekek egészségét sokszor ép az ellenkezője veszélyezteti, hogy t. i. csak az inyük kedve szerint tesznek és nem a szükség vagy egészség parancsára, hogy nem kellő időben esznek stb.

A ki különben önmegtagadást akar gyakorolni, az étkezési időn kívül is talál rá alkalmat is szinte megható, mily módon gyötrik és büntetik magukat a gyermekek, ha az önlegyőzés iránti érzék felébredt bennük. Keltsük fel okos módon és tartsuk kitartással ébren, mert az ifjúság is csak a keresztben találja meg igaz üdvét.

Csak az oly itjű, ki megtanulta az önlegyzést, lehet valóban jól nevelt; mert az önmegtagadás művészete nélkül nem lehet mindenkor helyesen cselekedni — pedig ez a nevelés célja.

IX. A nevelés próbája: öntevékenységre és önállóság.¹

Eddig tulnyomóan a nevelőről beszéltünk s arról, amit neki kell a nevelés művében tennie. Most a gyermekre és munkájára térünk át. De ne gondolja senki sem, hogy mert e fejezet került utolsónak, azért a gyermek munkája is az utolsó. Nem, mert a gyermek munkája szüntelen kell, hogy kísérje a nevelő munkáját kezdettől-végig. A nevelő egyes fáradozásainak próbája a gyermek öntevékenysége; összes működésének próbája pedig az önállósága. Ha nevelés alatt csak azt értjük, hogy megmutatjuk, mint kell a gyermeknek engedelmeskednie, és — hogyha már elég idős — ismét szabadjára és önmagára kell hagyni, akkor persze nem nagyon nehéz a nevelés munkája. De ha kettős, párhuzamosan haladó tevékenységet értünk ugyanazon cél felé, a melyből az egyik, a nevelő tevékenysége mindjobban szűnik s végre egészen eltűnik, míg a másik, a gyermek tevékenysége mindjobban erősödik s végre egyedül szabadon lendül, akkor másképp fest a dolog; felismerjük nagy nehézségét. Önállóságra kell a gyermeket nevelni, azaz, hogy képes legyen — ha a nevelő visszavonja kezét — maga is a helyes cél felé menni. Ez oly nevelést tételez fel, a melyben nemcsak engedelmeskedni tanult meg a gyermek, hanem folyton együtt dolgozni is. Tehát — ez a szükségképi következtetés — a nevelés adjon még mindig elég teret a gyermek szabad öntevékenységének, amelyben ugyan megtartja azt az irányt, melyet a nevelő mutat, de mégis csak úgy, hogy ne parancs szorítsa erre. Hogy járjunk el ebben?

¹ Megjegyezzük, hogy kettős engedelmisség van, egy az, melyet a nevelés céljának s egy, melyet eszközének tekintünk. Utóbbinak mindjobban kell eltűnnie, de az előbbinek meg kell maradnia. Az engedelmisséget — mint eszközt használni úgy, hogy belőle az engedelmisség erénye származzék, azaz, hogy a gyermek kötelességének tudatában engedelmeskedjék, ez a nevelő ama nagy művészete, melyről a következő fejezetben szó van.

Gondoljunk vissza arra, amit a II rész 5 fejezetében a nevelés titkáról mondtunk: Aki nevelni akar, az tartsa kezében a gyermek akaratát. De ezt az akaratot kettős módon kaphatjuk meg: 1. természetes bánásmóddal és 2. bizonyos személyes tulajdonságokkal, melyeket a gyermek észrevesz a nevelőn. A nevelő személyes tulajdonságai: különösen erős akarata és jóindulata vezetnek be minden nevelést. Miként a beteg az orvos akaratához s miként a tanuló tanuló társához alkalmazkodik, úgy kell a gyermeknek is, kit nevelni kell — először egészen s teljesen a nevelő akaratához, sőt még többet mondtunk, személyiségéhez kapcsolódnia. Nemcsak a parancs vagy intő szó, hanem a nevelő minden ténye irányt ad a gyermeknek; mindaz, amit lát rajta, amit hall tőle, titokzatos erővel tör lelkébe, hogy ott alakítólag s átalakítólag hasson. Bizony, nehéz feladat! Még többet is kell a nevelőnek tennie. Midőn a gyermek korlátlan zsarnoka, egyuttal lovagias szabadítója is s míg minden bilincsel magához fűzi, egyuttal fel is oldja e bilincseket, hogy vissza adja a gyermeket önmagának. Nem sok ez? Értsük meg jól, e követelmény nem vonatkozik a nevelés végső eredményére. Senkisé tagadja, hogy az engedelmességnek — amennyiben csak eszköz — véget is kell érnie, ami követelményünk inkább csak a nevelés idejére vonatkozik. Már itt kell sajátosan változtatnia a nevelői s a gyermeki akaratnak. Nevelni akarjuk a gyermek akaratát, akkor nyilván meg is kell hagynunk szabadságát, csak a vele való visszaélés hajlamát kell elvonnunk s helyébe a szabadság helyes használatára nevelnünk. Bizonyos, hogy az engedelmesség is, amennyiben a nevelő a nevelés céljára használja, bizonyos körülmények közt már igen nagy értékű lehet, de mindig csak abban a fokban, amennyiben szabadon engedelmeskedik. De senki sem képes kevésbbé e szabad engedelmességre, mint a gyermek; mert minél kiválóbb a nevelő személyisége, annál inkább érzi ennek befolyását s annál nagyobb a veszély is, hogy minden intésnek engedve — nem emberileg fog engedelmeskedni, hanem csak gépszerűen, akaratlan automata módjára. Tehát — s ez az első következtetés a mondottakból — a nevelő kötelessége, hogy ne csak engedelmességet követeljen a növendéktől, hanem alkalmat is adjon neki arra, hogy helyesen élhessen a szabadsággal. De ho-

gyan? Tán úgy, hogy parancsolgat ugyan, de a parancs teljesítését tetszésére bizza? Nem, hanem úgy, hogy minden parancsolatában nem a saját — t. i. a nevelő — akaratát, hanem a szóban levő dolgot állítja a gyermeki vágy és érdeklődés előterébe.

Mikép történhetik ez, arról felvilágosít az ötödik fejezet első része, az emberi akaratral való természetes bánásmódról. Tulajdonképpen ebben áll az öntevékenységre és önállóságra nevelésnek egész művészete; mert így köti a gyermekakaratát a nevelőéhez, de egyidejűleg meg is szabadítja, mert engedelmeskedik ugyan, de mégis úgy, mintha nem parancsoltak volna neki. Úgy engedelmeskedik az akarat, mint a jó vadászeb, amely nem annyira a vadász szavát, hanem a vad nyomát követi: engedelmeskedik és szabadnak érzi magát, mert saját vágyainak tárgyai — habár nem is kényszerítik, de csábítják és vonzzák.

Azonban a gyermeki önállóságnak erkölcsi alapon kell állnia. A nevelő tehát bemutatja a tárgyakat Isten akaratához való viszonyukban, vajjon megengedvék-e, avagy parancsolvák s tiltvák-e; vajjon jó-e a bírásuk, de jobb a róluk való lemondás stb. Ha nem teszi ezt, akkor legjobb esetben csak finom egoistákat nevel, rideg hasznot kereső embereket és semmi egyebet, de akkor aztán teljesen el is hibázta a ker. nevelés célját. Ügyeljünk arra, amit a VI. fej. I. részében a lelkiismeretességre nevelésben fejtegettünk.

Világos, hogy az intézetnek összes nevelői ez irányban tartoznak közreműködni. Tanítók és prefektusok, gyóntatók és hitszónokok — valamennyien a gyermek érdekeinek szolgálnak s akaratukkal vonuljanak vissza Isten akarata előtt. Így kerül mindjobban befelé, magába a gyermekbe a nevelés súlypontja; dolgozni kezd, nem azért, mert kényszerítjük, hanem mert belső ösztönzést érez; ép ez a valódi önállóság s a legjobb előkészület reá.

A prefektusnak még néhány külön figyelmeztetést is adunk: Minthogy a növendékek öntevékenységre és önállóságára nagy befolyással van a mód is, mikép parancsol s mint gyakorolja a felügyeletet, a következőket javasoljuk:

1. Iparkodjék mindjobban felkelteni, ébren tartani és fokozni a gyermek érdeklődését az iránt, amit tennie kell s egyuttal Istennek tartozó felelősségérzetét is. Különös figyelmet és gondozást

érdemelnék még e tekintetben azon gyermekek, akiknek természetes hajlamaikkal, hangulatukkal vagy már felvett szokásaikkal van sok bajuk. Pusztá, általános moralizálás még nem elegendő, a folytonos korholás még károsabb. Rövid biztató, oktató, de valóban szívből jövő szó a legjobb; egyébként pedig meg kell vizsgálni, hol is rejlik a baj, honnét jó, hogy a mérges pocsolyát mindjobban száríthassuk természetes s természetfeletti eszközeinkkel.

2. Gyakorolja a felügyeletet úgy, hogy jusson a gyermeknek még szabad tevékenység is. Ez úgy történik, a) hogy általában ne halmozza el a növendékeket parancsokkal, b) hogy mindenütt szabad öntevékenységüknek is juttasson helyt. Ez utóbbi főleg a valóságosság ápolására áll.¹ Csak ne akarjunk mindent előírni; buzdítsunk, bátorítsunk, de a többiben hagyjunk nekik szabad választást; ne jutalmazunk egyet se, ha többet, ne gáncsoljunk egyet se, ha kevesebbet tesz s főleg ne osztályozzuk őket e tekintetben. Minél több szabadságot adunk azonban a gyermeknek, annál pontosabban kell megfigyelnünk, mikép él vele;² nemcsak azért, hogy kikerüljük a visszaélést, hanem, hogy meggyőződjünk arról is, mennyire haladt már előre a nevelés műve. Ha ugyanis a gyermek nemcsak akkor működik a nevelőtől kijelölt irányban, ha kell, hanem akkor is, ha szabad, akkor ez annak jele, hogy felébresztette a gyermek érdeklődését a tárgy iránt; de ha lehetőleg szabadulni kíván a megszokottól s pedig nem csak kimerültségének enyhítése miatt, hanem ellenszenvből, akkor kárba veszett a nevelő eddigi munkája.

Félreértés kikerülése végett hangsúlyozzuk, hogy irányról van szó. A vallásos érzület, a felebaráti szeretet, a buzgó tanulás s a

¹ Hosszasan és érdekesen lehetne itt arról szólni, hogy minő nagy jelentőségük van az intézeti nevelésben a Mária-kongregációknak, mint ösztönzik s ápolják a növendékek öntevékenységét. Nem pusztán a vallásos élet szempontjából, mert sokkal többek, mint egyszerű imaegyesületek; az erény iskolái ezek, melyekben a legtisztább Szűz példáját követve, buzdítják s lelkesítik egymást a tagok a legmagasztosabb erényekre. Ama önkormányzat, melyet annyira dicsérnek most, már régen megvan ami intézeteinkben, de nemcsak a fegyelem érdekében, hanem sokkal nagyobb cél érdekében.

² Pontosan, ám nem spiclimódon, hanem becsületes, nyílt megfigyeléssel s érdeklődéssel.

milyen erényre csak nevelhetjük az ifjúságot, mindez nemcsak egyféle módon tevékeny, hanem sokféleképen. Ha tehát nem mindig azon az uton jár a növendék, melyet jónak lát a nevelő, azért még nincs mindjárt baj, mert nem mindig ellenmondásból származik. Tán épen ebben nyilvánul érdeklődése. Igaz ugyan, hogy a nagyon önálló gyermekek néha igen kellemetlenek a nevelőnek, de másrészt nem tagadható, hogy oly tanulók, kik előtt folyton csak a tankönyv van, s a kik soha se tesznek szabad lépést, később nagyon keveset érnek, mert nincs érdeklődésük és iniciatívájuk. Ismeretes dolog az is, hogy akik csak megszokott áhitatgyakorlatokat végeznek, később, mikor kikerültek, még ezeket is elmulasztják.

Ne elégedjünk meg ezért csak a törvényhez alkalmazkodó növendékekkel. Csak ahol szabadság van, lehet öntevékenység s ahol öntevékenység van, van élet s csak ott van remény a későbbi önállóságra.¹

Mikor kezdődik az önállóság nevelése. Az első nappal, melyen a gyermek az intézetbe lép. Mikor tekinthetjük befejezettnek? Az utolsó napon, mikor távozik. S mivel érhetjük el? Azzal, hogy önállóságra neveljük! Annak a nevelőnek, aki ért e művészethez, nem igen kell törődnie növendékeinek önállóságával. Az erkölcsi önállóságot legkönnyebben készítjük elő az önlegyőzés folytonos gyakorlatával, erről szólt a VIII. fejezet; idős növendékekkel másképp kell bánni, mint kisebbekkel, erről tárgyalt a VII. fejezet.²

¹ Mint kell nevelni az anyagi önállóságra, l. ahol az intézeti élet egyik legnagyobb árnyoldalát érintjük, t. i. az elkényeztetést. Minthogy ettől csakugyan lehet félni, azért nem helyes, ha minden zsebpénzt megtagadunk a növendékektől. Hiszen a pénz helyes használatára és takarékosagra is kell őket nevelni. Hadd szerezzék be apró szükségleteiket ők maguk. Csak ne vásároljanak mindent kontóra! A jó célokra adott alamizsnát nem szabad a szülők számlájára írni, zsebpénzükből kell előteremteniök.

² Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az előző fejezetben a növendékek benső önállóságáról tárgyaltunk, a legfontosabbról, amire nevelnünk kell az ifjúságot. De van — amint már egy ízben nyomatékosan kiemeltük — még más, inkább külső önállóság is, melyet ugyancsak szem előtt kell tartanunk s bizonyos szántsándékkal, szorgosággal sürgetnünk, mert az önállótlanág veszélye nagyon is közel éri a növendékeket. E célból nagyon ajánlatosak az intézeti ünnepélyek és színelőadások, mikor bemutatathatják tudásukat, képességüket alkalmas szavatokkal és szónoki előadással.

X. A nevelés gyümölcse : Isten gyermekeinek szabadsága.

Ismert pedagógus tűzte ki a nevelés céljául a keresztény szabadságot. Félreértették. Mi az Isten gyermekeinek szabadságáról szólunk s a nevelés eredményének mondjuk. Ha t. i. a nevelés célja valóban a helyes, Istennek tetsző szándék és cselekvés, akkor a helyesen vezetett nevelés gyümölcse sem lehet más, mint a szabadság ama boldog állapota, a melyben az ember, mint Isten gyermeke e kegyelem folytán annyira haladt, hogy gyermekhez illően kész s képes is magát teljesen az isteni akarat teljesítésére szánni s ebben boldogságát és örömet feltalálni. Az így értelmezett szabadságról ír a nemzetek apostola a rómaiakhoz írt levelében (8.21) s azt dicsőnek mondja: *Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.*

Ezek az ő szavai. Nem fejezik e ki épen azt, aminek véleményünk szerint a gyermek boldog állapotának kell lennie, midőn a nevelés iskolájából kikerül? Az apostol először is az egész teremtés megváltásáról beszél, melyet maga után von az isteni gyermekségre visszatért ember állapota. Ez az állapot szükséges következmény lesz az esztelen teremtésre, de az eszes, szabadakarattal felruházottra vonatkozólag nem. Ennek magának is kell közreműködnie a megváltásában. Ebben segíti a gyermeket a nevelő. Az

A régi jezsuita iskolák nagyban törekedtek erre, hogy nagyszerű iskolai ünnepélyekkel keltsék fel s miveljék az ifjúság vallásos és aesthetikai érzékét, egyuttal lendületet s változatosságot is hozzanak a tanítás egyformaságába. Ámde ezen intézményt még egyéb szempontból is lehet tekinteni. Ezen szavالاتok és színelőadások a legjobb, sőt nem ritkán az egyetlen alkalom, midőn a közösség kötelékéből kibontakozva, mint egyes személyek jelenhetnek meg a közönség előtt s legyőzve féltékenységüket, először szerepelnek a világot jelentő deszkákon. Sokra kell becsülnünk kath. nevelő intézeteinknek ezen régi szokását. Csak rövidlító emberek küszöbölhetik ki e játékokat, mert tán megzavarják a kedves nyugalmat s némi kivételt kívánnak a napirend alól, esetleg megrövidítik a stadiumot és sokféle, még némileg veszélyes szórakozást is nyujtanak a növendékeknek, no meg fáradalmat és sok izgatottságot a rendező prefektusoknak. A tuzásokat ugyan nem helyesljük, de az előbb említettekéből kifolyólag hathatósan ajánljuk a szavالاتi és szónoki gyakorlatokat nemcsak az iskolában, hanem a nevelőintézetben is.

ő feladata növendékének akaratát szüntelen munkában úgy iskoláztatni, míg képes lesz az Istentől rendelt életfeladatának nem csak bizonyos könnyűséggel s biztossággal, hanem oly készséggel s szeretettel eleget tenni, amint Isten gyermekéhez illő. Ez aztán ama szabadság, melyet a nevelés gyümölcsének mondottunk, t. i. az érzékiség az egyoldalú természetesség s más ellenséges hatalmak szolgaságától való szabadság. A keresztény módon nevelt gyermek azt keresi, ami az égben van, szeme felfelé irányul; használja ugyan a földieket, de csak úgy, hogy miattok el ne veszítse az örökkévalókat. A keresztény gyermek kész a világ s a pokol összes hatalmaival harcba szállni; megtanulta a hit fegyverzetét magára öltetni s a ker. reménység paizsával védekezni. Öntevékenységre s állandó öntagadásra szokott érzülete nagy dolgokra képesíti. Ez a szabadsága: dicső szabadság.

Jézus, Sirákfia könyve (31., 8., 9., 10.) azt mondja a gazdag emberről, s az egyház egészen általánosan használja e kifejezést: „Boldog a gazdag, ki hiba nélkül találtatott és ki az arany után nem járt és nem bízott a pénzben és kincsekben. Kicsoda az és dicsérni fogjuk őt? Mert csudadolgokat cselekedett életében. Ki megpróbáltatott abban és tökéletes maradt, örök dicsősége leszen; ki vétkezhetett és nem vétkezett; gonoszat cselekedhetett és nem cselekedett.“ A ker. módon nevelt gyermek ugyanazt az előnyt élvezi. Vétkezhetik, mint minden más s nem vétkezik, teheti a rosszat és nem teszi meg. Nem boldog állapot-e ez? Ama szép szabadság mása, melyet az első ember élvezett a paradicsomban? Ama boldog égi szabadság előize, a hol a teremtet akarat az istenivel egyesülve vétek nélkül részes minden jóra való szabadságban. Valóban nem abban rejlik szabadságunk nagy kincse, hogy rosszat teszünk, rosszul cselekszünk, kötelességünket megszegjük, hanem abban, hogy e szabadság dacára s a benső gonosz hajlamok s minden külső csábítás dacára határozattan kitartunk kötelességünk mellett — minden ingadozás nélkül.

És ezen dicső szabadságra kell a nevelőnek a növendék akaratát nevelnie. Itt kell keresni a nem vagy rosszul nevelt s a jól nevelt gyermek közti különbséget; t. i., hogy az első a szenvedély-

nek akaratlanul át engedi magát, míg az utóbbi szabad marad tőle s uralkodni iparkodik a gonosz felett.

Azonban az apostol az Isten gyermekeinek szabadságáról beszél. Szabad-e otthon a gyermek? Nem, alá van vetve atyjaakaratának s még is szabad, ha szeretettel csüng atyján. Mert ez a szeretet nemcsak az engedelmességet teszi könnyűvé, kellemessé s mint gyermeki kötelességet tiszteletreméltóvá, hanem megmutatja neki azt is, mint lehet az engedetlenség kikerülésével a többiben korlátlan szabadsággal apja házában tennie-vennie. Erről a szabadságról beszél a nagy azt. Ágoston, midőn azt mondja: Szeresd Istent és tégy, ahogy akarsz. Ez az a szabadság, mellyel az apostolnak a galataiakhoz írt levele szerint (4. 31.) Krisztus minket megajándékozott.

Szép, ha a nevelőt művésznak mondják; de még szebb, ha megszabadítja a gyermeket a tévedéstől, a bűntől és a gyöngeségtől és úgy vezeti be az igazi szabadság megmérhetetlen országába, ahol Istennel egyesülve minden jóra képes és hajlandó is. Szabadító, megváltó, nem ezt a megtisztelő nevet fogadta-e el az Isten fia is? Vannak e nagyobb hőseik a népeknek, mint szabadítók? Legyünk hát mi is, mint nevelők, a ránk bízott ifjúság szabadítói és megváltói; mert ez tulajdonképeni s egyuttal legelőkelőbb feladatunk. De persze nehéz feladat; oly nehéz, hogy szinte önmagától támasztja a kérdést: Quis est hic, et laudabimus eum?

Áttekintés.

Művünk ezen részét is áttekintéssel fejezzük be; de avval a megjegyzéssel, hogy itt az országút mérföldjelző köveiről s nem lombos sétahelyekről van szó céltalan vándorok számára.

I. Az intézeti nevelés elméletének szükséges volta. Minthogy az intézeti nevelés a családinak folytatása, azért az intézeti nevelésre is érvényesek azon források, melyekből a családi nevelés meríti alapelveit. Ezek:

1. Természetes belátás és természetes érzés;
2. A szent hit tanításai és gyakorlatai;
3. hagyomány és szokás és
4. a személyes tapasztalat.

Ezekhez ötödiknek csatlakozik — az intézeti nevelés saját forrásaként a tudomány, a mennyiben biztos, a nevelésnek szolgáló eredményeket nyújt. Óvakodjék tehát az ifjú intézeti nevelő attól, hogy mindjárt kezdetben rendkívüli dolgokra terelje figyelmét; kövesse elsőben természetes belátását s az intézeti hagyományt és szokásokat. Csak a jövő tanítja majd arra, hogy mit s mennyit értékesíthet iskolai tudásából. Azonban törekedjék arra, hogy mindinkább maga is alkothassa meg ítéletét.

II. Ami mindenekelőtt szükséges a nevelésben: az az egyszerűsítés és a koncentráció. Egyszerűsítés — azaz minden a neveléshez szorosan nem tartozónak kikapcsolása; és koncentráció azaz központosítani az erőket ott, ahonnan a legeredményesebben intézhető a nevelés.

III. A szükséges egyszerűsítést nagyban előmozdítja a nevelés és tanítás megkülönböztetése, de csak megkülönböztetése, nem elkülönítése! Következtetések: A neveléstan főképen akarati pedagógia; de a legtágabb értelemben, azaz az egész emberi törekvő képességeknek kiképzése, központjában az akarattal, mert az akaraton mulik, hogy ne csak önmagát, hanem az egész emberi lényt is szabályozza az erkölcsi jónak elsajátított irányelvei szerint

E pontban különbözik az általunk értelmezett nevelés a puszta erkölcsi neveléstől és részben a közönséges családítól is, amelyek szűkebb keretekben mozognak. Így lesz képes a nevelő is munkáját áttekinteni és ami még fontosabb, összes erejét oda irányítani, ahonnan mindent mozgásba hozhat.

IV. Ha az intézeti nevelés lényegében akarati nevelés, akkor ismernie kell a nevelőnek azt a helyet, melyet az akarati nevelés művében elfoglal. Jegyezze meg: ahol emberi cselekvésről — szabad emberi cselekvésről — van szó, ott az akarattól függ a döntés. Ez az akarati királyi méltósága. Hogy azonban az akarati ezt a hivatását megfelelő képességgel helyesen tudja gyakorolni, az lényegében a nevelés feladata. Azonban az akarati nemcsak a nevelés tárgya, hanem egyúttal munkatársa, sőt bizonyos tekintetben önmagának nevelője.

Ebből következik, hogy a nevelőnek mindenekelőtt arra kell törekednie, hogy a gyermek akaratát megszerezze, hogy nevelhesse s közreműködésre bírassa.

V. A nevelő csak akkor rendelkezik a gyermek akaratával, ha oly bizalomteljesen adja magát neki át, hogy azt tehesse vele, amit akar; a legtökéletesebben azonban akkor, ha kész a gyermek arra, hogy egész akaratával vesse magát latba a nevelő akaratáért. Mivel azonban a gyermek akarata szabad, azért nem kényszerítheti a nevelő ezen teljes odaadásra. Minthogy azonban még sem absolute szabad s független az ember akarata, van rá mód, hogy befolyásolni lehessen, a) személyes fölényével s túlsúlyával és b) hogy helyes úton és módon mutatja be az akaratnak azon tárgyakat, amelyekre törekszik.

A nevelőnek személyes fölényének határozott érvényesítésével kell kezdenie. De itt nem szabad megállapodnia, hanem munkája folyamán mindjobban arra kell törekednie, hogy a maga akarata helyébe a Teremtőtől megállapított tárgyakat, azaz kevésbbé érthetetlenül s általánosan mondva — a Teremtő akaratát léptesse.

VI. A nevelés utolsó célja, a helyes szándék és cselekvés. Ám ezen helyes szándék és cselekvés, bizonyos zsinor mértékre szorul, a mely szerint tartalmát megállapítani s mérlegelni lehessen; e zsinormértéket egyrészt Teremtőnk akarata (objectiv norma) másrészt az egyes ember lelkiismerete (subj. norma) alkotja.

Ha az Isten akaratával megismertettük a gyermeket s szíve mélyébe véstük — megkaptuk a lelkiismeretet. Ha a nevelésben a helyes szándék és cselekvés az utolsó, akkor a lelkiismeret kialakítása a legközelebbi cél. Ennek kialakítására kell tehát a nevelőnek összes művészetét, szeretetét s gondját fordítania.

A lelkiismeret kialakulásával azonban képesnek kell lenni a gyermeknek sugallatait is követni. Erre szükséges, hogy a nevelő ismét szabaddá tegye akaratát úgy, hogy ismét helyreállítsa, amennyiben ez a bűnbeesés után még lehetséges, az ember eredeti erő harmoniáját. E munkában háromszoros segílyt kell a gyermeknek nyújtania: az érzékiség ellen; a tisztán természetesnek; (hiszen célunk tulajd. természetfeletti) — s idegen ellenséges befolyások nagyobb hatalma ellen (világ és sátán). E munka azonban nem tör-

ténhetik egyoldalúlag úgy, hogy visszaszorítja ez ellenséges befolyások túlhatalmát vagy pedig, hogy megtöri, hanem amennyiben belülről emeli s erősíti az akaratot. Ezt pedig mindenekelőtt tanítás, gyakorlat, ima s a szentségekhez való járulás eszközi.

VII. Az előzőekben az általános neveléstan alapvonalait adtuk. De ezen általánosságban nem elégít ki; mert hiszen nem általánosságban kell gyermeket nevelnünk, hanem az egyes gyermeket a maga sajátosságaival s különössegeivel. Innen az ált. és egyéni nevelés különbségének megállapítása s hogy kell utóbbit — főleg intézetekben gyakorolni.

VIII. Második kiegészítésképen: Az eredeti erő harmonia már tökéletesen vissza nem állítható a gyermekben. Mert még a legjobban nevelt gyermekben is ott lobog az érzéki vágy; a természetes hatalma s ellenséges erők befolyása mindenkor hatni fognak akaratára. A nevelés utján kell képesíteni arra, hogy ne csak kerülje a rosszat, hanem nagy dolgokat is vigyen végbe; mert Krisztus tökéletességre hívja. Ezért szükséges az állandó önlegyőzés. Csak ez biztosíthatja állhatatosságát és cselekvőképességét, csak ez kezekedik igaz boldogságáról.

IX. Miben keressük tevékenységünk próbáját? Abban, hogy mennyire tevékeny a gyermek s mennyire működik velünk közre. Hogy érhetjük ezt el? Úgy, hogy tevékenységünkkel lelkesíteni törekszünk az ügy iránt s neki is adunk alkalmat az öntevékenységre. Mikép lesz azonban öntevékeny? Ha következetesen szoktatjuk reá.

X. Ha a nevelés utolsó célja a helyes szándék s cselekvés, akkor gyümölcse csak a szabadság lehet, azaz ama boldog állapot, melyben a gyermek minden szenvedélytől s kényszertől függetlenül szívesen akarja Istennek — atyjának — akaratát teljesíteni.

.....

HARMADIK RÉSZ.

A prefektus mint intézeti nevelő,

HARMADIK RÉSZ

A prefektus mint infózsi vezető.

Előleges megjegyzés.

Semmiesetre sem akarjuk itt a prefektust hivatalának minden egyes részéről és eshetőségeiről felvilágosítani. Lehetetlenre vállalkoznánk! Ily dolgokban, feltéve, hogy ismerjük a különös körülményeket is, csak egészen határozott kérdésekre lehet felelni. De nincs is erről szó! Az alapelveiben szilárd prefektus mindenütt feltalálja magát és minden eszközzel tud majd dolgozni. Nem szükséges folyton-folyvást rendszabályokkal, meg apró rendőri utasításokkal segítségére sietnünk, rá jön ezekre ő maga is. Helyes alapelvek kellenek mindenekelőtt. Az előzményekben ugyan már kifejtettük őket, most azonban alkalmazni fogjuk a prefektusra, mint intézeti nevelőre. Ismételjük, hogy főképpen papokat és szerzeteseket tartunk szem előtt és ezek közül is a kezdőket. Ez adja meg ama közös szempontokat, amelyek nélkül nem nyújthatnók még azt a keveset sem, amit most fogunk adni. Különben csak megmutatni akarjuk ez ifjú prefektusnak, mikép fogja fel és kezdje meg munkáját, hogy aztán önmagára és jó sorsára hagyjuk.

Ez ama „különös és személyi“ sajátság, amiről már az egész mű előszavában szóltunk. Feltételezzük, hogy a prefektus már meglehetősen behatolt az első és a második rész fejtegetéseibe.

I. Négy szem közt.

Kedves Testvérem! Így nevezlek, mert mi sem testvéresít annyira, mint az egyenlő hivatal; s én a tiédet már sok éven át viseltem. De amint látom, még ifjú és tapasztalatlan vagy s csak megkezdted pályádat vagy éppen azon vagy, hogy megkezdjed; akkor annál szívesebben veszed, ha testvériesen figyelmeztetlek oly dolgokra, miknek új állásodban hasznát veheted. Igaz ugyan, hogy mindenben saját tapasztalatunk alapján kell gyakorlatot szereznünk s pusztán könyvekből sohasem tanulhatjuk meg azt, ami szükséges. Főleg a nevelés terén függ igen sok a nevelő egyéniségétől és

személyiségétől. Már többször említettem, hogy oly nagyon gyakran és néha igen felesleges módon hangsúlyozzák most a gyermek személyiségét és egyéniségét, bárcsak a nevelő személyiségével és sajátosságaival is törődnének! Mert főleg ő róla áll az, hogy egy nem illik mindegyikhez! Neki kell tudnia, hogy mi illik leginkább hozzá, milyen eszközökkel tud leginkább hatni. Nem jó ám mindent utánozni. Ismertem prefektusokat, akiknek ajkáról ritkán hangzott el hangos szó — akár parancskép, akár gáncképen — s mégis készségesen engedelmeskedett nekik az egész gyereksereg. A személyiségük hatott itt. S ismertem másokat is, akik nem kimélték a kemény szót, ha helyén volt s nekik is engedelmeskedtek, senki sem haragudott rájuk. A személyiség „szentesítette“ ezt az eszközt is.

Tehát első tanácsom ez:

Ha prefektus és mint prefektus nevelő akarsz lenni, ismerd meg előbb önmagadat! Ha triss és kemény természeted van, élj vele, de csak módjával! Ha csendes, szelid lelkű vagy, áraszd ki jótékony sugarait, de szintén csak módjával, azaz óvakodjál a lágyszívűségtől és jólelkűségtől és jó lesz így is. A jégtömböt pöröllyel is lehet összezúzni, de megteszi és még jobban a nap is meleg sugarával.

Második tanácsom:

Tisztuljon meg szándékod! Nem akar ez gáncs, hanem barát-gos figyelmesztetés lenni; mert nem teszem fel, hogy lehetnek oly prefektusok is, akik mást keresnek állásukban, mint a gyermek javát. Azonban balfogást is tehet az ember; első sorban úgy, hogy csak a „jó“ és „kedves“ gyermekek javát keresi. Valamennyit bizták ránk, valamennyit kell nevelnünk és leginkább azokat, akik legjobban szorulnak még a nevelésre. A lumpok, az úgynevezett semmirekelők, kikre az egész ház panaszkodik, legyenek bizonyos tekintetben kedvenceid, nem ugyan azért, met semmit sem tesznek és semmirekelők, hanem mert szükséges, hogy különösen törődj és fáradj velük. Egyáltalán nefelejtse el, hogy nevelned kell a gyermekeket s ne panaszkodj fünek, fának, ha egyik másik növendék mindjárt nem olyan, amilyennek szeretnéd. Hiszen azért vagy nevelő, hogy megjavítsad a gyermeket; nos mutasd meg, hogy mit tudsz. Abban is hibázhatsz és tisztulnia kell felfogásodnak, ha mint nevelő csak

vigaszt és örömet remélsz. Igaz ugyan, hogy szeretettel kell lelkesülnöd az ügyért, de ne vegyíts e hangulatodba semmiféle önzést, mert keservesen csalódhatnál. Gyakran kevésbé örvendetes az, amit a nevelő működésének gyümölcseként lát. Hosszabb idő alatt kel ki a jó mag az ember szívében s még hosszabb idő alatt érik meg, mint odakünn a szántóföld magva. Sok nevelő mindjárt egyszerre szeretne vetni meg aratni is; s ha nincs így, rátamadnak a növendékre, s gyalázzák hálátlan foglalkozásukat. Azért jegyezd meg: Dolgozzál s végezd munkádat csüggedetlenül, de ne várj semmit sem; főleg ne várj semmit az oly növendékektől, akik jóknak és sokat ígérőknek mutatkoznak. Általában semmi biztosat sem mondhatunk az oly gyermekekről, akik még nem haladták meg a pubertas éveit. Hiszen csak lutriszámok, még nem tudhatjuk, hogy mi lesz belőlük. Dehogy mégis mondjak valamit: Tapasztalatom szerint, csaknem mindig csalódik az ember oly növendékekben, akikről legtöbbet remélt, s akikre — mások elhanyagolásával — a legkülönösebb gondot fordította; mert vagy elfajulnak, vagy pedig még sem teljesítik azt, amit várt tőlük. Tisztuljon szándékom itt annyit jelent: áraszd ki valamennyire ugyanazon nap sugarait; bánj valamennyivel egyformán, s ha mégis kell különbséget tenned, fordíts nagyobb gondot azokra, akik leginkább szorulnak rája. Aztán azt is jelenti, hogy ne nézz mindig a pillanatnyi eredményre, hanem tedd meg kötelességedet, a többit pedig bíz Istenne.

Harmadik tanácsom:

Minthogy mint prefektus nevelő vagy, törekedjél arra, hogy illedelmesen viselkedjél. Tán sértőleg hangzik, de valóban nem sértés, mert lám jónevelésűnek lenni és gyermekek előtt is mindig illedelmesen viselkedni nem egy s ugyanaz. Aki nem nevelő, sok mindenfélét engedhet meg magának hírnevének kára nélkül, amitől szorgosan kell tartózkodnia a nevelőnek, mert éles szeme van a gyermeknek. Ám éles szemének nem felel meg az éles ítélet is. Legyen hát elved az, hogy magad is megtegyed mindazt, amit a gyermekektől kell megkivánnod, akkor bizton jársz s annál inkább kikerülöd mindazt, ami fogyatékos nevelésre mutathatna. Ilyesmi volna azonban a szidalmazó szavak használata, gyűlölködő s zsémbes modor, kiűző harag és tettelegesség, gyűlölködés és üldözés, hiá-

nyos tisztaság, ügyetlen és bárdolatlan magaviselet stb. Emlékszem rá, egy ízben azt olvastam, hogy gyerekek ne mulják felül a férfi udvariasságát; ám azt teszik, ha nem viszonzod köszöntésüket, csak azért, mert gyerekek.

Negyedik tanácsom :

Légy egész ember, mint nevelő! Hogy megértsed ezt, olvasd el még egyszer azt, amit e könyv második része a nevelő személyes tulajdonságairól mond ; akkor közlök veled még néhány titkot.

1. Ne légy koldus! Ne szerezd meg méltatlan módon a gyerekek kegyét! Ne kutasd hát aggodalmasan (még kéz alatt sem!) vajjon meg vannak-e véled elégedve, vagy sem (hiszen néked kell megelégedve lenned!) s ne kérdezd azt sem, vajjon megütközést kelthetnél-e náluk, ha nem haladj, ilyesmivel mit sem törődve az egyenes uton előre ; de azért nem szabad megfélekedned az okosságról és a szeretetről ; csak azt ne kérdjed, hogy mit nyersz vele. Mert nagy különbség ám az, vajjon az önszeretetet, vagy a gyermekek iránti szeretetet állítod-e cselekvésed előterébe s vajjon elég okos vagy-e, hogy magadat vagy a gyermekeket megőrizzed a kártól. Mint nevelő mindennek előtt a gyermekek javát kell személyed elé tenned.

2. Ne légy csacska! Ez nem csak azt jelenti, hogy ne mondj olyast, ami nem illik a nevelő szájába, amivel megbotránkoztatnád a kisededeket, hanem bánj takarékosan a szóval. Főleg azt ne gondold, hogy folytonos prédikálással és rábeszéléssel fogsz mindent elérni. Ama szülők, kik gyermekeiknek a leghosszabb leveleket írják, nem mindig találják el a helyes nevelést. Hányszor láttam, hogy ily gyerekek vagy egyáltalán el nem olvasták levelüket, vagy hamarosan átfutván, bosszúsan zsebre vágták. Emlékszem egyik növendékemre, — a szerencsétlent néhány év előtt meggyilkolták, — aki atyja levelét összetépte és foszlányait a papirkosárba dobta.

A legnagyobb óvatossággal hallgasd meg a tanulótlársak vagy az előljárók elleni panaszokat. Az első esetben tartsd magad az andiatu et altera pars elvéhez, az utóbbiban pedig egyáltalán ne ítélj, még csak ne is nyilatkozzál úgy, hogy kíváncsinak tartsanak. Ha azonban mégis hallanod kell egyet-mást, törekedjél arra —

anélkül, hogy dicsérni akarnád, ami körülötted történik — hogy lecsillapítsd a kedélyeket.

3. Ne légy gyöngé! Ám az vagy, ha egyik kezeddal büntetni, a másikkal simogatni akarsz; ha miután kiszabtad a büntetést, azonnal megbánod és egész törekvésed oda irányul, hogy jóvátegyed s kiengeszteljéd a növendéket. Így nem nyered el tiszteletüket, ellenkezőleg csak megvetni fognak. Ne légy gyöngé, ez annyit is jelent, hogy ne lágylj el mindjárt a bűnösök könyörgéseire és könnyeire; főleg azonban, ne engedj és ne félj semmiféle fenyegetéstől sem, ha oly dolgokról van szó, melyek végrehajtása szükséges. Vésd emlékezetedbe, mint tapasztalati igazságot, hogy már a legkisebb gyermek is akar uralkodni; a fiú erejével, a leány hízkelkedéssel és tetszelgéssel. Legyen erősebb akaratod a fiúéval szemben, légy tartózkodó és megközelíthetetlen a leánnyal szemben, akkor mindkettő felett tudsz uralkodni.

Végül ötödik tanácsom:

Dolgozzál természetfeletti módon. Evvel nemcsak azt mondom, hogy meg kell tartanod a nevelés természetfeletti célját s használnod kell az arra való eszközöket, hanem, hogy mint nevelőnek első sorban magadnak kell a kegyelem segítségével Istennel összeforrnod, ha Istenhez akarod vezetni a gyermekeket. E tekintetben valóban mérvadó Szent Ambrus püspöknek szava a virágvasárnapi evangelium magyarázatában: *Ligatus erat pullus cum asina; non poterat solvi, nisi iussu Domini. Solvit eum manus apostolica. Talis actus, talis vita, talis gratia. Esto talis et tu, ut possis ligatos solvere.* S vajjon nem az-e, ami legszebb nevelői feladatunk, hogy a gyermek megváltója és szabadítója legyünk? Megváltói és szabadítói ama ellenséges hatalmaktól, melyek a gyermeki akaratot tévútra vezetik, lenyügözik és szolgaságba hajtják. Legyünk hát Kedves Testvérem, ha papok vagyunk, előbb igaz papok, ha szerzetesek, előbb igaz szerzetesek, akkor Istennel összeforrvá, képesek leszünk a ránk bízott gyermekek bilincseit is feloldani; mert akkor Isten ereje fog bennünk működni.

Azonban a természetfeletti munka, mintegy önmagától kívánja, hogy tartsuk szem előtt a nevelés természetfeletti célját és használjuk a neki megfelelő eszközöket is. Mivel modern nevelésünk

már nem ismeri ezt a célt és eszközeit sem használja, azért tud minden nagymunkája dacára is csak oly kevés természetes eredményt elérni. Isten ugyanis a természetes célt oly szorosan fűzte a természetfelettihez, hogy egyiket a másik nélkül már nem is lehet elérni. A modern nevelés törekvéseiről is elmondhatjuk: *Grandes passus sed secus viam*. Ne járjunk ugyanazon uton! De ne akarjuk egynéhány vallásos eszközzel és szerecskével már megoldani feladatunkat. Legyen bennünk minden természetfeletti, az élet, meg a tett, akkor velünk lesz a megváltó és oldó kegyelem is.

II. A kezdet — az első munkák.

Bárki is légy, k. t., akit prefektussá tett a sors s bárminő intézetbe is kerültél, legelső dolog mindig az legyen, hogy megismerkedjél az új helyzettel. Elsőben az intézet céljával s szabályaival kell megismerkedned; aztán meggyőződnöd az ott uralkodó fegyelemről; de idő meg fontosság szerint is az legyen a legelső, hogy megismerkedjél előljáróiddal, társaiddal és mindazokkal, kikkel együtt kell működnöd. Erre nem elég a pusztá látogatás, mikor néhány udvarias frázist vált az ember. Hiszen az intézetben, mint mint valami óraműben kell mindennek egybeillenie; ha a többieket nem hangolhatod magad szerint — amit mint kezdő úgy sem tehetsz — neked kell alkalmazkodnod a többiekhez, főleg előljáróidhoz. Ebben a közelebbi érintkezésben, már sok dolog fog szemedbe ötleni, amit irányadónak vehetsz. Még jól emlékszem rá, mikor prefektus lettem, egyik előljáróm azt mondta: „következetes komolyság vezet célra“, megfogadtam szavát és igaznak találtam. Meglehet, hogy ez érintkezésben sok olyasmit is hallasz, amit intézeti pletykának minősítenék, s sokat látsz, ami visszatetszik, vagy amit eddig másképp képzelteél. Hallgatnod kell ugyan az intézeti pletykára is, de — tanácslom — csak az egyik füleddel; ami saját megfigyeléseidet illeti, még ne mondj ítéletet, mert nem tudhatod, vajjon épen az nem lesz-e előnyödre, ami első tekintetre hátránynak tűnt fel. Főleg, ha más intézetből jönnél, légy nagyon tartózkodó és óvatos s ne akarj mindjárt változásokat eszközölni, hanem tanulmányozd az új viszonyokat s iparkodj magadat azokba beleélni.

Némely új prefektus mindjárt ezer kérdéssel zaklatja és gyötri hivatala elődjét a növendékek magaviselete felől. E kérdezősködéstől várnak mindent. Detail jellemzést kérnek az osztály vagy szakasz főbűnőseiről, mert azt hiszik, hogy ez az üdvös működésnek biztos alapja és kezessége. Pedig nagyon tévednek. Mi sem hat inkább tévesztőleg és zavarólag hivatalod pártatlan vezetésében, mint az ilyen részletes leírások; hiszen ilyenkor csak a növendékek hibáiról hallasz, de sohasem a nevelőről. Ki tudja, hánnyal bánt e rossz híreik közül ügyetlenül nevelő elődöd s most ugyanazon hibába esel, mert láttatlanban veszed át ítéletét és helytelen eljárási módját. Tán a te eljárási módod volna a helyes, ha saját fejed után indulnál és most ugyanazon hamis csapásba vágysz. Hát a többi, akiket jóknak mutattak be? Tán csak elődöd szemében tudtak jóknak mutatkozni? És te már is megbiznál bennük! Hát egyáltalán ne kérdezősködjünk a növendékek felől? Azt nem mondom, de elég, ha az általános dolgokat tudjuk, a többire vonatkozólag őrizzük meg teljes szabadságunkat. Itt nincs veszély; hiszen eleinte minden prefektusnak nem a nevelő, hanem a megfigyelő szerepét kell játszania, s akkor majd elválik, hogy mint vagyunk az egyesekkel. Csak az ügyetlen prefektus akarja mindjárt kezdetben az összes rosszakat megtéríteni meg az összes jókat az erény legmagasabb fokára emelni; az okos figyel és vár.

Mielőtt azonban megismerni akarnád a növendékeket, ami idegen előadás alapján alapján úgy sem sikerül teljesen, még más, sokkal fontosabb s kevésbbé veszélyes feladat is vár rád; körül kell nézned a házban s környékén. Előbb természetesen a helyiségeket kell pontosan átkutatnod, mert minden kulcsot, minden kukót s minden fiókot pontosan kell ismerned. Főleg az árnyékszékeket, s egyéb rejtett helyiségeket, az összes buvó helyeket ajánlom figyelmedbe. Hallgass meg e tárgyban másokat is; mert ebből soha sem tudhatsz eleget. Aztán magadnak kell tetőtől talpig megvizsgálnod a házat, a zene és tornatermeket, a tantermeket s fürdőket stb. Az árnyékszékeket illetőleg halld a következőt.

Egyik paptársam, aki azelőtt nagy intézet prefektusa volt, közölte velem, hogy valahányszor intézetet látogat, legelőször mindig a növendékek árnyékszékeit vizsgálja meg s ezek meg-

figyelései alapján szokott kedvező vagy kedvezőtlen ítéletet mondani. Aki járatos az intézeti nevelésben, igazat fog neki adni. Ha már ismered az intézeti épületet összes részeiben, akkor indulj felfedező utakra a játékterekre s a környékre. A játéktéren a játékszerek is fogják figyelmedet igénybe venni. Ha fal védi a játékkeret, nem lehet előtted közömbös, vajjon könnyen mászható-e át s hol. Vizsgáld meg azt is, hogy minő házak vannak az intézet közvetlen közelében. Tán vendéglők? A nyereségvágy és az ifjú könnyelműség már sokszor lépett egymással vészes szövetségre. Esetleg tud erről valamelyik társad. Kérdezősködj! Minő álláspontot foglalnak el a helység lakói az intézettel szemben? Aztán menj a környékre. Melyek a legkedvesebb séták? Tedd meg előbb magad s csak aztán sétálj ki növendékeiddel. Emitt egyik rejtett, csendes erdőszélen korecsma áll, amott, ép ahol befordul az utca, mindenféle nyalánkságot kínáló automatát látsz s ott ismét levél-szekrényt. Mindezeknek nagy jelentőségük van a növendékek életében. Azonban a sétákat jól jegyezd meg, órával a kezeden tedd meg, hogy pontosan megszabjad az időt, mert sem túlkorán, sem későn nem szabad visszatérned a növendékekkel. Szemléld meg a vidéket szépsége, természetrajzi s történeti nevezetessége szerint, hogy alkalmilag figyelmessé tethessed növendékeidet... Hol lehetne nyári időben megpihenni s lábfürdőt venni? Hol lehet dalolni? Hová lehetne egész napra kirándulni?

És most térj vissza az intézetbe; még sok mindenfélének kell megtörténnie. Már tizennégy nap múlva vége a szünidőnek s a növendékek visszatérnek az intézetbe; a háló és a tanterem még berendezetlen, a ruhatár is rendetlen; alig hogy tudom, mely növendékek kerülnek szakaszomba s mégis mindegyiknek ki kell jelölnöm helyét, egyiknek-másiknak valami kis hivatalt is kell adnom. Akkor hát beszélnem kell az előljárókkal s társaimmal s ha elődöm még itt van, mindenekelőtt ő vele. Különben tanulmányoznom kell még a napirendet és a különböző intézeti szokásokat is. Mert jegyezd meg, mihelyt a prefektus növendékei közé lép, oly jól kell ismernie a rendet s az intézetben divó szokásokat, hogy nem ő kérdi a növendékeket, hanem azok őt. De mivel lehetetlen mindezt emlékezeteden tartanod és az előljárókat sem

kaphatod meg minden pillanatban, jó volna, ha valami irás volna a kezeden. Azért vagy, jegyezd fel gyorsan a legszükségesebbeket, vagy vedd elő a konsvetudinariumot;¹ ha van ilyen.

Ezen utasítások arra az esetre szólnak, ha a szünidőben kell hivatalba lépned; de mit csinálj, ha a tanév folyamán kell beállnod. Akkor bizony nehéz a dolgod, mert nincs időd az előkészületre, annyiban azonban könnyebb, hogy már folyamatban van minden. Ez esetben csak azt tanácsolhatom, hogy lehetőleg gyorsan tájékozódjál a legközelebbi teendők felől s aztán láss a növendékekhez, mit csinálnak azok. Idővel okosabb léssz!

III. A kezdet — az első nehézségek: rend tekintéllyel; szeretet — szigorúsággal; nevelés — felügyelettel.

Nehézségek alatt itt K. T. akadályokkal járó munkát értek. Sok ily nehézsége lehet a kezdőnek, de csak a legközönségesebbeket és a legfontosabbakat fogom felsorolni, hogy lássad, mint kell azokkal szembe szállnod.

¹ Minden intézetben kellene konsvetudinariumnak lennie, azaz ama gyakorlatok és szokások gyűjteményének, amelyek a fegyelmi szabályok és más különös körülmények alapján idővel az intézetben meghonosódtak. A gyűjteményt a fegyelmi szabályokkal és azok magyarázatával kellene megkezdeni. Ehhez csatlakoznék a tulajdonképeni konsvetudinarium, de nem a fennálló gyakorlatok száraz felsorolásában, hanem hogy belőle a prefektus egész (külső) hivatalos tevékenységének képe volna nyerhető. A napi és házirendet e képbe kellene szőni. E konsvetudinarium volna egyuttal a prefektus szolgálati könyve. A munkát napok és órák szerint kellene pontosan meghatározni és pedig — mivel biztos terminust kell betartani, — legcélszerűbben a szünidőtől a szünidőig. A legtöbb figyelmet a szünidő végének és az iskola év első napjainak kellene szentelni. Tehát pl.: A szünidőben; A szünidő végén; A növendékek megjelenése napjának előestéjén; A belépés napján; Az iskola év első napjaiban; Közönséges hét befolyása; stb.

Minden prefektus kezében legyen ilyen szolgálatikönyv és utasítás, hogy bármikor utána nézhessem és felvilágosítást szerezhessen. De aztán ne is legyen szabad, az előjáró tudta nélkül attól elállni. A konsvetudinarium mellett, melyet a hagyomány és szokás állapít meg, a diariumnak vagy naplónak volna az a feladata, hogy feljegyezze a változásokat és a rendkívül előforduló dolgokat. Nem akarjuk tagadni, hogy e dologban is a szellem az, amely éltet, de azért mégis megjegyezzük, hogy valamely nevelő intézetben mindig annyi rend és biztos munkakedv található, amily mértékben az egyes prefektusok kötelmeiket ismerik. De kezdő

a) *Rend — tekintéllyel.*

A legelső, amihez bármely prefektusnak¹ értenie kell az, hogy rendet tudjon tartani, azaz, hogy arra ösztönözze a növendékeket, hogy egész magaviseletükben — a studium, a szabad idő alatt, a játéktéren, a folyosókon, a termekben, a templomban stb. — készségesen és lelkiismeretesen vessék magukat alá az intézetben uralkodó szabályoknak. Ez egyuttal munkaképességének és nevelői használhatóságának próbája, mert a fegyelmi szabályok betartása az intézet legelső és legfontosabb nevelőeszköze. Ha nem képes erre, akkor — legyenek különben bármily jó tulajdonságai is — még sem mondható hasznavehető embernek. Azon fog minden megfordulni, vajjon tud-e a növendékek előtt tekintélyt szerezni, vagy sem; evvel érintjük a nevelésben oly fontos „tekintély“ fejezetét.

Auctoritas, e szót ami esetünkben legjobban a „tekintély“ szó adja vissza, t. i. az a tekintély, amellyel a nevelő minden különös társadalmi nélkül, pusztán csak személyiségének súlyával tudja engedelmességre kényszeríteni a növendékeket. Olyan tanítónak, kinek folyton intenie s büntetnie kell osztályát, nincs tekintélye; épígy nincs tekintélye az oly prefektusnak sem, kinek termében mindig egész sereg növendéket látunk térdepelni. Vajjon van-e valameny intézet nevelőinek tekintélyök vagy sem, e kérdésre legilletékesebben felel az ott alkalmazott büntetések neme s sokasága.

De te, k. t. kérdezed, hát hogy szerezhet a prefektus tekintélyt. E kérdésre, nagyon bajos felelni. Hányan gondolják, hiszen ismerem az általános pedagógia alapelveit, aztán nem is estem a fejem lágyára, vagyok oly erős és egészséges, hogy megbirkózzam az ilyen gyerekekkel. Helyes; csak hogy itt igen sokszor más tényezők is dön-

prefektusok ezt a törvénybetűje nélkül nem szerezhetik meg. Az előjárók és idősb prefektusok is jól teszik különben, ha néha-néha az íráshoz is néznek, hogy folytonos változtatásaikkal és parancsaikkal, legyenek bár még oly bölcses is, ne keltsék a pusztá szeszély vagy önkény benyomását a növendékekben.

¹ A következő fejtegetésekben többnyire a szakasz-prefektust tartjuk szem előtt; mert őt terheli a legnagyobb felelősség, de ő gyakorolja a legnagyobb befolyást is a nevelésre. Ami róla áll, az többé-kevésbé a többi prefektust is illeti. De valamennyinek munkáit tárgyalni lehetetlen az egyes intézetekben divó különfelelések miatt. Mert kezdők számára irunk, a generalis prefektust is figyelmen kívül hagyjuk.

tenek, mint aminőket könyvekben tanult az ember. A tudás épen-séggel nem teszi, mert a tekintély tisztán csak személyi dolog. Csak ne gondold, hogy szellemes voltod, testi nagyságod és erős hangod döntenek itt. Már sok ily Goliátot terítettek le még pedig gyalá-zatosan a kis Dávidok — felsőbb segítség nélkül is ; — s akik a prefek-tusságban folyton lármáznak s harcolni akarnak, nem számíthatók mindig a győzők közé. Ha végül még jóakaratra is kívánsz hi-vatkozni, mert olyannak bizonyulsz a gyermekekkel szemben, akkor valóban tettekkel kell bebizonyítanod, de míg ezt megteheted, már sok mindenféle történhetett. Tudd meg, k. t., hogy az intézeti ifjú-ság gonoszabb része — s eleinte ők döntenek — nem az új pre-fektus jó, hanem gyöngye oldalait keresi s általában, nem támogatni, hanem lehetetlenné iparkodnak tenni.

De most már mégis csak felelnünk kell arra a kérdésre, hogy mikép jut tekintélyhez a prefektus. A tekintélyt a személyes fölény kérdésének tekintem és azt mondom, annyi tekintélyed lesz növen-dékeid előtt, a mily mértékben személyes fölényed érvényesülni tud. Tehát nem csak akaratom dönt most, hanem egész magatartá-sod, sőt még az is, ahogy járni, beszélni, tekinteni, köbögni szoktál. Mindebben legyen olyasmi, amiből kiérzik a gyermekek, hogy fölényben vagy, akkor lesz előttük tekintélyed is. Persze azt is felelhetné valaki, hogy a gyermekekkel szemben gyakorolt tekintély, amely fel-jogosít arra, hogy meghódolását követeljük, nem rejlik ezen külső-ségben, hanem Istentől kapott hatalom. Igaz, de mint nevelőnek így is kell viselkedni tudnod, hogy ezen Istentől kapott hatalom egész magaviseleteden viszza tükröződjék. Ez a lélektani momentum, amely nélkül a jogszerű is hatástalan marad. Már eleget beszéltem erről munkám második részében, most csak a tisztán gyakorlatira szorít-kozhatom. Az akaratot illetőleg a fiúknak elsősorban az erő impo-nál, aztán tántoríthatatlan szilárdság és az a felséges nyugalom, a mely a kellő pillanatban villámokat s mennykövet is szórhat ; az észt illetőleg talpraesett ügyesség és körültekintés ; a szív tulajdon-ságai közül főleg a megvesztegethetetlen igazságosság és odaadó gondoskodás hatja meg őket, a nevelő egész életében s összes tet-teiben pedig a pontosság és szigorú kötelességtudás.

Az egyes sajátságokra vonatkozólag jegyezzük meg :

1. Az akarat ereje alatt nem a folytonos kiabálást kell érteni, hiszen evvel inkább nevetségessé, mint félelmetessé válnék tanítványai előtt, hanem az uralomvágyat, mely a járásban, az arc kifejezésben, a tekintetben, s mindenek előtt abban a módban nyilvánul, hogy mikép tud parancsolni s mikép tudja parancsát foganatosítani.

Mivel a nevelői művészetjavarésze éppen abban rejlik, hogy helyes parancsokat tudjon adni és a parancsoknak végrehajtását tudja sürgetni, azért adjuk a következő utbaigazítást. Általában:

1. Ne halmozd a parancsokat, mert bosszúságot és zavart támasztasz.

2. Fontold meg jól, mit parancsolsz, főleg, ha valamennyinek vagy ha nehéz dologról van szó; méltányos, szükséges, hasznos, gyakorlatilag kivihető, gyakorlatilag kipróbált-e és következményeiben nem káros-e, amit parancsolsz.

3. Ha már kiadtad a parancsot, legyen visszavonhatatlan és általánosan kötelező.

Már ez utóbbi okból is jól fontold meg, mert mihelyt parancsoltál, azonnal végrehajtásához is kell látnod s azt kérlelhetetlenül sürgetned. A parancs, tehát nemcsak annak, aki veszi, hanem annak is, aki adja, terhes; oly adósság, melyet szüntelen és cum rigore kell behajtani. Ha tehát már nagy művészet az, ha az ember jól tud parancsolni, akkor még nagyobb az, ha érvényt is tud szerezni parancsának.

4. Meg kell változtatnod parancsaidat, ha valódi s nagy károk mutatkoznak; vajjon akkor is, ha nem valami különös eredménnyel járnak-e, az kérdéses; legfeljebb akkor, ha nagyon terheseknek s nyomasztóknak bizonyultak.

5. A parancsoknak szükséges és kívánatos megváltóztatásánál kettős módon járhatunk el: a) Ne sürgessük további teljesítésüket; hagyjuk mintegy elaludni a dolgot, főleg csekélyebb dolgokban. b) Közöljük nyíltan a parancs megváltóztatásának s beszüntetésének okát. Ezt azonban csak nagyobb jelentőségű esetekben s főleg az idősebb növendékek előtt tegyük meg. A legtöbb esetben elegendő a parancs egyszerű megváltóztatását s a jövőben érvényes határozatokat közölni.

6. Azonban ne azonnal váltóztassunk.

Egyes parancsolatokat illetőleg:

1. Röviden parancsolj, azaz ne hosszú közmondatokban, minden különös bevezetés s további indokolás nélkül; mert könnyen mentegetődzésnek vehetnék.

2. Világosan, az az könnyen érthető kifejezésekben, de úgy is, hogy pontosan jelezzed s körülvonalozzad azt, aminek történnie kell.

3. Érthetően, oly hangosan, hogy egyik se mondhassa, hogy nem hallotta. Ezért jó, ha röviden ismételéd a parancsot ugyanazon vagy hasonló kifejezésekkel. Fontosabb esetekben rövid magyarázatot is adhatsz. Gondolj azokra is, akik a parancs megadásánál nem voltak jelen.

4. Biztossággal, az az olyan hangon s oly arcjátékkal, taglejtéssel, hogy aki veszi a parancsot, lássa, hogy komoly dologról van szó és hogy kell engedelmes-

ködni. Tehát kisebb növendékeknél nem óhajtó mondatokban, hanem parancsoló módban beszélj.¹

5. Ha már kihirdetted a parancsot, figyelj jól, vajjon megteszik-e s hogyan. Mert végtére is ez a fő. Bizonyos körülmények közt állj meg nyugodtan az előtt, akinek valamit parancsoltál s várj mindaddig, míg egészen s megelégedéssel nem teljesítette. Mindenesetre ne fordulj azonnal sarkon, ha valamit könnyedén parancsoltál, mert akkor vagy egyáltalán nem teljesítik, vagy csak úgy félig-meddig, felszínesen, ahogy parancsoltál.

6. A parancs kihirdetése után követeld valamennyitől egyformán teljesítését. Tartsd nyitva hát szemedet, hogy lássad, mi történik. Mert mindig vannak olyanok is, akik nem értették meg a mondottakat vagy nem akarják megérteni, vagy azon a véleményen vannak, hogy kivételt tehetnek, végre vannak olyanok is, akik azt hiszik, hogy mindaddig nem kell engedelmeskedniük, míg külön rá nem fogják őket. Ezekkel szemben rendkívül szigorúnak kell lenned, mert különben hiábavaló lesz minden parancsod; ők a rendnek legnagyobb kártevői.

A mondottakból világos, hogy az erőn és uralomvágyon kívül még tántoríthatatlan szilárdság is kell, hogy mindenkor és mindenütt minden akadály és korlát dacára is érvényesíthessük akaratunkat. Ezt a hajlíthatatlanságot nevezem a nevelő különleges türelmének. Ez nem abban áll — mint némelyek gondolni szeretik — hogy mindent eltűrjön és elnézzen, hogy mindent a jövőtől és a növendékek jobb belátásától várjon, — mely átkos volna ez a nevelésben — hanem abban, hogy semmit se tűrjön, ami visszas és az engedelmesség ellen van s hogy soha nem lankadó kitartással naponként s újból kezdje meg e munkát. Akkora legyen e hajlíthatatlanság, hogyha még megis lazítaná a fegyelem kötelékét, akaratára rugékony gyűrű módjára tartson össze mindent: csak egy szempillantására, egy intésére is ismét rendnek kell uralkodnia.

Az erő és hajlíthatatlanság mellett a nevelői akarat további sajátsága a higgadság és a nyugalom.

Ha csendet akarsz, tarts magad is csendet. S minél nagyobb zaj van körülötted, annál inkább! Egy lépést se tégy emiatt gyorsabban a növendékek előtt, sőt még se fordulj gyorsan, hogy lássad, mi történik melletted vagy mögötted. Olyan légy, mint a kemény szikla a tengerben, hajlíthatatlanságán megtörnek a bösz hullámok, vagy mint a levél, melyet vízzel telt pohárra teszünk, látszólag

¹ Miután itt arról a módról van szó, mint kell parancsokat adni, nem pedig azok megokolásáról, elegendő lehetne az, amit mondottunk; egyben világosan

mozdul ugyan, s mégis megakadályozza a víz kiömlését. De ne érts félre. E nyugalom alatt nem az egykedvűséget, gyámoltalanságot vagy gyáva kényelmet értem, hanem a feltornyosuló zivatar nyugalmát, amely megelőzi az első szélrohamot és villámot. Ha tudják a növendékek, hogy tomboló magaviseletük nem hoz ki sodronyodból, vagy hogy szemtelen csinyjük nem ejt lázas izgatottságba, hogy hiába ugratnak, de hogy nem is késik a szikrázó villám a bűnös feje felett, akkor csak meg kell jelenned köztük, végig kell nézned rajtuk s mintegy önmagától áll be a nyugalom és csend.

2. Az akarat eme tulajdonságaihoz még észbelieknek is kell járulniok és pedig körültekintő bölcseségnek s talpraesett beszédnek.

Aki körültekintő, az mindenki és minden iránt érdeklődik, de az egyesekről s az egyesért való gondoskodásában nem téveszti szem elől az egészet. Vétenek az ellen ama prefektusok, akik nagy anyai gondoskodással vesznek körül egyeseket, a kedvenceket, míg mások azt tehetik, amit akarnak. A körültekintés gyakorlati tudás, a körültekintő prefektus előre gondol, megfontolja, mit kell tennie, s még inkább, mi történhet, hogy minden eshetőségre készen legyen. Azonban ne akarjon a prefektus mint a tudás s legkevésbé, mint az iskolai tudás orákuluma feltűnni — azt semmi esetre sem kívája tőle a körültekintés — hanem tudnia kell, hogy mi történhetik a legközelebbi órában, sőt mit hoz a legközelebbi pere, hogy készen találja. De ha mégis meglepik, legyen talpraesett, hogy kine forgassák egyensúlyából vagy meg ne döbbentsék. Csak zavart ne mutasson!

Ha nem tudsz visszavágni, térj ki, azaz hallgass s ne mutasd azt, hogy láttál vagy hallottál valamit. Ám légy készen későbbre, mert újból megpróbálják azt, ami egyszer sikerült. Főleg szóharcba ne bocsátkozzál, mert könnyen huzhatnád a rövidebbet s olosó győzelmet szerezni a gonoszságnak.

megjegyezzük, hogy nagyobb növendékekkel szemben gyakran ajánlatos rövid indokolást is adni és pedig oly módon, hogy felismerjék a növendékek miszerint itt saját érdekükről van szó. Van okok pedagógiája is és ez abban áll, hogy a gyermek javát úgy állítjuk előtérbe, hogy az idegen akaratban mintegy a magát véli teljesíteni. Különböztet pedig figyelembe kell venni azt is, hogy a növendéket mindenekelőtt arra kell szoktatnunk, hogy a parancsoló tekintélye kedvéért teljesítse a parancsot és így se nem jó, se nem szükséges mindig okokkal is előállnunk, melyekben a gyermeknek látszólag saját akaratát mutatjuk be.

3. A körültekintés ne csak téged védjen, hanem első sorban növendékeidnek szolgáljon. Ez esetben a szív nyilványulása s neve : gondoskodás. Mint prefektus buzgóbb törekvést ne ismerj, mint azt, hogy távoltartsd a rádbizottaktól mindazt, ami káros; s gondoldj arra, hogy megelégedésüket s boldogságukat mozdítsad elő. Mi sem tűnjék fel e tekintetben túl kicsinynek vagy jelentéktelennek. Lyukas cipő, leszakadt gomb, felfeslett varrás, kis rosszullet, rossz iskolai eredmény, szomorú tekintet, áruló szem, civódás játék közben stb.; ne kerülje ki figyelmedet, vigyáznod kell minderre. Ekkor majd meggyőződ növendékeidet, hogy jószágos atyjuk vagy s aztán apjuknak is fognak tekinteni és tisztelni.

Még az igazságosságról és a példaadásról kellene szólnom; de az utóbbiról már is hallottuk a legszükségesebbeket a második részben és az igazságosságról majd később más szempontból lesz szó. Bár hogy is fordítsuk s forgassuk a dolgot, mégis csak igaz lesz az, hogy nem lehet a tekintélyt félelem s ezt szigor nélkül elérni; de a nevelés tulajdonképeni talaja mégis csak a szeretet. Hanem a növendékek szeretetét értem. Hogy lehet azonban — anélkül, hogy mákszemnyit is engedjünk a szigorból — a növendékek szeretetét megnyerni? Könnyű szeretetteljesnek és könnyű szigorúnak lenni; de úgy gyakorolnia szigort, hogy nemesak ne legyen a szeretet rovására, hanem még szeretetet is ébresszen a növendékekben, ez már nehéz dolog.

b) *Szeretet szigorral.*

Már többször kérdezték, mit kell fontosabbnak tartani az intézeti nevelésben, a szeretetet-e vagy pedig a szigort? Azonban e kérdés nem érinti a dolog lényegét. Még a legnagyobb szigor is lehet szeretet, ha a gyermek javára irányul. Valóban könnyű volna bebizonyítani, hogy később a növendékek és a szülők is inkább a szigorúbb nevelők iránt viseltetnek hálával, mint azok iránt, akik rosszul értelmezett szeretetükben gyöngék s elnézők voltak. Nem abban rejlik a nehézség, hogy megmutassuk, mint kell a szigorral szeretetet párosítani, hanem, hogy rávezessük a prefektust arra az eljárási módra, amelyen szigorúsággal is megnyerheti a gyermekek szívét.

Már egyszer érintettük e kérdést, most bővebben szólunk hozzá.

Első sorban őrizkedned kell K. T. attól a belvéleménytől, hogy csak sok engedékenységgel, elnézéssel szerezheted meg a gyermekek szeretetét. Igazi szeretet bizonyos nagyra becsülés nélkül nem állhat fenn. De ezen örökös engedékenységgel s elnézéssel legkönnyebben lehet a gyermekek nagyrabecsülését eljátszani. Más utat kell tehát mutatnunk, melyen megállhat a szigor is. És pedig: Légy szigorú, de csak addig, ameddig szükséges és hasznos. Az alkalmazott szigorról még nem lehet absolute valamely nevelő intézet jóságáról következtetni. Nem helyeslem ugyan azt az elvet, hogy amit szeretettel lehet elérni, azt szeretettel is kell megtenni, mert akkor csak elpuhulna a gyermek és védtelenül volna kiszolgáltatva a kemény életnek; azonban nem következik ebből az sem, hogy szigorral kell mindent kierőszakolnunk. *In medio virtus!* Maradjunk általában amellett, hogy szigort ott alkalmazunk, ahol gyorsabban és biztosabban vezet célhoz s mindíg ott, ahol szükséges. Szükséges pedig ott, ahol tömegek fegyelmezéséről van szó vagy ahol a jó szó mit sem használ; gyorsabban s biztosabban vezet célra a durva, erőszakos, gonosz, elbizakodott, könnyelmű s makacs gyermekeknél. Ám jegyezd meg: a szigor legelső célja nem az alapos megjavulás, hanem a durva szenvedélyek kitöréseinek elhárítása s hogy megfontolásra, higgadtságra vezessük a gyermeket. Majd csak később értik meg az ily gyerekek a jó szót, előbb a helyzet komolyságát kell átérteniök, különben alig lesznek jobb érzésüek. Még nincs meg erre a kellő talaj. Ne ámítsanak, K. T., a könyvek szép mintaképei. Nem azokat a nemes aprodókat hozzák intézetedbe, minőket a könyvek festeni szoktak. Nevelő intézetekben, nagy számú növendékekkel szemben nem élhetsz azokkal a műfogásokkal, minőket ott látsz. Azonban ne félj! Ha jól alkalmazod a szigort, nemcsak nem lesz visszataszító a gyermekek előtt, hanem szükségesnek, önmagától értetődőnek fog feltűnni. Hiszen épen nekik kell legtöbbet szenvedniök, ha nem fékezi kemény kéz az engedetlenséget, a durvaságot, a könnyelműséget s az erkölestelenséget. Ahol nincs szigor, ott nem a jó, hanem a rossz s romlott elem kerül fölénybe; ezt a tényt nem igen szokták figyelembe venni.

Feltételezem, hogy helyesen alkalmazod a szigort. Erre a célra

való tekinteten kívül első sorban igazságosság is kell. Ha valamennyivel szemben egyenlően vagy szigorú, akkor egyik sem fogja eljárásodat igazságtalannak tartani. Azonban, ha az egyik gyereket mindig csak kemény büntetéssel akarod megjavítani, a másikat ellenben elnézéssel s csak jó szóval, akkor ne csodálkozzál, ha utálják részleghajló szigorodat s téged is.¹

Aztán még magasan szárnyaló lélek és jó szív kell hozzá! Magasan szárnyaló lélek! Ez nincs meg a pedans emberben; előtte a csekélység is olyan, mint a nagy dolog s ami még rosszabb, nem képes észrevenni a csekély dologban a nagyot. Pedig ez rendkívül fontos a nevelésben. Hisz itt igazában nincs is csekélység, mert a gyermek életében mindennek meg van a maga fontossága. Gyermeki ingerültsége s érzékenysége későbbi teljes szerencsétlenségének lehet forrása, fogyatékos tisztasága s rendszeretete — most még csekély dolog — hiányos lelkiismeretességre, a lustaság s érzékiség hajlamára vall; s ez baj. A pedans látja ugyan a csekélységet, de nem látja meg a benne rejlő nagyságot. Pedig meg kellene látnia, hogy megmutathassa a gyermeknek is s öntudatába hozza; akkor aztán szigoróban, a csekélység miatti felháborodásában is meg volna az a nagy vonás, az a magas röptű lélek, amely tiszteletet szerezhetne neki s megnyerné a gyermeki szívet.

Végre a jó szív! Ez tulajdonképen minden. Stolz Alban beszél egyik művében oly szónokokról, kik Isten ígését csak azért hirdetik, hogy másoknak fájdalmat okozzanak. Nincsenek-e ilyen nevelők is? Szigorukkal nem használni, hanem fájdalmat akarnak okozni, a büntetéssel nem javítani, hanem elégtételt akarnak szerezni. Nem mondjuk, hogy öntudatosan és szándékosan; azonban nem titkolhatják örömüket, ha rajtacsiphettek egy növendéket, akit már hosszabb idő óta gyanus szemmel néztek; bizonyos fenséget tanúsít.

¹ Ha itt (és munkánk egyéb helyein) egyöntetű bánásmódot stirgetünk, azért még nem korlátozzuk az egyéni bánásmódot, csak azt akarjuk mondani, hogy ne vezesse magát a nevelő javítóeszközeinek megválogatásában a puszta ellenszenv vagy rokonszenvtől. Absolut egyenlőség nem igazság, hanem igazságtalanság. Az érdemszerinti bánásmód az igazságos; a szükség parancsolta pedig az észszerű. Oly nevelő, ki így tesz, nem érdemelheti meg a pártoskodás szemrehányását.

tanak, amely még fennhéjázó szavakban is nyilvánul, mikor átadják a bűnöst a büntetésnek; rendőrök, bírák, hóhérok, de még ezek sem, mert hiszen még ilyenekben is lehet részvét a bűnös iránt.

K. T. Ha büntetsz, vegye észre a bűnös, nem hogy örvendesz, hanem hogy vérzik szived; s ha szigorú vagy, mondják valamennyien: „Csak azért szigorú, mert kell olyannak lennie s mert javunkat akarja“. S mikép győzheted meg erről növendékeidet? Azzal, amit imént mondtam, de még avval is, amit már egyszer érintettem s most újra hangoztatok; Légy a magánérintkezésben minden tartózkodásod dacára is bizonyos mértékben szívélyes, szobád ajtaja mögött tedd le a hivatalos embert s légy növendékeid barátja, apja. Légy kegyes, mikor a közrendet veszély nem fenyegeti, hallgasd meg, amit mentségükül felhoznak, segíts — ahol segíthetsz szóval és tettel s akkor biztos lehetsz, hogy növendékeid nemcsak nem fognak megütközni szigorúságodon, hanem büszkén emlegetik majd, hogy kemény iskolába fogtad őket, de azért mégis szívesen gondolnak vissza e szigorú iskolára.

Mit mondjunk már most ama prefektusok kísérleteiről, akik egész művésztüket abban találják, hogy szövetségre lépnek egy osztállyal s így uralkodnak a többi felett? A feleletet könnyen kitalálhatjuk. Aki így jár el, az még maga is vesszőt érdemel. Evvel azonban nem állítjuk azt is, hogy ne nyerjék meg magunknak a magasabb osztálybelieket szívélyes jó bánás módunkkal s hogy az alsóbbak nevelésében mintegy támaszunkat ne képezzék; de egyeseket dicsérni s magasztalni, a többieket pedig szüntelen gáncsolni s elnyomni nemcsak rövidlátó és szenvedélyes lélek jele, hanem egyuttal igazságtalanság is. Ettől nagyon óvjak K. T.!

c) *Nevelés felügyelettel.*

Még egy harmadik nehézséget is kell itt megbeszelnünk, amely minden kezdőre vár, t. i. a felügyeletet. Tulajdonkép legelső helyen kellene róla szólni, hiszen emiatt vagy az intézetben. Hogy legyen valamely intézetben rend, ha nincs, aki felette őrködik, aki a bűnösöket felelősségre vonja s valamennyit — akarva, nem akarva — e rend igájába hajtja. Látszólag könnyű dolog is és kevés fejtörést okoz és mégis rémitően nehéz, ha mint nevelő s nem mint pusztai intézeti császár akarod gyakorolni. Valóban, K. T., a felügyelet gyakorlásában mindenekelőtt tudnod kell, hogy nagy különbség van az

intézeti nevelő és az intézeti rendőr közt. Mi teszi a különbséget? A szándék, az eljárási mód és az értékesítés.

A rendőr szándéka az, hogy visszatérítse a törvény megvetőit s a további áthágásoktól elriassza. E dicséretes szándék legyen meg a prefektusban is, de nem szabad ennél megállnia. A rendőr néha cselhez és erőszakhoz is nyúl; csel használjon a prefektus is, de erőszakot sohase. Ha a rendőr megcsipte a gonosztevőt, tanulni akar ez esetből a jövőre is; így értékesíti ő az esetet. A prefektusnak is kell némely növendék útjait ismernie, de kötelessége még messzebbre is terjed, sokkal tovább, mert ő elsősorban nevelő és annak is kell maradnia. Ehhez szabódik a szándék, amellyel kezdi a felügyeletet, a mód, a hogyan gyakorolja s a hogyan a napvilágra került eredményeket értékesíti.

Figyelmeztetésem röviden ez: 1. Kerüld mindazt, ami azt a látszatot kelthetné a növendékekben, hogy csak rajta csipni s aztán megbüntetni kívánod őket. Azt kell tudniok, hogy lelkiismeretesen örködöl felettük, hogy meglepetéseket mindig várhatnak s hogy hosszabb időn át alig ámithatnak, de szeressék is jelenlétedet s ha vétettek, féljenek tőled úgy, mint szüleiktől. Ám hogy szeressék jelenlétedet, kerülnöd kell 2. mindazt, ami rendőri felügyelet benyomását kelthetné. Mit értek ezalatt? A lopvajárást — nyugodtan, nesztelenül járni — még nem lopvajárás, a sarkok s ajtók megetti leskelődést, a palpitusoknak, szekrényeknek, ládáknak kiméletlen keresztül-kasul kutatását minden kényszerítő ok nélkül, hanem csak pusztá kémkedésből; a növendékek csunya vallatását, a családi ügyeikbe, sőt a szívük legbensőbb titkaiba való tolakodó beavatkozást. Utóbbi, illetőleg hidd el, K. T., hogy a csalárd vagy erőszakos módon kiesikart titok is idegen jószág, amely a nevelőnek is bajt okoz. Ilyesmi miatt elidegenedik tőled a növendék s mit használ, ha az összes javító szereket is felkinálad neki? Nem kívánja s nem is fogadja el rabló vagy tolvaj kezedből. Mert ilyennek tűnsz fel előtte.

Bárcsak elhinnék a nevelők, hogy csak a bizalom készíti elő a nevelői tevékenység talaját; hogy a sok tudásba belefájdul a prefektus feje is s jobb, ha növendékéről jóhiszemben van, sem hogy rosszat tudjon róla, de segíteni még sem képes rajta, akkor

bizonyosan inkább iparkodnának növendékeik bizalmát, mintsem titkaikat megszerezni. Hogy bizalommal közeledjék feléd a gyermek s elfogulatlanul nézhessen szemedbe, azt kell hiennie, hogy bizonyos hibái, gyöngeségei rejtve vannak előtted.

Ezért óvakodtam nevelőkoromban növendékeimtől oly titkokat kicsikarni, melyek inkább a gyóntató fülére tartoznak, mint sem a nevelő fórumára. S mit nyertem vele? Bennem meg maradt a munkaszeretet, a növendékekben meg a bizalom s ennél jobb nincsen. Bárcsak Te is úgy járnál!

A felügyelet gyakorlásában sok mindenfélét fogsz tapasztalni, azonban attól fog minden függni, hogy miképen értékesíted, vajjon mint nevelő, avagy, mint büntető bíró-e csak. Ebből fogod legjobban megtudni azt is, hogy minő szellemben vezeted a felügyeletet s hidd el, növendékeid is észlelni fogják ezt. A sok közül csak egy példát említék. Ime itt ül előtted a gyermek, tanul, feje mélyen hajol a könyvre, keze térdéhez, melle a pulpitushoz szorul, háta görnyed. Mit fogsz tenni? Ha nevelő vagy, nem kerüli ki figyelmedet e kép, ha nem vagy az, semmit sem fogsz látni. Ha nevelő vagy, habár bizonyos keménységgel, de mégis atyailag fogod inteni, hogy jobban üljön, mert egészségének árt s tán meg is igazítod székrét, aztán tovább állsz. Igaz, csak csekélység az egész; ám mégis csak kitetszik belőle a gyermek iránti gondviselésed. Egészen másképp áll azonban a dolog, ha észrevételedet csak arra használod, hogy fanyar gáncsoddal fájdalmat okozz a gyermeknek, vagy hogy megbüntessed. Tán azt hiszed, hogy a gyermek nem veszi észre ezt a körülményt? Egészen biztosan, épp úgy, mint ahogy megérzi, hogy szelid kéz simogatja-e arcát, avagy durva kéz nyúl-e hozzá.

Igen sok függ tehát attól, hogy mint nevelők értékesítjük-e a felügyeletnél tett tapasztalatokat vagy sem. Ha igen, akkor felügyeletünket nem fogják tehernek, hanem áldásnak érezni, mert jelenlétünkkel rendre szoktatjuk, a bekövetkező hibákat megakadályozzuk, a bűnösöket észretérítjük s megjavítjuk. Ugyanis ez a felügyelet tulajdonképeni célja; hogy megvalósíthassa, személyiségünk egész súlyát kell latba vetnünk.¹

¹ A felügyelet módját illetőleg különféle felfogások vannak. Némelyek (többnyire lanyhaságból és gyávaságból) mindig csak elnézők akarnak lenni mind-

S végül a felügyelet fejezetének befejezésére fogadd meg e tanácsomat. Óvakodjál, K. T., attól, hogy növendékeid előtt azt a prefektust játsszad, akit senkifia rá nem szedhet. Hiszen akkor egyenesen felingerelnéd őket a titkos kihágásokra. Mekkora élvezettel vezetnének orrodnál fogva. Hidd el csak, sok olyas fog történni hátad mögött, amiről soha sem fogsz tudni. Igaz ugyan, hogy a jó fegyelem túl jár a legszilárdabb reteszeken és záraikon is, de ne ámítsd magad a jó külső fegyelem sima látszatával. S ha okos vagy, tégy is aszerint. Mondd meg csak növendékeidnek, hogy nem is oly nehéz téged kijátszani, ám aki teszi, az saját kárát vallja. Akkor könnyelmű csinyjeik mögött nem fognak hőstetteket kereshetni.

IV. Prefektusi kereszttek.

Most, K. T., oly dolgokat szeretnék tárgyalni, melyek nagyon mélyen vágnak a prefektus szívébe — legyenek bár munkák, avagy igazi kereszttek — de amelyek alól kötelességének megsértése nélkül nem vonhatja ki magát. Keresztteknek nevezem őket, és pedig azért, mert ezekhez van kötve a prefektusnak, mint intézeti nevelőnek ama hivatásbeli kegyelme, amelyet mégis csak legtöbbször kell becsülnünk; mert sehol sem igaz annyira, mint a nevelésben: Ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoztak, kik építették. Az Isten kegyelme nyitja meg előttünk a gyermek szívét, de e kegyelem a keresztény vagy még inkább a papi áldozatos élethez van kötve. Kérdezéd, hány féle prefektusi kereszt van; hármat említek: naponkénti, személyes és idegen kereszteteket.

addig, míg valami durva rendetlenség nem kényszeríti őket, hogy belenyúljanak, mások ellenben mindig azonnal akarnak „közéjük csapni“. Az utóbbi eljárást nem helyeselhetjük, az előbbit azonban veszedelmesebbnek tartjuk. A növendékek ítéllete dönt; ítélletük azonban — ha büntetés nélkül hagyja a prefektus a büntetendő cselekményeket — odaterjed, hogy jelentéktelen dolog lehet az, ami előfordult, különben csak szólt volna valamit a prefektus, vagy pedig, hiszen semmit sem vett észre, avagy nem is mert szólani, tehát nem veszedelmes a szabály megszegése; ez pedig mindenképen baj, mert akkor nem sokára általános lesz a visszaélés. Azt tanácsoljuk tehát, ha nem is büntet a prefektus, de legalább megjegyzéssel, nem helyeslő tekintetével, esetleg megfelelő arcvonással és taglejtéssel fejezze ki nem tetszését. Ne engedjen semmit sem „megnőni“, mert rosszul jutalmazná türelmét.

a) *A naponkénti keresztek.*

Alattuk a folyó hivatalos teendőket értem. Már korán kezdődnek, ugyanis mindennap, mihelyt a csengetyűszóra felébredtek a növendékek és későn fejeződnek be, t. i. este, ha nyugalomra térnek. De még akkor sem értek véget, mert a lelkiismeretes prefektus igen jól tudja, hogy az éjszaka még a nevelő intézetekben is az ember ellensége. S ami közte van? Mennyi fáradság és gond napról-napra és óráról-órára! Itt az imádság, a studium, a szórakozás és az étkezés ideje. Ha a tanár óráját leadta, akkor csendes munkára vonulhat vissza szobájába, a tanítás izgalmaitól és fáradsalmaitól megszabadult. A prefektusnak sohasem üt ilyen boldog, nyugodalmas óra; mert hányszor kell az iskolai órák alatt is a termében visszamaradottakra felügyelnie, vagy konferenciákra sietnie s ha ezek elmúltak, a hálótermeket megvizsgálania, ezt meg amant növedékei számára elintéznie, amit más időben nem tehet meg. De ha mégis van egyszer nyugodt pillanata, akkor órájával a kezében számlálgatja a percekét, mikor térnek vissza a kis gyötrő szellemek, akiket mindennek dacára mégis csak szeret. Így tehát szüntelen feszültségben s izgatottságban van s mint új ember leginkább, mert még nem szokta meg az intézeti életet s állandóan lesben kell állnia, hogy valamennyit fegyelmezett rendben tartsa, hiszen sohasem tudja, hogy mit hozhat már a legközelebbi óra. Mert azok a gyermekek, kiket az első alkalommal oly jóknak s kedveseknek tartott, annyira kedveseknek, hogy szinte megharagudott, ha tagadta valaki, mégsem olyan ártatlan angyalok — amint most már látja, — sőt némelyikük igen gonosz is.

Hogy a naponkénti hivatalos teendőknél maradjunk, a folytonos felügyeletet tartom a prefektus első és legnehezebb keresztségének. Alig ébreszti a csengő az ifjú alvókat, már is talpon kell lennie és örködni, hogy egyse kóssék s rendben, tisztességesen történjék minden: az öltözködés, a mosakodás stb. Ez a felügyelet teljes nap veszi igénybe a prefektust, mindenkor feszülten kell néznie, figyelnie s hallgatnia majd erre, majd arra s ezenfelül soha sem szabad — történjék bármi is az egyesekkel — az egészet szem elől tévesztenie. De nemcsak másokat kell fegyelmeznie, hanem

mindenekelőtt önmagát. Mennyi kényelemről kell lemondania növendékei előtt, amit otthon egészen jól megengedhetne magának. Az is tartozik a mindennapi kereszthez, hogy sohasem lehet saját ura, hanem mindenkor kell például szolgálnia másoknak. És ne vedd könnyen, K. T., ezt a munkát, amennyiben tán azt állítod, hogy máresak annyi különbséget tudnak tenni növendékeid közt és köztük, hogy megengedjék neked azt, ami nekik tilos. Ne felejtse el a nemzetek nagy apostolának, hitközségei nagy nevelőjének szavát: Ego Paulus, vinctus Christi Jesu pro vobis! ezt a szép szót, melyet egyéb leveleiben is bizonyos előszeretettel ismétel. Minden nevelő ugyanis szintén vinctus Christi Jesu pro suis. Tartsd ezt naponként szem előtt, midőn keresztedet magadra veszed. Ennél jobb szándékot alig kelthetnél fel magadban.

És most térjünk át az egyes munkákra.

Elsőben is a jámborságra; az ima, a szentségekhez való járuláshoz, a szent mise hallgatására stb. kell őket serkentened. Oly fontos munka ez, amely alól nem vonhatod ki magadat anélkül, hogy súlyosan meg nem sértenéd prefektusi kötelmedet; intézetekben meg épen nem oly könnyű munka, mint ahogy egyesek vélik. Ahol ugyanis közösen gyakorolnak mindent, tehát a jámborság cselekedeteit is, ott nagyon könnyen támadhat külső sablonszerű kényszer s ez már eleve rontana el mindent. Ha oly sok buzgó intézeti előljáró meggondolná, hogy mily kevésbé ragadják meg a szívet az előirt, közösen végzett ájtatossági gyakorlatok, akkor nem mondom, hogy fukarok, de mégis takarékosabbak lennének azokban. Már az előimádkozó hangja és személye is nevetségesen hathat s így az ima csak pusztá hang, amely csak a fület, de nem a szívet érinti.

S mégis, ha valamit, akkor az ima helyes gyakorlatát — az imát állítom előtérbe, de alatta a jámborság összes cselekedeteit értem — kellene drága örökségként az intézetből az életbe kivinnie. Az imában Istennel, az Üdvözítővel, a szentekkel társalogva nyílik meg úgy igazán a gyermek lelke; ez bontja ki s fejleszti a szív legszebb s legillatosabb virágait, az alázatosságot, a tisztaságot, a leggyengédebb lelkiismeretességet, az Isten és az ember iránti szeretetet. Az oly gyermek, amely szívesen érintkezik Istenével,

jó gyermek; csak az imádkozó gyermeket lehet nevelni. Mert, mint nevelők pillanatig sem felejthetjük el, hogy az a cél, amelyre a gyermeket nevelnünk kell, t. i. az Istennek tetsző szándék és cselekvés, nagyon is távol fekszik az ember pusztá, természetes erőitől. Emiatt nemcsak a kegyelem természetfeletti állapotába kell emelkednie, hanem állandó kegyelmi segítségre is szorul, hogy megállhassa helyét a mindenható kísértésekkel szemben. Kegyelmet pedig alázatos könyörgéssel szerezhet; ezért kell jártasnak lennie az imában s benne örömet meg kedvét lelnie. De mikép szerezze meg e jártasságot, mikép e kedvet s örömet? Mindenesetre nem úgy, hogy sohasem vagy nem ájtatosan látja imádkozni nevelőjét. De ne szóljunk többet, mert sértve érezhetnéd magadat, K. T.! Csak melleleg mondom, hogy nem látványosságot kell nyujtanod, mert mi sem volna ennél utálatosabb, csak valóban jámbornak kell lenned s nem restelned, hogy napközben is meglátogassad a szentségi Jézust akár a házikápolnában, akár a templomban, még akkor is, ha látnának növendékeid. Miért menjenek csak ők az Üdvözítőhöz, te meg sohasem mégy; tán kamrádba rejtőzve imádkozol? Különösen ha nehéz idők járnak az intézet felett, ha baj történt, ha valamely növendéked különösen szorul az égi segítségre, akkor lássanak a kápolnában, amint Mózeshez hasonlóan imádkozol néped győzedelmeért. Ily példa, hidd el nekem, minden szónál többet vonz.

De nem lesz jártas az imában s kedvet sem kap, ha csak azt hallja: Röviden és jól! Hiszen ilyen mohó sietség mellett, hogy szerezhetne gyakorlatot és mivel oly szűk marokkal mérik neki az imát, nem tud választani a neki megfelelőből s nem is tud gerjedezni. Márcsak azért sem, mivel a mérsékletre s a rövidsége intő szavakból egyre csak azt kell hallania s megértenie, hogy nem lehet nagy jelentősége az imának, mert különben nem végeznének vele oly gyorsan. Fontold meg jól, amit mondtam, K. T., még ha katolikus pedagógusoktól is hallanád a legújabb elvet, hogy nevelőintézetekben az imát s a jámborság összes cselekedeteit úgy kell csak gyakorolni, ahogy később az életben is gyakorolhatók lesznek. Tehát pl.: még mielőtt mosakodtak és jóformán felöltözökdték volna, egészen rövid reggeli imát mondjanak; az asztali

imát is oly gyorsan, hogy már is kész legyen, még mielőtt szinte kezdtek volna; az esti imát az ágyban elalvás közben; hétköznapi ne legyen misehallgatás, sem áldozás, rózsafüzér s hosszabb ájtatosságok sohasem, mert a gyerekek többsége mindezt később úgy sem gyakorolhatná. Azért — így szólnak — az intézetben sem; mert az intézet az életre nevel.

Biztos, hogy az intézetben is kellő mértéket kell tartanunk a jámborság gyakorlásában; hiszen a jámborság nem lehet oly kusznővény, mely elfojtja a fa életét.

Tanítsuk meg tehát a gyermeket arra, hogy mindjárt felébredésekor emelje fel szívét Istenhez — ekkor mondhatja el az édes anyjától tanult imákat — magyarázzuk meg neki, hogy okosan a körülményekhez igazodjék az imában, a szentmise hallgatásában és a szentségekhez való járulásában; de miért éheztessek még idő előtt? Miért fosszuk meg a kegyelem kincsétől, melyet épen intézeti jámborságával gyűjthet a későbbi életre?

Azonban a helyes mértéknél is fontosabb az imák és ájtatossági gyakorlatok helyes megválasztása. Ezért volna jó, ha minden intézetnek — rendeltetése szerint — meg volna a saját imakönyve, amely épen a növendékekhez illő imákat s áhitatgyakorlatokat tartalmazza. Csak olyan általános, elmosódott, semmit mondó imákat ne tűrjünk s mindenekelőtt dobjuk sutba a szentimentális, dagályos, frázisos túlzásokat, amelyek — gyermekek előtt — mindig csak a legnagyobb bünbeesésről, elvetemültségről s a legnagyobb szeretetről szólnak!

Maradjunk csak őszinték, főleg az imában! Ezért figyeld meg, K. T., minő imákat használnak növendékeid? Némelyek csak különlegességgépen a szép kötés kedvéért használják imakönyvüket vagy idegen nyelvtanulmányokat akarnak ima alatt végezni, esetleg liturgikus játékot űzni az oly „Misekönyvek“-kel, melyekhez nem értenek.¹ Legjobb tehát valamennyinek alkalmas imakönyvet adni. Hányszor esett meg velem, hogy magas méltóságokban álló

¹ E megjegyzés nem vonatkozik a felsőbb osztályok már jobban kioktatott növendékeire; ők inkább nagy és sokoldalú hasznot meríthetnek a liturgikus imakönyvekből. A prefektus kötelme, hogy azokat (az egyházi év szerint) kellőleg megmagyarázza.

férfiak tudakozódtak nálam — mikor még prefektus voltam — vajjon nem kaphatnának-e abból a régi intézeti imakönyvből, mert az övéjüket már egészen szétolvasták. S milyen hálások voltak, ha még küldhettem nekik! Bizony magamnak is kedves, még most is, az a kis imakönyv „Az igazságra vezető út“, melyet egész tanuló koromban forgattam.

Amit megszoktunk, azt megszeretjük; ugyanez áll az imáról is. Ezért kell, K. T., mindent elkövetnünk, hogy növendékeink előtt minél kedvesebbekké, felejthetlenebbekké tegyük az ajtatosági gyakorlatokat. Csak így fognak ragaszkodni azokhoz későbbi életükben is; csak így fogják — ha sok minden másképp is van, mint előbb az intézetben — visszavágyó emléköket megőrizni: és ez végtére is szép eredménye vallásos nevelői tevékenységünknek.

Hosszú fejezetet lehetne most ide toldani a Mária kongregációk ünnepeiről, a májushavi ajtatosságról, a szt. Alajos, a Jézus szt. szíve tiszteletére végzett ajtatosságokról; még sem ezek a legfontosabbak, bármily szépek és lélekemelők legyenek is, hanem az általános egyházi ünnepek. Elsősorban az egyházi évet ragyogtassuk napjaival s csillagaival, mélyértelmű titkainak körével az ifjúság előtt! Nem jó, ha mindig, még a legnagyobb egyházi ünnepeken is az intézet négy fala közt tartjuk vissza az ifjúságot csendes misére, ha egyik nagy liturgikus ünnepen sem vesznek részt, ha mindig csak a vallás hétköznapi ruhájában látják az egyházat és sohasem a művészetek ama fényében s pompájában, melyet ünnepnap ölt magára. Legyenek ők is annak szemtanúi, sőt ségedkezzenek is, amennyire csak lehet az oltárnál és a koruson.

De térjünk vissza az egyház nyilvános istentiszteletéről s nagyszerű szertartásairól a szív kis kamrájába, az Istennel való csendes, meghitt érintkezésre. Hogy ezt az érintkezést helyesen gyakorolni s megszeretni tudja, ez legyen a prefektus egyik főgondja; mert amilyen ez az érintkezése, olyan lesz a gyermek vallásos élete is. Az ima szeretetét kell, K. T., elsősorban növendékeid szívébe plántálnod. Mindenesetre szép, de nehéz feladat is; nehéz főleg akkor, ha oly család fiait kell nevelned, hol nem talált szíves otthonra az ima szelleme. Biztos, hogy már az is, amit az iskolában lát s amiben a közös vallási gyakorlatok közül részt vesz, elő-

készíti a talajt az ima számára, de még sokkal többnek is kell történnie. Épen ezért ne resteljen a prefektus egyeseket külön is kioktatni. Ámde valamennyin kell segítenie, valamennyinek kell megmutatnia, mint kell imádkozniok különböző bajaikban. Elsősorban a napi imáról, a reggeli, estvéli, asztali imádságról kell oktatást kapniok, továbbá, mint kell a kísértés idején — röviden, gyorsan, bensőleg — súlyos földi szorongatásokban — betegség, rossz iskolai eredmény esetén — imádkozniok; csak egy imájuk nyerjen meghallgattatást és itt az öröm — majd a szentségi Jézus, Szűz Máriához, Szt. Józsefhez, az őrzőangyalhoz való imákat kell elsajátítaniok.

Tartózkodjál, K., T., mindattól, ami csökkentené az ima komolyságát. Minden gyermetegség mellett is kerüld a gyermekes játékszerűséget. Inkább tanítsd meg arra, hogy áldozatkészségével erősítse az ima hathatóságát. Véd szívükbe, hogy nagy dolgokért mintegy küzdeniök kell Istennel az imában, hogy minél nagyobb a bizalmuk, annál biztosabb az eredmény is; csak így fogod őket az imaférfiúivá nevelni.

Végül még néhány észrevételt a szt. mise hallgatására s a szentségekhez való járulásra vonatkozólag. Jó, ha a növendékeket annyira bevezetjük a szent miseáldozat megértésébe, hogy haszonnal figyelhessék meg azt, ami az oltáron történik. De ne követeljünk tőlük nagyon is sokat, mert különben csak zavart okozunk s nem emeljük fel lelküket. A fődolog az áhitat. Tanítsd meg hát a helyes szándék felébresztésére s aztán hagyd imádkozni úgy, ahogy akar; csak imádkozzék! A szent mise áldozat aztán magától érleli a gyermekben a szükséges gyümölcsöt. Mivel az áhitat a fő, ne imádkoztass mindig hangosan s legkevésbbé se kövesd az előimádkoztatás módját. Utóbbi csak akkor ajánlható, ha megtanítani akarsz őket arra, mint csatlakozhatnak imáikkal a szt. mise egyes részeihez; de rendszeresen nem szabad követni. A gyermeknek módot kell adni arra, hogy saját szíve vágyát kövesse, hogy saját kéréseit s könyörgéseit vigye Isten elé, ámde nem teheti ezt, ha mindig mások szólnak helyette.

Nem helyeselhető ezért a folytonos énekeltetés sem, főleg, ha oly dalokat énekelnek, melyek semmi vonatkozásban sincsenek a

szent miseáldozattal. Tartsunk hát az éneklésben szünetet, hallgasson el az orgona is ilyenkor, hogy a növendékek magánajátossága is jogaihoz jusson. Megkísérélhetjük azt is, hogy egyszer-másszor hetenként egészen csendes misét hallgassanak, de jól figyeljünk ilyenkor, mit tesznek alatta, mikép használják imakönyvüket vagy a rózsafüzért. Szóval adjunk nekik szabad áhítat gyakorlatokra is alkalmat.

A szentségekhez való gyakori járulásra ismételten kell őket figyelmeztetni és előkészíteni; de ne éreztessük azt egyikkel sem, hogy kevésbé buzgóbb, mint társai s ne tulajdonítsuk be érdemül egyiknek se, ha többször járul a szt. áldozáshoz, mint mások. Így védekezhetsz legjobban a lanyhasággal, de meg másrészt a képmutatással szemben is. A növendékeknek tudniok kell azt, hogy a szt. áldozás lelkiörvösség és jól teszi, aki szorgalmasan használja, de azért még nem szabad magát szentnek tartania. Ha eziránt meg nem vesztegethetőnek mutatkozol, nem kell félned a méltatlan vagy könnyelmű szentáldozásoktól; a velejáró fáradtság bizonyára visszaretenti őket a további kísérletektől, ha az elsők eredményteleneknek bizonyultak; nem sokára aztán csak azok jönnek, akik komolyan veszik.

A lelkiolvasmány is igen hathatós segédeszköz arra, hogy a jámborság cselekedeteire oktassuk a növendékeket. Elegendő erre kis negyedóra is pl. a farsztó esti studium után, ámde jól kell megválasztanunk, azaz a növendékek korához, felfogási képességéhez s pillanatnyi szükségleteihez mérnünk. Olyan prefektusok, akiknek minden könyv, még a mulattató is jónak látszik, vagy akiknek egyáltalán nincs érzékük a lelki olvasmány iránt, csak hiányos pedagógiai belátásukról tesznek tanúságot. Hiszen a prefektusnak szinte folyton kutatnia kell az alkalmas lelki olvasmányok után. Ez okból szívesen szolgálnék alkalmas könyvjegyzékkel, de mivel a különböző intézetek növendékeinek lelkiszükségletei is különbözők, csak néhány megjegyzésre szorítkozhatom: 1. Váltakozniok kell az aszketikus tárgyúaknak az épületes életrajzokkal; 2. nagyon hosszú ideig ne olvastassunk egy könyvből; 3. legyünk tekintettel az egyházi évre; 4. figyeljünk arra, amire a pillanatnyi viszonyok szerint a növendékeknek épen szükségük van; 5. a hatodik parancsolatot nem kell elmellőzni, de nagy gonddal kell anyagát megválogatni (gyakran, röviden, velősen); 6. komoly tárgyú olvasmányokra (pl. a 6. parancsolat elleni bűnök) válasszunk oly időt, midőn a növendékek is komolyabb hangulatúak (pl. általános szt. gyónás napján); 7. kívánatos, hogy legyen minden intézetnek külön kis könyvtára is, nemcsak azért, hogy ebből

olvassunk, hanem a növendékek magánhasználatára is; (pl. ha bővebb fejtegetést igénylő kérdéseik, nehézségeik támadtak).

Az ilyen állandó kis lelki kézigyógytárba a következő műveket ajánlom:

a) Erényes életre serkentő művek általában: Scupoli, Lelki harc (az ifjúság könnyebben érti meg, mint Kempis Tamást); Doss, Gondolatok és tanácsok (az ifjúsági aszkezis klasszikus könyve); Meschler, Drei Grundlehren des geistlichen Lebens (beten; Sich überwinden; den Heiland lieben); U. a. Der göttliche Heiland; Leben des hl. Aloyzius von Gonzaga (a kortörténet keretében mutatja be a szentet s ezért főleg a magasabb osztályúaknak való); Lucas, Am Morgen des Lebens (angol viszonyokat tart szem előtt); Holl, Die Jugend grosser Männer; T. Pesch, keresztyén életbölcsesség; Weisz, Az életbölcsesség zsebkönyve; Wetzel, Leitsterne für die Männliche Jugend; Egger, Ein Wort über Charakterbildung; Pfüzl, Der Sel. P. Canisius; Köth W. E. Freiherr v. Ketteler; Janssen, Stolberg.

b) A nevelés különös céljaira:

Az intézeti élet helyes megértésére: Krier-Fallenbüchl, A konviktus szelleme; Der Gehorsam. A kegyelmi állapotra: Scheeben, Az isteni malaszt fensége Bpsti növ. papság (csak igen éretteknak!) W. Lerch, Das göttliche Leben der Seele (kisebbeknek is való). A gyakori szt. áldozás előmozdítására és a szentségi Jézussal való érintkezésre: v. Ségur, Die wöchentliche Kommunion (még ma is fölülmulthatatlan; Ségur volt a gyakori szt. áldozás legbuzgóbb harcosa). Hätenschwiller (Auf zum Tische des Herrn! W. Lerch, Der Gottmensch Jesus Christus im kath. Gotteshause). Az ifjúság veszedelmes harcában: Holl, Sturm und Steuer; v. Doss, — Borsitzky, Az erények gyöngye. Győr. A hitélet erősítésére: Holl, Wahn und Wahrheit; Spielmann, Geschichte der Katholikenverfolgung in England 1531—1081. 5 rész; Kneller, Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft; Moravszky-Jándi Bernardin, Esték a Genfitó partján; Cathrein, Die kath. Welt anschauung; Glauben und Wissen. A protestáns ellentétekre Hammerstein, Erinnerungen eines alten Lutheraners; Das Glück katholisch zu sein.

Az egyházi év megismerésére: Meschler, Aus dem kath. Kirchenjahr (2. kötet; egészen új megvilágításban mutatja be a szenteket) Hammerstein, vasár- és ünnepnapi olvasmányok; Hattler, — Tóth Mike Virágcsokor a kath. Gyermekekertből Kalocsa. A pályaválasztásra: Krier, Der Beruf; Doss, Die Standeswahl. A studium és az olvasmány szabályozására; Krier, Studium und Privatlektüre; Arens, Die Lektüre; Keiter, Über das Lesen, namentlich Romanlesen. A papi hivatás felkeltésére; Vaughan, Der junge Priester; Gibbons, Der Gesandte Christi. Perrot, Der Priesteramtskandidat. A modern pessimismus ellen: Keppler-Némethy: Több örömet! Das Problem des Leidens; Bilezewski, Bedeutung und Wert des Lebens. Der Weg zum inneren Frieden; A. Steeger, Friede und Freude. A ker. természet szemléletre: David, Von Weg und Steg. Érettségi vizsgálatra menők számára: Geradeaus, Kompass für den deutschen Studenten, Ein Wegweiser durchs akademische Leben; Primaner! Ein Apell! A műveltség ápolására;

Schönbold, A jó modor szabályai, Krier R. Az udvariasság. A jámborság gyakorlására, Hattler, A szentmise áldozat; Das blutige Vergissmeinnicht; Christrosen in Mariengarten; Meschler Der Rosengarten unserer lieben Frau; Hattler, Das Haus des Herzens Jesu. A művelt modern világ gondolatkörébe vezető munkák: T. Pesch, Der Christ im Weltleben; de Matties (Ansgar Albing) Religion in Salon und Welt; Predigten und Ansprachen zunächst für die Jugend gebildeter Stände: Lelki és erényéletünk pontosabb megismerésére: v. Oer, unsere Tugenden; unsere Schwächen.

Kath. nevelőintézetek lelkigyógytárából nem hiányozhatnak Stolz Albán művei sem, mert kitünően ismerteti meg ifjúságunkat az élet komolyságával s bevezeti a kath. hit mélységeibe. Különböző népies könyveiben igen jól nyilatkozik meg a nép lelke és épen ezért kivált papjelölteknek kellene azokat szorgalmasan olvasniok. A folyóiratok közül a kath. hitterjesztési lapok ajánlatosak. E jegyzékben csak a komolyabb s érettebb ifjúságot tartottuk szem előtt, mert náluk emelkedik még csak az élettárs s jó tanácsadó jelentőségére a könyv. Különbben is csak rövid áttekintést adtunk; az a) és b) felosztással pedig jelezni kívántuk, mint lehetne az ily lelkiolvasmányok könyvtárát praktikusan berendezni. A lelkiolvasmány különös célját kell itt szem előtt tartani; azután be is kell vezetni az ifjúságot ama vallásos irodalom ismeretébe, amely a későbbi életben vezetőjük s tanácsadójuk lehet. (V. ö. Pesch — Csanádi növendékpapok, Az istenes élet 535 l. ajánlatos könyvek jegyzékével).

Nem szükséges e könyvtár életrajzaiba csupán csak szentek történetét befoglalni, de vajjon nem katolikus írók műveit is felvegyük-e, amennyiben gondolatkörük a miénkkel határos, az már a növendékek érettségétől, valamint az egyes intézetek jellegétől és céljától is függ. Foerster művei sok szépet s hasznavehetőt tartalmaznak, ajánlható Swett Marden is. De ha ilyen szerzők művét kapják kézbe, hallják egyszersmind az apostol híres szavát is: A szándékom meg van, de a jó véghezvitelét nem tudom eltalálni, annál inkább kell ezt hallaniok, minél szebbek s tetszetősebbek ama tanok, melyeket e könyvek a kath. felfogásra támaszkodva adnak elő.

Régi közmondás az: Imádkozzál s dolgozzál. A nevelőintézetek is a munka helyei, sőt szüntelen, fáradhatatlan munka helyeinek kell lenniök. Mint prefektus, K. T., azt a kötelmet is vállalod, hogy munkára fogod szorítani növendékeidet s eközben felügyelsz rájuk s oktatni is fogod őket a munkában.

Ez ellen sok prefektus vét. Megelégszenek ugyanis avval, ha csend és rend van a tanteremben, ha mindegyik előtt ott a könyv s füzet, de tovább nem terjed gondjuk, avval már nem törődnek, vajjon komolyan és értelmesen dolgoznak-e. Megengedem, hogy idősb növendékek már nem szorulnak e tekintetben oktatásra, de a kisebbek feltétlenül. Meg kell ugyanis tanítani őket arra, hogy

mikor emlézhetnek legkönnyebben, mikor készíthetik legjobban írásbeli feladataikat, mily tárgyakat tanuljanak legelőbb, melyekkel folytassák stb. E részben értekeznie kell a prefektusnak a tanárokkal is, már csak amiatt is, hogy megtudhassa, mely tanulók szorúlnak leginkább segítségére.¹

Ha tehát az imánál abból az alapelvből kell kiindulnia, hogy a növendékek szívébe markoljon s benne a valódi jámborság magvait elhintse, akkor a munkánál neki is minden egyes növendékével együtt kell a munka keresztjét viselnie. Itt se legyen pusztá felvigyázó, hanem nevelő.

Számos és gyakran igen nehéz prefektusi keresztetek valóságos tárháza a szabadidő. Nem szólok a körülötte tomboló zajról, nem a felügyeletről, melynek épen ilyenkor kell igen gondosnak lennie, hanem a nevelő kötelmeiről, melyek alól itt sem vonhatja ki magát. Nagyon csalatkoznál, k. t., ha azt hinnéd, hogy elég, ha önmagukra hagyod őket a szabadidőben, nem, mert úgy kell szabályoznod szórakozásukat, hogy valóban valamennyien szórakozzanak; de — s ez a nagy művészet² anélkül, hogy meg zavarnád örömléteiket s azt akarnád rájuk erőszakolni, ami csak neked szórakozás. Pl. Te üdülnél, ha növendékeid szépen s igen csendesen ülnének, hogy szaladgálnak s torkuk szakadtából kiabálnak — az neked kin; te üdülnél, ha egyesekkel, kik iránt rokon szenvedet érzel — fel és alá sétálhatnál s beszélgethetnél apró-cseprő ügyeikről, de hogy valamennyire ügyelj, s lássad, mit csinálnak s halljad, mit beszélnek, hogy emitt rendre utasíts, amott a játékot sűrűsöd s békét teremts — az terhedre van. De ha mint nevelő vezetni akarod növendékeid szabadidejét, akkor saját óhajaidról le kell mondanod s az övéket előtérbe állitanod; ez a feladatod, ez legyen alapelved.

¹ Idősb növendékeknél a nagyobb általános műveltség szempontjából kell a studiumot szabályozni. Tehát azt az időt, melyet a tulajdonképeni iskolai tárgyak nem foglalnak le, modern nyelvekre, irodalmi olvasmányokra, a természettudomány egyes ágaira kell fordítani. Ilyen az iskola nem kívánta munkálatokkal növekszik a tudományostevékenység iránti érdeklődés, tágul a látókör, mélyítést kap az iskolai tudás és bontakoznak a lélek szárnyai, mert amit tesz a növendék, az szabad cselekvés. Némelyik így készíti elő jövő életpályáját.

² Az üdülési idő kellő értékesítése neveli jórészt szociális erényekre a növendékeket.

Tán nem nehéz? Elsőben nekem is nehezemre esett, de évek múlva beleéltem magamat s örültem az örvendezőkkel; minél nagyobb volt a zaj és lárma, annál inkább találtam nevelői feladatom titkára.

De most még néhány különös megjegyzést is teszek.

Az üdülés ideje szerezzon a növendékeknek igazi üdülést, tes-tüknek, lelküknek, mindkettőnek egyszerre.

Nem lehet tünni a szabad időben (főleg ebéd után) studiumot, sok fejtörést okozó játékot (sakk), a társakkal való sétálgatást, hogy közben az iskolára előkészüljenek, újságok, folyóiratok olvasását sem, főleg pedig oly foglalkozásokat nem, melyek erősen igénybe veszik az idegeket.

Nem szabad tünni a lomha üldögélést sem; hosszú studiumi ülés vagy állás s még hosszabb iskolai előadás után szinte a szűk-ség parancsa a mozgással járó test-játék. Főleg a kis növendékek-nem elég, ha nyugodtan fel s alá járnak, fejlődésük erős moz-gást igényel, tüdejük nem nyugodt beszéddel, hanem kiabálással tágul.

Nem szabad tünni a durvaságot, veszekedést, vad zajt, az egész séget vagy az erkölcsiiséget fenyegető veszélyek bármely nemét, — veszekedések csak a játék iránti nagy érdeklődésről tanuskodnak — elintézendők, de nem kell miattuk tartani — nem lehet végre megtünni egyesek folytonos együttlétét sem. Az ilyen különválókra vadászni kell; mert a fiatalság beszédei könnyen vesznek veszedel-mes irányt. Aztán a kölcsönös szeretetnek is, pedig ennek kell uralkodnia — ártanak az ilyen barátkozások.

Javallni sőt megparancsolni kell — bizonyos körülmények közt a játékot, amennyiben az erkölcsiiségnek és az illemnek nem ártalmas, a tagokat hajlékonyakká teszi, élesíti az érzékeket, moz-gásba hozza a testet anélkül, hogy sportszenvedéllyé válnék.

Miután igen fontosak az intézeti játékok, ezért még néhány különös utasi-tást is adok.

Ami a labdarúgást illeti, már régóta hallani azt a panaszt, hogy, ha nem ügyelnek rá kellőképen, alkalmat ad a játékosoknak mindenféle durvaságra, sőt testi sértésre is. Újabban azt is hozzák fel ellene, hogy kisebb s közepes növen-dékeknél fokozza a szivbaj iránti hajlandóságot. Tényleg kisebb növendékektől

igen nagy erőmegfeszítést kíván e játék, maradjon hát — ha már nélkülözni nem akarják — csak a nagyoknak.

Billiárd? Igen szép játék, de beszerzése s fenntartása főleg közönségesebb intézetekben igen költséges. Ki viselje e költségeket? Ez az első baj; más az, hogy mindig csak kevés számú tanulót — természetesen csak a legfelsőbbek közül — lehet vele foglalkoztatni. Azonban épen a nagyokra hat káosan, mert ők, kik annyit vannak a pulpitusokhoz kötve, leginkább szorulnak friss levegőre, kár tehát őket e játékkal a szobába zárni. Ajánlani csak úgy lehet e játékot, ha meghatározott időre — amikor nem lehet vagy nem kell a szabad levegőre menni — korlátozzák. Szeminaristáknál még ama különös aggodalmam is volna, vajjon nem jönnek e kísértésbe, hogy a szemináriumban elsajátított művészetüket a szünidőkben kelleténél túl is mutogassák vendéglőkben vagy kávéházakban. Szemináriumi előjárók részére tehát a billiárd szó mögé kettős kérdőjelt tennék. Más játékokat illetőleg könyvekre kell utalnom. Megjegyzem, hogy a játékok klasszikusa Guts-Muths még mindig nem elavult.

Általános szabályok:

1. Igazodjék az ember azon térhez, amely játékhelyképen rendelkezésre áll. 2. Tartsa magát lehetőleg azon játékokhoz, melyek már meghonosodtak az intézetben, az idegenszerűt hagyja a sportra. Legcélszerűbb néhány a növendékek életkorának megfelelő és jól begyakorolt játék. Új játék nem állandósul egy könnyen és ha — még mindig szívesen térnek vissza a régiékhöz. 3. Figyelembe veendő az is, hogy a nagyok játékaik vonzzák a kisebbeket is, hogy később utánozhassák, mert ebben mintegy a magasabb osztálybeliek privilégiumát látják. Így is lehet legkönnyebben elsajátítani az egyes játékokat, pedig csakis a jól betanult játék kelti és fokozza azt a lelkesedést, amely szükséges ahhoz, hogy szívesen s örömmel térjenek vissza a régihez. 4. Részesítsük előnyben az egyszerű játékokat; ez a szerény megelégedésre is neveli a növendékeket.

Ha a játékokhoz szükséges szerszámokat maguk is tudják előteremteni, akkor — *ceteris paribus* — előnyt kell adnunk az e fajta játékoknak. 5. A kisebbek botokkal ne játsszanak, hanem csak (puha) labdával; a közönséges kézzel üthető kis gummilabda a legmegfelelőbb nekik. 6. Beálló sőtétiségnél labda nélküli mozgásjátékok ajánlatosak és pedig olyanok, melyekben egész csapatok részt vehetnek (hogy elejét vegyük mindenféle rendetlenségnek s más egyéb rossznak). Ilyenek lehetnek az úgynevezett „lovaglás“ (táborjáték futással és leütéssel); a „Fekete ember“ vagy pedig egészen a végén, rövid ideig és ne gyorsan! az ismeretes „tartós futás“.

A szabadjátékokról szólva, még különösen kettőre kell a figyelmet felhívnom: a Guts-Muths féle labdajátékokra és a P. Finn elbeszéléseiben ismertetett métafutásra. A legszebb, legérdekesebb játékok közé tartoznak, fejlesztik a szemet, kezét, jó testtartásra ösztönöznek, megfeszítik a szellemet s egyszerre sokat foglalkoztatnak. Még megjegyzem, hogy ahol divatos a tekézés, azt szinte a nagyobbak részére kell fenntartani. Tulságosan nem ajánlanám; kissé „masszív“, port okoz, csak egyeseket foglalkoztat s veszélyes lehet mind a játékosokra, mind a nézőkre.

Ami a belső házi játékokat illeti, különbséget kell tenni, vannak-e az intézetnek külön játékterme, vagy sem. Ha vannak, akkor bizonyosan megfelelő berendezésük is lesz. De ha nincsenek, ha a szabad időt is a tantermekben töltik a növendékek, akkor: Ne legyen oly játék, amely port vagy lármát okoz. A sakk-játék nagyobbaknak, kik már több értelemmel s szenvedéllyel üzik, közvetlen a studium előtt nem ajánlatos; kártyajáték a sörös kancsó mellé való, de nem papjelöltek kezébe.

Vajjon, mint prefektus, velük játsszál-e? Olykor — hogy buzdítsad őket — megteheted, de állandóan nem. De ha játszol, jól kell játszani, hogy ne légy a játék megrontója s bosszúságot ne kelts a fiúkban, meg szégyennel ne kelljen elvonulnod. Mert jegyezd meg, a növendékek szemében többet ér a jó játékos, mint a jó tanuló s így az előljárónak is, bármihez is fogjon, az ő szemük előtt mindent a lehető legjobban kell tennie. Tehát ne nyúlj hozzá, ha nem értesz hozzá, vagy jó tréfával el nem tudod palástolni vereségedet.

Tán az asztalnál is kell felügyelned, akkor új nagy keresztet róttak vállaidra; mert nem kis feladat gyermekeket étkezés közben illemre s művelt magaviseletre szoktatni. Ha csak arra kellene őket megtanítani, mint fogják a kést, a villát, az még nem volna fárasztó, azonban önlegyőzésről van szó, mint kell szeretetteljes tekintettel lenni az asztaltársak iránt, mint kell szerényen, nemesen viselkedni, szóval az ifjúság legnehezebb erényeiről. És ha csak néhányat kellene érzékies mivoltukból kivetköztetni s a ker. önmegtagadás által megnemesített emberségre tanítani. Azonban sokan vannak. A gyakorlatra vonatkozólag a következőket ajánlom: 1. A növendékek magaviseletét határozott szabályok szerint kell fegyelmézni; 2. e szabályokat gyakran felolvastatni s megmagyarázni; 3. próbát rendezni, főleg az újakkal; 4. figyelni az étkezésnél s az esetleges hibákat azonnal megjavítani.

Végül tudnod kell, hogy a séták kivételével tán sehol sincs nagyobb veszély mindenféle illetlen beszélgetésre, mint az asztalnál; ezért vigyázz, idejekorán cseréld ki a gyanus szomszédokat!

b) *Személyes kereszték.*

Vannak a prefektusi állásban oly kereszték, melyek a hivatallal járnak s ezek a naponkinti hivatalos kereszték, de vannak mások

is, melyek nem a hivatalból, mint ilyenből, hanem a prefektus személyétől származnak s ezek a személyes kereszttek. Mint prefektus sem lehet az ember más, nem változtathatja meg jellemét. Ehhez járulnak előljárók és társak, kik iránt nem táplál rokonszenvet, növendékek, kik neki meg nem felelnek, házi viszonyok, melyeket megváltoztatni szeretne; egy szóval sok ok van a kereszttekre s ez okok hordozója nem a hivatal, hanem maga a prefektus. E kereszttekkel is kell, K. T., számítani tudnod, hogy nevelői programmodba vegyed őket; és ezt türelemmel, önmegtágadással és önfeláldozással teheted meg.

1. Türelemmel.

Türelmet kell gyakorolni mindazon, gyakran nagyon is érezhető bajokban, melyek már a hivattal, mint ilyenekkel járnak, de amelyek nem egyformák valamennyire nézve. Beteges, ideges állapot, természetes ellenszenv emez vagy amaz iránt néha súlyos teherré teszik azt, amit más nem csak nem nehezen, de szinte örömmel tesz. Mindezekben a dolgokban, K. T., mindjárt kezdetben legyőzhetetlen türelemmel kell felfegyverkezned. Csak ne panaszkodj és ne hallgass nagyon mások panaszaira! Vannak emberek, kik semmivel sincsenek megelégedve, kiknek semmi sem tetszik a házban: egy előljáró, egy szolga, egy növendék, egy prefektus, egy ablak, egy szék sem — ezeket kerüld! De evvel nem mondom azt is, hogy nem szabad maghallgatni és megvigasztalni kartársunkat, kinek súlyos keresztet kell viselnie; csak azokat kerüld, kiknek mestersége a panaszkodás! De ne beszélj te sem meggondolatlanul növendékeid hibáiról, hanem légy e tekintetben tartzkodó! Lassan-lassan sok minden fog megjavulni. Ebben a folytonos megbeszélésben, rosszalásban és befeketítésben — egészen eltekintve a vele járható büntől — némely prefektus számára igen veszélyes csapdát látok, mert ezen rossz tapasztalataik kiszínezésével mindjobban ellenszenvessé válik hivataluk. S mi e hangulat gyümölcse? Elégedetlenség és gyanakvás, bosszúság s elhamarkodás a büntetésben; végre egyenes igazságtalanság s hanyag kötelesség teljesítés, mivel — mint mondják — úgy is eredménytelen minden.

Még sok másban is fogsz türelemre szorulni, mindabban, t. i. amit meg nem javíthatsz vagy rögtön meg nem változtathatsz, ahol

idegen s saját fogyatékoságod állnak utadban. Elég! A nevelésre s főleg erre is áll az apostol szava: *Patientia autem opus perfectum habet*. Csak ezt akartam itt mondani.

2. Önmegtagadással.

Erre szorulsz mindenekelőtt az előljárókkal és a társakkal való érintkezésben. Az előljárókkal, hogy hiven teljesítsed rendeleteiket; a társakkal, hogy egyetértően működjél velük. Vannak prefektusok, akik ha még oly fiatalok és tapasztalatlanok is, az ő szakaszukban mindjárt az egyeduralkodó szerepét játsszák. Ezért bujnak el növendékeikkel az idegen szem elől. Senki — még az előljáró se — tudja, mi történik; mindent maguk akarnak elintézni. Ez már nem buzgóság, hanem féltékenység, nem önállóság, hanem büszkeség és bitorlás. Biztos, hogy társainkkal szemben is okosan kell viselkedni, de nem szabad elzárkózni. Ami pedig az előljárókat illeti, nem szabad előttük titkolódnizni oly dolgokban, melyek az egész intézetet érdeklik.

Nem lehet itt kitérnünk mindazon esetekre, amelyekben érintkezésünkben önmegtagadást kell gyakorolnunk; ezért csak egészen általános megjegyzést teszek. Kérdezd előbb magadtól, vajjon magad is gyakorlod mindazon erényeket, melyeket napról-napra, sőt óráról-órára oly kérlelhetetlenül megkívánsz növendékeidtől s ha lelkiismereted tagadólag felel, akkor szedd össze magad s mutass jó példát. Hiszen szégyen, sőt igazságtalanság, ha olyasmit kívánsz a gyermekektől, amit magad nem cselekszel.

3. Önfeláldozással.

Nagy titok; t. i. hogy egész személyiségünket kell növendékeink érdekében latba vetnünk. Oly titok ez, K. T., melyet ismerned kell; mert ebben rejlik még oly munkák sikere is, amelyek minden emberi képességet felülmúlnak. Kezdjük a legegyszerűbbel, avval, ami mindnyájunkhoz legközelebb esik!

Gondolsz-e még arra, hogy mikép töltötted tanuló éveidet? Mennyire vetted igénybe magad is előljáróid, tanítóid, prefektusaid türelmét? Mennyit köszönhetsz gondosságuknak és szeretetüknek? Miért játszod most az „irgalmatlan szolga” szerepét? Tán emlékszel arra is, hogy társaiddal való érintkezésedben hibákat követtél el, hibákat, melyeket megbántál ugyan, de még jóvá nem tettél?

Lásd, most van alkalmad, hogy saját növendékeidet óvjad gondos felügyeletteddel hasonló hibáktól s így jóváteheted azt, amit vétettél. Miért vagy hát oly lomha a felügyeletben? Aztán nem tapasztaltad magadon is, miként szokott a kísértés a tapasztalatlan, gyanutlan gyermeklélek felé közeledni? Használd fel e tapasztalatodat mások érdekében. Hiszen azért adta Isten és tedd ártalmatlanná a kísértést. S ime! Egyik növendék csendes órában kitárta előtted szívét; sivárnak látszik; rabságban sinlik s nincs bátorsága, hogy széttörje e bilincseket, bármily nyomasztóknak is bizonyulnak. Ember vagy s hasonló kísértések előtted sem egészen ismeretlenek, lehet, hogy tán néha-néha nagyon is kell velük küzdened. Nem volna-e jobb, ha ahelyett, hogycsak néhány olesó tanácsot adsz, melyek hatásában magad sem tudsz igen hinni, odamennél a taternákulum elé, hogy e szegény gyermekért saját kísértéseiddel áldoznád fel magad a lelkek pásztorának? Bizonyosan el kellene hinnie az Üdvözítőnek, hogy komolyan veszed nevelői hivatalodat s akkor megszentelné az eszközöket is, melyeket javulására ajánlsz. S mily könnyen viselnéd ezentúl azt, ami eddig oly nehéznek tűnt fel. Mert a szeretet könnyűvé tesz mindent.

Tehát ne csak szavakkal, hanem tettekkel, sőt egész személyiségeddel légy nevelő. Ez megkívánja, hogy folyton-folyvást vegyem magamra növendékeimnek terhét s saját engedelmességemet helyezem engedetlenségük helyébe, megaláztatásomat büszkeségük helyébe, munkámat s fáradalmamat hanyagságuk, imámat lanyhaságuk, önmegtagadásomat érzékiségük helyébe.

S ha nem találánk alkalmat ily áldozatokra, jó, akkor keresni fogjuk; mert ezek vezetnek az összes kegyelmekhez, még pedig csalhatatlanul, mert az Üdvözítő szívének keresztül hatnak, aki szeretetből áldozta fel magát érettünk, hogy megmentsen bennünket.

K. T., bizonyára már gyakran hallottad, hogy aki másokat akar megjavítani, előbb maga legyen jó. Ez azonban nemcsak a példában rejlik — ami igen felületes felfogás volna — hanem legmélyebben abban az odaadásban, mellyel Krisztus példája szerint hivatásunkban egészen áldozzuk fel magunkat Istennek. — *Fac hoc et vives!*

c) *Idegen keresztek.*

Már az előzményekben adtam e fejezet bevezetését. Idegen keresztek alatt értem mindazt, ami a prefektusnak növendékei részéről okozhat kereszteket s ezek természetesen az ő hibáik. Ezek megjavítása az ő feladata — legnagyobb keresztje. Igen, ha mint prefektus bizonyos esetekben azonnal mondhatnám: „Ez a fiú, aki ezt követte el, nem való hozzánk; távozzék! mit törődjem vele tovább!“ Azonban ezt nem tehetem. Itt van s ameddig itt van, dolgoznom kell megjavításán; nem mondhatok le róla s nem küldhetem el, különben nem vagyok nevelő. Tehát rajta, Isten nevében!

A gyermek megjavítására — ép úgy mint valamely betegség meggyógyítására — mindenekelőtt a helyes diagnózis szükséges, azaz a betegség és okainak pontos ismerete. Ezt az igazságot nem lehet eléggé a prefektusnak — ha nevelő akar lenni — szívére kötnünk; mert ehhez szabódik csak az eszközök megválasztása. Tehát óvatosság és megfontolás! Ne kérdezd, hogy tetszik neked ez vagy az a növendék s főleg ne hallgass mindig csak arra, amit mások mondanak ki ítéletképen! Van sajnos prefektusi és tanári pletyka is. Hallgasd meg! de aztán figyelj és ítélj te is.

Hogy ezt a helyes tekintetet és ezt a független ítéletet megszerezhesd, a következőkben néhány oly típust akarok bemutatni, amelyek kezelése különös nehézségekkel jár s egyuttal megjelölöm az orvosságot is, melyet használnod lehet. De megjegyzem, hogy egészen általános jellegű gyógyszerek nincsenek, alkalmazásukban tehát kísérletezned kell. Sok függ persze a körülményektől, a gyermek és a nevelő különös természetétől is. E tekintetben nem úgy vagyunk, mint az orvossal. Orvossága a személyiség tekintetbevétel nélkül hat; de a lelki-orvosság nem. Itt épenséggel nem közönbös az a kérdés, hogy ki adja s hogy adja; mert ettől függ a befogadása és hatása.

1. A rendetlen.

A rendetlennek általános ismertető jele épen az, hogy nem tart rendet. Neki hiába szól az intézeti csengetyű; mindig későn jön; ruhája piszkos és rongyos; néha azonban kifelé a piperkőcőt

adja. — Macskatisztaság! — De aztán a ládájában és pulpitusában annál nagyobb a rendetlenség. Munkaidőben majd ebbe, majd abba fog: ahogy ép kedvére van vagy kezeügyébe kerül.

Minthogy ez eléggé ismeretes típus, nem kell behatóbban rajzolnom. Iparkodjunk hát e betegség okait kifürkészni.

A rendetlen rossz tanúságot tesz családjáról Rendetlen gyermekek nem születnek, hanem ilyeneknek nevelődnek, amennyiben rendhez nem szoktatják s odahaza sem tartanak rendet. Nem a gyermek, hanem a szolgáló csinál a gyermekek mögött rendet, azaz helyükre teszi a használt dolgokat. Különben csak bizonyos szobákban s bizonyos időben (látogatási idők) takarítanak... Egyébként van különbség a rendetlenek közt a közelebbi okok szerint. A tudósrendetlenség már szállóige, de amiből még nem következik, hogy minden tudós rendetlen, sem pedig, hogy minden rendetlen tudós is egyuttal. Az ily rendetlenség oka a nagyobb s magasabb dolgokkal való elfoglaltság, amellyel szemben kisebb dolgok, mint a rendtartás, pontos megjelenés stb. nem igen esnek latba. A növendékek közt is találni ily fajta „tudósokat”; lánegszük nem tud megbarátkozni a házirend kicsinyes szabályaival. Csodálatos, hogy a rendetlenségben is nagy dolgot láthat az ember! Isten művei mind a rend bélyegét viselik magukon. Azonban a rendetlenség oka nem annyira a tudományos elfoglaltság, hanem inkább a szélesap, ábrándozó zürzavar, soha sem teszi azt, amit épen tennie kellene s még többször a lustaság, olykor sajnos az erkölcsi rendetlenség is.

Az ok szerint kell a rendetlent megjavítani. Törekedjél arra, hogy az erkölcsileg zilált ifjúban ismét a belső rendet, az önmegbecsülést helyre állítsad, akkor majd vissza tér a külső rend is. A lustát szüntelen kell foglalkoztatnod, amennyiben oly időben — midőn ép igen terhére van, rászorítod, hogy dolgait rendezze. A csapodárt addig kell intened, míg észretér. Büntetések, még nagyon megsegényenítőek sem hiányozhatnak, különösen ha lusta nemtörődömség vagy fogyatékos tisztaságszeretet a rendetlenségnek az oka. Érettebb növendékeket magán uton is kell figyelmeztetnünk arra a kárra, melyet a későbbi életben okoz a rendetlenség.

Általában azonban jegyezd meg: Nem nehéz rendet tartani, ha

soha sem engedjük meg magunknak a rendetlenséget. Ne törd tehát, hogy növendékeid csak a hét egyik napján rendezzék holmijukat s aztán hat napig mindent össze-vissza dobáljanak.

Általános tisztogatás nem szükséges annak, aki minden dolgot, amit használt, azonnal arra a helyre tesz vissza, ahová való. S utóvégre nem ugyanaz a munka-e, hogy a könyvet így vagy amúgy tegye a palpitusára? Ne felejtsd azt sem, hogy a rendszertet szoktatás dolga. Szünetnélkül intsd s büntesd a rendetleneket mindaddig, míg mások, mint rendesek, szinte nem is lehetnek.

2. A hóbortos és a különé.

A kettő ugyan nem mindig egy és ugyanaz, azonban néha egyremegy mindkettő viselkedése, azért állítjuk őket egy sorba. A hóbortos nem úgy itél, mint más emberek, a különé pedig nem úgy tesz, mint mások. Annak a növendéknek, akit hóbortosnak mondunk, minden dologról megvan a maga külön véleménye; neki soha sem elég az, amit a prefektus mond, mert ő mindent másképp és jobban ért. Egészen sajátos logikája van arra, hogy kiforgasson, másképp értelmezzen mindent s minthogy társaival közli a maga ítéleteit, igen sok zűrzavart is okoz.

Mikép lehet megjavítani? Nem pusztá oktatással, mert úgy csak megrögzik, hanem, hogy nem törődöl véleményével s egyuttal a társaira gyakorolt befolyást is megtöröd. Ha látja, hogy ítélete semmit sem ér, hogy nem veszik figyelembe, akkor magába száll, főleg ha büszkeségből és okvetlenkedésből mondott ellent.¹

Ártalmatlanabb a hóbortosnál a különé. Növendék társai komikusa s ép azért népszerű. A közrendet ugyan nem mozdítja elő; de nem szabad túlerősen fogni s csinyjeit sem kell komolyan venni.

Mivel jóindulatú, lehet vele beszélni; ez kell neki, hogy mérsekelní tanulja magát.

¹ A prefektusoknak, főleg ifjabbaknak csak azt ajánlhatjuk, hogy csak akkor foglalkozzanak oly növendékekkel, kikre ez a kép illik, ha okvetlenül szükséges, egyébként — ha nem zavarják a rendet, — hagyják őket békében. Cölöphöz hasonlítanak az ilyenek, minél jobban ütök, annál mélyebben nyomul a talajba, oldalról kell megtámadnia annak, aki lazítani akarja, ám nem lehet őket szemén kívül hagyni, mert olykor gonosz lázítók.

3. A szabályszerű.

A szabályszerű a rend mintaképe, ha külsőleg vesszük a dolgot. Érzülete ugyan semmit sem ér — ezt egész lénye árulja el — de nem lehet hozzáférni. Nem akar előljáróival összeütközni, hogy el ne rontsa osztályzatát. Mert cselekvés módjának rugói — s ez jellemzi — az önzés és a gyávaság.

Mutassuk meg neki, hogy jól ismerjük érzületét. Ha sikerül rábizonyítanunk, annál jobb. Hogy észretéríthessük, odakellhatnunk, hogy felismerje magát annak, ami, t. i. képmutatónak, kinek lelke fenekére látunk. Csak aztán mehetünk tovább. Legtanácsosabb ezeket a szabályszerűeket még ideje korán barátságosan eltávolítani; mert szóval s példával is gyakran igen nagy kárt okozhatnak.

4. A „jó fickó“.

Sok dologban ép a szabályszerűnek ellentéte. Feláldozza magát másokért, hogy csinyjeiket takargassa; minden vizsgálat után mindig csak ő, az X az, ki mint főbűnös kezünkben marad. A többi ravaszul kibujt, őt tetten érték ostobasága és jólelkűsége miatt. Nem veszi rossz néven a büntetést, előljárótól mindent eltűr, azonban sajnos minden javulás nélkül.

Mit tegyünk? Meg kell értetnünk vele, milyen méltatlan szerep az, hogy mások szüntelen visszaélnek vele; hogy a hőslenkűség és áldozatkészség csak akkor nagy, ha nagy ügyről van szó, más szóval iparkodjunk benne a helyes becsületérzést felkelteni!

5. A kamasz.

A goromba fraterert értjük alatta. A kamasz, kit itt bemutatunk, már régen az, még mielőtt kezdődnének az úgyn. kamaszévek. A kamasz finom modort nem ismer; még a jó szóra is durván felel. Társaival sem bánik másképp s főleg a gyöngébbeknek kell tőle sokat elszenvedniök. Ő azonban mindig ártatlan; sarkára hágtak, azért rúgott vissza, hiszen ilyesmit csak nem türhet. Vigyázzon a prefektus, ha mások előtt akarja rendreutasítani, mert oly feleletet kaphat, mely könnyen nevetség tárgyává teszi.

Mint hogy a kamaszság oka az erőszakosság és durvaság, erősen

kell megtámadni. Hadd kopják szarva! Ne kiméld! Ha végre hajlékonyabbnak mutatkozik, megkísérelheted rábeszéléssel és jóssággal. Így a kisebbeknél; a nagyobbaknál tanácsosabb négy szemközt barátságosan és a becsületérzésre hivatkozva, értekezni.

6. A kotnyeles vagy az enfant terrible.

A kotnyelesség meggondolatlanságból ered és onnan, hogy az illető tudásával akar kérkedni mások előtt. Nagyrészt a kisebb növendékek tulajdonsága; nyilvános megszegyenítéssel és háttérbe szorítással kell rajta segíteni. Nagybaknál a néma figyelembe nemvétel hűti le kitűnően az ily merész viselkedést.¹

7. A derék növendék és a „semmirekelő”.

Szakaszokban meg osztályokban is kettős kategóriába tartozó növendékek fejlődnek ki, de inkább a tanárok és a prefektusok ilyen megbecsülése, mint a „jók, a rosszak, a derekasak s a haszontalanok”-nak nyilvánítottak valódi kválitásai alapján. Ily beosztást, K. T., egyáltalán nem ajánlok, mert igen sokszor hamis és önkénytelenül is pedagógiai balfogásokra csábít. Ily balfogás volna, ha egyesekről azt hinnéd, hogy biztosan megmentetted őket, míg mások biztosan elvesztek. A tapasztalat azt tanítja, hogy igen gyakran ép a jó és nyugodt növendékek nem válnak be, míg olyanok, kik valóban képezték a prefektus keresztjét, később becsületére válnak az intézetnek. Hogy lehetséges ez? A felelet tán az lehetne, hogy tévesen ítéljük meg őket; de nem kell épen így felelnünk, másokra is hivatkozhatunk.

Egészen nyugodtan állíthatjuk, hogy nem csalódtunk ítéletünkben. Hol keressük hát a hibát? A bánásmódunkban. K. T., mint prefektusnak nem szabad elfelejtened, hogy fejlődő embereket kell nevelned. Tán jó, sokat ígérő csirák vannak itt, azonban a jók

¹ A rendetlenség, kamaszkodás, kotnyelesség és egyéb kevésbé jó alkatrészek mixtum compositum kisebb növendékek közt a kölyök. Valóban torzképe a gyermeknek. De vannak „jó” kölykök is, azaz oly gyermekek, kiknek mindez rossz tulajdonságaik dacára is alapszabán véve jó szívük van. Ezt a szívet kell megkeresni és ott megfogni őket — persze türelem kell hozzá — hogy rossz tulajdonságaikból kivetkőztessük.

mellett, melyek most inkább tűnnek szembe, titkon rosszak is burjánognak; vagy inkább a rosszak tűnnek előtérbe, de vannak mellettük jók is, sőt néha igen jók, a melyek majd később mintegy önmaguktól törnek elő. Így történhetik, hogy az utolsóból első s az elsőből utolsó lesznek.

A helyes nevelői eljárás tehát az lesz, hogy felismerjük a jókban a rosszat is és a rosszakban a jót is; a rosszat, hogy megjavítsuk, a jót, hogy erősítsük s fejlesszük. Jegyezd meg, egyetlen szenvedély is elég arra, hogy tönkre tegye a gyermekbe vetett összes reménységeidet s csak egy jó tulajdonságra van szükség, hogy annál fogjuk a gyermeket s az erényre vezessük.

Sok magyarázat helyett álljon itt a következő példa. Nem lehetséges-e az, hogy az a növendék, akit oly jónak s feddhetetlennek tartasz s aki még most is az, épen azért, mert soha sem alázzák meg, mert könnyen s fáradtság nélkül ér el mindent, lassan-lassan büszke lett, intést többé el nem fogad, pedig ráférne már s így elbukik?

Viszont nem lehetséges-e, hogy egy másik növendékben — aki nem ér sokat — nemes jó szív is dobog, amely miatt megközelítheti az intőszó s megóvhatja a ballépésektől? Ép e tapasztalatom miatt féltem hosszú gyakorlatomban, K. T., a jóktól s minél jobbak voltak, minél kevésbbé estek kifogás alá, annál inkább; mert láttam bennük a döllyföt növekedni s oly ritkán volt alkalmam őket megalázní, hogy megedzzem a jövő viharokra. Ellenben gyakran leltem örömemet azokban, akik kikiáltott semmirekelők voltak. Ha jó ügyről volt szó, mikor tevékenynek kellett lenni és neki fogni, akkor ők voltak a legbuzgóbbak. Ugyancsak ők küldték a szünidőben az első üdvözlést és nem tudtak az intézet mellett elhaladni anélkül, hogy prefektusukat meg ne nézzék, míg az ügynevezett jók soha sem mutatkoztak s egy szavukat sem hallatták. Így a legjobb esetben; ámde, K. T., ha — ami oly könnyen lehetséges — valóban csalódtál növendékeidben? Ha az, akit jónak tartottál, csak képmutató volt s az, aki előtted semmit sem ért, akit oly kedvezőtlenül ítélte meg, csupán csak romlatlan, szilaj gyermek volt?

Nagyon távol áll tőlem, hogy azok pártjára álljak, akik persze

csak addig, míg nem prefektusok, oly növendékekért rajonganak, akik a legtöbb csinyt követik el, mert vannak igen gonosz csinyek is és a hozzájuk való kedv sem mindig a frissességnek és a tett-erőnek biztos jele! — csak azt akarom ajánlani, hogy tartózkodjál minden elfogultságtól s ügyelj mindenkre, hogy mindegyiken segíthess.

8. Az élénk és az ideges gyermek.

Ég és földközti különbség van e kettő közt; ha t. i. az élénkség az egyiknél az erőtöbblet oka, a másiknál az idegesség a testi gyöngeségre vezethető vissza. Képesen beszélve: Az élénk gyermek a türelmetlenül toporzékoló lóhoz hasonlít, az ideges remegő aggastyánhoz. Ebből világos a bánásmód is; az elsőt erőnek erejével kell fékentartani, a másikat erővel edzeni; közeledben megnyugodnia s erőre kell kapnia. Az ideges gyermekkel szeliden, de engedelkenység nélkül, nyugodtan, de gyöngeség nélkül, erősen, de keménység nélkül kell bánni. Hiszen nemcsak nevelőjének, hanem orvosának is kell lenned. Azonban azt ajánlanám, hogy ne fogadj az intézetbe ideges gyermekeket — vagyis olyanokat, a kik kimondottan azok; külön bánásmódot igényelnek s nem bírják el a kaszárnyaélet szigorát.

9. Az elkényeztetett gyermek.

Az elkényeztetett gyermek odabaza minden szeszélyét kielégíthette s most azt hiszi, hogy joga van arra, hogy az intézetben is mindenben kedvére tegyenek. Apa — anya mindeddig nem előljárói, hanem csak magasabb rangú szolgálói voltak. Legjobban tűnik ki ez a levelekből. A szülők kérnek elkényeztetett kedvencüktől értesítést, s megköszönik (!) neki; de a gyermek nem kér, hanem kíván és követel; felcserélték a szerepeket. Oly szülők-, kik gyermeküket elkényeztették, — vagy azért, mert nem tudtak neki ellentállni, vagy mert nem egyöntetű az eljárásuk, az apa t. i. nagyon heves, az anya meg nagyon jó — gyakran akarják intézetbe adni, hogy ott „szigorú felügyelet“ alá kerüljön. A prefektus legyen szigorú, ők pedig, mint eddig, tovább is a gyermek kedvére tesznek. A prefektus büntet, hogy szorgalomra senkentse a fiút, az

édesapa órát ígér neki; a prefektus bójjal fenyeget, az apa vajassenyeret ígér uzsonnára, egy szóval a prefektus legyen mindig a poroszló, a szülők pedig becézik gyermeküket.

Mit kell tenni?

A gyermekkel együtt a szülőket is kell nevelnünk, azaz arra bírunk, hogy az intézettel egyöntetűen közreműködjenek. Ha ez nem sikerül, akkor oda kell hatni, hogy lehetőleg korlátozzuk a gyermeknek szüleivel való érintkezését. Ha ez sem sikerül, tanácsos a gyermeket szüleinek visszaadni. Azonban attól mindenesetre óvakodjék a prefektus, hogy közte s a szülők közt különbséget lásson a gyermek. Főleg szavaiban kell igen tartózkodónak és okosnak lennie. Különben igen egyszerű az eljárás; a gyermeknek meg kell tanulnia, hogy nem az ő akarata a legfőbb úr.

10. A mama kedvence.

Vannak növendékek, akik mindaddig, míg az intézetbe kerültek, nők (anya, nagymama, nővérek, nénék) kezében voltak s befolyásuk alól az intézetben sem vonhatók ki teljesen. E befolyás eredménye bizonyos elkényeztetés, hogy úgy ne mondjuk — nőiesítés. Ezek korcsalakok. Néha sok baj van velük az intézetben. Semmi-
ben sem akarnak résztvenni, ahol fiú módra megy minden, nem akarnak játszani, tornászni, fürdeni. A játék közben labdától félnek, fürdésben közben — így félti őket anyjuk — vízbe fulhatnának, s a tornában lábukat törhetnék. Sétákon és kirándulásokon sem akarnak résztvenni, azonnal szivdobogást éreznek. Így okoznak nehézséget s akarnak kivételt tenni mindenütt. Ami azonban ennél is rosszabb, társaik közt teljesen elszigetelten állnak s így — mert különben is szokatlan és nehéz nekik minden, az egész életmód, a studium, a naponkénti érintkezés stb. — többnyire igen szomorú életet folytatnak az intézetben.

Mit tegyünk velük?

Mindenekelőtt, K. T., nem szabad, mint nevelőnek — ily szegény gyermekekkel szemben elfogultnak lenned, hanem főleg kezdetben igen türelmesnek mutatkoznod, lassanként azonban takarékosabban kell engedélyezned a kivételeket. Nem kell sokat beszélned, hanem arra törekedned, hogy a gyermek erejéhez képest

részt vegyen minden gyakorlatban. Így önmagától kap erőre s végre örülni fog, hogy szétoszlathatta édes anyjának aggodalmait.

Így kell eljárni, ha idejekorán kerül az anyás gyerek az intézetbe; később oda kell hatni, hogy férfiaságának tudatára hozzuk. Együttal alkalmat is kell neki adnunk az önlegyőzésre; tudnia kell azt is, hogy miért kívánjuk tőle ezeket. Ha ez nem lehetséges, akkor az ilyen nőies alakok állhatatlanságuk és gyöngeségük miatt — mint a tapasztalat bizonyítja — sok veszélynek vannak kitéve. Itt tehát valóban az irgalmas szamaritanus szerepét kell a prefektusnak betöltenie.

11. A kedvenc.

Kényes tárgy, mert a prefektus kedvencéről van szó. Ne legyen igazságcs? Sőt! Nem szabad-e másoknál jobban szeretnie az oly gyermekeket, akik szeretetre méltóbbak? Mindenesetre! Hiszen ha másképp cselekednék, igazságtalan volna. Ám itt a prefektus kedvence alatt egészen határozott lényt értek. Ez a kedvenc ugyanis nem mindig példás növendék, nem is a legszorgalmasabb növendék, hanem egyéb tulajdonságaival tudta magát a prefektus szívébe lopni. A többiek szemében azonban méltatlan dolog ez, egyuttal a maguk károsodásának veszik. Miért szabad épen csak az X-nek a prefektus kalapját és botját vinnie, miért van mindig ő a kíséretében?

K. T. Akarsz-e csálhatatlanul biztos eszközt arra, hogy teljes befolyásodat, a növendékek megbecsülését és szeretetét egyszerre eljártsszad, egyszersmind jó hirnevedet és erényedet is kockára tegyed, akkor azt tanácslom: Hódolj meg egy növendék kellemes és csinos külsejének. Sapienti sat!

12. A romlott gyermek.

Szomorú jelenség! Ki hihetné, hogy már a gyermek is romlott lehessen? S mégis... De, K. T., tegyünk különbséget, mert e szóval sokszor vissza is élnek. Oly gyermek, mely a VI. parancs ellen vétett, azért még nem romlott. Mig küzd a bűn ellen, mig szíve mélyén gyűlöli, addig nemes gyermek, még ha néha el is bukne. Csak ha már lemondott a küzdelemről, ha akarata szereti

a bűnt, akkor tűnt el lelki nemessége, akkor érdemli meg a romlott gyermek nevét. Biztos, hogy e romlottságot csak a tisztátalanság bűne idézi elő. A romlott gyermeknek meg vannak a maga határozott ismertető jelei, melyek egyenesen az intézet rémévé teszik:

- a) durva; nemes indító okok, jó szó nincsenek rá hatással. Meghallgatja a nevelőt, megígéri ugyan a javulást, de mögötte gúnyolja.
- b) Gonoszságát másokra is akarja átruházni, hogy romlásukban gyönyörködjék.

A prefektus előtt csak az lehet kérdés, vajjon van-e ily romlott gyermek növendékei közt, hogy azonnali elbocsáttatását javasolja, mert romlott gyermeket nem szabad az intézetben tűrni. Aki enged s kegyességével akarja az ilyent megnyerni, az sok mást tesz ki a romlás veszélyének; mint intézeti nevelőknek nagyobb kötelességünk az ártatlanokat ártatlanul megőrizni, sem mint a romlottakat megjavítani. Ezek külön intézetbe valók.

13. A hazug növendék.

Stolz Alban a hazugságot a gyermekek tetvesbetegségének mondja, mert mindkettő romlott vérből származik Igaza van. A hazugság vagy gyávaságra vezethető vissza, a gyermek t. i. valamit elkövetett, de fél a büntetéstől s most hazudik, vagy gyűlöli, irigylitársait, azért feketíti be őket; vagy pedig különféleképp képzelődik, beteges természetű. Tehát még így is erkölcsi foggyatkozás a hazugság, olyan mint a lustaság.

Bánásmód. Soha se nyerve a hazug azt a benyomást, hogy hazugságával célt ért; ezért kell mindenkor arra törekednünk, hogy rábizonyítsunk. Utóbbinak elérésére ígérjük meg neki, főleg a félénk gyermeknek, hogy nem büntetjük, ha őszintén vall; ne irtózzunk hosszabb vizsgálatoktól s vallatásoktól sem, de aztán el ne képedjünk a tagadásra, mert az a hazugra tartozik.

Nem tanácsos e vizsgálatokat mindjárt fenyegetésekkel kezdeni, mert akkor megtudja a bűnös, hogy mire kell elkészülnie; s a félelem elnémítja. Egészen jámborul kezdjük, mintha csak ártatlan tréfáról volna szó. Igen nehéz esetekben ne is kívánjunk határozott feleleteket, melyek visszatérésre nem nyitnak utat Ha nem sikerült

vallomást kapunk, hagyjuk a dolgot, de ne mutatkozzunk könnyen-hívóknak. A gyermek pedig érezze azt, hogy megjavítani akarjuk és ezért kell az igazságútjára visszatértenünk. Minthogy azonban csalódhatunk is s a hazugság vádja minden egyébnél érzékenyebben sújt, mert a bizalomtól foszt meg, ne mondjuk a tagadógyermeket hazugnak mindaddig, míg rá nem bizonyítottunk. Szükséges azonban lelkiismeretének fulánkját élesbíteniünk. Gyakran eredménnyel jár az is, ha előtte az eset valószínű lefolyását ecseteljük, mert azt a benyomást nyeri, mintha már is tudnánk mindent s így mit sem segít rajta a hazugság.¹

14. A dacos.

Erről, K. T., tulajdonképen csak igen keveset mondhatok, mert hosszú gyakorlatomban oly ritkán találkoztam vele, hogy szinte kételkedtem létezésében. Valóban ritkábban is fordulna elő, ha a nevelők igazán erős akaratot s elegendő belátást tanusítanának. Hanem ha csak parancsolunk anélkül, hogy megfontolnók, vajjon teljesíthető-e a parancs, ha mindig csak a „Hallod“-dal kormányozzuk a gyermeket, ha mi sem jó, amit tesz, ha folyton csak zsém-beskedünk s szidunk, vagy ha jól parancsoltunk ugyan, de nem sürgetjük teljesítését, akkor ne csodálkozzunk, ha nem törődik a gyermek előljárója akaratával vagy esetleg szembe is száll vele, mert hiszen erre nevelték.

Anélkül, hogy ismételtnők, amit már mondtunk a parancsolás helyes módjáról, nem mulaszthatom el e helyütt is kiemelni, hogy az önfejliséggel szemben csak a következetesség vezet célra. De aztán magától is értetődik, hogy valamennyi előljárónak céltudatosan kell közreműködnie, hogy egy sem engedheti meg azt, amit a másik tilt. Tehát, K. T., súlyos esetekben tudakozódjál előljáróid akarata felől, mert ha már megkezdted a kúrát, folytatnod is kell.

¹ A hazugság általában gyerekhiba, ehhez alkalmazkodik az itt ajánlott bánásmód is. Ha azonban nagyobb növendékeknél is jelentkezik még — sajnos előfordul — hazugság, hamisság, becselenség és csalárravaló hajlam, akkor más-kép kell eljárni. Bizonyos, hogy itt is rá kell bizonyítani a vétkesre s vallomásra bírni. Egyszeri rábizonyítás és vallatás is vezethet már javulásra. De hogyan? Amennyiben lehetőleg megkönnyítjük a vallomást, mint az őszinteség és férfias becsületesség jutalmát.

15. Az önálló.

Az önfejűség — mondja egy jeles író — az ostobaság következménye; úgy is lehet, mert többnyire a korai gyermekévekben s oly embereknél jelentkezik, akiknek nincs belátásuk. Az önfejűtől meg kell különböztetnünk az önállót. Ez nem azért ragaszkodik akaratahoz, hogy érvényesítse, hanem, mert azt hiszi, hogy elég értelmes arra, hogy önmagát kormányozza, mert méltatlan dolognak tartja, hogy mindig csak engedelmeskedjék s indíttatva érzi magát, hogy maga is merjen és tegyen valamit. Az önállóknál tehát rendszerint tehetséges, szabadságravágyó, erősakaratú és tettekre kész emberekkel van dolgunk. És e körülmény más bánásmódot is kíván.

Ily növendékekkel szemben, főleg ha már magasabb osztályúak, a következőleg kell eljárni: a) Ne gyötörd őket mindenféle kicsinyességgel; b) adj nekik, amennyire csak lehet, szabad kezet; ha azonban a közrend miatt nem teheted, közöld velük az okokat; c) érintkezzél velük inkább a jó barát, mint sem az előljáró módjára és d) bizd meg őket rendkívüli munkákkal, amelyekben tetteirejüket és ügyességüket próbára tehetik. Kis szabad mozgást kell tehát az ily önálló jellemű embereknek adni, de ha ninesenek megelégedve avval, amit az általános rendszabályokon belül kár nélkül megengedhetsz, akkor jobb őket az intézetből elbocsátani, mint sem bennük lázadókat nevelni vagy az általános nyomás terhe alatt őket elsatnyulni engedni.

16. A büszke.

A büszkével kétféle módon lehet elbánni, először vagy úgy, hogy alaposan megalázzuk, amennyiben megértetjük vele, hogy jogtalanul fuvalkodik fel; másodszer pedig úgy, hogy kitüntetések után törekvésének más, magasabb célt tűzünk ki, azt, amellyel az apostol is dicsekedett. Az első eszköz használata főleg nagyobb növendékeknel veszélyes, mert igen könnyen elkeserítheti őket s még sem hat, a másik mód pedig nem kielégítő, alázatosság megaláztatás nélkül csak igen könnyen ámitás számba megy. Össze kell kötni a két módot, de az elsővel okosan kell kezdeni, Csak

abban az esetben, ha valamely ifjú büszkesége ártalmatlanabb természetű, azaz merő hiúság csupán, elegendő az első eszköz használatát, csak erőteljes is legyen.¹

17. A lusta.

Olvasd el, K. T. a lustáról azt, amit a szentírás (Sir. 22, 12) mond róla s tudni fogod, mint kell a lustát megítélned s vele bánnod. Azonban mielőtt annak mondanál valakit, figyeld meg, miből származik tétlensége. A lustaság, mint erkölcsi fogyatkozás abban áll, hogy valaki a kötelesség és a lelkiismeret szava ellenében sem értékesíti saját erőit, mert irtózik a fáradságtól.

A lusta növendéket úgy kell munkára sarkallnunk, hogy dolgozba fogjuk akkor, midőn kedve szerint szeretne tenni, így aztán megtanulja, mint kell a rendes időben fáradni. Ha bátorság hiányából, rossz eredmény miatt tétlen a növendék, akkor mindeneke-lőtt oda kell törekedni, hogy legalább egyszer tudjon eredményt is felmutatni, mert avval megjön a bátorsága is. Ha ellenben szórákozottságból, az összeszedettség hiányából származik a tétlenség, akkor szorgos felügyelettel, a tanultak többszöri kikérdezésével kell segítenünk. Tehát előbb nézzük, hol rejlik a tétlenség oka s a szerint járjunk el.

¹ A büszkeség és a hiúság közt az a lényeges különbség, hogy a büszkeség inkább szellemi, a hiúság inkább testi előnyöknél alapszik; a büszke megveti embertársát, a hiú pedig csodáltatja magát. A növendékek közt többnyire ilyen módon nyilvánul a büszkeség meg a hiúság. Ezért kell megfigyelnie a nevelőnek, hogy a felfuvalkodottság melyik neméről van szó és aszerint kell aztán eljárnia. Arra is kell ügyelnie, hogy minő szerepet játszanak az osztályban az illető tanulók; mert vannak bizonyos osztálybálványok is, ezeket bántani veszélyes, minthogy az egész osztályt sértheti meg bennük. Ne akarjon büszke embereket tetteik igazságtalan lebecsülésével és folytonos gáncsal megalázni. Dicsérjen, de bölcsen, úgy hogy a büszkének ne legyen oka szerfelett felfuvalkodni. Így megnyerheti őt, anélkül hogy ártott volna neki; s mivel a nyert dicséret még ki nem elégíti, magasabb erkölcsi szempontokra fog törekedni. A mondottakból következik, hogy büszke növendékekkel szemben nehéz helyzete van a nevelőnek, nagy türelemre van szüksége s sokat kell értük imádkoznia és áldoznia, hogy észretérítse őket. Megérdemlik a fáradságot, mert ami őket büszkékké teszi, az többnyire (de nem mindig!) bizonyos tehetség, amellyel kitűnnek a többiek közül. Ha attól fél a nevelő, hogy árthatna nekik, ha ő maga alázza meg őket, akkor annál buzgóbban kérje Istent, hogy ő küldjön megaláztatásokat, mert szükségesek.

18. Az akarnok.

Az akarnok a lusta egyenes ellentéte; szorgalmas, de rendetlen módon, t. i. túlságosan és nem helyes indító okokból. Akár mindig is tanulna, de nem a tárgy iránti érdeklődésből; neki mindegy, hogy mit is tanul, csak haladni tudjon, jó bizonyítványt kapjon s legyen haszna belőle. Ennek elérésére még aljas eszközöket semvet meg, irigykedik mások ellen, akik — mint ő mondja — igazságtalanul megelőzik.

Ugyebár csunya képe az önzésnek és a nyereségváagnak! Ha kérdeed, mint kellene ilyen kapaszkodó növendéket megjavítani, szinte zavarban vagyok. Hát ne törekedjék az ember arra, hogy előre jusson, hogy szép állást foglalhasson el, főleg ha odahaza nem biztat egyéb a szegénységnél? Tehát nem is gátolhatod meg, mint nevelő, ama benyomás keltése nélkül, hogy ártani kívánsz neki. S még is meg kell tenned. Nincs egyéb hátra, a jó szándékot kell benne ébresztened s feltárnod törekvésének csunya voltát; eredménytelenség esetén pedig azt hirdetned, hogy Isten áldásától függ minden.

19. A legény.

A legény oly növény, mely mint a gaz, mindenütt megnő, sőt még oly intézetekben is, melyeknek az a rendeltetésük, hogy egyházi pályára neveljék a gyermekeket, tehát még az úgyn. kissermináriumban is. Kérkedik katolikus érzületével, de nincs benne semmi papivonás, nem is kívánja. Ellenkezőleg csupa világiasság. Eszménye, hogy mint világi katolikus szolgáljon Istennek, de úgy, hogy a világias élvezetekből, amennyiben egyenesen nem vétkesek, lehetőleg ki vegye részét. Evvel tévutra vezeti a többi növendéket, akik most azt gondolják, hogy nem is szükséges a papi pályára lépniök; hiszen a világban is lehet Istennek szolgálni, sőt ott még többet is tehet az ember, mint a pap s emellett még boldog életet is élhet. Rajong az egyetemi diáksapkáért és szalagért — természetesen katolikus egyesületek jelvényeiért — ezek viselői az ő hősei, sokkal nagyobb hősök, mint amazok a sötét papi ruhában.

K. T. Ily emberek gombák a szemináriumban, de csillogószinű, mérgeggombák, a melyeket e talajban nem szabad megtűrni

a nélkül, hogy a többi növendék hivatását veszélyeztetnők. Tegyük próbára lelküket odakünn a világban, vagy oly konviktusokban, amelyek világi pályákra nevelnek. Minthogy ellentétekből élnek, ott — előreláthatólag — hamar fognak lelkesedésükből kiábrándulni.

20. A consvetudinarius.

Végére hagyom a legnehezebbet. Szomorú fejezet! Oly sok ifjú, sőt néha még csak gyermekek korai sirjába tekinteni s segíteni nem tudni! Ama consvetudinariusnak — kit itt bemutatunk — t. i. az a legsajátosabb ismertető jele, hogy elvesztette akarateréjét ama eszközök felhasználására, melyeket javulására ajánlottak. Ilyen consvetudinarius — nem kell megmondanom, hogy miben áll szokásos bűne — mindent megígér, de semmit sem tart meg, vagy pedig, ha még elég őszinte, mindjárt szemedbe mondja: Ezt nem tehetem meg! Idáig, K. T., nem engedheted jutni a dolgot, ez az első intésem! Örködnöd kell szüntelen s mindjárt az első nyomok után indulnod. Ennyit megtehet s kell is megtennie minden prefektusnak. Vajjon aztán te vegyed-e át a fiú tulajdonképeni kezelését, vagy helyedben más valaki, hivatottabb személy-e, arra még most nem felelek. Elég az hozzá, hogy ily betegségben sinlődő növendéknek okosan nyomára kell jutnod és pedig még ideje korán. Az alsóbb osztályosok prefektusának jut tehát e téren a legnehezebb feladat. Mert nem kevesen, kik az intézetben sinlődnek e pestisben, már onnan kívülről hozták; ezért kell mindjárt a kapuban örködnöd s vizsgálnod.¹

Sok prefektus azt gondolja magában, hogy ez igen könnyű s kezdi a maga kicsinyeit — ugyan négyszem közt — vallatni. Ez ellen határozottan tiltakoznom kell. Mert megzavarja a gyermek békéjét, botrányt okoz s önmagát is gonosz megszólásnak teszi ki. Mielőtt egyáltalán kérdést intéznél a gyermekhez — s ennek mindig távolról, a lehető legóvatosabb módon kell történnie — egészen biztos jelekkel kell rendelkezned, amelyek erre feljogosítanak. Me-

¹ Nem tagadjuk, hogy a pubertás korában igen nagy erre a veszély, még olyanokra nézve is, kik eddig érintetlenek maradtak; ámde feltenni azt, hogy csak ezzel a korról kezdődik a veszély, az nagy tévedés és végzetes pedagógiai felfogás volna. A bánásmód egyébként ugyanaz.

lyek lehetnének ezek? a) Feljelentés; ezt azonban ártatlan gyermekektől, legfeljebb, ha nagyon rút az eset, ritkán várhatjuk el, épen azért, mert ártatlanok s ilyesmit még észre sem vesznek. Tehát nézd meg előbb jól azt, aki jelentést tesz, ő már azok közé tartozik — jelentése bizonyítja — akik tudósak! b) Saját megfigyelésed. Ebben is nagyon óvatosnak kell lenned; határozottan igaz, hogy a könyvekben jelzett ismertető jelek nem nyújtanak teljes biztosságot, néha meg épen tévútra is vezetnek, mert a halvány arcszínre más okok is lehetnek. stb.

Saját megfigyelésed alatt tehát azt értem, hogy határozott esetekben ügyelsz a gyermek magaviseletére, bizonyos manipalációira stb., és nemcsak az arcszínére. Ám, K, T, ne akarj ilyen s hasonló esetekből mindjárt biztos következtetéseket levonni! Csak óvatossá s figyelmessé tegyenek ily dolgok. Csak a hasonló eset többszöri ismétlése s mindig ugyanazon feltűnő körülmények közt, ösztönözhet majd arra, hogy közelebb kutass s tán óvatos kérdést is tégy. Ha elfogulatlan s nyugodt marad a gyermek, akkor annak jele, hogy nem érti gyanakvásodat, vagy hogy ártatlannak érzi magát; mindkét esetben némi megnyugtatás.

A kutatás maga még nem használ semmit sem; neked — s ez második feladatod, akadályozólag is kell fellépned. Vedd hát a fáradságot s menj e gyanus növendékek egyikéhez, beszélj vele s ránts ki ábrándozásaiból; szólítsd fel, ha épen ülne, s kérdezd ki röviden leckéjét. Csak ne engedd ábrándozni s nyugodtan ülni. Zavard meg, hadd változtassa helyzetét, hiszen testi állapotokról van szó! Szabadítsd ki vészes gondolataiból s képzelmeméből más jó vagy közömbös gondolatokkal. Fertőzött gyermek kisértéseinek forrása a képzelet és csalképei! Ha ezt megtetted, már is sokat tettél, mert a kisértések s bukások mindenegyes csökkentése már is egy-egy lépés a gyógyulás felé. A megtartóztatással lassan-lassan eltűnik az inger is, megnő az ellentállóerő, s a képzelet más dolgokra terelődik.

Lássuk magát a gyógyítást. Lehetséges-e? Ha idejekorán kezdjük, igen. Azonban három dolog kell hozzá: őszinteség, kiváló orvos és helyes eszköz. Az első a legnehezebben érhető el, a gyanáson kívül alig igazán. Ezért ily betegek legjobb orvosa nem a

prefektus, hanem a gyóntató. Hiszen ő rendelkezik a leghatásosabb orvosságokkal. Mert ha még oly sokra becsüljük és ajánljuk is a természetes eszközöket (tisztaság, fürdés, játék stb.), hitünk természetfölötti eszközeivel egyik sem állja ki a versenyt. Mily hathatós már az a tudat a gyónás után, hogy ismét szabadok vagyunk a bűntől, minő segítséget nyújt a szt. áldozás, különösen a gyakori, melyben megtesztíteni tanulja a gyermek akaratát, hogy másnap ismét méltóan járulhasson az Úr asztalához. Mennyi erő rejlik csak egy kis fohászban, az imában! Milyen hősiesség az Úr Jézus és Szűz Mária iránti szeretetben. Minő vigasz abban a gondolatban, hogy győzedelmesen kiállott kísértés után kedvesebbek vagyunk az Úr Isten előtt! Lásd, K. T., most ismét rajtad a sor, hogy segítkezet nyújts, még ha egészen fiatal kezdő ember is volnál. Avagy nem tudnál őszinte gyónásra, szorgalmas és méltó szentáldozásra, imádságra buzdítani. Nem választhatnád-e meg úgy növendékeid lelkiolvasmányait, hogy igazi szeretetre buzduljanak Jézus és Szűz Mária iránt, fűi istenfélelemre s az erény nagyra becsülésére? S nem segíthetsz-e egyeseken, kik különös bizalommal fordulnak hozzád még más eszközökkel is, miket a részvét s tapasztalatod nyújtanak.

Persze rosszabbul áll a dolog ott, hol nincs bármikor alkalmuk a szentgyónáshoz s szentáldozáshoz menni. Ily esetben a prefektusnak kell rajta lennie, hogy alkalmat szerezzen növendékeinek a szt. gyónásra; tanítsa meg őket a bánat helyes felindítására is. Utóbbi igen fontos, mert mi sem hat vézesebben, mint az a nem-bánomság, melyben bűnt bűnre halmoz az ifjú abban az örült hitben, hogy most már úgyis mindegy, megtörtént már. Mindig újabb s újabb akadályt kell gördítenünk a vész elé s új küzdelemre buzdítanunk: ez amaz eszköz, mely még a legkétségbeesettebb bajban is eredménnyel jár, de az egyetlen is.¹

¹ Miért nincs itt szó orvosi kezeléstről? Először is, mert feltételezzük, hogy lelkiismeretes nevelőt nem is kell külön figyelmeztetni arra, hogy főképen testi dologban az orvos művészetével is kell élnie. De aztán más és ügylést is fontos okokból. Sok pedagógus ugyanis a kelleténél jobban hódol annak a felfogásnak, hogy e tekintetben teljesen tartózkodjék a rendelkezésére álló javítószerektől és mindent csak az orvosra bizzon. Ám gondoljuk meg, elsősorban mégsem az orvos, hanem a nevelő feladata, hogy a szokásos bűnös akaratát erősítse. Végelemzés-

Minthogy kath. intézeteknek szólok, befejezem ezen utolsó tanácsommal: Ne tolakodjál nagyon növendékeid lelkébe, ne sejts mindenütt bűnt s gonoszságot, de nyisd ki szemedet! Bánj mindegyikkel úgy, hogy szívesen ajándékozzon meg bizalmával, ám ne bizzál te sem sokat magadban, hanem fordulj nehéz esetekben előljáróidhoz, közöld megfigyeléseidet a növendékek gyóntatóival is, hiszen ők segíthetnek legjobban. Ha többet nem tehetsz, elégedjél mag avval is, hogy legalább a napszámos szerepét tölthetted be oly dologban, mely gyermekeid üdvét oly közel érinti.

21. Az ifjú urak.

Az ifjúság általános óhaja, minél előbb uraskodni; csak figyeljük meg, mint szokták a másodéves növendékek az ujoncokat fogadni, azonban kifejlődni csak úgy igazán a serdülő években szokott e vágy, amikor szinte forrong a függetlenségért, hogy aztán később, ha nem is fogy, legalább nyugodtabb irányt vegyen. Az öntudatos ifjúúr a VII. és VIII. osztályban ül.

Nem szabad e jelenségen csodálkozni, hiszen természetes fejlődés s amit a nevelőnek különösen meg kell fontolnia, helyes nevelés eredménye. Bizonyos sajnálkozással csak azt kell megállapítani, hogy a fejlődő ifjú világpolgár úrhatnámságát elsősorban avval mutatja meg, hogy minden erővel a férfivilág élvezeteire vágyódik. Az előbb titkon füstölt szivart most már előjogának tekinti, a művészi fogással megragadott kancsót férfias erejének bizonyosságakép. Emiatt persze sok nevelő tanácstalanul tördeli kezét. Mennyit

képen épen ezen fordul meg az egész nehézség. Az orvosságok nem igen használnak az oly embernek, aki már mélyen süllyedt vészes szokásába; hiányzik az akaraterete arra, hogy helyesen és kitartóan használja e szereket. És ha meg is szabadíthatnók a testi ingertől, azért csak tovább szomjazná a bűnt, mert az élvezett örömeire való visszaemlékezés és a kéjes képekkel telt fantázia újabb kielégítésre ösztönzik; innen van, hogy még a gyógyításra előírt fürdők és mosások is — az akarat előzetes megerősítése nélkül — csak újabb kísértésekre adnak alkalmat. Becsüljük hát az orvos művészetét, mert hasznos; ám tegyük meg, mint nevelők, a mi kötelességünket is, erősítsük meg az ifjú bűnös akaratát a rendelkezésünkre álló eszközökkel úgy, hogy igénybe vehesse — amennyiben igazán szükséges volna — az orvos művészetét is.

fáradt növendékeinek erkölcsi önállóságáért s ime most minő érzékiség, minő elfajulás.

De csak vigasztalódjál, K. T., amit látsz, az csak átmenet, düh, amely majd csillapul, ha értesz ahhoz, hogy türelmes légy s ha tudsz bizonyos óhajokat teljesíteni, sőt még előzékenyen is s azt, ami sok, a helyes mértékre szorítod. Ha értesz ehhez, akkor új fogásod van, hogy növendékeid akarátát megragadjad s a magad akarata szerint hajlítsad.¹

Tényleg igen sok nevelő hibázik avval, hogy mindent csak megtagad s még a legártatlanabb élvezetért is soká kéreti magát a nagyobbaktól is. Így hevül az ifjú vágy a forráspontig, így jelenik meg a nevelő mint zsarnok növendékei szemében, akinek parancsait esellel kell kijátszani, avagy erőszakkal hatástalanná tenni.

Engedjük meg hát, K. T., azt, amit az általános rend veszélyeztetése nélkül megengedhetünk s e veszély épen nem nagy, hiszen az ifjabb növendékek szinte örülnek annak az időnek, mikor majd ők is remélhetnek ilyen kedvezményeket; sőt még többet is mondok, előzzük meg ezáltal a közóhajt, akkor aztán nemcsak azt tartjuk kezünkben, amit adni akarunk, hanem birni fogjuk a növendékek szeretetét is. De járjunk el bölesen; azaz mérsékelten engedjük meg azt, ami hasznos és nem káros, a jó magaviselet megjutalmazásakép s még sem úgy, mintha e jó magaviseletet az érzékiségnek nyújtott engedéllyel akarnók megvenni. Csak lássák be az ifjú urak önmagukon, hogy igazán csak akkor urak, ha maguk felett tudnak uralkodni. Figyelmeztessük őket erre mindig, nyíltan is meg négy szem közt s adjunk erre már most is alkalmat. Ide tartozik mindaz, amit e könyv második részében az egyéni bánásmódról mondtunk. De még hozzá teszem: Bánjék a prefektus az idősbekkel főleg a kisebb növendékek szeme előtt máris bizonyos figyelemmel s nem csak ezt; hanem tegye őket mindjobban saját kormányzói hatalmának részeseivé, amennyiben hivatalokat ad nekik bizalma jeléül s pedig oly fokban, amelyben

¹ Emlékeztetünk itt mind arra, amit a 2. r. V. VI. f. alatt elmondtunk; mennyire fontos, hogy figyelembe vegyük a gyermek hangulatát és hogy az érzékiség feletti uralmát szabályszerű kielégítéssel kell biztosítani.

általában vagy egyenként méltókká váltak e bizalomra. Így fog felettük s velük valamennyin uralkodni, a növendékek pedig mint valóban érettek fogják az intézetet elhagyni.¹

Az előbbieken, K. T., egész sorát mutattam be a prefektusi kereszteknek, sokat, de nem valamennyit. Nem is volt szándékom valamennyivel megismertetni, csupán az eljárási módba akartalak bevezetni. Indulj ki mindig egyes konkrét megfigyelésekből s kutasd aztán e jelenségek okait; csak így nyerheted meg biztosan és minden nagyobb fáradság nélkül növendékeid jellemképét. Ha t. i. egyik vonást a másik mellé sorakoztatsz, nem sokára olyanra is találsz, amelyből a többi kiindul. Ez ad az egész képnek sajátos kifejezést. Itt ragadd meg a gyermeket, innét próbáld nevelését irányítani; ha hibás vonás, hogy megjavítsad, ha jó, hogy fel-emeljed. Mert a prefektusi keresztek mellett ott nőnek — hála Istennek — a prefektusi örömök is, akkor t. i. mikor észrevevesszük, hogy fáradozásunk már gyümölcsöket kezd teremni, úgy hogy már a legkisebb növendékek is kezdik napról-napra hősi kitartással kötelmeiket teljesíteni. Ez hatott meg engem este szinte a könnyekig, mikor a hálóterem sorait áthaladtam. Csak aludjatok — szól-tam magamban — ti jó gyermekek, a jó angyal álljon őrt ágyatok mellett, míg reggel új munkára szólít a csengetyű.

V. Kritikus idők és napok.²

Kritikus idők és napok a prefektusra is járnak, oly idők és oly napok, melyek különös veszélyt rejtegetnek és különösen ke-

¹ Mennyiben ajánlatos idősb növendékeket az ifjabbak feletti felügyeletbe vonni, oly kérdés, melyet csak esetről-esetre lehet megoldani. Nem szabad elfelejtünk, hogy a felügyelet csakis a nevelés eszköze és így is kell azt kezel-nünk, ez pedig oly munka, melyet — legalább általánosságban — még idősb növendékekre sem lehet bízni.

² Nem tarthatunk itt szemlét az összes kritikus idők és napok felett; oktalan és ügyetlen ember előtt bármely nap és bármely óra is lehet kritikus. Némelyek úgy tapasztalják, hogy a növendékek az év bizonyos szakaiban, pl. tavasszal különösen izgatottak és kihágásokra hajlandók, mások meg hosszabb szünidők, vihar és első hó előtt vesznek észre bizonyos feszültséget. Ügyes pre-fektusnak azonban nem kell ebben nagy veszélyt látnia; épen ezért nem is szólunk róluk. A pubertás korát pedig, amely némely növendékre — de nem mindegyikre nézve — valóban kritikus, a sexuális kérdésnél tárgyaljuk.

mény próbára teszik erejét és tudását. Igen sok kezdőembernél már az első napok is ilyenek. Azonban még később is úgy járhat a prefektus, mint a régi mozdonyvezető, aki, miután bizalmas és hanyag lett, hamis vágányra tereli vonatát. Ekkor azt mondják róla társai, hogy felfordult. Durva szó, amely gúnyosan hangzik s végeredményképen keserű bánatot jelent neki és kárt a reábizott gyermekek számára. Mert ilyen katasztrófa nem szokott hirtelenben, egyszerre megtörténni. Megelőzte már többnyire az engedetlenség, a rend s a fegyelem meglazulása minden vészes következményeivel együtt. Aki komolyan veszi hivatalát, hallgasson az intőszóra.

A kritikus idők közé elsőhelyre állítom a növendékek belépésének idejét.

K. T. Hidd el, igen sok függ attól, minő benyomást nyernek rólad a növendékek és hozzátartozóik, midőn először látnak új előjárójukként. Már hetekkel azelőtt buzgón kérdezősködtek ismerőseiknél az intézetben s künn, hogy ki lesz a prefektusuk, elmegy-e a régi, vagy nem. Igaz, úgy látszik, mintha közömbös volnál szemükben, mikor holmijukkal elsurranak melletted. De csalódot, mert jól megfigyelnek ám, hogy megtudják, mit kelljen tőled várniok. „Barátságos ember“, mondja az egyik; „nekem nem tetszik“, mondja a másik, „jobban szeretném a régit!“ Van tehát véleménykülömbőség s jövődi növendékeid véleményeltérésének oka te vagy! Azonban — hivatalod kívánja, hogy egyezően ítéljenek rólad s ez ítéletnek mindjobban oda kell irányulnia: Ilyen jó prefektusunk még nem is volt, jobbat nem is kaphattunk volna! Ámde odáig — jól jegyezd meg — még hosszú út van hátra. Némely prefektusok azt hiszik, hogy egyszerre, sebtiben nyerhetik meg növendékeik szívét. Nem úgy; a növendék sem bizik vaktában. Igen, ha az intézet csak szállóda, magad meg pincére volnál, akkor könnyen segíthetnél. De ez intézet szeminárium, konviktus, te pedig előjáró vagy, neked kell a felügyeletről, a fegyelemről, a nevelésről gondoskodnod. És ez változtat a dolgon. Haladj hát lépésről lépésre, ügyelj szigorúan az általános rendre, légy mindenkiel szemben szives és szolgálatkész, a többiben pedig légy nyakig begombolt. Gondold meg, hogy most még nincs időd arra, hogy egyesekkel, kik tán készakarva tolakodnak feléd, foglalkozzál s velők bizalmasan tár-

gyalj. Még a legfurfangosabbaknak sem szabad sokáig megtudniok, hogy mint is vannak veled, akkor tartózkodólag fognak viselkedni s időt nyersz arra, hogy lassan-lassan beleéljed magad. Csak egyről kell mihamar meggyőződniek, arról, hogy a rend és engedelmesség dolgában nem lehet veled tréfálni. „Barátságos, de szigorú ember a prefektusunk“, így szóljon rólad a közvélemény, akkor jól kezdted meg működésedet.

Kritikus hétköznapi. A séta.

A generalis prefektust felismerhetni az ebédlőben,¹ a szakasz felügyelőt a növendékek sétáján. A sétán természetesen szabaddabbnak érzik magukat a növendékek s pajkos csínyekre hajlandók. A prefektusnak azonban rendet kell tartania s emellett mégis bizonyos szabadságot is nyújtania. Ez főleg a magasabb osztálybeliek szakaszáról áll. Sétáikon kell üldölniök, azonban az üldülés bizonyos fesztelenséget kíván. A rend és szabadság közt e szép középutat megtalálni oly művészet, mely sok igényt támaszt a prefektus akarataival és ítélletével szemben. Vajjon feszteleneül, avagy határozott sorokban, kettesben, hármásban menjenek-e a növendékek? Ez már oly kérdés, amely megfontolást kíván. Gyorsan nyer megoldást, ha meggondoljuk, hogy oly utcákon vagy utakon, melyeken élénk a forgalom, a zárt sorokban való járás — még pedig nem az utca közepén, hanem szélén — feltétlenül szükséges. Félreeső utakon azonban már fesztelenebbül is járhatnak. Ily helyeken pihenőt is tarthatnak, hogy ifjú kíséreit maga köré gyűjtse a prefektus s valamely különösen szép pontról szemlélhessék a vidéket, avagy dalolni kezdenek. Emellett persze arra is kell ügyelnie, hogy mindnyájan együtt maradjanak s aztán mintegy parancsszóra megint sorba álljanak.

Már ebből is láthatod, K. T., hogy a prefektusnak még épen-séggel nem „séta“ a séta. Azonban mindinkább azt kell elérned, hogy néked is üldülésre szolgáljanak-e séták; mert csak az bizonyítja, vajjon egészen kezedben tartod-e őket, ha szívesen vagy velük s ők is szívesen vannak a te környezetekben. Sokat ér majd az is, ha mindig új utakra viheted őket. Iparkodnod kell hát bejárni a

¹ Feltételezzük, hogy a generalis prefektus tartozik az étkezésnél felügyelni, mint a jézustársaságiak intézeteiben.

vidéket s kiismerni, hogy zavarba ne juss és gonosz megjegyzésekre alkalmat ne adj. Tán túlzottnak látszik előttd-e követelmény; hiszen séta séta és mindegy az, hogy merre megy az ember. Igen, ha csak mozgásról és a házon kívül keresendő friss levegőről volna szó; ámde a sétának egyéb feladatai is vannak; hatnia kell a kedélyre, új képekkel s benyomásokkal kell a gyermek képzeletét gazdagítani s néhány órára kiszakítani őket a mindennapi élet egyhanguságából, hogy fellélegzeni tudjanak Isten szabad természetében. Emiatt szükséges, hogy ne mindig egy utat tapossanak a sétákon.

Van azonban a dolognak még más, valóban kritikus oldala. Ha mindig ugyanazon ösvényeken sétálsz vagy végre egészen növendékeidre bízod a séták megválogatását, nem szabad csodálkoznod, ha lassan-lassan tolvajokat szül az alkalom, azaz, ha némely nagyobb növendékek kedvező helyeken ellépnek. Tudják ők, hogy hol találják ismét a szakaszt, hiszen minden olyan megszokott szabályszerűséggel megy, hogy leleplezéstől tartaniok sem kell.

Később humorral beszélgetnek majd e különködésről s csinyekről, melyek a prefektusnak mindmegannyi csatavesztését jelzik, mert kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy nem tud fegyelmet tartani. S az idősb növendékek egymás közt vagy más prefektusok előtt ilyennek is minősítik. Légy hát óvatos, hogy ily ártatlan séta botránnyá ne váljék s nyakadat ne szegje, mint már oly sok elődödnék.

Három kritikus nap: A szent lelkigyakorlatok napjai.

Nem is a te, hanem növendékeid kritikus napjai ezek. Sok dől el alattuk, némelyikre nézve az élet és halál krízisei. Érzik ezt maguk a növendékek is, innen már jóval a szentgyakorlatok előtt e kérdés: Ki vezeti az idén lelkigyakorlatainkat? S nincs-e úgy, mintha néha a gonosz szellem játszanék közre, hogy közvetlenül a lelkigyakorlatok előtt épen azon növendékek betegsznek meg vagy távoznak az intézetből gyászseset s más ok folytán, akiknek e lelki magábaszállás igen jó volna. Valóban nem is egyebek a szent lelkigyakorlatok, mint komoly megfontolás napjai, mint vagyunk az Úristennel, hogy aztán e megfontolásból következményeket vonjunk le egész életünkre.

Hogy állok most az Úristennel? Megfeleltem e eddig szent

akarátának, mit kell a jövőben tennem? Minő pályát kell választanom?¹ Fontos kérdések ezek s mindezek felélednek a lelkigyakorlatok alatt az ifjú szivekben. Hogy helyes megoldást nyerjenek, az természetesen a lelkigyakorlatok vezetőjének dolga, de mint prefektus, K. T., a tied is. Mert ha azt hiszed, hogy most, mikor minden békét lehel a házban, te is nyugalomra dőlhetsz, akkor tévedsz. Nem, ha valaha, akkor most kell őrt állnod, hogy minden zavart elháríts, a kisebbeknek nehézségeikben segíts, intelmeket adj a jövőre s kiegészítsd a lelkiolvasmány helyes megválogatásával az előadásokat, meg figyelmeztess a lelkigyakorlatok vezetőjét egyes különös károkra² stb.

Ha valamikor, akkor főleg e napokban kell buzgón imádkoznod növendékeidért s egyesekért még fokozottabban, hogy kegyelmet és világosságot adjon az ég. Óh, mily kemény küzdelme van a kegyelemnek oly sok növendék szívében, már a legkisebbekében

¹ A pályaválasztás és ennek alapelveire vonatkozólag — az egyházi rendet illetőleg — a bibornok államtitkárnak az aires-i püspökhöz 1912. július 1. kelt leiratára utalunk. Alkalmul szolgált azon ellentét, melyet Franciaországban Lahitton József airesi kanonok „La vocation sacerdotale” c. műve keltett. A leirat a szentatya helyeslésével a könyvben védelmezett nézet mellett foglalt állást; szövege így szól: *Opus praestantis viri Josephi canonici Lahitton, cui titulus „La vocation sacerdotale” nullo modo reprobandum esse; imo, qua parte adstruit: 1. Neminem habere unquam ius ullum ad ordinationem antecederet ad liberam electionem Episcopi. 2. Condicionem, quae ex parte Ordinandi debet attendi, quaeque Vocatio sacerdotalis apellatur, nequaquam consistere saltem necessario et de lege ordinaria in interna quadam aspiratione subiecti sed invitationis Spiritus Sancti ad sacerdotium ineundum. 3. Sed e contra nihil plus in Ordinando, ut rite vocetur ab Episcopo, requiri quam rectam intentionem simul cum idoneitate in iis gratiae et naturae dotibus reposita et per eam vitae probitatem ac doctrinae sufficientiam comprobata, quae spem fundatam faciant fore, ut sacerdotii munera recte obire eiusdemque obligationes sancte servare queat: esse egregie landandum.*

² A kisebb növendékeknel ajánlatos volna az egyes előadásokat gyermeki viszonyaikra vonatkoztatva, ismételni. Jónak bizonyult az előadások leiratása is, mert figyelemre s gondolkodásra szorítja a kicsinyeket. Az előadások közti időt evvel kitűnően töltik ki, de kényszert alkalmazni nem szabad. Ha mint prefektus jól akarsz növendékeidet e szent időben foglalkoztatni, ha tudni akarsz, hogy gondolkodznak, mint fogják fel a lelkigyakorlatokat s minő benyomásokat keltenek bennük, im ez a legjobb mód reá.

is! Tantillus puer, tantus peccator! Ne ámítsuk magunkat s ne beszéljünk mindig csak ártatlan gyermekekről! Igen vannak ilyenek, de vannak olyanok is, akik már régen nem azok, kiknek szivét mardossa a bűntudat, a szentségtörés. Ne tedd hát tétlenül ölbe kezedet. Segíts s ne hagyd buzdítás és vezetés nélkül a szegény kicsinyeket akkor, midőn közeledik feléjük a kegyelem. Majd halál-sak lesznek érte magaviseletükben is, mert a jó lelkigyakorlatok még a legvadabbakat is szelid báránnyá varázsolják.

Három kritikus idő az év folyamán s mindenféle kellemetlen vendég.

1. Betegség.

A betegek a megpróbáltatások napjai s pedig nemcsak a növendékek, hanem a prefektusokra nézve is: a szokott napi-rendben zavar áll be, meglazul a fegyelem, orvosok és hatóságok szigorú utasításokat adnak s sürgetik foganatosításukat; őrt kell állni szüntelen, óvni az egészségeseket s elkülöníteni a betegeket stb. És adja Isten, hogy szakaszodból egyse essék a betegség áldozatául, mert csak nagyon könnyen az intézetre hárítják a szülők az ilyen szerencsétlenségek okát. S kin szárad a szemre-hányás? A prefektuson. Hogy viselkedjél tehát beteg avagy beteges növendékekkel szemben?

a) Általánosságban arra kell szoktatnod őket, hogy csekélyse-geket ne igen vegyenek tekintetbe s ne akarják mindenért igénybe venni a betegápolót. Kis fejfájást, fogfájást s még többet is kell elviselni tudni. Itt tehát buzdítani s keresztény türelemre meg-hősiségre kell oktatni.

b) Nézd meg jól azokat a növendékeket, akik betegeknek jelentkeznek, hogy egyeseknek igazságtalan szigorral kárt ne okozz, másokat meg engedékenységgel el ne kényeztess.¹ Anélkül, hogy

¹ Még különös figyelmedbe ajánlom azt is, hogy ügyelned kell arra, kik jelentkeznek egy időben betegeknek, vagy kik vannak egyszerre a betegszobában. A kölesünös csábítás itt sincs kizárva, főleg, ha mint lábbadozó betegek pl. fertőző betegségek, skarlát, vörheny stb. után sokáig foglalkozás nélkül fekszenek. Komolyan kell sürgetned a szentségekhez való szabályos járulást. Gyakori (de rövid!) látogatásaid majd meggyőznek arról is, vajjon kell-e elkülönítést eszközöl-nöd. Gondoskodnod kell képeskönyvekről s egyéb alkalmas szórakoztatásról. Kitűnő szolgálatot tesznek ilyenkor a képeslevelezőlap gyűjtemények, vagy egyéb-

mindenben az orvos szerepét kívánnád vinni, mégis kellene annyi ismerettel rendelkezned, hogy komoly bajokat ártalmatlan dolgoktól megkülönböztess s szerencsétlenségek alkalmával az első segélyt nyujtsad.¹

c) Iparkodnod kell növendékeid testi egészségét és erőteljes-ségét is alkalmas módon óvni s előmozdítani. Tisztaságra, friss levegőre, sok szabad mozgásra, vízhatlan cipőkre, meleg téli ruhára, játékra és sétára: minderre ügyelned kell. De ne gondold, hogy parforsz turákkal jót szerzesz; mert ezek még a legerősbnek is árthatnak, a gyengéket pedig tönkreteszik. És ilyen gyengék — ne felejtse el — mindig vannak szakaszodban. Ezekre kell tekintettel lenned a séták megállapításában és nem néhány szilajkodónak óhajára vagy pláne saját szeszélyedre! A lelkiegészség

ként nem ismert folyóiratokból s könyvekből kivágott képek gyűjteménye. Az olvasás maga fárasztana, de a képek szemlélete szórakoztat, oktat s eltereli a rossz gondolatokat. A tétlenség bizony a betegszobában is a bűnnel kezdete.

¹ Különösen a fertőző betegségek előjeleit kellene ismerned. Vannak ugyan intézeti orvosok is, ám sok növendék részint félelemből, részint más okból nem mer betegnek jelentkezni és néha napokon át félig betegen vánszorog és így másokat is megfertőztet. Ügyelned kell erre, hogy még idejekorán az orvoshoz utasítsad őket. Az elkülönítés természetesen a legelső teendő. Különben pedig minden fertőzés kikerülése végett általános szabály legyen az, hogy a gyermekek egymást ne érintsék (alter alterum ne tangat!) kerüljék az ülelgetést, a karonfogva járást és ne használjanak idegen tárgyakat. Ami védi az erkölcsiséget, fenntartja az egészséget is. Vajjon jó-e az orvosi tudomány egyéb ágaiban is ismereteket szerzned, pl. az ideggyógyászatban? Nem, ha rendszeres gyógykezelésbe akarnál fogni, mert ilyesmi már az orvosra tartozik; ha azonban csak, azért tanulmányoznád az orvostant, hogy felismerhessed a gyermekbetegségeket, akkor igen. Ehhez azonban elegendő a közönséges lekipásztorkodási egészségtan, milyennel a legtöbb lelkész amúgy is rendelkezik. Bajos a laikusnak ily dolgokban biztos ítéletet mondania; sapienter dubitare! Általános elved, amely bizonyos lelkiállapotok megítélésére is vezethetne, ez legyen: Ha a közönséges s általánosan használt eszközök még elegendők valamely baj leküzdésére, akkor betegségről vagy terheltségről alig lehet szó; de ha már ezek ki nem elégítők, akkor persze oly okok is szerepelnek, amelyek már további megfontolást igényelnek.

Kiválóan fontosak a növendékek egészségének épentartására a következők: Mindig száraz és meleg láb (téli séták után azonnal cipő váltás! Meleg házi cipő); tiszta és egyenletes hőmérséklet (szellőztet s nem túlfűtött termek); egészséges jó gyomor (időnkivüli étkezések, ennivalók, főleg húsfélék vagy gyomorrontó nyalánkságok behozatalának eltöltása!)

után nincs az embernek drágább kincse a testiegszénél. Vajjon elegendőképen megfontoljuk-e ezt? Minő kin az, midőn hosszú életem át kell valakinek beteges testtel nyavalyognia! De minő felelősség terhel, ha e tekintetben valódi mulasztással kellene magad vádolnod!

2. Csábítás.

„Fiamat ártatlanul hoztam az intézetbe, itt azonban elrontották!” így panaszkodott egy ízben egy anya egy intézeti előjárónak.

Nem volt ugyan igaza, mert jó fiacskája nem volt az elesábított, hanem a csábító, akit eltávolítani kellett. Nem tagadjuk azonban, hogy jól vezetett intézetekben is történhetnek oly dolgok, melyek a csábítás nevét megérdemlik. Hiszen a családokban sincs kizárva a csábítás, pedig ott kevesebb számú gyermekekre örködik az apai és anyai szem, hát még intézetekben, ahol száz meg száz növendék van. Emiatt senki sem fog követ dobni az intézeti nevelésre, aki méltányosan és igazságosan gondolkozik; de erős gáncsot érdemelne az oly prefektus, aki ezt a veszélyt eltitkolni akarná.

A legszorosabb értelemben veszem itt a csábítást, t. i. a hatodik parancsolat elleni bűnre vezetésnek. Hogy növendéktársak más tekintetben is gyakorolhatnak gonosz befolyást, főleg a felsőbb osztályokban pajkos viselkedéssel, hitellenes beszédekkel, azt nem is kell külön megemlítenem. Azonban rendszerint nem ily értelemben veszik e szót.

Tapasztalataim szerint a bűnre csábítás veszélye főleg a középső osztályokat fenyegeti. Rendszerint a második osztályban kezdődik s aztán folytatódik a harmadik és negyedik osztályban. Az első osztályban, még ha romlottak is vannak köztük, nem igen kell e veszélytől tartani — hisz még nem igen ismerik egymást és az előjáróktól való félelem is óvatosságra int, a magasabb osztályokból azonban, ha kellő fegyelem uralkodik az intézetben — már is kiváltak vagy megjavultak a veszedelmes személyek.

Hogy kell már most eljárnod, hogy távol tartsad növendékeidről a csábítás veszedelmét? Kettős utasítást adok; s ez elegendő is lesz: a) vigyáznod kell bizonyos növendékekre, b) óvatosnak kell lenned bizonyos alkalmakkor.

Különös felügyeletedbe ajánlom azon növendékeket, akik min-

dig ugyanazon társakkal érintkeznek, ugyanazon időben mennek az árnyékszékre, akik kölcsönösen cirogatják egymást vagy bírkoznák; aztán olyanokat, kik már notóriusan megvannak mételyezve, vagy oly viszonyokból jönnek, amelyek ilyen félelmet indokolnak (egészen szegény emberek, gyári munkások, katonák, vendéglősök, elvált szülők, vagy olyanok gyermekei, kik cselédekre voltak bízva stb.); továbbá mindazokat, akik étkezésnél, sétákon stb. sokáig egyedül maradnak. Ami az utóbbiakat illeti, eleinte rendszerint nem vádolhatók gonosz szándékkal; de mivel annyit beszélgetnek egymással s mindegyik érdekes dolgot akar mondani, majd erről, majd amarról beszélgetnek s főleg mindarról, ami odahaza történt, amit ott láttak és hallottak. Egyik gonosztárs, aki véletlenül meglesi e beszélgetőket, közéjük keverődik s most oly dolgok kerülnek szóba, melyek feszültségbe hozzák s felizgatják az egész gyermeki kedélyt: a csábítás megindult.

Jaj neked s a gyermekeknek, ha most nem vagy figyelmes vagy nem figyelmeztetnek. Itt is, ott is kis csoportokban állnak és összedugulossák fejüket; mindig többen s többen jutnak a „tudók” körébe; egyeseket, kiktől félni lehet, hogy jelentést tehetnének, különösen bekevernek a beszélgetésbe, hogy ők is „mondtak” valamit. stb. Ha véletlenül közelükbe jössz, elnémul a beszéd, tekinteteket váltanak; s ha tudsz a gyermekek arcvonásaiból olvasni, akkor zavart arcokkal és lesütött szemekkel találkozol. Miért nem figyelsz erre s miért nem kérdezősködsz? Fogadok, hogy X, aki különben lelkiismeretes fiú, nem tudna teljesen hallgatni s ha csak egy fonál is volna kezében, nem volna nehéz, mindent megtudni. Dehogy te semmit sem látsz s mindig csak egyesekkel törödsz, és szinte testörökkel vagy körülvéve, összes növendékeidet ártatlan angyaloknak tartod s azt képzeled, hogy a te szakaszodban ilyesmi nem fordul s nem is fordulhat elő, ez igen a te bűnöd! De az is bűnöd, hogy a sétatársakat nem változtatod, hogy oly kevésbé törödsz azokkal, akik mindig egymással mennek; hogy oly kevésbé élesbíted növendékeid lelkiismeretét, hogy jelentést tegyenek oly dolgokról, melyeket bűnösöknek vélnek.

De nem akarlak tovább is vádolni; okulj ezen az egy eseten! Bizonyos növendékeknél is inkább óvlak bizonyos alkalmaktól,

amikor különösen tevékeny és hatalmas a gonosz szellem. Ily alkalmak: találkák a ház félreeső helyein és zugjaiban (az árnyékszékeken is!) Oly növendékek, kik itt egyedül találhatók, mindig gyanusak, főleg ha különböző osztályúak; ily alkalmak a színházi előadások, a mikor közeli érintkezésbe lépnek a nagyobbak a kisebbekkel -- a játék és öltözet ingerlik az érzéseket s felkeltik a gonosz vágyat-; végül ily alkalmak a kirándulások, a melyeken az alkohol (tán tulságosan élvezve) érezteti hatását. — Csak tanuld megismerni az alkalmakat és élesítsd szemedet.

Ha még valamit kellene tapasztalataimból közölni, az a következő volna: Figyelj arra is, amit növendékeid, főleg ha már nagyobbak, olvasnak — semmi olyasmi ne legyen kezükben, amit nem ismernél. Ezért vizsgálj meg mindazt, amit a szünidők után szabadolvasmányul magukkal hoztak, s ha nem ismered pontosan a könyvtartalmát, ne add vissza olvasatlanul. Ne add ilyenkor a nagylelkűt, vagy a mindentudót! Mert végül is mindegy, hogy ki a csábító, vajjon társ, könyv avagy fénykép, levelezőlap stb. Ne engedd meg, hogy a növendékek egymás közt könyveket kölcsönözzenek; mert a mi az egyiknek ártalmatlan, nagy kárt okozhat másoknak.

Kérdés még: Mit kell tenni a csábítókkal — akár szóval, akár tettel is azok? — Amennyiben a te szavazatodtól is függ, K. T., azt ajánlom, hogy szavazz mindenkor eltávolíttatásukra. Tünni lehet gyöngé növendékeket, akik egyedül hordják bajukat, anélkül hogy másoknak is ártanának; de a kinek szíve annyira tele van pizsokkal, hogy a nyelvén is kiszalad, vagy aki másokat is akar nyomorába vonni, annak nincs többé helye az intézetben. S ha még is megtartják az előjárók, akkor merészségükért felelősek is, mert ily csábítók ritkán javulnak meg tartósan, a baj — ha felügyeletet nem sejtene — újra kitör.

3. Lázadás.

Ez is előfordulhat az intézetben s pedig kétféle lázadás lehetséges, nyílt, többnyire hirtelen — a növendékek egyszerűen megtagadják ez engedelmisséget — vagy lappangó, amennyiben állandóan elégületlen hangulatban vannak.

Oka lehet a prefektus pedagógiaellenes viselkedése: pedans,

aki nem tudja növendékeinek szeretetét s nagyrabecsülését megnyerni; vagy pedig jószívű, de gyöngé ember, kinek végül egészen megtagadják az engedelmisséget. De oka lehet valamely gonosz növendék is, a ki nem szereti a prefektust, tán mert egyszer megbűntette s aki társai közt folyton ellenszenvet szít s mindent, amit csak tesz, hamisan magyaráz stb. Csupán ezen utóbbi intézeti lázadás fajtáról akarok szólni; mert még különben derekas prefektusnak is lehet vele baja.

Három dolog fontos itt:

- a) hogy figyelj a kitörő elégedetlenség első jeleire;
- b) hogy tisztába jöjj, honnét származnak; s
- c) hogy ügyes módon tudj fékezni s korlátozni.

Az első jelek többnyire csak panaszok, melyeket más honnan hall az ember s gyakran szinte csak véletlenül tud meg — mert a prefektus előtt többnyire eltitkolják az elégedetlenséget. Pedig ily panaszokat, akár jogosultak, akár nem, soha sem szabad szólni; mert elsőbbségben is egyesek hangulatát bizonyítják s ha nem teszünk óvintézkedéseket, nemsokára valamennyiét. Tán észreveszed, mint kezdik egyes növendékek, még a jobbak is társaságodat kerülni; ha pedig beszélsz velük, bizonyos hideg tartózkodást, sőt elkeseredést is tanúsítanak. Továbbá: a szabadidőben csak egyesek játszanak, míg a többiek csoportokba verődnek. Ha közeledel, vonakodva s bosszúsan távoznak. Ha pedig a tanteremben intened kell őket, általános nyugtalanságot tapasztalsz, sőt úgy tűnik fel előtted, mintha megjegyzéseket és mozgást hallanál és ha megszűntél beszélni, akkor egyik vagy másik felindulásában visszalöki a széket; könyvét, füzetét az asztalra dobja s lármával hagyja el a termet. Most már nem lehetsz kétségben az iránt, hogy miképen vagy velük; most már végső ideje, hogy tisztába jöjj avval, ami történik.

Legelsőbbben is jó lesz, hogy feltűnés nélkül s okos módon kérdezz ki olyant, aki kevésbé látszik részesnek; a többi aztán magától jó. Azonban nagyon kell óvakodnod attól, hogy a főinquisitor szerepét játsszad; mert akkor csak elnémitanád valamennyit és tetéznéd az izgatottságot. Rendszerint csak valami félreértés forog fenn; rosszul magyarázták, hogy megtagadtál valamit stb. De

lehet, hogy mélyebben fekszik a kár; úgy veszed észre, hogy tervszerűen szítják bizonyos részeiről az elégtelenséget, hogy rossz-akarattal magyaráznak mindent, amit mondasz vagy cselekszel. Most hát okosan kell hozzálátnod, hogy kezvedbe kapjad a hangulat-keltőt; mert csak ha ezt fogod meg, teremthetsz rendet, különben ügyetlen fogorvoshoz hasonlitanál, aki egészséges fogat húz ki s a beteg fogat benn hagyja s így csak szaporítja a bajt. Hogy ki kelti e nyugtalanságot, majd kideríti a vizsgálat; de az ő kihallgattatását a végére tartod; mások vallomásai miatti félelme meg puhítja addig. Eközben azonban tartózkodjál attól, hogy valami jelentős dolgot tégy, vagy oly megjegyzést kockáztass [szakaszodban, amely újlag izgatólag hathatna. Tégy nyugodtan mindent, úgy mint eddig.

De, hogy kell már most lehüteni az izgatottságot? Legelőször is már a vizsgálatnál sem szabad elmulasztanod a félreértéseket eltüntetni s egyesek izgatottságát csillapítani. Amaz egyes növendékek, kikkel szemben így jártál el, bizonyára értesíteni fogják a többieket s így részben már javulni fog a hangulat ily módon is.

Ha végre lassan-lassan ismét a helyzet ura lettél, akkor fogd meg, de erősen magát az intrikust! Ha jóakarátúnak látszik, akkor a megérdemelt büntetés egy részét (de ne sokat) elengedhetnéd, — így megnyerheted — ha nem, különítsd el társaitól, míg el nem távolíthatod. S most már itt az ideje, hogy nyíltan beszélj, taníts és békéltess. De röviden! s aztán legyen eltemetve a dolog! Rádnézve azonban, ha magadat is bűnnel vagy oktalansággal kell vádolnod — legyen ez az eset: Memento!

Az utolsó kritikus nap; a tanév befejezésének napja.

Intézetben a közeledő szünidők már hosszan előrevetik árnyékukat. A hangulat barátságosabb lesz, de a szokott rend betartására alkalmatlanabb is. Főleg az oly növendékek, kik a jövő évben már nem akarnak visszatérni, már most is minden kötelektől szabadnak vélik magukat. De ez még nem volna a legrosszabb. Sokkal nagyobb baj az, hogy már jóideje zaklatják társaikat e kérdéssel: „Mi megyünk, ki jön közületek velünk?” A legjobb jel az, ha a növendékek, főleg az idősbek, szívesen maradnak; de a növendékeknek is ez a legjobb. Exodusra bujtogatást nem kell

tebát túrni. Aki menni akar, az csak menjen anélkül, hogy maradásra kérnök, de az ellen már tenni kell, hogy másokat is nyugtalanítson — s magával rántson — nincs kizárva a veszély! — a romlásba. Ez utóbbit kell előtérbe állítani s nem az intézet anyagi érdekét!

Ami a rendet illeti, azt tanácslom, hogy általában a búcsú órájáig szigorúan tartsd fenn. Igaz, hogy akaratodnak most tágulnia kell, de amellett mégis — mint valami vaskapocsnak, összeszorítania is. Ha nagyon erősen s nagyon korán engedsz, akkor még igen keservesekké válnak az utolsó napok és az uralkodó fegyelmetlenség miatt magukra a növendékekre is elviselhetetlenné. Tehát egyrészt okos módon kell megeresztened a rend gyeplőjét, de még sem eleresztened, hanem mindig ismét visszarántanod! Így lesz a legjobb; s így fognak a növendékek is békében távozni az intézetből.

Az érettségizőket illetőleg; kezdj már az érettségi előtt velök „úri módon“ bánni, adj nekik nagyobb szabadságot a tanulásra, de még sem túl sokat, javítsd meg étlapjukat, könnyítsd meg a (hivatalos) felügyeletet, de véd szívébe, hogy nem szabad az adott bizalommal visszaélniök.

Ha végül tudni akarod, vajon mint prefektus helyesen bántál-e növendékeiddel, akkor nézz szemükbe, midőn búcsúznak tőled. Ha az öröm, a hála meg a szeretet sugarával villan fel benne, ha ismételten keresnek, hogy búcsúszót mondjanak és kezüket nyújtsák, akkor légy nyugodt s mondd szívből: Deo gratias!

Befejezés.

Lamartine 1849.-ben a következőket írja a jezsuitáknál eltöltött ifjúságáról:

A belley-i¹ kollegiumban nem sokára éreztem, hogy minő különbség van a megvásárolható nevelés közt, melynek az arany iránti szeretetből szolgáltatják ki a szegény gyermekeket és az Istenért végzett nevelés közt, melyet a legnemesebb önfeláldozás nyújt és

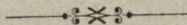
¹ Belley-ben, Savoya határán a Jézustársaságnak híres kollégiuma volt, amelyben nemcsak francia, hanem igen sok olasz, német, svájci ifjú is nevelkedett.

vezet és amely csakis az eget kéri jutalmul. Istent találtam meg itt újra és tisztaságot, imát, szeretetet, szelid atyai felügyeletet, a család jóindulatú hangját, vidám arcú szerető és szeretett gyermekeket. Már elkeseredett és megkérgesedett szívű voltam, de meglágyultam, engedtem és önkényt hajlottam abba az igába, melyet kitűnő tanítók könnyűvé és kedvessé tudtak tenni. Egész művészetük abban állt, hogy felkeltették az intézet dícsősége iránti érdeklődésünket és saját akaratunkkal meg törekvéseinkkel tudtak vezetni. Úgy látszott, mintha magasabb szellem éltette volna ugyanazon lehellettel a tanítókat s növendékeket egyaránt. Lelkünk felfedezte szárnyait és együttesen szálltunk fel a széphez és jóhoz. Sőt még az ellenszegülőket is magával ragadta az általános buzgalom. Ott tapasztaltam, hogy mit lehet az emberből csinálni nem kényszerrel, hanem lelkesedéssel. A vallásos érzés, mely tanítóinkban élt, ránk is hatott. Megkedveltették velünk a vallást, a köteleességet s az Isten iránti szeretettel tudtak lelkesíteni. Nemcsak látszottak minket szeretni, hanem valóban szerettek úgy, mint a szentek szeretik kötelemeiket, miként a művész szereti művét és a büszke büszkeségének tárgyát. Avval kezdték, hogy boldoggá tettek, kevés időbe mult és jóvá tettek.

Szívemben újra feléledt a jámborság és ez munkára serkentett. Végre eljött a kollegiumból való távozás napja. Benső hálával búcsúztam tanítóimtól, kiknek nevei szívemben mindenkor ama szellemi családdhoz tartoznak, a melynek nem husomat és véretem, hanem intelligentiámat, érzületeimet, hajlamomat és erkölcsömet köszönhetem.

K. T. Ilymódon nevelni — nem a jezsuiták privilegiuma; miért nem tehetnéd-e meg te is, ha ugyanazon alapelveket követed? Az előzményekben kifejtteni iparkodtam azokat.

S most Isten Veled!

TARTALOM.

A fordító előszava. — Előszó. — Rövid irodalmi tájékoztató.	Lap
---	-----

ELSŐ RÉSZ.

A kath. intézeti nevelés a maga sajátosságaiban	9
Bevezetés	10
I. Intézeti nevelés — tömegnevelés idegen hivatásos nevelőkkel	13
a) Tömegnevelés	14
b) Tömegnevelés idegen hivatásos nevelőkkel	21
II. Intézeti nevelés — hivatásra nevelés	23
III. Intézeti nevelés — egyenemi nevelés	24
IV. Intézeti nevelés — oktatással egybekötött nevelés	31
V. Intézeti nevelés — szervesen tagolt munkafelosztással végzett nevelés	33
Áttekintés	38
Észrevételeink az intézeti épületekről, fekvésükről és berendezésükről	40

MÁSODIK RÉSZ.

Általános neveléstan kath. intézetek részére	43
Az akarat, mint nevelő	44
Bevezetés	44
I. Mi kell nekünk: az intézeti nevelésre is alkalmas elmélet; tulajdonságai és forrásai; módszertani kérdés	46
II. Mi kell a mi értelmünkben vett elmélethez: a nevelői munka egyszerűsítése és koncentrációja	53
Egyszerűsítés	55
III. Fontos megkülönböztetés: Tanítás és nevelés	58
Koncentráció	58
IV. A nevelői tevékenység tulajdonképeni tárgya: az emberi akarat; sajátos helyzete a nevelésben — az akarat uralkodik	58
V. A nevelés tulajdonképeni titka: Mit kell a nevelőnek tennie, hogy megszerezhesse a növendék akaratát? A nevelő uralkodik	61
1. Természetes bánásmóddal	61
2. Személyes tulajdonságokkal	69
VI. Cél és út — A nevelő vezér és orvos	78
a) A cél (legközelebbi és végsőcéll)	79
b) Az út; az akarat felszabadítása az eredeti erőharmónia helyreállításával; ehhez kell:	84
1. Az érzékiség túlhatalmának megtörése	87
2. A tisztán természetes túlhatalmának megtörése	98
3. Idegen befolyások jogtalan behatásának megtörése	99
VII. Általános és egyéni nevelés	101
a) Miben áll az egyéni nevelés	102

b) Mennyiben jogosult az egyéni nevelés	104
c) Milyen kell egyénileg nevelni	104
VIII. A ker. nevelés nagy alaptörvénye: folytonos önlevegőzésre szoktatás. (A nevelői tevékenység szabályozója.)	115
IX. A nevelés próbája: Öntevékenység és önállóság	120
X. A nevelés gyümölcse: Isten gyermekeinek szabadsága	125
Áttekintés	127

HARMADIK RÉSZ.

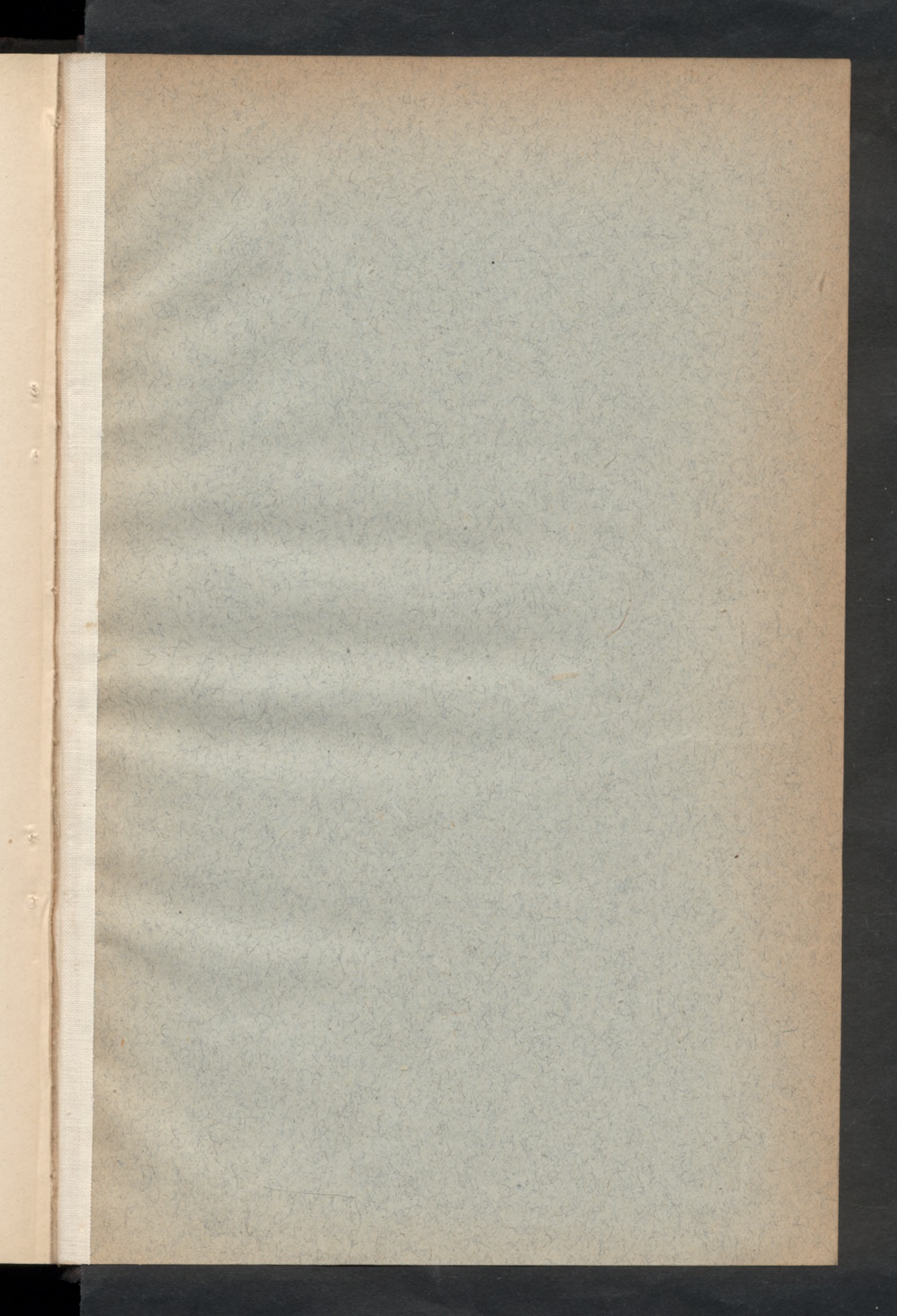
A prefektus, mint intézeti nevelő	131
Előleges megjegyzés	13
I. Négy szem közt	133
II. A kezdet — Az első munkák	138
III. A kezdet — Az első nehézségek	141
a) Rend — tekintéllyel	142
b) Szeretet — szigorral	147
c) Nevelés — felügyelettel	150
IV. Prefektusi keresztek	153
a) Naponkénti keresztek	154
b) Személyes keresztek	166
c) Idegen keresztek	170
1. A rendetlen	170
2. A hóboros és a külön	172
3. A szabályszerű	173
4. A „jó fickó“	173
5. A kamasz	173
6. A kotnyeles vagy az enfant terrible	174
7. A „jó“ növendék és a „semmirekelő“	174
8. Az eleven és az ideges gyermek	176
9. Az elkényeztetett gyermek	176
10. A mama kedvence	177
11. A kedvenc	178
12. A romlott gyermek	178
13. A hazug növendék	179
14. A dacos	180
15. Az önálló	181
16. A büszke	181
17. A lusta	182
18. Az akarnok	183
19. A legény	183
20. A consuetudinarius	184
21. Az ifjú urak	187
V. Kritikus idők és napok	189
Befejezés	201

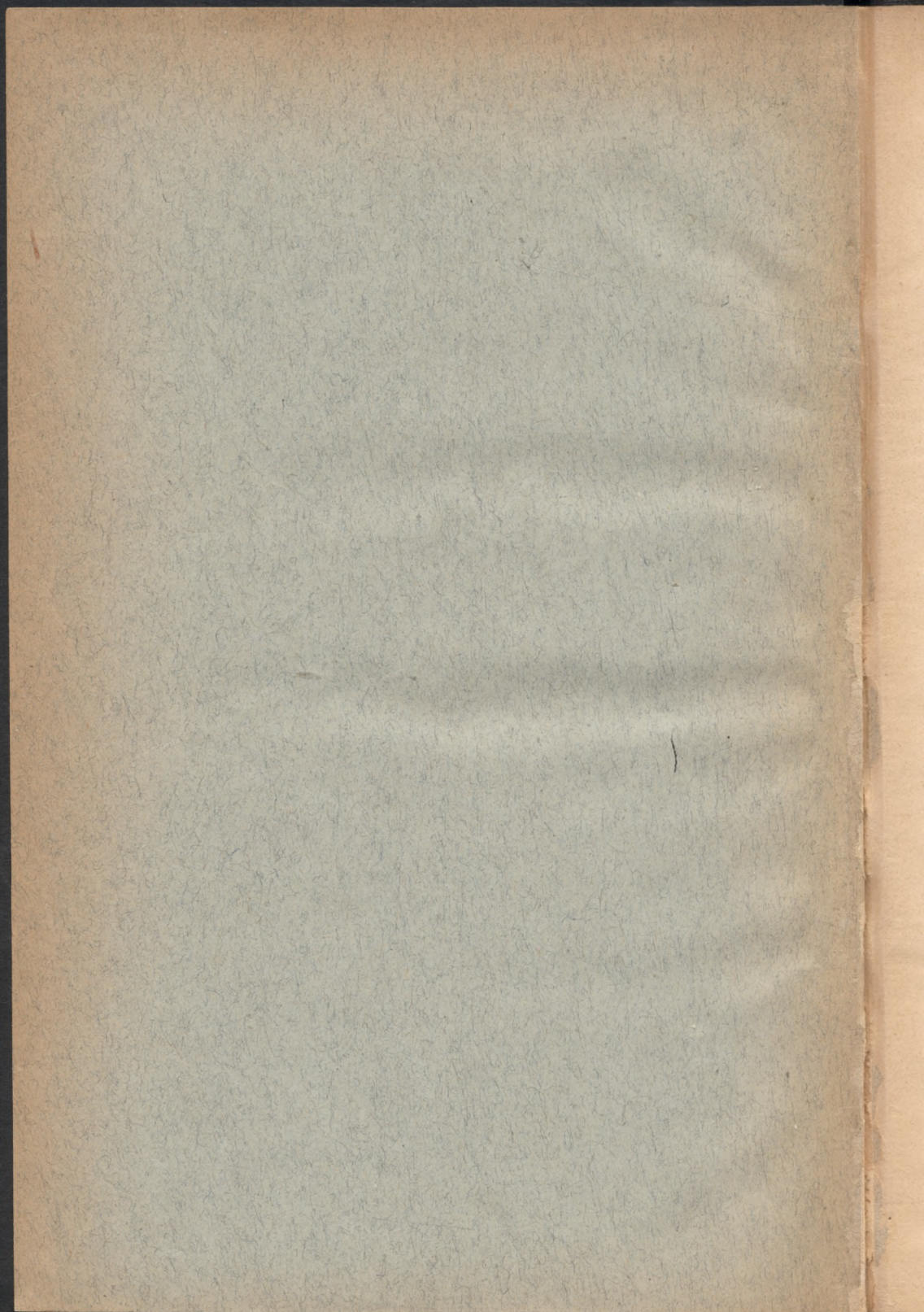
Sajtóhibák :

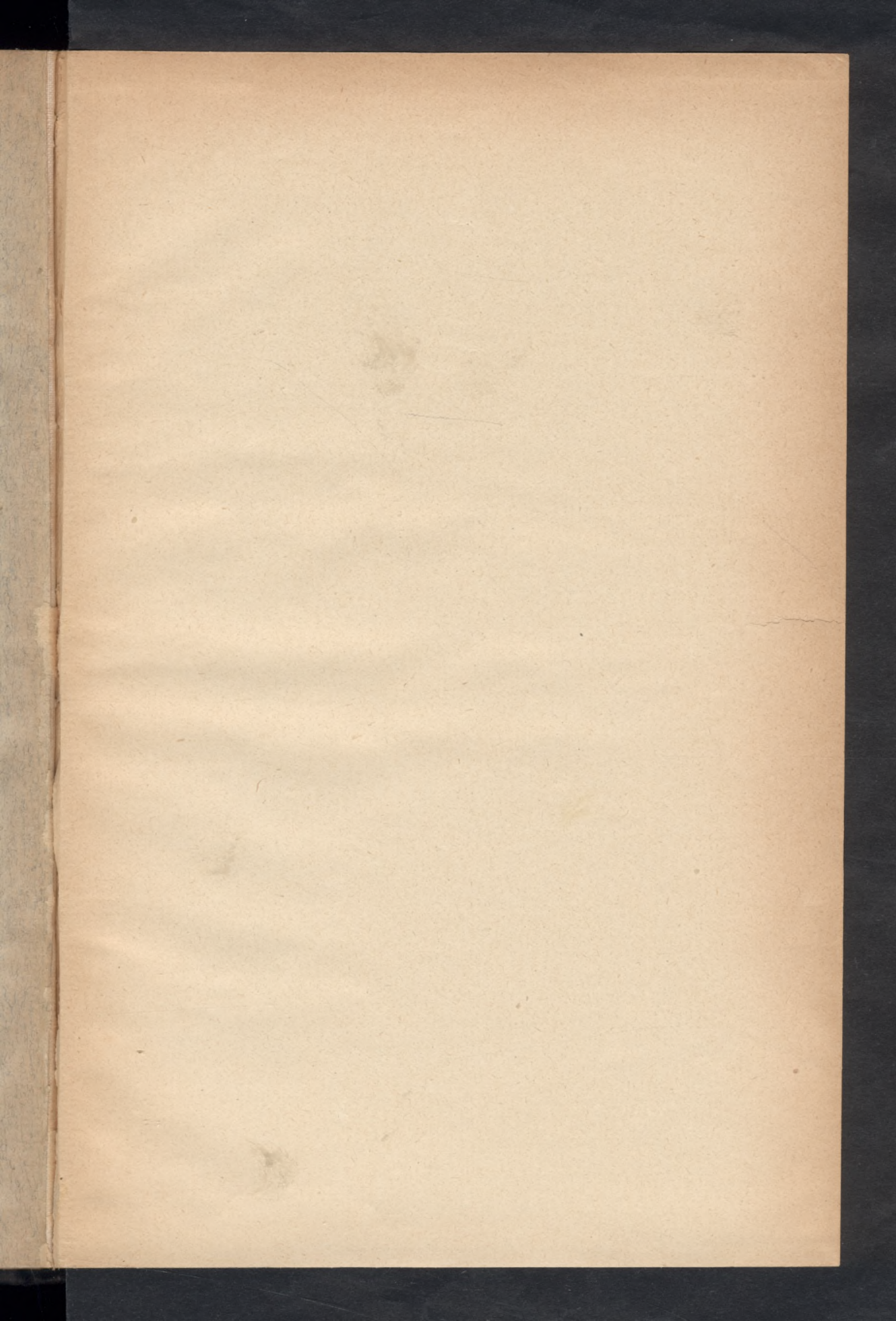
6	l.	tanúság	olv. tanuság
15. 16	l.	szonguinikus	olv. szangvinikus
25	l.	elfogultság	olv. elfogultság
"	"	jollakottat	olv. jóllakottat
"	"	nevelőnak	olv. nevelőnek
38	"	áttekintheten	olv. áttekinthetően
"	"	céljának	olv. céljának
40	"	legényegesebb	olv. leglegényegesebb
45	"	állunk	olv. állunk
"	"	álhatnának	olv. állhatnának
46	"	helyeslé-e	olv. helyesli-e
54	"	háttérba szorítását	olv. hátra szorítását
64	"	direkt	olv. direkte
69	"	kedvenceiér	olv. kedvenceiért
81	"	gyarlókönyv	olv. gyakorlókönyv
89	"	padegógia	olv. pedagógia
97	"	egyáltalában	olv. egyáltalában nem
104	"	intézeti nevelés	olv. egyéni nevelés
138	"	doldog	olv. dolgoz
144	"	közmondatokban	olv. körmondatokban
146	"	kivája	olv. kívánja
166	"	játékterme	olv. játéktermei

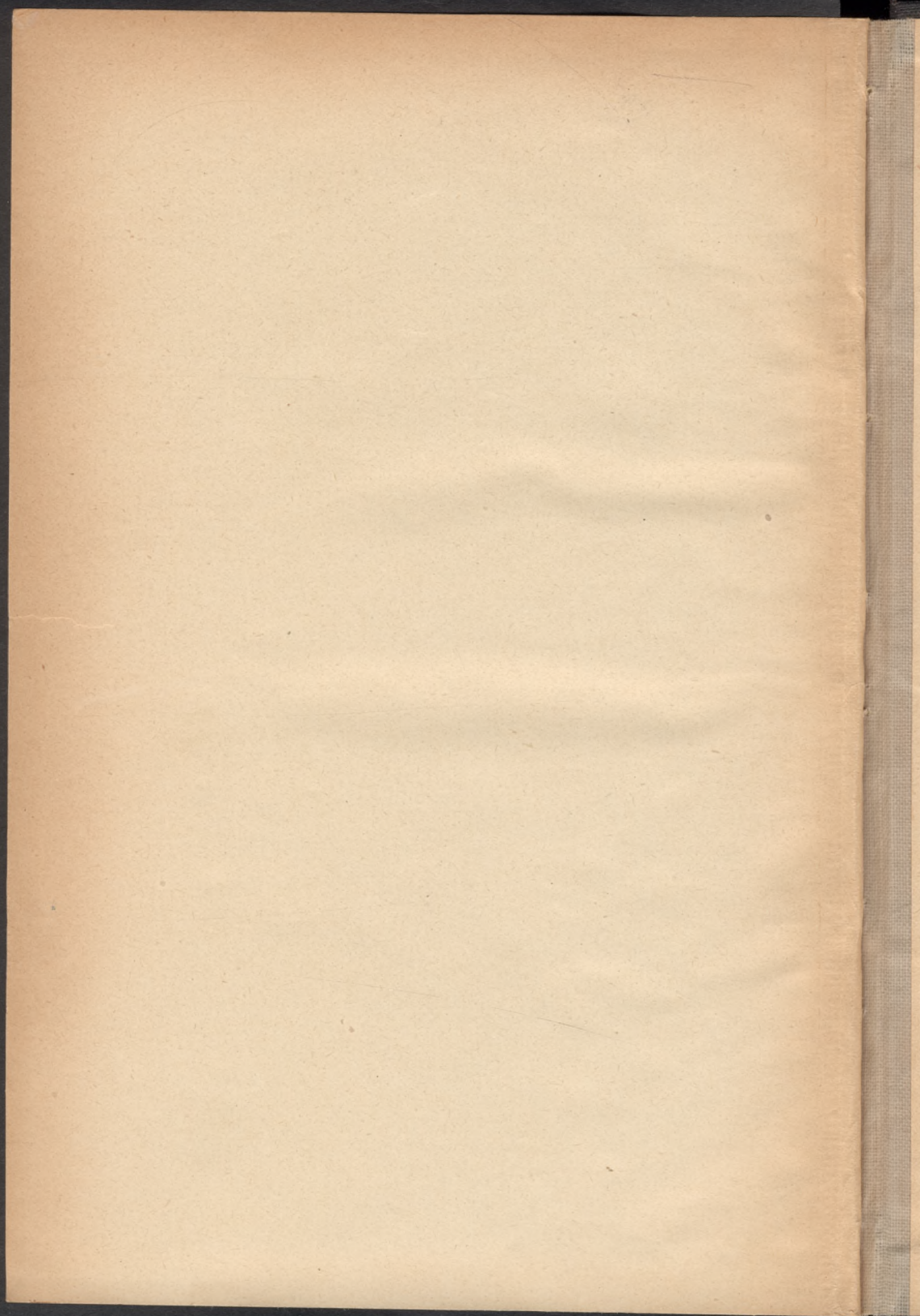

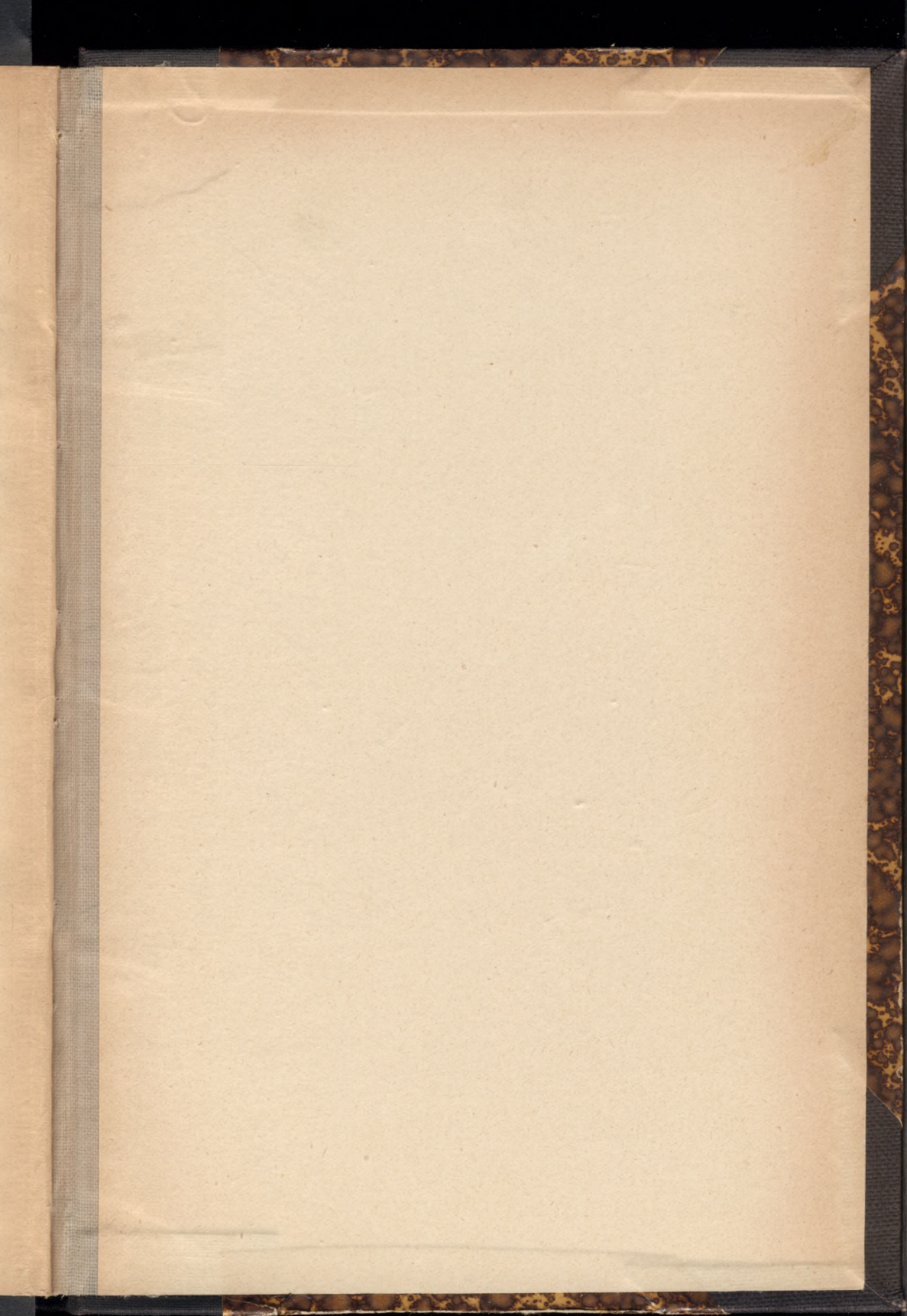

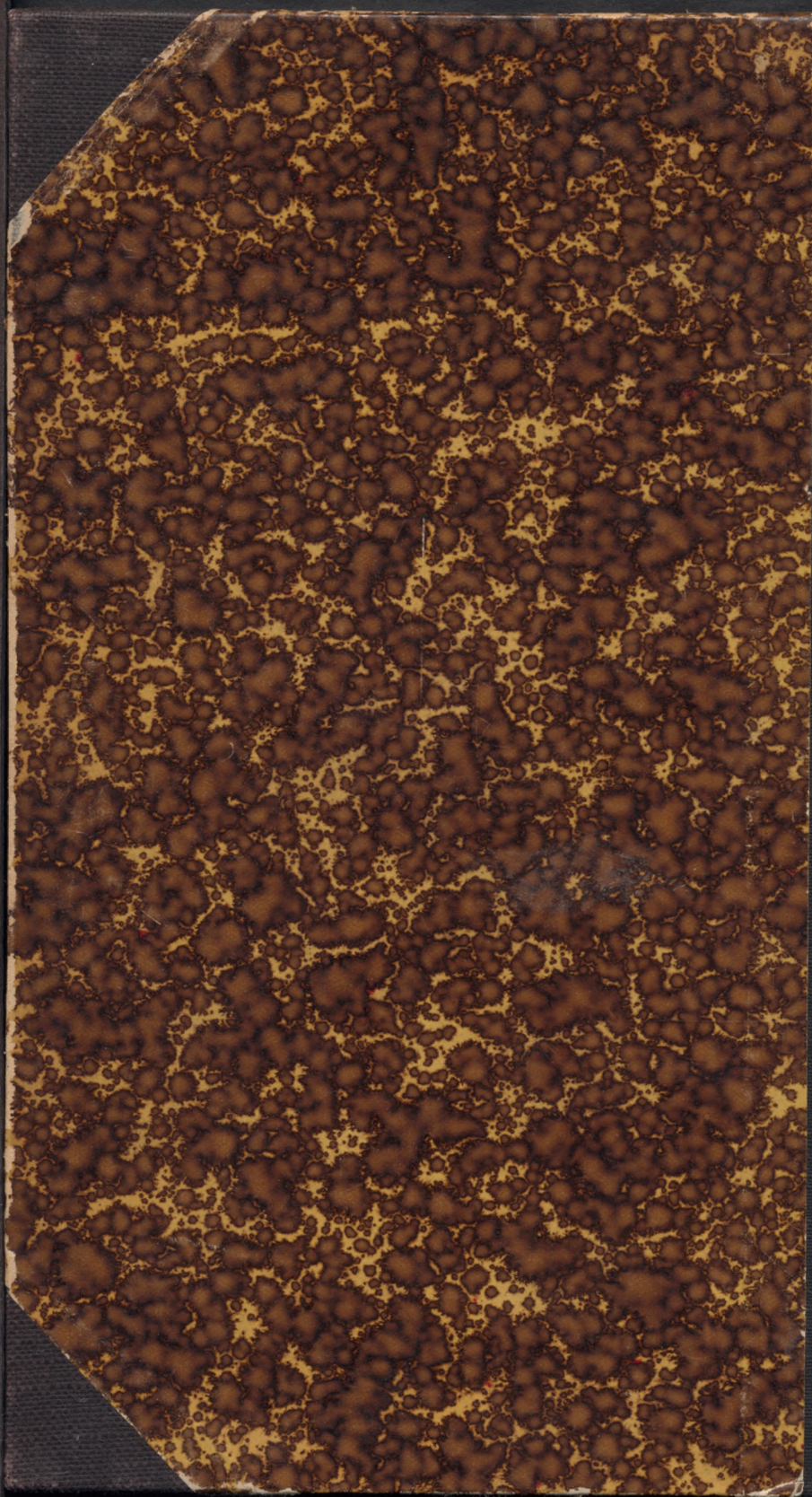

4

ECKINGER
A kath.
intézeti
nevelés

N. M.